T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE İSTANBUL'DA ÇALIŞAN MİMARLAR

Mekselina GECECİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimarlık Anabilim Dalı
Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ

Eş-Danışman
Prof. Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN

Şubat, 2021

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE İSTANBUL'DA ÇALIŞAN MİMARLAR

Mekselina GECECİ tarafından hazırlanan tez çalışması 09.02.2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi ve Kuramı Programı **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ
Yıldız Teknik Üniversitesi
Danışman

Prof. Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN
Yıldız Teknik Üniversitesi
Eş-Danışman

Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ, Danışman
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç.Dr. Işıl ÇOKUĞRAŞ BAĞDATLIOĞLU, Üye
Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Müşfika Gül AKDENİZ, Üye
Biruni Üniversitesi _____

Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ sorumluluğunda tarafımca hazırlanan II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da Çalışan Mimarlar başlıklı çalışmada veri toplama ve veri kullanımında gerekli yasal izinleri aldığımı, diğer kaynaklardan aldığım bilgileri ana metin ve referanslarda eksiksiz gösterdiğimi, araştırma verilerine ve sonuçlarına ilişkin çarpıtma ve/veya sahtecilik yapmadığımı, çalışmam süresince bilimsel araştırma ve etik ilkelerine uygun davrandığımı beyan ederim. Beyanımın aksinin ispatı halinde her türlü yasal sonucu kabul ederim.

Mekselina GECECİ

İmza

Aileme ve sevdiklerime

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın yürütülmesi sırasında emeğini ve desteğini esirgemeyen, deneyimleri ve bilgisiyle çalışmaya yön veren, sabırla her zaman yanımda olan kıymetli danışmanım Prof. Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN'a; ilgisini her zaman hissettiğim, tez süreci boyunca manevi desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen diğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ'a; Osmanlıca belgelerin okunmasında bana yardımcı olan Ayşe Şafak'a; eğitim hayatım boyunca yanımda olan anne ve babama; üzerimde onlar kadar emeği olan anneanneme, dedeme, teyzeme ve dayıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mekselina GECECİ

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ viii

ŞEKİL LİSTESİ ix

ÖZET xiii

ABSTRACT xv

1 GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti . . . 2
1.2 Tezin Amacı . . . 4
1.3 Hipotez . . . 4

2 II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE SOSYAL VE SİYASİ YAPI 5

2.1 Dönemin Fikir Hareketleri . . . 16
2.1.1 Panislamizm . . . 16
2.1.2 Osmanlıcılık . . . 17
2.1.3 Batılılaşma . . . 17
2.1.4 Pantürkizm . . . 18

3 II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MİMAR VE MÜHENDİS CEMİYETLERİ 21

3.1 Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti . . . 21
3.2 Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie . . . 30
3.3 Association Ottomane des Architectes et Ouvriers . . . 32
3.4 Dersaadet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti . . . 33
3.5 Diğer Cemiyetler . . . 34

4 II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MİMARLARI 36

4.1 Devlet Kurumlarında Çalışan Mimarlar . . . 36
4.1.1 Mahmud Kemaleddin Bey . . . 36
4.1.2 Mehmed Vedad Bey . . . 56
4.1.3 Ali Talat Bey . . . 73
4.1.4 Muzaffer Bey . . . 77
4.1.5 Mehmed Nihad Nigizberk . . . 80

4.1.6 Yetvart (Edvar) Terziyan 89
4.1.7 Edhem Hamdi (Eldem) Bey 94
4.1.8 Armenak Astarcıyan 96
4.1.9 Jan Tülbentciyan 97
4.1.10 Alâeddin Özaktaş 97
4.1.11 Asım Kömürcüoğlu 99
4.1.12 İsmail Zühtü Başar 102
4.1.13 Ali Vasfi Egeli 105
4.2 Serbest Çalışan Mimarlar 109
4.2.1 Viktor Adaman 109
4.2.2 İstepan İstepanyan 114
4.2.3 Konstantinos Kiryakidis 114
4.2.4 Apostol Pistikas 118
4.2.5 Toma Ağaoğlu 119
4.2.6 Dimitri Çilenis 120
4.2.7 A.F. Dimitrakopulos 120
4.2.8 Panayiotis Epivatinos 121
4.2.9 D. Periklis Fotiadis 122
4.2.10 Zaharias Hanopulos 124
4.2.11 Vlasios İlliadis 124
4.2.12 Patroklos Kambanakis 124
4.2.13 Kleovulos Klonaridis 126
4.2.14 Konstantinos Lambrinos 127
4.2.15 Velisarios Belizaire Makropulos 128
4.2.16 Ahileas N. Mavromatis 128
4.2.17 Vasilios Melayios 129
4.2.18 Dimitri N. Peçilas 129
4.2.19 Odisseus Püsküllü 130
4.2.20 Aleksandros D. Yenidünya 130
4.2.21 Aleksandros Zoeros 132
4.2.22 Nikolaos Zumbilidis 132
4.2.23 Alexandre Raymond 132
4.2.24 Konstantin P. Pappa 133
4.2.25 Roberto Giulio Mongeri 135
4.2.26 Aram Bardizbanyan 141
4.2.27 Léon Nafilyan 141
4.2.28 Mecit Yaşar 142
4.2.29 Aram Şekerciyan 143
4.2.30 Farih Köprülü 143

5 SONUÇ VE ÖNERİLER 145

KAYNAKÇA 149

A BOA.DH.HMŞ.4/4 NUMARADA KAYITLI BELGE 163

B BOA.DH.SAİDd...82/9 NUMARADA KAYITLI BELGE 165

C BOA.DH.SAİDd...110/379 NUMARADA KAYITLI BELGE 168

D BOA.HR.SAİD.23/13 NUMARADA KAYITLI BELGE 170

E BOA.BEO.4718/353841 NUMARADA KAYITLI BELGE 174

F BCA.30-11-1-0/115/29/5 NUMARADA KAYITLI BELGE 176

G MEHMED NİHAD NİGİZBERK'İN ÖLÜM İLANI 177

H BOA.DH.SAİDd...144/67 NUMARADA KAYITLI BELGE 178

I BOA.MF.MKT.1174/51 NUMARADA KAYITLI BELGE 181

J BOA.DH.EUM.MH..33/29 NUMARADA KAYITLI BELGE 183

K BOA.DH.SAİDd...166/493 NUMARADA KAYITLI BELGE 185

L BOA.DH.SAİDd... 186/71 NUMARADA KAYITLI BELGE 187

M "POLİKSENİ'NİN SUÇU NE?" BAŞLIKLI HABER YAZISI 189

N II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MİMARLARI (A-K) 190

O II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MİMARLARI (K-Z) 191

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR 192

KISALTMA LİSTESİ

BCA	Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	Başkanlık Osmanlı Arşivi
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1 Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası'nın 6. sayısında yayımlanan volta döşeme çizimi 26
Şekil 3.2 Génie Civil Ottoman dergisinin 1911 Eylül ve 1914 Haziran sayısının kapağı [35, 36] 31
Şekil 4.1 Mimar Mahmud Kemaleddin Bey [41] 37
Şekil 4.2 Kemaleddin Bey'in mimarlık tarihiyle ilgili tuttuğu not defterinden çizimler [52] 39
Şekil 4.3 Hasan Hüsnü Paşa Türbesi [56] 41
Şekil 4.4 Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 42
Şekil 4.5 Serasker Gazi Osman Paşa Türbesi taç kapısı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 43
Şekil 4.6 Kamerhatun Camisi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 44
Şekil 4.7 Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi [58] 46
Şekil 4.8 Mahmud Şevket Paşa Türbesi [59] 47
Şekil 4.9 Birinci Vakıf Han (Mekselina Gececi, 2020) 48
Şekil 4.10 Dördüncü Vakıf Han (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 49
Şekil 4.11 Reşadiye Mektebi [61] 50
Şekil 4.12 Medreset'ül Kuzat (Mekselina Gececi, 2020) 51
Şekil 4.13 Harikzedegan Katevleri (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 53
Şekil 4.14 Mimar Kemaleddin Bey'in cenazesi omuzlar üstünde taşınırken [44] 55
Şekil 4.15 Mimar Mehmed Vedad Bey'in gençlik yılları [72] 57
Şekil 4.16 Vedad Bey'in Paris'ten döndüğü 1904 yılına ait aile fotoğrafı [74] . . 58
Şekil 4.17 Mimar Mehmed Vedad Bey ve kardeşi Mühendis Yusuf Razi Bel bir projeyi incelerken [76] 59
Şekil 4.18 Posta ve Telgraf Nezareti Binası (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) . . . 60
Şekil 4.19 Hobyar Mescidi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 62
Şekil 4.20 Hobyar Mescidi'ne bitişik inşa edilen ek yapı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 62
Şekil 4.21 Defter-i Hakani Binası ön cephesi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) . 63
Şekil 4.22 Servet-i Fünun dergisinde yayımlanan Vedad Bey'in resmi [82] . . . 64
Şekil 4.23 Vedad Bey'in ilk konutunu gösteren bir fotoğraf [69] 65

Şekil 4.24 Vedad Tek'in ikinci evi [84] 66
Şekil 4.25 Teyyare Şehitleri Abidesi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 66
Şekil 4.26 Teyyare Şehitleri Abidesi'nin üzerinde bulunan bronz rölyef (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 67
Şekil 4.27 Seyr-ü Sefain Binası [88] 68
Şekil 4.28 Milli Emlak Dükkanları (Mekselina Gececi Arşivi, 2019) 69
Şekil 4.29 Haydarpaşa İskelesi [90] 69
Şekil 4.30 Zebh (kesimhane) salonlarının cepheden görünüşü [92] 70
Şekil 4.31 Şark Tütün Deposu [94] 71
Şekil 4.32 Ali Talat Bey, Mimar Kemaleddin Bey ve diğer meslektaşlarıyla bir projeyi incelerken [98] 74
Şekil 4.33 Ali Talat Bey'in mimarı olduğu apartman üzerindeki adyazıtı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 75
Şekil 4.34 Ali Talat Bey'in mimarı olduğu apartman (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 76
Şekil 4.35 Muzaffer Bey'in Nevsal-i Osmani'de yayımlanan fotoğrafı [104] . . . 78
Şekil 4.36 Abide-i Hürriyet Anıtı'nın Revue Technique D'orient dergisinde yayımlanan fotoğrafı [108] 79
Şekil 4.37 Nihad Bey'in kamerasından Partenon, Atina [114] 81
Şekil 4.38 Nihad Bey'in kamerasından İskenderiye'de bir sokak görünümü [115] 82
Şekil 4.39 Şam Süleymaniye Külliyesi'nin medrese avlusundan görünümü [116] 83
Şekil 4.40 Nihad Bey'in kendi el yazısıyla özgeçmişi [113] 83
Şekil 4.41 Kudüs'te bir yapıya ait süsleme çizimlerinin önünde Cemal Bey (1) Hüsnü Bey (2), Nihad Bey (3) ve Kemaleddin Bey (4) [117] 84
Şekil 4.42 Nihad Bey (1), Sinan Mimaroğlu (2), Hüsnü Bey (3), diğer mimarlarla birlikte Kudüs'te [119] 85
Şekil 4.43 Nihad Bey'in kamerasından Kudüs, Palas Otel İnşaatı [120] 86
Şekil 4.44 Palas Otel genel görünüm [121] 87
Şekil 4.45 Nihad Bey'in kamerasından Laleli Camisi onarımı [125] 88
Şekil 4.46 Kadıköy Şehremaneti Binası 91
Şekil 4.47 Kadıköy Şehremaneti Binası zemin katı (Rölöve: Maya Mimarlık) . . 91
Şekil 4.48 Kadıköy Şehremaneti Binası birinci kat (Rölöve: Maya Mimarlık) . . 92
Şekil 4.49 Fatih Şehremaneti Binası (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 92
Şekil 4.50 Edhem Hamdi Eldem [133] 94
Şekil 4.51 Mimar Edhem ve Nuriciyan'a ait menkul kıymetler mevduatını gösterir belge [139] 95
Şekil 4.52 Mimar Edhem Hamdi Eldem'e ait kartvizit 96
Şekil 4.53 Armenak Astarcıyan [142] 96
Şekil 4.54 Alâeddin Özaktaş [142] 98

Şekil 4.55 Kandilli Rasathanesi [152] 99
Şekil 4.56 Mimar Asım Kömürcüoğlu [142] 100
Şekil 4.57 Beyazıt Meydanı havuzu [155] 101
Şekil 4.58 Zühtü Başar [142, ss.68] 103
Şekil 4.59 Peşte'de Mimar Zühtü Bey'in eserlerinin sergilendiği bölüm [165] . . 104
Şekil 4.60 Mimar Zühtü Bey'in Erzurum Çifte Minareler Medresesi çizimi, 1932 [166] 104
Şekil 4.61 Mimar Vasfi Bey, babası Ömer Bey ve kız kardeşiyle birlikte [168] . . 105
Şekil 4.62 Vakıflar Fen Heyeti, ön sırada soldan sırasıyla Vahan Kantarcı, Mustafa Rona, Vasfi Egeli, Süreyya Yücel ve arka sırada teknik ekip memurları [168] 106
Şekil 4.63 Feneryolu Camisi [171] 107
Şekil 4.64 Vasfi Egeli'nin Pakistan Hükûmeti için hazırladığı projenin planı [167] 108
Şekil 4.65 Vasfi Egeli'nin Pakistan Hükûmeti için hazırladığı projenin genel görünümü [167] 109
Şekil 4.66 Mimar Victor Adaman [175] 110
Şekil 4.67 İstanbul Vali Konağı Binası 111
Şekil 4.68 İstanbul Vali Konağı Binası'na ait tarihi belirlenemeyen bir fotoğraf [177] 111
Şekil 4.69 Beyoğlu Spor Kulübü Binası (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 112
Şekil 4.70 Mimar İstepan İstepanyan [142] 114
Şekil 4.71 Frej Apartmanı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 115
Şekil 4.72 Frej Apartmanı cephe süslemesi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) . . 116
Şekil 4.73 Venullahi Apartmanı (Goethe Inst.) [188] 116
Şekil 4.74 Milli Reasürans Hanı'nın cephesi üzerinde yazan mimar isimleri (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 117
Şekil 4.75 Milli Reasürans Hanı (Türkiye Hanı) (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 118
Şekil 4.76 Pistikas Apatmanı [190] 119
Şekil 4.77 Mimar Dimitri Çilenis [142] 120
Şekil 4.78 Harika Han (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 121
Şekil 4.79 Beyoğlu Çukurlu Çeşme Sokak No:2'de bulunan apartman (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 122
Şekil 4.80 Liva Apartmanı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 126
Şekil 4.81 Hurşit İş Hanı'nın cephesinde bulunan yazıt (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 127
Şekil 4.82 Hurşit İş Hanı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020) 127
Şekil 4.83 Hamidiye Kütüphanesi hafız-ı kütüp meşrutasının Makropulos imzalı çizimi [200] 128

Şekil 4.84 Hamidiye Kütüphanesi hafız-ı kütüp meşrutasının Makropulos imzalı taslak çizimi [200] 129
Şekil 4.85 Alex. Yenidünya'nın Osmanlı Bankası'ndaki menkul kıymetler mevduatını gösterir belge [204] 131
Şekil 4.86 Arif Paşa Köşkü [208] 134
Şekil 4.87 Maçka Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (İtalyan Sefareti) [213] . . 137
Şekil 4.88 Assicurazioni Generali Han kuzey cephesi [216] 138
Şekil 4.89 Bulgur Palas [218] 138
Şekil 4.90 Aram Bardizbanyan [142] 141
Şekil 4.91 Léon Nafilyan [223] 142
Şekil 4.92 Mimar Mecit'e ait kartvizitin ön yüzü [225] 143
Şekil 4.93 Farih Köprülü 30. yılını dolduran mimarlar için düzenlenen jübilede [227] 144
Şekil A.1 BOA.DH.HMŞ.4/4 numarada kayıtlı Dersaadet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti hakkında belge 163
Şekil B.1 BOA.DH.SAİDd...82/9 numarada kayıtlı belge 165
Şekil C.1 BOA.DH.SAİDd...110/379 numarada kayıtlı belge 168
Şekil D.1 BOA.HR.SAİD.23/13 numarada kayıtlı belgenin ilk sayfası 170
Şekil D.2 BOA.HR.SAİD.23/13 numarada kayıtlı belgenin 2. sayfası 172
Şekil E.1 BOA.BEO.4718/353841 numarada kayıtlı Harem-i Şerif Tamiratı için Filistin Meclisi tarafından istenilmiş olan izin belgesinin ilk sayfası . 174
Şekil F.1 BCA.30-11-1-0/115/29/5 numarada kayıtlı belgenin 2. sayfası . . . 176
Şekil G.1 Nihad Bey'in Cumhuriyet gazetesinde çıkan ölüm ilanı 177
Şekil H.1 BOA.DH.SAİDd...144/67 numarada kayıtlı belge 178
Şekil I.1 BOA.MF.MKT.1174/51 numarada kayıtlı belge 181
Şekil J.1 BOA.DH.EUM.MH..33/29 numarada kayıtlı belge 183
Şekil K.1 BOA.DH.SAİDd...166/493 numarada kayıtlı Armenak Astarcıyan'ın sicil-i umumisi 185
Şekil L.1 BOA.DH.SAİDd... 186/71 numarada kayıtlı Jan Corci Tülbentçi'nin sicil-i umumisi 187
Şekil M.1 "Polikseni'nin suçu ne?" başlıklı haber yazısı 189

ÖZET

II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da Çalışan Mimarlar

Mekselina GECECİ

Mimarlık Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hande DÜZGÜN BEKDAŞ
Eş-Danışman: Prof. Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin girişimleriyle 23 Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet, Osmanlı devlet yapısında büyük değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimler kültürel alanda da etkisini göstererek, dönemin mimarlık anlayışına yön vermiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte oluşan hürriyet düşüncesinin etkisiyle birçok alanda görülen cemiyetleşme girişimlerine, Osmanlı mühendis ve mimarlarının da katıldığı görülmektedir. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti bu anlamda bir ilk olup, sonrasında kurulacak olan Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie, Association Ottomane des Architectes et Ouvriers, Türk Yüksek Mimarlar Birliği gibi cemiyetlere öncülük etmiştir. Cemiyetlerin, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası, Génie Civil Ottoman, Zeitschrift für Technik und Industrie in der Turkei gibi mimarlık ve mühendislik konularındaki yayın çalışmaları, dönemin meslek eğitimi, yap teknolojisi, mimarlık ve mühendislik alanındaki gelişmeler hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır.

XIX. yüzyıl sonunda Osmanlı siyasi hayatında ortaya çıkmaya başlayan Türkçülük düşüncesi, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı siyasi hayatında etkin olduğu dönemde önem kazanmış ve dönemin mimarlık ortamını etkilemiştir. XIX. yüzyılda faaliyet gösteren yabancı mimarların yerini XX. yüzyılda Vedad Bey, Kemaleddin Bey, Ali Talat Bey ve Nihad Bey gibi Türk mimarları almış ve Türk mimarları hem devlet kurumlarında hem de serbest mimarlık ortamında yapı üretimine katılmışlardır. Bu

dönemde Evkaf Nezareti Türk mimarlarının istihdam edildiği bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde savaş ve tüm siyasi çalkantılara rağmen yapı üretimi sekteye uğrasa da varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde yapı üretiminin en yoğun olduğu İstanbul'da, çok sayıda Türk, gayrimüslim ve yabancı mimar etkinlik göstermiştir. İstanbul'da faaliyet göstermiş mimarlar tespit edilirken dönemin mimarlık dergilerinden, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti heyet raporlarından, Türk Yüksek Mimarlar Birliği kayıtlarından ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan sicil dosyalarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli mimari, mühendis ve mimar cemiyetleri, II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı mimarları

ABSTRACT

Architects who worked in Istanbul during the Second Constitutional Era

Mekselina GECECİ

Department of Architecture
Master of Science Thesis

Advisor: Assist. Prof. Dr. Hande DÜZGÜN BEKDAŞ
Co-advisor: Prof. Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN

Declared on 23 July 1908 with the initiatives of the Committee of Union and Progress II. The Constitutional Monarchy caused great changes in the Ottoman state structure. Also affecting change at cultural field, these changes have shaped the architectural understanding of the period.

We see that Ottoman engineers and architects also participated in the initiatives of socialization, which were seen in many areas with the effect of the idea of freedom that emerged with the declaration of the Constitutional Monarchy. As the first of its kind, The Ottoman Society of Engineers and Architects pioneered such associations as Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie, Association Ottomane des Architectes et Ouvriers, and the Union of Turkish Architects. Publications on architecture and engineering such as the Ottoman Society of Engineers and Architects Magazine, Génie Civil Ottoman, Zeitschrift für Technik und Industrie in der Turkei of the societies have provided us with information about the vocational education of the period, building technology, and the developments on architecture and engineering.

The idea of Turkism, emerged at the end of the XIX., gained importance during the period when the Committee of Union and Progress was active in Ottoman political life and affected the architectural environment of the period. In the XX century, Turkish architects such as Vedad Bey, Kemaleddin Bey, Ali Talat Bey and Nihad Bey took the place of foreign architects who were active in the XIX century, and participated in building production both in state institutions and in free architectural environment.

In this period, Evkaf Nezareti appears as an institution where Turkish architects were employed.

Despite the interruption of the war and all political turmoil to the building production in the II. Constitutional Monarchy Period, construction activities continued their existence. During this period, many Turkish, non-Muslim, and foreign architects were active in Istanbul, where building production was the most intense in the Ottoman Empire. In order to identify the architects who worked in Istanbul, the architectural journals of the period, the delegation reports of the Association of Ottoman Engineer and Architect, the records of the Turkish Master Architects Union, and the registry files in the Presidential Ottoman Archive were used.

Keywords: National architecture, the associations of engineers and architects, the Ottoman architects of the Second Constitutional Era

1
GİRİŞ

1908'de Meşrutiyet'in ikinci kez ilanıyla başlayan ve Cumhuriyet'in ilanıyla son bulan II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal yapılanmasında meydana gelen değişimin etkileri birçok alanda izlenebilmektedir. Balkan Savaşları sonucunda Osmanlıcılık ideolojisinin etkisini yitirmesiyle II. Abdülhamid'in desteklediği Pantürkizm düşüncesi döneme damgasını vurmuştur. II. Meşrutiyet yıllarında İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin de desteğini alan bu düşünce mimari alanında da karşılığını bulacak, "Milli Mimari" üslubu olarak karşımıza çıkacaktır.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin çalkantılı siyasi ortamına ve uzun süren savaşlara rağmen, İstanbul'da imar faaliyetlerinin devam ettiğini görmekteyiz. Bu çalışmada II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da faaliyet gösteren ve diploması bulunan mimarlar dönemin mimarlık dergileri, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti heyet raporlarında ilan edilen asli üye listeleri, Türk Yüksek Mimarlar Birliği 1940 üye kayıtları ve Annuaire Oriental ticaret yıllığı üzerinde yapılan incelemeler sonucunda tespit edilmiştir. II. Meşrutiyet döneminin olanakları göz önünde bulundurulduğunda, bu mimarların nerede ve ne koşullarda istihdam edildiği hem dönemim sosyal yapısı hem de mimarlık ortamı konusunda önemli bir veri sunmaktadır.

İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin devlet yönetiminde söz sahibi olduğu dönemde, Türkçülük düşüncesinin etkisinde yürüttüğü politikaların da yansımaları mimarlık alanında da görülmeye başlamıştır. XIX. yüzyılda etkin olan yabancı mimarların yerine Türkler mimarlık sahnesine çıkmıştır. Mimar Vedad ve Kemaleddin Bey'in öncülüğünde Selçuklu ve klasik Osmanlı mimari düzenleri yeni tasarımlarda yerini almıştır. Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniyesi bünyesinde Kemaleddin Bey'in etrafında toplanan Mehmed Nihad Nigizberk, Asım Kömürcüoğlu, Hüsnü Tümer gibi isimler, Evkaf ekolünde yetişerek bu üslubun kamu yapılarında uygulanmasına ve Cumhuriyet Türkiyesi'ne aktarılmasına aracı olacaklardır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde devlet kurumlarında çalışan mimarların yanı sıra serbest çalışan Osmanlı mimarları da bulunmaktadır. Kiryakidis, Kampanakis, Pappas, gibi mimarların öncülüğünde

gerçekleşen konut ağırlıklı sivil yapı üretimi, Art Nouveau ve Art Deco üslubunun etkisinde kalmıştır.

Kamu kurumlarında çalışan mimarlardan Kemaleddin Bey, Edhem Hamdi Eldem, Vedad Tek, Mehmed Nihad Nigizberk gibi mimarlar eş zamanlı olarak sivil mimari alanında da yapı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı sivil mimarisinde gayrimüslimlerin hakimiyeti görülse de Türk mimarların faaliyetleri de nadir değildir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin bir başka mimar grubu ise ağırlıklı olarak müteahhitlik işleriyle uğraşmıştır. Aralarında Viktor Adaman, Alaettin Özaktaş gibi mimarların bulunduğu bu grup hem II. Meşrutiyet'te hem de Cumhuriyet Türkiyesi'nde birçok önemli yapının inşasını üstlenmiştir. Gayrimüslimlerin çoğunlukta olduğu müteahhit-mimarlar II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da çalışan mimarlar içinde bir diğer çalışma kolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.1 Literatür Özeti

II. Meşrutiyet Dönemi mimar ve mühendis cemiyetleri üzerine yapılmış ilk ve en kapsamlı çalışmalardan biri Feza Günergun'un 3-4 Nisan 1987'de düzenlenen 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu'nda sunduğu "Osmanlı Mühendis ve Mimarları Arasında İlk Cemiyetleşme Teşebbüsleri" başlıklı çalışmasıdır. Bir diğer önemli çalışma Osmanlı mimar ve mühendislerinin ilk örgütlenme girişimi olan Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne ait özgün belgelerin tercümelerinin yayımlandığı, Cüneyd Okay'ın 2008 tarihli "Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti: Belgeleriyle" adlı kitabıdır. Bu çalışmalarda dönemin mimar ve mühendis cemiyetleri hakkında kapsamlı bilgiler verilmiş ve cemiyet üyeleri bir liste haline getirilerek yayımlanmıştır. Bu liste II. Meşrutiyet Dönemi mimarlarının tespitinde önemli bir kaynak olmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi mimarlarıyla ilgili monografik çalışmalar bulunmakla birlikte bu mimarlar mimarlık tarihi literatüründe bütüncül bir yaklaşımla ele alınmamıştır. TMMOB Mimarlar Odası II. Meşrutiyet Dönemi mimarlarından Mimar Kemaleddin Bey için hazırladığı anma programı kapsamında 7-8 Aralık 2007 tarihleri arasında "Mimar Kemaleddin ve Çağı: Mimarlık/ Toplumsal Yaşam/ Politika" başlıklı bir sempozyum düzenlemiştir. Sempozyumda sunulan metinler 2009 yılında aynı başlıkla TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Ali Cengizkan editörlüğünde yayımlanmıştır. Mimar Kemaleddin Bey üzerine TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün desteğiyle hazırlanan iki çalışmadan biri Yıldırım Yavuz'un 2009 yılında yayımladığı "İmparatorluk Cumhuriyete Mimar Kemalettin 1870-1927" adlı kitabıdır. Bu kitap Kemaleddin Bey'in hayatı ve çalışmaları hakkında kapsamlı ve

detaylı bilgiler sunmaktadır. İkincisi ise aynı yıl yayımlanan ve Afife Batur tarafından derlenen "Mimar Kemaleddin Proje Kataloğu" başlıklı çalışmadır ve Kemaleddin Bey'in Evka Nezareti sermimarıyken hazırladığı özgün çizimleri gün yüzüne çıkarmıştır. Afife Batur'un bir diğer önemli çalışması II. Meşrutiyet Dönemi mimarlarından Vedad Bey hakkında 2003 yılında yayımladığı "M. Vedad Tek: Kimliğinin izinde bir mimar" başlıklı kitabıdır. Kemaleddin ve Vedad beyler kadar değerli olan bir diğer mimar Muzaffer Bey hakkında Zeynep Ertuğrul'un 2007 yılında yazdığı "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi mimarlarından Muzaffer Bey: Eserleri ve sanat anlayışı" başıklı doktora tezi önemli bir kaynaktır. Tüm bu çalışmalara ek olarak Metin Sözen ve Mete Tapan'ın 1973 yılında yayımladığı "50 Yılın Türk Mimarisi" kitabında II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da çalıştığı bilinen belli başlı mimarların hayatları hakkında özet bilgilere yer verilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da faaliyet göstermiş Türk mimarlar dışında gayrimüslim, levanten ve yabancı mimarlar da bulunmaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi levanten mimarları Cengiz Can'ın 1993 tarihli, "İstanbul'da XIX. yüzyıl batılı ve levanten mimarların yapıları ve koruma sorunları" başlıklı doktora tezinde ele alınmıştır. Dönemin levanten mimarlarından Guilio Mongeri hakkında Damla Çinici 2015 yılında yayımladığı "Türkiye Cumhuriyeti mimarlığının modernleşme sürecinde mimar Giulio Mongeri: Bursa Çelik Palas Oteli ve kaplıcası" başlıklı doktora tezinde özgün belgelere yer vererek önemli bir çalışma ortaya koymuştur. Osmanlı Rum mimarları hakkında Oya Şenyurt'un 2012 yılında yayımladığı "İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı Mimarisindeki Temsiliyeti" kitabı kapsamlı bilgiler içermektedir. Osmanlı Ermeni mimarları hakkında Hasan Kuruyazıcı 2010 yılında "Batılılaşan İstanbul'un Ermeni Mimarları" kitabını yayımlamıştır. Kuruyazıcı bu çalışmada ağırlıklı olarak Balyan ailesine yer vermiştir. Kitapta İstanbul'da çalışan diğer Ermeni mimarlar hakkında detaylı biyografik bilgi bulunmasa da bu mimarların tespit edilen yapılarının bir dökümü sunulmuştur. Hasan Kuruyazıcı, 1999-2000 yıllarında İstanbul dergisinde dört sayı boyunca yayımlanan "İstanbul'un Unutulmuş Mimarları" adlı bir diğer çalışmasında 1869-1929 yılları arasında çıkartılan Annuaire Oriental ticaret yıllığında ismi geçen mimarları ve faaliyet gösterdikleri yılları tespit etmiştir. Kuruyazıcı'nın bu çalışması 1908-1923 yıllarını kapsayan II. Meşrutiyet Dönemi'nde faaliyet göstermiş mimarların tespitinde önemli bir kaynak olmuştur. Ancak burada yer alan isimlerin tamamı İstanbul'da çalışmamıştır ve hepsinin mimar diploması bulunmamaktadır.

Bahsedilen çalışmalara konu olan mimarlar dışında II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da çalışmış başka isimler de tespit edilmiştir. Bilinen ve bilinmeyen mimarların hayatı ve çalışmaları hakkında mevcut literatürde boşluk noktaları bulunmaktadır. Bu tez kapsamında dönemin mimarlık dergileri, mimar ve

mühendislerce kurulan cemiyetlere ait kayıtlar, Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan sicil dosyaları, Annuaire Oriental ticaret yıllığı gibi kaynaklar incelenmiş ve tespit edilen özgün belgelerle bu boşluk noktalarının doldurulmasına yönelik çalışılmıştır.

1.2 Tezin Amacı

Bu çalışmada öncelikli olarak II. Meşrutiyet Dönemi sosyal ve siyasi olaylarının mimari alanındaki etkileri ortaya koyulmuş ve bunun sonucunda mimar ve mühendisler tarafından kurulan cemiyetler üzerine incelemeler yapılmıştır. Bu cemiyetlerin kayıtları ve üye listeleri taranarak II. Me¸srutiyet döneminde faaliyet gösteren mimarların bir kısmının isimlerine ulaşılmıştır. Bu isimlere mevcut literatürde, dönemin mimarlık dergilerinde, Hendese-i Mülkiye ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nin öğrenci kayıtlarında, Annuaire Oriental ticaret yıllığında ve Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan taramalar sonucunda tespit edilenler de eklenerek II. Meşrutiyet Dönemi'nde çalışan mimarlar ortaya çıkarılmıştır. Tespit edilen isimlerden yurt içi veya yurt dışından alınmış bir diploması olan ve İstanbul'da çalışan mimarlar tez kapsamına alınmış ve bu mimarların tüm yapılarından bahsedilse de yalnızca İstanbul'da olanlar detaylı olarak incelenmiştir. 1908-1923 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermesine rağmen diploması olduğu tespit edilemeyen mimarlara bu çalışma içerisinde yer verilmemiştir. Tezin amacı Osmanlı Mimarlık Tarihi literatüründe bütüncül bir dönem olarak ele alınmamış II. Meşrutiyet Dönemi'nin mimarlarını ve tasarımlarının inceleyerek dönemin mimarlık ortamını ve mimari özelliklerini belirlemektir.

1.3 Hipotez

II. Meşrutiyet Dönemi'nde mimarlık alanında faaliyet gösteren Müslüman Türk, gayrimüslim Osmanlı, levanten ve yabancı mimarlar bulunmakla birlikte, yalnızca Müslüman Türk mimarlar kamu kurumlarında önemli görevlerde çalıştırılmıştır. Gayrimüslim mimarlar kamu kurumlarında teknik eleman olarak çalışsa da sermimarlık gibi önemli görevlere getirilmemiştir. Devlet kurumlarına yerleştirmek üzere teknik eleman yetiştiren Hendese-i Mülkiye Mektebi de gayrimüslimleri öğrenci olarak kabul etmemiş, yalnızca Müslüman Türkleri bünyesine dahil etmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi idarecilerinin benimsediği devlet yönetiminde Türk birliğini savunan Pantürkizm fikir hareketinin gayrimüslimlere karşı geliştirilen bu tutumda etkisi olduğu aşikardır. Bu tutum gayrimüslim ve yabancı mimarları sivil yapı üretimine yönlendirmiştir.

2
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NDE SOSYAL VE SİYASİ YAPI

Yeni Osmanlılar'ın girişimleriyle kurulan I. Meşrutiyet'e, II. Abdülhamid'in 1878'de son vermesinin ardından, monarşi karşıtı yeni bir topluluk 1889'da ortaya çıkabilmiştir. İlerleyen yıllarda Jön Türkler olarak anılacak bu topluluk, Yeni Osmanlılar gibi devletin kurtuluşunun, padişahın mutlak gücünü sınırlayan, Osmanlı vatandaşlarının eşitliğini, özgürlüğünü ve güvenliğini sağlayan anayasal bir düzenin getirilmesine, yani Meşruti yönetime bağlı olduğuna inanmışlardır [1, ss.20].

Jön Türk hareketinin ilk örgütlenme girişimi olan İttihad-ı Osmanî Cemiyeti, Askerî Tıbbiye öğrencilerinden İshak Sükûtî, Mehmed Reşid, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo ve Hüseyinzade Ali tarafından 1889'da kurulmuştur. Cemiyet, Paris'te kurulan İttihad ve Terakkî Cemiyeti ile birleşerek, adını Osmanlı İttihad ve Terakkî Cemiyeti olarak değiştirmiştir [1, ss.20]. Cemiyet, 28 Mayıs'ta Manastır'da Rusya dışındaki büyük devletlerin konsolosluklarına sunduğu bir layiha ile varlığını resmen duyurmuştur. Layihada Müslüman ve Hristiyan bütün Osmanlıların yabancı müdahalesine karşı oldukları, yalnızca Makedonya'nın değil bütün ülkenin ve Osmanlı unsurlarının istibdat baskısı altında bulunduğu belirtilmektedir [1, ss.12-13]. Ancak büyük devletler Osmanlı Devleti'ndeki anayasal girişimleri desteklememişlerdir. Onlar, işlerini Yıldız Sarayı ile çözmeyi tercih etmişler ve Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim halkı temsil eden bir parlamentoda kaynaşmasını kendi siyasi manevraları için bir engel olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda koloni sahibi devletler, Osmanlı meşrutiyetinin, kendi egemenlikleri altındaki halkları da etkilemesinden korkmuşlardır [2, ss.218].

II. Abdülhamid, İttihad ve Terakki Cemiyeti'yle bağlantısı olduğu düşünülen tüm öğrenci ve subayları tutuklatmış, Rumeli'ye gönderdiği hafiyelerle bu bölgede kontrol sağlamaya çalışmıştır. II. Abdülhamid'in bölgedeki müdahalesi, küçük çaplı askeri isyanlara sebep olmuş, bu durum İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni de harekete geçirmiştir [1, ss.12-18]. İttihad ve Terakki Cemiyeti liderlerinden Niyazi Bey, 5 Temmuz 1908'de Makedonya'da ve Resne'de isyan hareketini başlatmış, bir süre sonra Enver Bey de Arnavutların desteklediği bu harekete katılmıştır [2, ss.299-300]. 3 Temmuz'da

Resne'de Kolağası Niyazi Bey 400'e yakın asker ve siville birlikte dağa çıkmıştır. II. Abdülhamid Niyazi Bey'in hareketini durdurmak için 7 Temmuz 1908'de 18. Nizamiye Fırkası Kumandanı Şemsi Paşa'yı görevlendirmiştir. Şemsi Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesinden sonra Cemiyet faaliyetlerini arttırmıştır. Hazırlıklarına hız veren İttihad ve Terakkî Cemiyeti, 23 Temmuz'da Selânik vilayetinde Meşrutiyet'in ilanına karar vermiş ve Rumeli'deki ordu birliklerinin de desteğini alarak 23 Temmuz 1908'de (R.10 Temmuz 1324), Meşrutiyeti ilan etmiştir. Bunun üzerine II. Abdülhamid, bir irade-i seniye ile Meşrutiyet'in ilanını onaylamak zorunda kalmıştır [1, ss.12-18].

II. Meşrutiyet'in ilanı, sansür nedeniyle Rumeli'deki gelişmelerden haberdar olmayan İstanbul halkı durmu şaşkınlıkla karşılanmış ve Rumeli halkıyla aynı çoşkulu tepkiyi göstermekte çekingen davranmışlardır. Birkaç Meşrutiyet yanlısı gazeteci ve İttihad ve Terakkî Cemiyeti üyelerinin çabalarıyla İstanbul'da bir şenlik havası oluşturulmaya çalışılmıştır [1, ss.34]. İstanbul'da yaşayan yabancılar Meşrutiyet'in kan dökülmeden ilan edilmiş olmasından etkilenmişlerdir [3, ss.42]. Meşrutiyet'in ilanının neden olduğu heyecan Konya, Adana, Samsun, Trabzon, Diyarbakır, Harput gibi diğer şehirlere de yayılmıştır [1, ss.40].

Meşrutiyet'in ilanının ardından, 3 Temmuz'dan beri dağda bulunan Resneli Niyazi Bey ve çetesi, yanlarında dağa kaçırdıkları, Şemsi Paşa'dan sonra Manastır Fevkalade Kumandanı olarak atanan Müşir Tatar Osman Paşa ile birlikte Resne'ye gelmiş, onu diğer çeteler izlemiştir [1, ss.17-48]. Meşrutiyet yönetimine geçilmesiyle birlikte eski rejimin nüfuzlu devlet adamları görevden alınarak siyasetten uzaklaştırılmaya başlanmıştır. II. Abdülhamid'in gözde paşalarından ve saray hafiyelerinden, eski Ziraat, Orman ve Maadin Nazırı Selim Melhame 28 Temmuz'da bir İtalyan gemisiyle yurtdışına gitmek üzere İstanbul'dan firar etmiştir. Halk hafiyelerin yakalanıp cezalandırılmasını ve hafiyeliğin tamamen kaldırılacağını beklerken, en meşhur hafiyelerden Beyoğlu Mutasarrıfı Hamdi Bey'in Zaptiye Nezareti'ne tayin edilmesini büyük tepkiyle karşılamıştır. Tüm bu tepkiler üzerine II. Abdülhamid, 31 Temmuz 1908'de bir irade-i seniye ile hafiyeliğin ortadan kaldırıldığını ilan etmiştir [1, ss.54-56].

II. Meşrutiyet'in ilanının sosyal alandaki etkilerinin görülmesi pek uzun sürmemiştir. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte 1870'lerde başlayan işçi hareketleri örgütsel bir nitelik kazanmıştır. Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesiyle hakları güvence altına alınan vapur işçileri, tütün işçileri, demiryolu işçileri, tramvay işçileri daha iyi çalışma koşulları ve ücret artışı beklentisiyle greve (tatil-i eşgal) gitmişlerdir. Grevler hükümet tarafından hoş karşılanmamış, 19 Ağustos 1908'de grev yapan isçilerin zabıta memurları tarafından uyarılacağı ve devam etmesi halinde tutuklanacağını bildiren bir duyuru yapılmıştır. Yapılan grevlerin ülkeye giren yabancı sermayeyi

olumsuz etkilemesiyle anayasal bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu işle görevlendirilen Polonya kökenli Fransız uyruklu Kont Uon Ostrorog'un hazırladığı metin "Tatil-i Eşgal Cemiyetleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat" adıyla 8 Ekim 1908'de uygulanmaya başlanmıştır. Meclis açıldıktan sonra fazla değişikliğe uğramadan "Tatil-i Eşgal Kanunu olarak kabul edilmiş ve 9 Ağustos 1909'da yürürlüğe girmiştir. Yasanın getirdiği düzenleme ile grev hakkı engellenmemiş olsa da grevler bir ölçüde azalmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nde görev alan kadınlar, kendi hak ve özgürlüklerine dair taleplerini dile getirmeye başlamışlardır. Kadınlar Meşrutiyet'in ilanını kutlayan gösterilere katılarak, yardım cemiyetleri oluşturarak, eğlenceler düzenleyerek, toplumda öne çıkmaya başlamışlardır [1, ss.112]. Bu dönemde kurulan kadın dernekleri ve cemiyetleri hayırseverlik faaliyetleriyle sınırlı kalmamış; kadının çalışma hayatına girmesi, kadının siyasi ve hukuki hakları, statüsü, toplumlaşması, kadın sorunları, feminizm, yardımlaşma, çok eşlilik, örtünme, askeri yardım gibi pek çok sorunun da sözcüsü olmuştur Nisvan-ı Osmaniye İmdad Cemiyeti (1908), Teali-i Nisvan Cemiyeti (1908), Teali-i Vatan-ı Osmani Hanımlar Cemiyeti (1910), Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi bu dönemde kurulan kadın cemiyetlerinden bazılarıdır [4, ss.75-76].

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte çok sayıda tiyatro oyunu sergilenmeye, konserler ve balolar düzenlenmeye başlanmıştır. Bu eğlenceler, Hürrüyet Kahramanları olarak anılan Niyazi ve Enver Bey'lerin adına yaptırılacak olan krüvazörlere bağış sağlama, sürgünde bulunanlara ve Çırçır Yangını'nın ardından zarar görenlere yardım amaçlı düzenlenmiştir [1, ss.110]. II. Meşrutiyet öncesi yazılan Besa yahud Ahde Vefa ve Vatan yahud Silistre oyunları sahnelenmeye başlanmıştır [1, ss.106-108]. 1908-1913 arasında pek çok oyun sahnelenmiştir. İttihad ve Terakkî Cemiyeti İzmir Şubesi tarafından 1912 yılında Sahne-i Bedai-yi Osmani Heveskaranı tiyatro kumpanyası, Franssız aktör Antoine'nin desteğiyle de 1914'te Darülbedayi-i Osmani kurulmuştur [4, ss.191].

Meşrutiyet'in yürütülmesi ile ilgili tedbirler halk arasında olumsuz tepkilere yol açmıştır. Halkın tepki gösterdiği konulardan biri genel af sorunudur [3, ss.42]. Eski yönetim döneminde Meşrutiyet ve Kanun-ı Esasî uğrunda mücadele verdikleri için hapse atılmış veya sürgüne gönderilmiş olan hürriyet yanlılarının serbest bırakılmaları ve evlerine dönmeleri, Meşrutiyet yönetiminin ve Kanun-ı Esasî'nin uygulamaya geçirilmesinin doğal sonucu olarak görülmektedir. Siyasi af, müstebit hükümetin halktan af dilemesi olarak anlaşılmaktadır [1, ss.60]. Selanik, Manastır ve Kosova'daki suçlular için af ilan edilse de diğer vilayetler ve Avrupa'da bulunnan siyaset suçluları bunun dışında bırakılmıştır [3, ss.28]. Bu konuda İttihad ve Terakkî Cemiyeti de hassasiyet göstermiş; 26 Temmuz'da Yıldız'a çektiği bir telgrafla, sert bir üslupla

genel affın yalnızca üç vilâyeti değil bütün Osmanlı ülkesini kapsamasını istemiştir. Af genelgesi 26 Temmuz'da hazırlandıysa da ancak 28 Temmuz'da duyurulmuştur. Genel affın ilanının yol açtığı memnuniyete rağmen, af genelgesinin geç duyurulması genel affın adeta istenilmeyerek ve geciktirilerek ilan edildiği yolunda eleştirilere yol açmıştır. Siyasi affın ilanından sonra hapishanelerdeki adî mahkumların da af istemesi üzerine kendilerine Meşrutiyet yemini ettirilerek serbest bırakılmışlardır [1, ss.60].

II. Abdülhamid, Meşrutiyet'in ilanından üç gün önce sadarete Avlonyalı Ferid Paşa yerine liberal eğilimleriyle tanınan Said Paşa'yı getirmiştir. Sadrazamlık da dahil çeşitli görevlerde bulunmuş bir devlet adamı olan Kamil Paşa, yeni kabinede Meclis-i Vükelâ'ya memur olmuştur. Said Paşa'nın 22 Temmuz'da kurduğu kabine, Harbiye Nazırı Serasker Mehmed Rıza Paşa'nın yerine atanan Ömer Rüşdü Paşa dışında, Ferid Paşa kabinesi ile aynıdır. Kanun-ı Esasî tekrar yürürlüğe girmiş olsa da eski kabinenin hala görevde bulunması İttihad ve Terakkî Cemiyeti ve halk arasında hoş karşılanmamıştır [1, ss.58]. İttihad ve Terakkî Cemiyeti, kendi varlığını ve Meşrutiyet'i güvence altına almak amacıyla, Selanik'te bulunan Müfettiş-i Umumî Hüseyin Hilmi Paşa'nın aracılığıyla görüşmelerde bulunmak istemiş, bunun üzerine Cemiyet üyelerinden oluşan bir heyetin İstanbul'a gelmesine izin verilmiştir [1, ss.66]. Böylelikle Cemiyet'in kabinenin işlerine müdehalesi başlamıştır. Ancak heyetin kabine değişikliğine ilişkin isteklerini dile getirmek için, Said Paşa'yla yaptığı görüşmeler sonuç getirmemiştir. Sadrazam Said Paşa, Kanun-ı Esasî hükümlerine ve Meşrutiyet usulüne aykırı olan bir kabine oluşturmakla, halk ve basın tarafından yoğun eleştirilere maruz kalan bir bakanı kabinede alıkoymakla suçlanmıştır. Sadrazam Said Paşa 1 Ağustos'ta kabinesini Meşrutiyet kurallarına göre yeniden oluşturmasına rağmen, 4 Ağustos'ta istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu istifada basının Said Paşa ve kabinesi aleyhine geliştirdiği kamuoyunun önemli bir rolü vardır [1, ss.76-78].

Said Paşa'nın istifasının ardından, liberal eğilimli ve Meşrutiyet idaresi yanlısı olduğu düşünülen Kamil Paşa 5 Ağustos'ta sadrazamlık görevine getirilmiştir. Kamil Paşa kabinesi kuruluşunun ertesi günü, 7 Ağustos'ta, Cuma selamlığından sonra, padişahın önünde Kanun-ı Esasî'ye bağlılık yemini etmiş, padişah da Kanun-ı Esasî hükümlerinin hiçbir şekilde ihlâl edilmesine razı olmayacağını belirtmiştir [1, ss.82-83].

2 Eylül 1908'de Meşrutiyet haberini alan II. Abdülhamid'in kayınbiraderi Damad Mahmud Celâleddin Paşa'nın oğlu Prens Sabahaddin Bey, 1903 yılında sürgünde bulunduğu Paris'te vefat eden babasının cenazesiyle birlikte Fransa'dan İstanbul'a dönmüştür [1, ss.128-130]. Prens Sabahaddin genç yaşlarda Osmanlı Devleti'nin sorunlarına ancak yurt dışında çare bulunabileceği düşüncesini benimsemiştir. Babası'nın padişahla arasında oluşan sorunlar nedeniyle, babası ve kardeşi Lutfullah'la Ekim 1899'da Paris'e kaçmış ve Jön Türkler'e dahil olmuştur. 4-9 Şubat 1902'de

düzenlenen I. Jön Türk Kongresi'nin toplanmasına öncülük eden Sabahaddin Bey, kongreye başkanlık etmiş, ancak anlaşmazlık sebebiyle istenen sonuca ulaşılamamıştır. Bunun üzerine Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyyet Cemiyeti'ni kurmuştur [5, ss.341]. İstanbul'a dönmesinin ardından İttihad ve Terakkî Cemiyeti'yle uzlaşma çabalarının sonuçsuz kalması üzerine Sabahaddin Bey, Teşebbüs-i Şahsî ve Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'ni, muhalif bir siyasi parti haline getirmiştir. II.Meşrutiyet'in ilk siyasal partilerinden biri olan Ahrar Fırkası, Sabahaddin Bey'in görüşlerini benimseyen muhalefetin biraraya gelmesiyle, 14 Eylül 1908'de kurulmuştur. Sabahaddin Bey'in kendisine önerilen parti başkanlığını reddetmiş ve resmi olarak partinin kurucuları arasında yer almamış olmasına rağmen, lider konumunda olduğu şüphesizdir [1, ss.140]. Ahrar'ın kısa zamanda meydana getirilen programında valilerin görevlerinin belirtilmesi, yetkilerinin arttırılması ve şeriat hükümlerini kavrayan uzmanların yetiştirilmesi için medreselerin düzenlenmesi maddeleri yer almıştır [3, ss.62]. Partinin Osmanlı unsurlarına eşitlik tanınması ilkesini benimsemesi nedeniyle Arap, Arnavut, Rum ve Ermeniler destek vermişlerdir. Parti liberalizmin dayanağı olan teşebbüs-i şahsî ve ferdiyetçilik ilkelerini benimsemiştir. Ahrar Fırkası'nın kurulmasıyla İttihad ve Terakkî Cemiyeti'ne karşı güçlü bir muhalefet oluşmuştur [1, ss.140].

5 Ekim 1908'de Bulgaristan, Osmanlı Devleti ile arasındaki sorunları öne sürerek bağımsızlığını ilan etmiştir. Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşması'yla özerklik kazanan Bulgaristan'ın bağımsızlığını, bu antlaşmanın hükümlerine uymadığı gerekçesiyle tanımamıştır. 6 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan, Berlin Antlaşması'yla yönetimi altına aldığı ancak, hukuki olarak Osmanlı'ya bağlı olan Bosna Hersek'i ilhak etmiştir. Aynı gün, Osmanlı egemenliğinde olmasına rağmen İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya'nın işgali altında bulunan Girit, Yunanistan'a katıldığını ilan etmiştir. Yunanistan iltihakı tanıyarak diğer büyük devletlerin desteğini istemiş ancak, bu devletler işgalleri altında bulunan bir adanın, başka bir ülkeye katılmasını hoş karşılamamış ve Yunanistan'da iltihakı tanımadığını açıklamak zorunda kalmıştır [1, ss.162-171]. Bu olaylarla birlikte Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısında çatlamalar meydana gelmiştir.

Kasım ve Aralık 1908'de yapılan II. Meşrutiyet'in ilk genel seçimleri yapılmıştır. 1908 seçimlerine İttihad ve Terakkî Cemiyeti, Ahrar Fırkası ve bağımsız adaylar katılmışlardır. Seçimler Rumların yoğun protestoları arasında gerçekleşmiştir. İttihad ve Terakkî Cemiyeti Rumlar, Bulgarlar, Ermenilerle anlaşmaya varmış ve seçimler sonucunda 22 Rum, 10 Ermeni, 4 Bulgar, 1 Ulah, 25 Arnavut, 56 Arap, 5 Kürt, 4 Musevi Mebus seçilmiştir [1, ss.198-202]. Ahrar Fırkası henüz yeni kurulmuş olduğu ve örgütlenmesini tamamlayamadığı için yalnızca İstanbul'daki seçimlere katılmış ve başarılı olamamıştır. II. Abdülhamid 15 Aralık'ta 41 üyeyi Meclis-i Ayan'a atamış ve

Said Paşa reisliğe seçilmiştir. Seçimlerin tamalanmasının ardından Meclis, 17 Aralık 1908 Perşembe günü törenle açılmştır [1, ss.224].

İlk seçimler sırasında görevde bulunan Kamil Paşa kabinesi, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığı, Arnavutluk'ta ve Arap ülkelerinde baş gösteren karışıklıklar, Millî Aşireti'nin ayaklanması gibi gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır. Kabine içerisinde kendisine karşı gelişen muhalefet artmış, basının kabineye yönelik eleştirileri gittikçe çoğalmış, yeni partiler ortaya çıkmıştır. İttihad ve Terakkî Cemiyeti'ne danışılmadan yapılan atamalar ve Bulgarlarla olan görüşmeleri tek başına yürütmüş olması gibi olaylar, Cemiyet ile Kamil paşa arasında sorunlara neden olmuştur. Bu iktidar kavgasına ordu da İttihad ve Terakkî Cemiyeti lehine taraf olmuştur. Tüm bu nedenlerle 6 Ağustos'ta göreve başlamış olan Kamil Paşa kabinesi 13 Şubat'ta Meclis tarafından güvensizlik oyuyla düşürülmüştür [1, ss.286]. Ordunun siyasete karışması nedeniyle, Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa bütün ordu kumandanlarına askerlerin siyasetle uğraşmalarını yasaklayan bir emirname göndermiştir. Kamil Paşa kabinesinin Meclis tarafından düşürülmesinin ardından sadrazamlık Hüseyin Hilmi Paşa'ya verilmiştir [1, ss.294].

13 Nisan 1909'da (31 Mart 1325) İstanbul, Meşrutiyet karşıtı bir ayaklanmayla sarsılmıştır. Taşkışla'da bulunan Dördüncü Avcı Taburu ayaklanmış, Sultanahmet'e gelerek Meclis-i Mebusan'ı kuşatmışlardır. Ayaklanmaya diğer kışlalardan askerler de katılmışlardır. Ayaklanan askerlerin ellerinde bir kırmızı, bir beyaz bayrağın yanı sıra, 31 Mart olaylarından on gün önce kurulan İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin [1] açılışında kullanılan yeşil bayraklar vardır. Askerlerin istekler, şeriatın uygulanması, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın ve Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'nın azledilmeleri, Ahmed Rıza Bey'in istifası ve hiçbir neferin davranışlarından dolayı cezalandırılmamasıdır [1, ss.344-347]. Meclis yaptığı görüşmeler sonunda güvensizlik oyu verilmemesine rağmen kabinenin istifa etmesi gerektiğine karar vermiştir. Meclis'te yapılan bu görüşmeler sırasında, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, Bâbıâli'de yaptığı görüşme sonucunda istifaya karar vermiştir. Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinin istifa etmesinin ardından, Ahmed Refik Paşa sadrazamlığa getirilmiştir [1, ss.354-355].

Ayaklanma haberi Selanik'e ulaştığında Selanik İttihad ve Terakkî Cemiyeti, Üçüncü Ordu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa'nın önderliğinde, Rumeli'den gidecek bir orduyla hareketin bastırılması kararlaştırmıştır. Bu ordu Hareket Ordusu olarak anılmaktadır. Ordunun kumandasına Selânik Redif Fırkası Kumandanı Hüseyin

[1] 6 Şubat'ta sembolik bir kuruluş yapan İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'nin resmi açılışı 31 Mart Olayı'ndan on gün önce, 3 Nisan'da gerçekleşmiştir. Cemiyet'in kuruluş yeri ve merkezi Yerebatan Camii bitişiğindeki büyük konakta bulunan Volkan gazetesi idarehanesidir. Volkan gazetesi incelendiğinde Cemiyet'in şeriatçı söylemine rağmen çağdaşlığa önem veren, Meşrutiyet yanlısı ve Ahrar Fırkası'na eğilimli bir cemiyet olduğu görülmektedir [1, ss.348-349].

Hüsnü Paşa getirilmiştir. Ayrıca Selânik'te 11 Temmuz Meydanı'nda büyük bir miting gerçekleştirilerek toplananları silahlarını alarak İstanbul'a yürümeye teşvik eden konuşmalar yapılmıştır. İlk birlikler 15 Nisan 1909'da Binbaşı Muhtar Bey önderliğinde Selanik'ten hareket etmişlerdir. 19 Nisan 1909'da Hareket Ordusu'nun öncü kuvvetleri Yeşilköy ve Bakırköy civarına kadar ilerlemişlerdir. 24 Nisan 1909'da dört koldan İstanbul'a ilerleyen ordu Davud Paşa ve Rami kışlalarını işgal etmiştir. Ardından İstanbul'a gelen Mahmud Şevket Paşa Hareket Ordusu Kumandanı unvanıyla 25 Nisan 1909'da sıkıyönetim ilan etmiştir. Bunun sonucunda İstanbul'da güvenoyu bile alamamış olan hükümetin hiçbir varlığı kalmamış, yürütme gücü Hareket Ordusu'na geçmiştir [1, ss.365-373].

22 Nisan'da Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Ayan üyeleri bir araya gelerek Meclis-i Umumî-i Millî adı altında Yeşilköy Yat Kulübü'nde toplanmışlardır. Gizli yapılan toplatının ilk oturumunda Padişahın tahttan indirilmesi görüşülmeye başlanmış, II. Abdülhamid'in hilafetten ve saltanattan çekilmesini talep eden bir telgraf hazırlanmışlardır. Ancak Mahmud Şevket Paşa askerin isyan etmesi endişesiyle onay vermemiştir. Mahmud Şevket Paşa'dan tehlike kalmadığı, duruma hakim olunduğu, rahatça görüşmelerin yapılabileceğine dair güvence alınmasının ardından, 27 Nisan'da Meclis-i Millî Sultanahmet'teki Meclis Dairesi'nde toplanarak, II. Abdülhamid'i tahttan indirmiştir. Tahttan indirilen II. Abdülhamid 28 Nisan'da Selanik'e gönderilmiştir [1, ss.374-382].

Sultan Abdülmecid'in oğullarından Mehmed Reşad 27 Nisan 1909 tarihinde tahttan indirilen ağabeyi II. Abdülhamid yerine tahta çıkarılmıştır [1, ss.386]. Ahmed Tevfik Paşa istifasını vermiş olmasına rağmen, Meclis-i Umumî-i Millî'nin ve Padişah Mehmed Reşad'ın isteği ile görevinde kalarak ikinci kabinesini oluşturmuştur. Ancak İttihad ve Terakkî Cemiyeti, Tevfik Paşa'nın Meşrutiyet'e bağlılığını takdir etmesine rağmen, kontrol altında tutabileceğini düşündüğü Hüseyin Hilmi Paşa'yı yeniden sadarete getirme kararı almıştır. Tevfik Paşa'nın istifasının ardından Hüseyin Hilmi Paşa yeniden hükümeti oluşturmakla görevlendirilmiştir [1, ss.409-410].

31 Mart Olayı'nın bastırılmasının ardından, Divan-ı Harp tarafından mahkeme edilmiş ve haklarında idam kararı çıkmış olanlar idam edilmiştir [1, ss.414]. Meclis yoğun bir yasama faaliyeti gerçekleştirmiştir. Kanun-i Esasi değişikliği de dahil olmak üzere, bu dört ay içinde, şüpheli kişilerin cezalandırılmasını öngören Serseri ve Mazanne-i Sû'Eşhas Hakkunda Kanun, hafiyelik yapmış orduda kalmasını önleyen ve istibdat döneminde hızla terfi eden subayların rütbelerini indiren Tasfiye-i Rüteb-i Askeriye Kanunu gibi bir çok konuda kanun çıkarılmıştır [1, ss.412-426].

Mahmud Şevket Paşa'nın sıkıyönetimi Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadrazamlığını olumsuz etkilemiştir [6, ss.67]. Tüm faaliyetlerine rağmen iktidarı ele geçiremeyen İttihad ve Terakkî Cemiyeti, hükümeti dolaylı yoldan denetim altında tutmak amacıyla, her nezarete bir müsteşar verilmesi yoluna gitmiştir. İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin bu fikri tepkiyle karşılanmıştır. Bunun üzerine Cemiyet, İttihadçıların çoğunluğu oluşturduğu yeni bir kabine kurmaya ve güvensizlik oyuyla hükümeti düşürmeye çalışmıştır [7, ss.143-146].

Baskılara dayanamayan Hüseyin Hilmi Paşa sadaretten çekilmiş ve 12 Ocak 1910 tarihinde yerine Roma Büyükelçisi İbrâhim Hakkı Paşa tayin edilmiştir [8, ss.419]. İbrahim Hakkı Paşa, kabinesini oluşturmak için tam yetki istemiş ve ilk önce Harbiye Nezareti'ne Mahmud Şevket Paşa'yı atamıştır. Kurduğu kabinede İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin kadrosunda bulunan önemli isimler yer almaktadır. 24 Ocak'ta Mebuslar Meclisi önünde okuduğu programda, Hakkı Paşa Osmanlıcılık ideolojisine vurgu yapmıştır [3, ss.122]. Hakkı Paşa düzeni sağlamak amacıyla olağanüstü önlemler alınması gerektiğini ve oluşturduğu yeni kabinesinin sıkıyönetimi ortadan kaldıracağını, koşulların normalleşmesini sağlanacağını bildirmiştir [7, ss.168].

İbrahim Hakkı Paşa'nın sadarete getirilmesinden yaklaşık üç ay sonra, 1 Nisan 1910'da Arnavutlar isyan etmiştir. Osmanlı Devleti'nin şiddete başvurmasıyla Balkanlar başta olmak üzere iç karışıklıklar çıkmış, Hakkı Paşa bu karışıklığı düzeltmek için 3 Temmuz 1910 tarihinde kiliseler kanununu yürürlüğe koymuştur [9, ss.311]. Bu kanun Rumeli'deki sorunların son bulmasına sebep olduysa da [7] aralarında anlaşmazlık yaşayan Bulgar, Sırp, Karadağ ve Yunan devletlerinin Osmanlı'ya karşı birlik olmasına ve Balkan Savaşları'nın başlamasına sebep olmuştur [9, ss.312]. İtalya, Balkanlar'daki idare eksikliğini faydaya çevirerek Osmanlı Devleti'ne savaş açmış, bunun sonucunda Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa görevden çekilmiştir [9, ss.312]. Kamil Paşa'ya kabineyi kurması önerildiyse de sadrazamlığı, ancak Cemiyet'in siyasetten çekilmesi koşuluyla kabul edeceğini söylemiştir. Bunun üzerine, Padişah yine eski sadrazamlardan Said Paşa'ya başvurmuştur. Said Paşa, 30 Eylül'de sekizinci kez Sadrazam olmuştur. Said Paşa, görevine başladığı gün İngiltere'ye bir resmi tebliğ göndererek, İngilizlerin, Osmanlı-İtalya çatışmasına müdahale etmelerini istemişse de sonuç alamamıştır [10, ss.121-122].

1912 baharında İtalyanlar, bazı Türk adalarını işgal edip, Beyrut, İzmir gibi limanları bombalamış ve Boğazlar'a saldırarak savaşa hız kazandırmıştır. Bunun üzerine Babıâli ve Cemiyet, cepheye, aralarında Enver ve Mustafa Kemal'in de bulunduğu seçme subaylar göndermiştir. Bu subaylar çöllerdeki bedevileri örgütleyerek İtalyan birliklerini sıkıştırmışlardır. Savaşta içine düşülen bu çıkmaz, siyasal yaşama

21 Kasım'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın kurulması biçiminde yansımıştır [10, ss.136-127].

Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na kadar İttihad ve Terakkî cemiyetini endişelendirecek başka bir örgütlenme olmamıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulması parlamenter sistemin işlemesine ve İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin hakimiyetinin zedelenmesine sebep olmuştur. İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin 11 Aralık 1911 ara seçimlerini 1 oy farkla kazanması, Cemiyet'i bu örgütlenmenin önüne geçmek için yeni önlemler almaya sevketmiştir [11, ss.507-508].

İttihad ve Terakki Cemiyeti'ni endişelendiren bir diğer girişim Sadrazam Said Paşa'nın anayasanın 35. maddesinde yapılan değişikliği geri almak ve Sultan'a, Meclis-i Ayan'a sormadan Meclis-i Mebusan'ı dağıtma yetkisini geri vermek istemesidir. Muhalefetle karşılaşsa da Said Paşa'nın isteği gerçekleşmiş ve Meclis-i Ayan'ın 17 Ocak 1912'deki onayıyla Padişah V. Mehmed Reşad, Meclis'i dağıtmış ve yeni seçimlere gidilmesini emretmiştir. 1912 seçimleri, Türk tarihine "sopalı seçim" ya da "dayaklı seçim" olarak geçmiştir. İttihad ve Terakkî Fırkası büyük bir farkla seçimleri kazanmıştr. Bunun üzerine 11 Haziran'da İttihad ve Terakkî Fırkası, 1909'da değiştirilen ve Padişah'ın yetkilerini elinden alan bazı maddeleri yeniden tersine döndürme kararı almıştır [10, ss.130-134].

Seçimlerde üstünlük sağlasa da 1912 yılında İttihad ve Terakki hükümetine muhalif bir başka örgütlenmenin oluşmaya başladığı görülmektedir. İstanbul'da bulunan subayların kurduğu bu örgütlenme Halaskar Zabitan Grubu adıyla ortaya çıkmıştır. Halaskar Zabitan Grubu'nun amacı, İttihad ve Terakkî Cemiyeti'nin iktidarına son vermek ve "yasal hükümet"i geri getirmektir. Ayrıca, ordunun siyasetten çekilmesini ve devlet yönetiminin siyaset adamlarına ve devlet memurlarına bırakılmasını istemektedirler. Temmuz'da, Cemiyet'i iktidardan düşürmeyi başardıklarında, kendi aralarından hiç kimsenin hükümette görev almasına izin verinin sözünü vermişlerdir [10, ss.134]. Halaskar Zabitan Grubu, İttihad ve Terakkî Cemiyeti içinde güç kazanan Mahmud Şevket Paşa'yı istifaya zorlamıştır. Mahmud Şevket Paşa'nın yürüttüğü Harbiye Nazırlığı görevine birinin getirilememesiyle Bahriye Nazırı ve Harbiye Nazırı vekilleri de istifa etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Sadrazam Said Paşa 17 Temmuz 1912'de Meclis-i Mebusan'dan güvenoyu almasına rağmen sadaretten çekilmiştir [12, ss.212-213].

Said Paşa'nın sadaretten çekilmesiyle Gazi Ahmed Muhtar Paşa 21 Temmuz 1912'de Sadrazam olarak atanmıştır. 23 Temmuz 1912'de sıkıyönetim kaldırıldıysa da 6 Ağustos 1912'de tekrar ilan edilmiştir [10, ss.337-338]. Sadrazam Gazi Ahmed Muhtar Paşa, 18 Ekim 1912'de Uşi Antlaşması'nı imzalayarak İtalya ile

yapılan Trablusgarp Savaşı'na son vermiştir. Ancak, Balkan Savaşı'nın başlamasını önleyememiştir. Savaşın başlamasından hemen sonra Osmanlı ordularının uğradığı yenilgi ve iç politikadaki gelişmeler üzerine 29 Ekim 1912'de sadrazamlıktan Gazi Ahmed Muhtar Paşa istifa etmek zorunda kalmıştır [13, ss.447].

Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın ardında Kâmil Paşa sadarete getirilmıştir [12, ss.227]. Bu sırada Balkan Savaşı devam etmektedir ve Bulgarlar Edirne'yi işgal etmiştir [14, ss.393]. Gücünü tükenmek üzere olan İttihadçılar bir darbe planlamaya başlamışlardır [12, ss.229]. Bunun üzerine Enver Bey, beraberinde toplanan kalabalıkla birlikte Bâbıâli Baskını gerçekleştirilmiştir. Bu baskında Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa ve yaveri öldürülmüş, Sadrazam Kamil Paşa'nın istifası istenmiştir [12, ss.230] [14, ss.393].

Kamil Paşa'nın ardından sadrazamlığa Mahmud Şevket Paşa getirilmiştir. Askeri darbeyle kurulan Mahmud Şevket Paşa'nın kabinesi yaklaşık beş ay görev yapmış, Mahmud Şevket Paşa'nın bir suikast sonucu öldürülmesiyle son bulmuştur [15]. Mahmut Şevket Paşa öldürüldükten sonra sadarete Said Halim Paşa getirilmiş, eş zamanlı olarak Hariciye Nazırlığına atanmıştır. [16, ss.60]. Bu sırada II. Balkan Savaşı patlak vermiş, savaş kaosundan yararlanarak Said Halim Paşa'nın da katkılarıyla Edirne geri alınmıştır. Büyük Devletler 29 Mart'ta hem Balkan devletlerine hem de Osmanlı Devleti'ne nota vererek 30 Mayıs 1913'te Osmanlı Devleti ile Balkan Devletleri arasında Londra Barışı imzalanmıştır.

Balkan Savaşı sona erdikten yaklaşık bir yıl sonra I. Dünya Savaşı başlamıştır. XIX. yüzyıl sonunda Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya "Üçlü İttifak" kurarak Amerika ve Avrupa dışında yeni sömürge arayışına girmişlerdir. Ancak, Rusya, Fransa ve İngiltere'nin kurduğu "Üçlü İtilâf" bu arayışlara muhalefet etmiştir. Avusturya-Macaristan veliahtı ve eşinin 28 Haziran 1914'te bir Sırp milliyetçisi tarafından Saraybosna'da öldürülmesi, İttifak ve İtilâf devletleri arasında I. Dünya Savaşı başlamıştır [17, ss.196]. 2 Ağustos 1914'te Almanya, Rusya'ya savaş açmış, hemen ardından Osmanlı Devleti'yle gizli olarak ittifak kurmuştur. Osmanlı Devleti bu savaşta tarafsız kalmak istese de 27 Ekim 1914'te Alman Amirali Souchon önderliğinde Karadeniz'de Rus gemilerinin batırılması, Sivastopol ve Novorosisk limanlarının topa tutulmasıyla, 2 Kasım 1914'te Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açmıştır [17, ss.197]. Anadolu çeşitli bahanelerle İtilaf Devletleri tarafından paylaşılıp bölge bölge işgal edilmeye başlamıştır. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi Türk milli varlığının korunması ve barış elde etmek amacıyla imzalanmıştır [2].

Bu sırada batıda Yunan, güneyde Fransız, doğuda Ermeni işgallerine karşı kendiliğinden başlayan direniş hareketi önemli bir dönüm noktası olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığında, hareketin kendiliğindenci

yapısına vurgu yaparak milletin kendi iradesiyle kurtulacağı üzerinde durmuştur. Başlayan milli ayaklanma "müdafa'a ve muhafaza-i hukuk-i millet ve memleket" adında örgütlenmelerle güçlendirilmiştir. Kurulan örgütler Mustafa Kemal'e yazılı çağrıda bulunarak onu harekete katılmaya davet etmişlerdir. Bunun sonucunda Çanakkale Savaşı'nda büyük başarılara imza atan Mustafa Kemal direniş hareketinin önderi olmuştur. Osmanlı hanedanı ise İngilizlerin himayesi altında varlığını sürdürmeyi amaçlamıştır. Milli ayaklanmanın başladığı sırada saray, İngilizlerin vasiliğini kabul ettiği takdirde Anadolu, Mekke-Medine ve Arabistan'ın kurtulabileceğine inanmış ve Damad Ferid Paşa Hükümeti'yle bu doğrultuda hareket etmiştir [2, ss.350].

İstanbul Hükümeti'nin planlarına karşılık Atatürk, direnişi "Müdâfaa-i Hukuk" adı altında yurt çapında örgütlemeye çalışmış, silahlanan yerel halkı tek yönetim altında toplayarak ayaklanmayı düzenli bir hale getirmeyi amaçlamıştır. Atatürk'ün çabalarının başarıya ulaştığının en büyük kanıtı, İstanbul'da toplanacak olan Meclis-i Mebusan için yapılan seçimleri Müdafaa-i Hukuk grubunun kazanmasıdır. Bu seçimler Atatürk'ün İstanbul Hükümeti'ne karşı üstünlük sağladığının en büyük kanıtıdır. 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan Meclis'in İtilaf Devletleri'ne karşı bir tutum sergilemesi İstanbul'un işgaliyle sonuçlanacak olan süreci başlatmıştır [2, ss.352-353].

İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgali, Atatürk önderliğindeki direniş hareketinin güçlenmesine sebep olmuştur. İstanbul Hükümeti ve Meclis-i Mebusan İtilaf Devletleri'nin kontrolündedir. İstanbul'dan Ankara'ya kaçan ve yeni seçilen milletvekilleri ile birlikte yeni meclis Türkiye Büyük Millet Meclisi adıyla 23 Nisan 1920'de Ankara'da kurulmuştur. Atatürk, meclis ve hükümet başkanlığına getirilmiştir [2, ss.353].

Gelişmeler üzerine Damad Ferid Paşa Hükümeti karşı önlemler almıştır. Şeyhülislam Dürrîzâde, 11 Nisan 1920'de milli bağımsızlık hareketinin halifeye karşı bir isyan olduğunu söyleyen bir fetva vermiştir. 5 Mayıs 1920'de Ankara Müftüsü Rıfat milli hareketin İslam'a uygunluğunu bir başka fetva ile onaylamıştır. Bu olaylar Damad Ferid Hükümeti'nin güç kaybetmesine yol açmıştır. Şeyhülislam'ın fetvası İngiliz ve Yunan uçaklarıyla halka dağıtılmış, halk TBMM'ye karşı ayaklanmaya çağrılmıştır. Bu gelişmeler üzerine İtilaf Devletleri 24 Nisan 1920'de hazırladıkları barış taslağını İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirmeye çalışmışlardır. Dönemin sadrazamı Tevfik Paşa reddetse de İstanbul Hükümeti onaylamış ve Sevres Antlaşması 10 Ağustos 1920'de imzalanmıştır [2, ss.354].

1922 yılına gelindiğinde Türkler ve Yunanlar arasında savaş devam etmektedir. Doğu Trakya'dan Yunanları uzaklaştırmak için Çanakkale Boğazı geçildiğinde İngilizlerle bir

çatışma meydana gelmiştir. Bunun olaylar sonucunda 11 Ekim 1922'de Mudanya ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Türklerin galibiyetini kabul eden müttefikler, Lozan'da barış görüşmelerine başlamışlardır. [16, ss.76]. İngilizler Lozan'daki görüşmelere, TBMM'nin göndereceği heyetin yanı sıra, kendi heyetini göndermesi için Sultan'a çağrıda bulunmuştur. Sultan'ın kendi heyetini göndermeye razı olması üzerine Atatürk, Meclis'in 1 Kasım 1922 tarihli kararıyla saltanatı kaldırmıştır. Lozan Barış Antlaşması 23 Temmuz 1923'te imzalanmış ve Türklerin galibiyeti müttefikler tarafından kabul edilmiştir. Son Osmanlı padişahı IV. Mehmed Vahdettin'in bir İngiliz savaş gemisiyle ülkeden kaçması Osmanlı saltanatına olan güveni sarsmış ve bu süreç Türkiye Cumhuriyeti'nin 29 Ekim 1923'te kurulmasıyla ve Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk cumhurbaşkanı olmasıyla sonuçlanmıştır [16, ss.17]. Cumhuriyet'in ilanıyla 23 Temmuz 1908'de başlayan II. Meşrutiyet Dönemi de son bulmuştur.

2.1 Dönemin Fikir Hareketleri

2.1.1 Panislamizm

Panislamizm (İttihad-ı İslam) fikir hareketi Osmanlı Devleti'nde 1870-1876 yılları arasında şekillenmeye başlamıştır. Bu fikir hareketinin destekçileri Osmanlıların Tanzimat'la birlikte kültür benliklerini kaybetmeye başladıklarını, bunu önlemek için en uygun yolun, Tanzimat'ın gizli olarak inkar ettiği "şeriatin değerleri"ni tekrar Osmanlı toplumuna getirmek olduğunu savunmuşlardır [18, s.92-93].

Panislamizm (İttihad-ı İslam), başlangıçta müslümanların birliği ve kardeşliğini ifade etmek için kullanılsa da XIX. yüzyılın ikinci yarısında müslüman birliğini savunan, sömürgeciliğe karşı duran siyasi bir politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavram 10 Mayıs 1869 tarihli Hürriyet Gazetesi'nde Nâmık Kemal tarafından kullanılmış, sonrasında Yeni Osmanlılar'a bağlı diğer yayınlarda tartışmalara konu olmuştur [19, s.470]. İç ve dış politikalarda halife sıfatını öne çıkaran Sultan II. Abdülhamid döneminde Panislamizm devlet idaresine damgasını vurmuştur [2, s.307]. II. Abdülhamid devri Panislamizm politikası Osmanlı Müslümanlarının bir "İslam" bayrağı altında, diğer ülke Müslümanlarını da Halifelik makamı etrafında toplamaya yöneliktir [18, s.94].

II. Meşrutiyet döneminde de Panislamizm etkinliğini sürdürmüş, İttihad ve Terakkî siyasetinde önemini korumuştur. Meşrutiyet hükümetlerinde bir şeyhülislamın daima üye olarak bulunması ve Kanun-i Esasi'de "devletin dini din-i İslam'dır" maddesinin yer alması bunun en büyük kanıtıdır. Osmanlı Devleti'nin yaşadığı zorluklar, Müslüman halkın dine yönelmesini sağlamış, camilerde halkın dini duygularını canlandıran vaazlar verilmiştir. Panislamizm destekçileri bu dönemde geniş bir yayın faaliyeti de

göstermişlerdir. Bu fikir hareketlerini temsil eden gazetelerin başında Sırat-i Müstakim ve Sebilü'r-Reşad gelmektedir. Bu dönemde Panislamizm düşüncesinin etkisinde pek çok kitap ve risale de basılmıştır [2, s.308]. Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında Müslüman ülkelerin desteğini almak için Panislamizme vurgu yapılmış, I. Dünya Savaşı'yla Panislamizm daha çok öne çıkartılmıştır. Ancak, 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılmasıyla Panislamizmin bir devlet politikası olarak benimsenmesi son bulmuştur [19, ss.475].

2.1.2 Osmanlıcılık

1789 Fransız İhtilâli ve Napolyon savaşlarının etkisiyle, aynı topraklarda yaşayan ve devlet kurmak isteyen milletler, çok uluslu devlet yapılarını tehdit etmeye başlamıştır. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan Osmanlıcılık ideolojisi bu ayrışma tehdidini önlemek için ortaya atılmıştır [20, s.485]. Bu fikir harekeri Osmanlı Devleti içerisindeki farklı din ve etnik grupların Osmanlıcılık ideolojisi altında toplanması fikrine dayanmaktadır [2, s.309].

Bütün Tanzimatçılar, Osmanlıcılık ideolojisini bir zorunluluk olarak görmektedir. 1826'da II. Mahmud'un "Ben tebaanın Müslümanını camide, Hristiyanını kilisede, Musevisini havrada farkederim, aralarında başka bir fark yoktur" sözleri Osmanlıcılık düşüncesinin temelini oluşturmaktadır [20, s.485]. Sultan II. Abdülhamid İngiltere'ye karşı sürdürdüğü İslamcı politikaya rağmen Osmanlıcılık ideolojisini de desteklemiştir. Bunun önemli göstergelerinden biri bütün tebaa çocuklarının İdadi Mektepleri'nde bir arada öğrenim görmelerinin sağlanmasıdır [2, s.309]. İttihad ve Terakki Cemiyeti'de çok uluslu Osmanlı halkının siyaseten temsil edilmesi hedefine uygun olarak ittifak arayışı içinde Osmanlıcılık ideolojisini gündeminde tutmuştur. Ancak, 1912-1913 Balkan savaşları sırasında Rumeli'nin elden çıkması ve çok uluslu Osmanlı yapısında bozulmalar meydana gelmesiyle Osmanlıcılık ideolojisi geçerliliğini kaybetmiştir. Bunun sonucunda I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele yıllarında devlet politikasında Pantürkizm ve Panislamizm ideolojisi öne çıkmıştır [20, ss.486-487].

2.1.3 Batılılaşma

Fransız Aydınlanma felsefesi ve Fransız kültürü, azınlıklarında içinde bulunduğu Osmanlı halkı arasında Batılılaşma fikrinin yayılmasına sebep olmuştur. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Batılılaşma fikir hareketinin temsilcisi olan ve kendilerine Garpçılar denilen bir topluluk ortaya çıkmıştır. İctihad dergisi etrafında bir araya gelen bu topluluk ileride Türk siyaset ve fikir hayatına yön veren bir faaliyet merkezi haline gelecektir [2]. Garpçılar'a göre din, halkın anladığı biçimde ele alındığında, birtakım hurafelere, İsrailiyyat denilen hikayelere körü körüne inanmak anlamına

gelmektedir. Bu şekilde yorumlanan bir İslamiyet, çağdaş medeniyeti benimsemeye engeldir.Garpçılar'a göre İslam dini, VII. yüzyılda bir çöl toplumu için kurallar getirmiştir ve XX. yüzyılın toplumsal yapısı ve yaşam tarzı için yetersizdir. Bu sebeple Garpçılar hurafelerden arınmış "ilmi bir İslamiyet" önerisinde bulunmuşlardır [21, s.181-182].

I. Dünya Savaşı sırasında İctihad dergisi din karşıtı söylemleri nedeniyle İttihad ve Terakkî Cemiyeti tarafından kapatılmış sonrasında tekrar faaliyete geçmiştir. Garpçılar'ın Hz. Muhammed ve İslamiyet karşıtı söylemleri Ulema'nın sert tepkisiyle karşılaşmıştır. 1918-1922 yılları arasında Garpçılar'ın etkisi çok sınırlı kalmıştır. 1923'te Cumhuriyet'in ilanından sonra Garpçılar, açıkça din karşıtı bir kampanya başlatmışlardır. 1932'de Hüseyin Cahid'in ölümü üzerine İctihad Dergisi kapatılmış ve Garpçılar'ın faaliyetleri kesin olarak son bulmuştur [21, s.182-183].

2.1.4 Pantürkizm

Gülhane Hatt-ı Hümâyunu'nun ilanı üzerine Osmanlı devlet adamlarının yaymaya çalıştığı Osmanlıcılık düşüncesine rağmen halk arasında milliyetçi düşünce yayılmaya başlamıştır. 1875-1878 yılları arasındaki gelişmeler sosyal ve siyasi alanda milliyetçi düşüncenin hız kazanmasına sebep olmuştur [22, ss.551]. Bu yıllarda Türkler üzerine yapılan araştırmaların artması Türk birliği fikrindan yola çıkan Pantürkizm ideolojisinin benimsemesinde etkili olmuştur [2, ss.309]. Joseph de Guignes'in dört ciltlik Histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols et des autres Tartares occidentaux, &c. avant et dépuis Jésus-Christ jusqu'à present (Paris 1756-1758) ve Arthur Lumley Davids'in A Grammar of the Turkish Language with a Preliminary Discourse on the Language and Literature of the Turkish Nations: Copious Vocabulary, Dialogues, A Collection of Extracts in Prose and Verse, and Lithographed Specimens of Various Ancient and Modern Manuscripts (London 1832) gibi eserleri, XVIII. önemli toplumsal değişimlerin önünü açmıştır. Bu dönemde Mustafa Celâleddin Paşa'nın öne sürdüğü, Türkler'in Avrupalı sayıldığı ve Tuoro-Aryan ırkından geldiği, Türkçe ile Latince ve diğer Avrupa dilleri arasında bağlantılar bulunduğu fikirleri, 1930'lu yılların Türk tarih ve dil tezlerini etkilemiştir [22, s.551-552].

Pantürkizmin kültürel alanda yayılması, II. Abdülhamid döneminde olmuştur. Macar Türkologlar'ın çalışmaları ve 1893'te Vilhelm Thomsen'in Orhon yazıtlarını okumasıyla birlikte Türkler üzerine yapılan araştırmalar artmıştır. Dönemin Osmanlı aydınları bu araştırmalardan oldukça etkilenmiştir. Balkan Savaşları (1912-1913) sonrası değişen siyasi öncelikler nedeniyle Osmanlıcılık düşüncesinin önemini kaybetmesiyle Pantürkizm devlet politikasında öne çıkmıştır. [22, s.552].

II. Meşrutiyet Dönemi aydınlarından Yusuf Akçura'nın çalışmaları Pantürkizm düşüncesinin olgunlaşması için oldukça önemlidir. Akçura 1912 tarihli Üç Tarz-ı Siyaset başlıklı yazısında düşünceleri özetlemiş, dönemin fikir hareketlerini İslamcılık, Garpçılık ve Türkçülük olmak üzere üç başlığa ayırmıştır. İyi bir tarih bilgisine sahip olan Yusuf Akçura, Osmanlı yerine daima Türk kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. 1903 gibi erken bir tarihte fikirleri oluşmaya başlayan Akçura bir yazısında, "Genç Türklerin uğrunda çalıştıkları Osmanlı milleti oluşturma hareketi boş bir girişimdir. Tek çıkar yol milliyetçiliktir" demektedir. Yusuf Akçura'nın düşünceleri Balkan Savaşı sonrası yayılmaya başlamıştır [2, s.312-313].

Türk kökenli halkların bir üst yapıda birleşmesi fikrini gazetesinde ve risalelerinde savunan bir diğer isim İsmail Gaspıralı'dır. Gaspıralı, Rus egemenliği altındaki Müslüman Türklerin bir millet olarak birleşmeleri gerektiğini ve İslam dininin bu bakımdan önemli bir faktör olduğunu belirtmektedir. Ortak dili Türkçe olan Müslüman halkların, birlikte hareket edebilirlerse dünyada ve Rusya'da önemli bir üstünlük sağlayabileceğini düşünmektedir. Bunun Türkler arasında yerleşmiş modern bir eğitim sistemiyle mümkün olacağını söylemektedir. Özellikle Türk basını bu halkların bilinçlenmesinde ve bir araya gelmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Gaspıralı, bu düşüncesini destekleyen Tercüman gazetesini Bahçesaray'da 1883'te kurmuştur.Gaspıralı'nın hedefleri doğrultusunda kullandığı Tercüman gazetesi, sade bir Osmanlı Türkçesiyle yayın yapmıştır [2, s.314-315].

II. Meşrutiyet döneminde etkili olan bir diğer isim Ziya Gökalp'tir. Balkan Savaşları'nda Rumeli'nin kaybedilmesi Ziya Gökalp'i Pantürkizm düşüncesine yönlendirmiştir. Ziya Gökalp gibi aydınların büyük bir bölümü ve aydın subaylar, milli bir Türk devleti fikri üzerinde birlemişlerdir. Emile Durkheim'den etkilenen Ziya Gökalp, Pantürkizmin sosyolojik bir çerçeveye oturtulmasında; Osmanlı Devleti dışında yaşayan Türkler'i de kapsayan bir Pantürkizm fikrinin kavramsallaştırılmasında, sadeleştirilmiş dil ve Türkçü edebiyat tezlerinin oluşturulmasında öncü roller oynamıştır [2, ss.321-322]. Ziya Gökalp, inandığı fikirleri yaymak için birçok yayın yapmış, 1909 yılında Diyarbakır'da Peyman dergisini çıkarmıştır. 1910-1912 yılları arasında Selanik'te Ömer Seyfeddin ve Ali Canib'le Genç Kalemler'e yazılar yazmıştır. Pantürkizm hakkında yazdığı makale dizisi 1912-1919'da Türk Yurdu dergisinde yayımlanmıştır. 1917'de İçtimaiyat Mecmuası'nı çıkarmış, 1917-1918'de yenilikçi yazarlar ile Yeni Mecmua'da yakın işbirliği yapmış ve 1922-1923'te Diyarbakır'da Küçük Mecmua'yı kendi başına yayımlamıştır. Ziya Gökalp'in 1913'te Turk Yurdu dergisinde yayımladığı "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muâsırlaşmak" başlıklı çalışması düşüncelerini aktardığı önemli bir çalışmadır [2, ss.320].

I. Dünya Savaşı sırasında Türk vatanı kavramı Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu sivil ve askeri grup arasında önem kazanmaya başlamıştır. 1922 sonrasın hız kazanan Pantürkizm, Cumhuriyet Denemi'nde kültürel alanda kalması şartıyla desteklenmiştir. Halkın bir araya getirilmesi için Pantürkizm ideolojisi kullanılmaya çalışılmıştır. Türk tarih tezinin gelişmesiyle Pantürkizm düşüncesi farklılaşarak, Türk milliyetçiliğine evrilmiştir [22, ss.552].

3
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MİMAR VE MÜHENDİS CEMİYETLERİ

3.1 Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti

II. Meşrutiyetin ilanının bir sonucu olarak birçok meslek kolunda olduğu gibi mimarlar arasında da örgütlenme girişimlerinin ilk adımları atılmıştır. Bunlardan en erken tarihli olanı II. Meşrutiyet'in ilanından 1 ay gibi kısa birsüre sonra kurulan Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'dir.

28 Ağustos 1908'de (R. 15 Ağustos 1324) Sirkeci istasyon bahçesinde, Mimar Kemaleddin Bey'in daveti üzerine toplanan mühendis ve mimarlar, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmasına, geçici bir heyet aracılığıyla dâhili ve umumi nizamnamelerin hazırlanmasına karar vermişlerdir [23]. Bunu hayata geçirmek için kurulan geçici heyet (heyet-i muvakkate) Mühendis Mehmed Hulusi Bey, Agop Boyacıyan, Kemaleddin, Karakaş, Refik, Ziya ve Terziyan Efendilerden oluşmaktadır [24, ss.151]. Ardından Mimar Kemaleddin Bey, 14 Eylül 1908'de (R.1 Eylül 1324) Tanin gazetesinde verdiği ilanla, ilk toplantıda alınan kararlar ve hazırlanan nizamnameler hakkında bilgi vermek üzere, meslekten olan herkesi 18 Eylül 1908 (R. 5 Eylül 1324) tarihinde Taksim bahçesindeki bir dairede toplanmaya davet etmiştir. Kemaleddin Bey tarafından geçici heyet adına verilen söz konusu ilan metni şu şekildedir:

> "Osmanlı Mimar ve Mühendis Cemiyeti:
> Bir "Osmanlı Mühendis ve Mimâr Cemiyeti" teşkili hakkında müzakerâtta bulunmak üzere, Ağustos'un on beşinci Cuma günü Sirkeci İstasyon bahçesinde ictimâ eden, mühendis ve mimâr efendilerin muvakkaten intihâb etmiş oldukları heyet tanzim ettiği mukarrerât ve nizamât-ı esâsiyyeye dâir malûmat almak üzere Eylül'ün beşinci günü sabahı, alaturka saat iki buçukta Taksim bahçesi dâhilindeki dairede ictimâları rica olunur.
> Heyet-i Muvakkate namına
> Mimar Kemaleddin [23]"

22 Ocak 1909 (R. 9 Kânunusani 1324) Cuma günü, Galata Ticaret Hanı'nda gerçekleştirilen bir başka toplantıda Cemiyet'in Meclis-i İdare üyeleri seçilmiş, Nizamname-i Umumi ve Nizamname-i Dahili düzenlenmiştir. Meclis-i İdare'de Reis Hulusi Bey; Reis-i Sani Boyacıyan Efendi ve Vedad Bey; Kâtipler Kemaleddin Bey, Karakaş Efendi ve Ziya Bey'dir. Kütüphane ve evrak memuru Refik Bey; Âzâlar Said Bey, Papa Efendi, Edhem Bey, Adamantides Efendi'dir. Teftiş Heyeti ise, Arslan Efendi, Mustafa Bey, Talat Bey'den oluşmaktadır Bu olay Tanin gazetesinde yayınlanan bir diğer ilan metniyle duyurulmuştur:

> "Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti:
> Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti işbu Kanun-ı Sânî'nin dokuzuncu Cuma günü Galata Ticaret Hanı'ndaki daire mahsusasında bir ictimâ-yı umumi akdetmiştir. Evvelâ nizamname-i umumi ve dâhili kırâat edilerek şimdiye kadar mezkûr nizamnamelerin, tertip ve tanzîmiyle iştigâl etmiş olan muvakkat meclis-i idarenin mesai ve ikdamat ikası mazhar takdir olmuş ve umûr-ı cemiyeti idare etmek üzere, yine işbu meclis asaleten intihab olunduğu gibi nizamname muktezasından heyet-i teftişiyye rey-i hafi ile tayin edilmiştir.
> Meclis-i İdare Erkânı: Reis Hulusi Bey, Reis-i Sani Boyacıyan, Efendi Vedad Bey, Katip Kemaleddin Bey, Karakaş Efendi ve Ziya Bey. Kütüphane ve evrak memuru Refik Bey, Âzâ Said Bey, Papa Efendi, Edhem Bey, Adamantides Efendi. Heyet-i Teftişiyye: Arslan Efendi, Mustafa Bey, Talat Bey. Meclis idare tarih-i mezbûrdan itibaren ifâ-yı vazifeye mübaşeret ederek Mart'ın nesf-i evveli zarfında nizamname mucibince vuku bulacak ictimâ-yı umumi tarafından yeniden bir meclis-i idare intihab edilinceye kadar umur-ı cemiyeti temşiyete devam edecektir [25]."

Bu toplantıda hazırlanan Nizamname-i Umumi'nin 2. maddesine göre Cemiyet'in kuruluş amacı; Osmanlı mühendis ve mimarlarının haklarını korumak, Osmanlı ülkesinde bayındırlık ve mimarlığın gelişmesini sağlamak, Osmanlı mühendis ve mimarlarına bir toplanma merkezi tesis etmek, yardıma muhtaç mühendis ve mimarları korumak, mühendislik ve mimarlığa ait inceleme ve bilimsel araştırmalar yapmak, Osmanlı mühendis ve mimarları arasında dostluk ve bağlılığı artırmak, mühendislik ve mimarlığın gelişmesine ve yükselmesine hizmet eden şahısları, bilgisi ehliyeti ve doğruluğu ile sivrilmiş ve söhret yapmış müteahit ve işçileri memlekete tanıtmaktır [26, ss.6].

Cemiyet yalnızca İstanbul'da görev yapan mühendis ve mimarları bünyesine katmamış, Anadolu ve Rumeli eyaletlerinden, Şam-Hama, Yafa-Kudüs, İzmir-Kasaba, Hicaz gibi demiryolu hatlarınlarından mühendisleri de dahil etmiştir [27, ss.47]. Cemiyet'in Nizamname-i Dahili'sine göre, Cemiyet âzâ-yı asliyye, âzâ-yı fahriyye, âzâ-yı muhabere ve âzâ-yı muhtare olmak üzere dört sınıf üyeden oluşmaktadır. Her

bir üyeye Cemiyet tarafından ismi ve memuriyeti yazılmış birer kimlik belgesi verildiği bilinmektedir [28, ss.3].

Bir kişinin Cemiyet'e âzâ-yı asliyye olarak kabul edilebilmesi için Osmanlı vatandaşı olması şarttır. İstanbul'un (Dersaadet) üç beldesinde (bilâd-ı selâse) [1] ikamet edenlere Merkez Âzâ-yı Asliyye'si, vilayet ve yabancı memleketlerde (memalik-i ecnebiye) bulunanlara da Taşra Âzâ-yı Asliyye'si unvanı verilmiştir. Âzâ-yı asliyye olmak için Meclis-i İdare Reisi'ne başvuran kişinin, müracaat belgelerinin, biri merkez âzâ-yı asliyye'sinden olmak üzere iki kişi tarafından onaylanması gerekmektedir [28, ss.5-6]. Ayrıca bir mühendis veya mimar mektebinden diploma almış olma veya mimarlıkta fiilen iş yapabilme yetkisi bulunma ve ün kâzânmış olma şartı aranmaktadır. Bu bilgiden yola çıkarak Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne kaydolan âzâ-yı asliyyenin diplomalı mimarlar olduğu kabul edilmelidir. Âzâ-yı asliyye'den bir defalığına bir Osmanlı lirası giriş ücreti ve İstanbul'da (Dersaadet) bulunanlardan yirmi, taşrada bulunanlardan on kuruş katılım payı alınmaktadır [26, ss.6-7]

Âzâ-yı asliyyeden cemiyete önemli hizmetlerde bulunmuş, kendini göstermiş, en az on sene cemiyet üyeliğinde bulunan kişilere "âzâ-yı fahriye" unvanı verilmesi planlanmış ve bu kişilerden katılım payı ödemesi (hisse-i iştirak) alınmamıştır. âzâ-yı fahriyye'nin sayısının 5'i geçmemesi kararlaştırıldıysa da [28, ss.4-7] Cemiyet'in on yıl kesintisiz olarak varlığını sürdürememesi bu sınıfta üye kabulünü engellemiş olmalıdır. Cemiyet'e ait kayıtlarda da bu sınıfa üye kabul edildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne Osmanlı vatandaşı olmayan üyelerin de kabul edildiği Cemiyet'in Nizamname-i Umumisi'nden anlaşılmaktadır. Cemiyet, yabancı ülkelerde ikamet eden, ün sahibi mühendis ve mimarları, rızaları alınarak âzâ-yı muhabere unvanıyla kabul edilmesi kararına varmıştır [26, ss.7]. Âzâ-yı muhabere üyeliğine kabul edilmek için en az üç âzâ-yı asliyye tarafından aday gösterilmesi gerekmektedir. Bu üyeler âzâ-yı asliyye seçiminde geçerli usule tabidir [28, ss.8].

Âzâ-yı muhtare adayları hem Osmanlı, hem yabancı uyruklulardan seçilmektedir. Âzâ-yı muhtare olabilmek için âzâ-yı asliyyeden iki kişi aracılığıyla adaylığını koymak gerekmektedir. Âzâ-yı muhtareden katılım payı ödemesi (hisse-i iştirak) talep edilmemektedir. Âzâ-yı muhtare unvanına sahip üyeler cemiyetçe yürürlükte olan memuriyetlere seçilemeselerde Meclis-i İdare, encümen ve komisyonlarda oy

[1] Haliç, Marmara denizi ve surların çevrelediği yarımada "nefs-i İstanbul" olarak anılmaktadır. Galata, Eyüp ve Üsküdar bu bölgenin dışında teşkilatlanmış üç bölgedir. Bilâd-ı selâse olarak adlandırılan bu bölgeler zaman içerisinde İstanbul adı altında birleşmiştir [29, ss.220]

kullanabilmektedir [28, ss.9]. En az yirmi beş lira veren kişi âzâ-yı muhtare unvanı alabilmektedir [26, ss.7].

Cemiyet'in maddi kaynağı üyelerden alınan giriş ücreti (ücret-i duhuliye) ve katılım payı (hisse-i iştirak), neşriyattan gelen hasılat, hediye ve bağışlar, teşvik amacıyla hükümetçe verilen yardımlar, her türlü inşa girişimlerinden temin edebileceği gelir, Cemiyet'e ait taşınabilir ve taşınmaz mallardan (emval-i menkule ve gayr-ı menkule) elde edilecek gelirden oluşturmaktadır. [30, ss.25]. Cemiyet'in feshedilmesi söz konusu olduğunda Cemiyet'e ait taşınabilir ve taşınamaz malların Meclis-i Umumi'nin kararıyla umumi menfaatlere hizmet eden hayır ve fen cemiyetlerine dağıtılması kararlaştırılmıştır [24, ss.100].

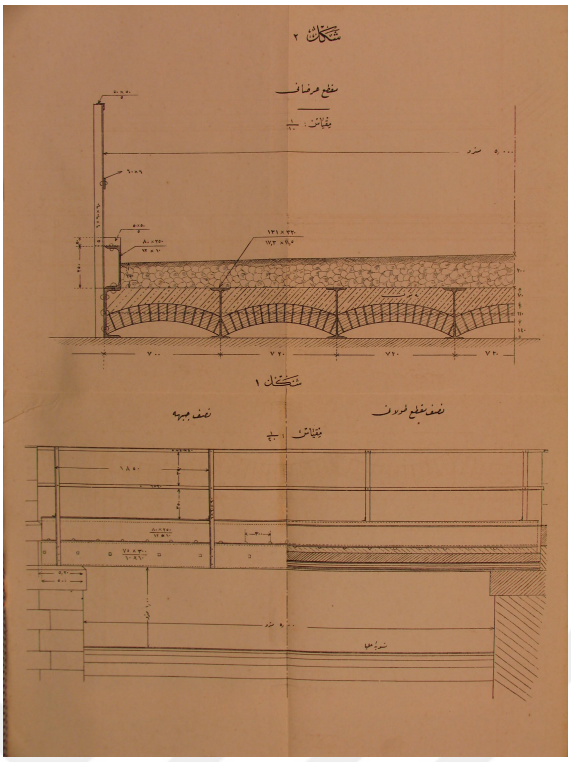
Cemiyet âzâları martın ve eylülün ilk yarısı olmak üzere yılda iki kez toplanmaktadır. Cemiyet meclisinin kurulmuş sayılabilmesi için çoğunluğun sağlanması şarttır. Meclis-i Umumî her sene Meclis-i İdare'yi oluşturmak üzere on iki, Heyet-i Teftişiye'yi oluşturmak üzere üç âzâ seçmektedir [28, ss.10]. Meclis-i İdare; bir reis, iki reis-i sâni, üç kâtip, bir kütüphane memuru, bir veznedar ve dört âzâdan oluşmaktadır. Âzâ-yı asliyye olmak için yapılan müracaat dilekçesinin nizama uygun olmasını sağlamak; satın alma, gelir-gider işleriyle ilgilenmek; âzâ-yı muhabere ve muhtarenin kabul edilip edilmediğini belirlemek, Meclis-i Umumi tarafından kabul edilen kararların yürütülmesini sağlamak, ilk toplanacak Meclis-i Umumi'nin onayına sunmak üzere Cemiyet'in menfaatlerini temin edecek öneriler sunmak Meclis-i İdare'nin görevleri arasındadır [28, ss.14]. Meclis-i İdare ayda en az bir kez, belirlediği gün ve saatte toplanmaktadır. Toplantıda başkan bulunmadığı durumlarda "reis-i sanilerden" birisi, bunlar da bulunmadığı takdirde mevcut âzâların en kıdemlisi toplantıya başkanlık etmektedir. Meclis-i İdare, Cemiyet'in idarehanesinde toplanmakta ve müzakere gününün açıklandığı bir davetname, kâtip tarafından âzâlara gönderilmektedir [28]. Heyet-i Teftişiye ise nizamname hükümlerinin tamamının uygulanmasını denetlemekten sorumludur. Veznedarın hesaplarını denetlemekle beraber, Cemiyet'e ait bütçenin kullanımını ve memurların görevlerini yerine getirme şekli hakkındaki incelemelerini, Meclis-i İdare'ye ve gerektiğinde Meclis-i Umumî'ye yazılı olarak beyan etmektedir [28, ss.13-14].

Meclis-i Umumi ya sıradan ya da olağanüstü durumlarda toplanmaktadır. Olağanüstü toplantı Meclis-i İdare'nin uygun görmesiyle ya da âzâ-yı asliyyeden üçte ikisinin talebiyle gerçekleşmektedir. Cemiyet âzâsı her sene iki defa toplanmaktadır. Meclisin toplanmış sayılabilmesi için çoğunluğun sağlanmış olması gerekmektedir. Her Meclis-i Umumi'de bahsi geçen meclise ait olmak üzere bir reis ve bir katip seçilmektedir [28, ss.17-18].

Meclis-i Umumi ve Meclis-i İdare tarafından Heyet-i Mümeyyize, encümen ve komisyonlar seçilmektedir. Mükâfat verme yetkisi olan heyete "Heyet-i Mümeyyize" adı verilmektedir. Her sene Heyet-i Mümeyyize tarafından seçilen bir kişiye mükâfat verilmesi kararlaştırılmıştır. Cemiyet adına yayın yapmak üzere kurulan heyet "encümen", Cemiyetçe olan diğer maddeleri inceleme ve görüş bildirmeyle görevle heyete "komisyon" adı verilmektedir. Meclis-i İdare Reisi Encümen ve Komisyon'da üye olup, onlara başkanlık etme yetkisine sahiptir. Reis-i sâni ve kâtipler ise Heyet-i Mümeyyize ve Müsabakat-ı Umumiye Komisyonu'nda üye olarak bulunmaktadır. Reis-i sâni ve kâtiplerden başka hiç kimse üç seneden fazla Heyet-i Mümeyyize'de bulunamamaktadır [28, ss.19-20].

Cemiyet, dâhili nizamnâmeye uygun olarak [28, ss.30], Ekim 1909 tarihinden itibaren, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası adı altında aylık bir mecmua yayımlamaya başlamıştır. Bu mecmua 12 ay boyunca düzenli olarak çıkarılmıştır. Mecmuanın Eylül 1910 tarihli sayısından sonra yayından kalkmasıyla, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti üyelerinden bazılarının makaleleri, Mühendis Mektebi öğrencilerinden bir grup tarafından hazırlanan Genç Mühendis dergisinde yayımlanmaya devam edilmiştir [27, ss.48-51]. Cemiyet hakkında kapsamlı bilgi sunmasının yanı sıra Cemiyet mecmuası, II. Meşrutiyet yıllarında, Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren mimarları tespit etmek için de önemli bir kaynaktır. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası'nın Ekim 1909 (1325) tarihli birinci, Kasım 1909 (1325) tarihli ikinci, Ocak 1910 (1325) tarihli dördüncü ve Temmuz 1910 (1326) tarihli onuncu sayılarında, Cemiyet'e kaydolan asli üyeler liste halinde ilan edilmiştir. Bu listede asli üyelerin Cemiyet'e kaydolduğu tarih, bu tarihteki görevi ve unvanı (mimar veya mühendis) da bildirilmiştir [27, ss.48].

Mecmuanın "Kısm-ı idare" olarak düzenlenen ilk bölümünde cemiyet nizamnamesi, faaliyetleri, âzâ-yı asliye listeleri, cemiyete gelen mektuplar, mecmuaya ait haberler yer almaktadır. "Kısm-ı fenni" olan ikinci bölümünde ise bilimsel makaleler ile bilim ve teknikteki yeni buluşları bildiren kısa haberlere yer verilmektedir (Şekil 3.1). Mimar Kemaleddin'in "Mimari-i İslam" makalesi bu mecmuada yayınlanan makalelerden biridir. "Mühendis Mektepleri" başlıklı makale dizisi, 1910 yılında 40 gün süreyle Avrupa'daki mühendis mekteplerini incelemek için gönderilen Mehmed Refik (Fenmen) tarafından kaleme alınmıştır. sıra[27, ss.49]. Cemiyet mecmuasında üzerinde durulan bir başka konu ise mesleki terminoloji konusudur. Bu konudaki ilk makale mecmuanın ilk sayısında, "Ulum ve Funun'da Rumuzat" adıyla Mühendis Mehmed Refik Bey tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca Mühendis Refik Bey, Türkçe ilmi terimlerin tesisi ve mevcut terimlerin tedkiki için bir komisyon kurulmasını önerdiği bilinmektedir [27, ss.52-53].

Şekil 3.1 Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası'nın 6. sayısında yayımlanan volta döşeme çizimi

Cemiyet tarafından düzenlenen ilk konferans 10 Mart 1909 (R. 27 Şubat 1325) tarihinde, Şehzadebaşı'nda bir tiyatroda Cemiyet'in Meclis-i İdare Reisi Hulusi Bey tarafından İstanbul'un suyolları tarihi ve özellikleri hakkında verilmiştir. Bu ilk konferansa katılım Cemiyet üyeleri ve Mühendis Mektebi öğrencileriyle sınırlı kalmıştır. Bu konferans daha sonra Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuasının Ekim, Kasım, Aralık 1909 ve Ocak 1910 sayılarında dört bölüm halinde yayımlanmıştır [27, ss.52].

Cemiyet üyeleri Osmanlı Devleti'nde gereken bazı hizmetlerin kendileri tarafından karşılanmasını talep etmiş olsa da, bu konudaki girişimleri sonuçsuz kalmıştır. İstanbul'un yeniden imarı için Mimar Joseph Antoine Bouvard düşünülmüş, ancak İstanbul'un ayrıntılı bir haritası bulunmaması imar faaliyetlerine engel olmuştur. İstanbul'un topografik haritasının önce Harbiye Nezareti Harita Komisyonu tarafından hazırlanması düşünülmüşse de, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti bu işe talip olduğuna dair bir dilekçe vermiştir. Bu dilekçeye hiç bir yanıt verilmeden bu iş Belediye Meclisi kararıyla Mühendis Şrayder'e verilmiştir. Bir diğer müracaat ise Adliye Nezaretine yapılmış, mühendislik ve mimarlık ile ilgili davalarda, mahkemece tayin edilen teknik bilirkişilerin Cemiyet üyeleri tarafından seçilmesi talep edilmiştir [27, ss.54].

1912-1919 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarına katılması, Cemiyet faaliyetlerinin kesintiye uğramasına sebep olmuştur. Cemiyetin resmen feshedildiğine dair bir kayıt bulunmasa da, savaş ortamı ve Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasi çalkantılar sebebiyle üyelerin bir araya gelememesi, cemiyetin varlığını sürdürmesini engellemiş olmalıdır [27, ss.54].

Savaş döneminin ardından 24 Temmuz 1919 (R. 24 Temmuz 1335) tarihinde yapılan ilk toplantıyla, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti yeniden faaliyete geçmiştir. 31 Temmuz 1335 tarihli toplantıda Cemiyet'e ait dilekçenin hükümete verildiği ve Cemiyet'in kuruluşunun gazetelerde ilanına karar verildiği bildirilmiştir. 15 Temmuz 1919 (R. 15 Temmuz 1335) ve 1 Ocak 1921 (R. 1 Kânunusani 1337) tarihleri arasında görev yapan Heyet-i İdare Mimar Kemaleddin Bey, Kâtib-i Umumî (Genel Sekreter) Elektrik Mühendisi Refik (Fenmen) Bey, Mühendis Ali Haydar Bey, Mühendis Ahmed Asım Bey ve Veznedar Mühendis Hasan Hadi Bey'den oluşmaktadır. Mühendis Yusuf Razi Bey, Mühendis Atâ Bey, Mühendis Hüseyin Refi Bey, Mühendis Subhi Bey Heyet-i İdare'ye dâhil olmak için adaylığını koyan diğer isimlerdir [31, ss.34]. Bu seçimlerden iki ay önce, Mayıs 1919'da Cemiyet'e üye kabul edilmeye başlanmış olması Cemiyet'in ikinci dönem faaliyetlerinin seçimlerden önce başlamış olduğunu göstermektedir [27, ss.55]

Mekteb-i Sanayi-i Osmani Matbaasında bastırılmasına karar verilen Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin yeni nizamnamesi Nizamname-i Esasisi, Cemiyet'in ilk nizamnamesine benzer bir şekilde yeniden oluşturulmuştur. Cemiyet'in merkezi Dersaadet'te Galata'da Hezâran Caddesi'nde Güzin Hanı'nda 5 numaralı yazıhanededir. Cemiyet'in adı "Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti" olarak kalmış, Cemiyet'in kuruluş maksadı, neşriyat ve icraatına dair maddelerde değişiklik yapılmamıştır. Eski ve yeni nizamnameler arasında en belirgin fark üyelere ait maddelerde görülmektedir. Bu nizamnameye göre Cemiyet "âzâ-yı asliyye", "âzâ-yı müntesibe", "âzâ-yı fahriyye" ve "âzâ-yı hamiyye" olmak üzere dört sınıf üyeden o-luşmaktadır. Bir kişinin Cemiyet'e âzâ-yı asliyye olarak kabul edilmesi için gereken şartlar bir değişiklik yapılmamıştır. Âzâ-yı müntesibe olarak Cemiyet'e üye olmak için Osmanlı vatandaşı olma, Kondüktör Mektebi, Sanayi-i Nefise'nin mimari şubesi gibi okullarda tahsil görmüş olma veya diplomaları olmasa da hükümetçe ya da bayındırlık işleriyle uğraşan şirketlerce mühendislik, mimarlık, inşaat kondüktörlüğü gibi hizmetlerde istihdam edilmiş olma veya mühendis mekteplerinin son dört sınıf öğrencisi olma şartı aranmaktadır. Osmanlı Devleti'nde mühendislik alanında çalışan teknik personelin yanında mühendis mekteplerinin son dört sınıf öğrencilerinin de Cemiyet'e üye kabul edilmesiyle Cemiyet'in üye sayısında artış olması sağlanmıştır [27, ss.56-57]. âzâ-yı müntesibe unvanına sahip üyelere toplantılarda seçim hakkı verilmemiştir ancak, bu üyeler Heyet-i İdare'ye beşte bir oranında dahil olabilmektedir.

[24, ss.98]. Heyet-i İdare'nin teklifi üzerine Osmanlı Devleti'nde ve yabancı ülkelerde bulunan meşhur mühendis ve mimarlara onayları alınmak âzâ-yı fahriyye unvanıyla kabul edilmektedir. Âzâ-yı hamiyye unvanı ise, Cemiyet'e madden ve manen önemli hizmetlerde bulunmuş kişilere Heyet-i İdare'nin teklifi ve Meclis-i Umumi'nin kararıyla verilmektedir [24, ss.98].

âzâlardan bir defaya mahsus giriş ücreti alınırdı. Âzâ-yı asliyyeden İstanbul'da bulunanlardan her üç ayda bir lira ve taşrada bulunanlar her üç ayda bir yarım lira; âzâ-yı müntesibeden İstanbul'da bulunanlardan elli kuruş, taşrada bulunanlardan her üç ayda bir yirmi beş kuruş katılım payı (hisse-i iştirak) alınırdı. Mühendis Mektebi öğrencilerinden, öğrenci bulundukları müddetçe giriş ücreti ve katılım payı alınmazdı [24, ss.98].

Bu dönemde Meclis-i Umumi âzâ-yı asliyye ve âzâ-yı fahriyyeden oluşmaktadır. Meclis-i Umumi her yıl Ocak ayının ilk cumasında yıllık bir toplantı gerçekleştirmektedir ve toplantı sonucunda senelik durum raporları tüm âzâlara ve Dahiliye Nazırı'na gönderilmektedir. Heyet-i İdare, âzâ-yı asliyye ve fahriye tarafından gizli oylamayla seçilmektedir. Heyet-i İdare beş âzâdan oluşmakta olup hizmet süresi bir yıldır. Heyet-i İdare, heyet içerisinden iki kişiyi kâtib-i umumi ve veznedar olarak seçmektedir. Heyet en az ayda bir defa toplanmaktadır. Üç sene boyunca Heyet-i İdare âzâsı olan kişi ancak bir sene bekledikten sonra tekrar Heyet-i İdare'ye dahil olabilmektedir [24, ss.98-99].

Bu dönemde Cemiyet'in bütçe yetersizliğinden bir toplantı yeri temin edememesi nedeniyle, mühendis ve mimarların bir araya gelmesi için geziler düzenlenmesi düşünülmüştür. Planlanan ilk gezi Mimar Kemaleddin Bey'in rehberliğinde Yeni Cami ve Ayasofya'ya düzenlenmiştir. Mühendis Cevdet Bey'in girişimiyle Kağıthane'de dekovil hattına bir gezi yapılması kararlaştırılmış ancak, bu gezi ve planlanan diğer geziler kötü hava şartları nedeniyle gerçekleştirilememiştir [27, ss.58].

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, son Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimlerine aday çıkarmak istemişse de, Kâtib-i Umumî (Genel Sekreter) Mehmed Refik (Fenmen) Bey'in hazırladığı 15 Temmuz 1335(1919), 1 Kânun-ı Sânî 1336 (1920) zamanına ait İdare Heyeti raporuna göre, Cemiyet'in Milli Kongre ile yaptığı görüşmeler olumsuz sonuçlanmış ve Cemiyet seçimlerde yer alamamıştır [31, ss.4-5]. Bu olay Mimar Mehmed Nihad Nigizberk tarafından kendi not defterinde şu şekilde özetlenmiştir:

> "Fî 24 Teşrin-i Evvel Cuma günü öğleden sonra saat birde cem'iyete (mühendisler ve mimârlar) da'vet edildik. İctimâ' Sanâyi' Mektebinin sinema salonunda oldu. Maksad-ı ictimâ' şimdiye kadar Meclis-i Meb'ûsânda mühendislerden bir meb'ûs bulunmadığından hukûkumuzun

> orada müdâfa‘ası içün bizlerden de meb‘ûs ta‘yîni müzâkere etmek olduğundan Mühendis Refik Bey umuma anlatdı. Hâzırûndan biri cem‘iyetimizin siyâsetle iştigâl etmeyeceği programımız iktizâsından olduğundan meb‘ûs ta‘yîninin lüzumsuz ve program hâricinde bir iştigâl olduğunu beyân etdi.Bu re’y kabul edilmedi. Cem‘iyeti idâre etmek üzere Kemal Bey reis ve Hüsnü Bey kâtib intihâb olundu. Evvel emirde cem‘iyetin yalnız kendi a‘zâsından mı yoksa hâricden de mi meb‘ûs intihâb etmesi şıkkı müzâkere edildi. Umûmiyet hâricden de meb‘ûs intihâb edilebileceğini kabul etdi. Suret-i intihâb müzâkere edildi. Üç sınıfa tefrika karar verdiler. Evvelce mahall-i aherde namzedliklerini vaz‘ edenler, cem‘iyetce intihâb olunacaklar, meb‘ûs olmak arzu idenler, bunların Hüsnü Bey siyah tahtaya esâmisini yazdı. Ba‘dehu bunlardan on kişi re’y-i hafî ile intihâb olundu. Muvâcehemizde re’y kâzânanlar siyah tabloya defterde olduğu vechle kayd edilmişdir. Hey’et-i İdâre Tarafından Teklîf Olunanlar; Talat Bey (Mimar), Mahmud Şükrü Bey (Mimar), Muhtar Bey (Müsteşâr), Burhaneddin Bey (Su Mühendisi), Alaeddin Bey (Mimar), Behçet Bey (Mühendis), Namzedliğini Vaz‘ Etmiş Bulunanlar; Mimar Salim Bey (Erzincan), Mimar Refik Bey (Eskişehir), Mimar Kemaleddin Bey (İstanbul), Mimar Yusuf Razi (İstanbul) [32].”

Cemiyet’in hayata geçirmek istediği faaliyetlerden biri “Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Salnamesi” adıyla bir yıllık yayımlanmasıdır. Bunun için üyelerden yazılar toplandıysa da yıllık yayımlanamamıştır. Ancak salname için toplanan, her bir üyenin kendi el yazısıyla hazırladığı özgeçmişi, II. Meşrutiyet’in son yıllarında faaliyet gösteren mühendis ve mimarların hayatı ve çalışmaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Mühendis Mektebi muallimlerinden Fikri (Santur) Bey’in “Ahşap Köprüler” kitabının Cemiyet tarafından yayımlanması düşünülmüşse de gerçekleştirilemeyen bir başka girişim olarak kalmıştır. Cemiyet’in en önemli yayın çalışmalarından biri Ali Talat Bey’in “İnşaat ve İmalatda Vahid-i Kıyasi-i Fiat yahud İşçilik” kitabıdır. Kitap 1922 yılında “Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Neşriyatı’ndan 1” ibaresiyle yayımlamıştır [24, ss.80]. Cemiyet’in ikinci faaliyet döneminde Mühendis Mektebi Mecmuası üzerinden yayın faaliyetlerinin sürdürdüğü bilinmektedir. 14 Nisan 1922’de yayımlanmaya başlayan Mühendis Mektebi Mecmuası’nın, 28 Temmuz 1922 tarihli 8. sayısına kadar “Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti’nin Neşr-i Efkarıdır” ibaresi bulunmaktadır [27, ss.60].

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti’nin 1922 yılı sonlarına kadar fiilen devam ettiği bilinmektedir. Cemiyet’in resmen kapatıldığına dair bir kayıt bulunmasa da 1922 sonrasında Cemiyet’e ait herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti planladığı çalışmaların tamamını gerçekleştirememiş olsa da Osmanlı mühendis ve mimarlarının en erken tarihli meslek örgütü olması ve günümüze ulaşan belgeleriyle dönemin mimarlık ortamına ışık tutması açısından oldukça önemlidir.

3.2 Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin faaliyetlerinin durduğu 1912 yılından sonra, gayrimüslim mimar ve mühendisler tarafından "Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie" adlı bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyet'in dili Türkçe ve Fransızca'dır [27, ss.62]. Haziran 1914 tarihli Génie Civil Ottoman dergisinde yayımlanan ve Fransızca hazırlanan tüzüğe göre, Cemiyet'in kuruluşu hükümet tarafından 18/31 Ekim 1913 tarihinde onaylanmış ve 11 Nisan 1913 tarihinde Kurucu Genel Kurul'da kabul edilmiştir. Aynı dergide verilen bilgiye göre 1914 yılında cemiyetin başkanı Joseph Aznavour, I.Başkan Yardımcısı Mahmoud Chukry [Mahmud Şükrü Işık], II.Başkan Yardımcısı [Gabriel] Tedeschi, Genel Sekreter J. Fua, Veznedar G. Mongeri, Sekreter Yardımcısı ve Evrak Memuru Alexandre M. Raymond, Danışmanları A. Ananian, A. George, İbrahim Ben-Ayad Bey, İsmail Hakkı Bey, G. Kaul, J. Nahoum, Eduardo de Nari, Nazif el-Halidy Bey, S. Stassinopoulos, [Yetvart] Terziyan'dır [33, ss.48]. Cemiyetin amacı, İstanbul'da ikamet eden veya geçici olarak bulunan cemiyet üyesi mimar ve mühendislere bir toplantı yeri sağlamak, yardıma ihtiyacı olan cemiyet üyelerine yardım etmek, ortak çalışma ve müzakereler ile mühendislik ve mimarlığa ait meseleleri aydınlatmak, Cemiyet üyeleri arasında olduğu gibi Türkiye'de ve yabancı ülkelerdeki benzer cemiyetler ile sürekli dostluk ilişkileri yaratmak ve sürdürmek, üyelerin mesleki çıkarlarının incelenmesi, korunması ve geliştirilmesi olarak sıralanmıştır [27, ss.62].

Cemiyet tüzüğünde düzenli olarak bir yayın çıkarılacağından söz edilmemesi, böyle bir yayına ihtiyaç duyulmadığından kaynaklanmış olmalıdır. Fransızca olarak yayımlanan ve dönemin bayındırlık çalışmaları, teknik ve endüstriyel konularını kapsayan Génie Civil Ottoman'ın redaksiyon komitesinde bazı Cemiyet üyeleri bulunmaktadır [27, ss.63-64]. 18 ile 33 kişi arasında değişen redaksiyon komitesinde Cemiyet üyelerinden Elektrik Mühendisi G. Beghian, Mimar Jacques Darmi, Mimar Makropulos, Mühendis Mahmud Şükrü, Mühendis Nazif Bey El-Halidi, Maden Mühendisi S. Stassinopulos, Mimar Alexandre M. Raymond bulunmaktadır. Cemiyet kurulduğunda üyelerin yayın yapabilecekleri bir dergi bulunduğu için tüzükte bu konuya yer verilmemiş olmalıdır (Şekil 3.2). Derginin idari kadrosu; Baş Redaktör Mimar Alexandre M. Raymond, Sorumlu Müdür Hüseyin Nazmi, Danışman Hercule Diamantopulo Hukuk Danışmanı Avukat Georges Z.Fitilis'den oluşmaktadır. Derginin kapağında ay yıldızlı bir kurs ve üzerinde pergel, gönye, şakul gibi mimarlık, mühendislik aletlerinden ve sanayi dönemi sembollerinden oluşan bir amblem bulunmaktadır [34, ss.63-65].

1 Ocak 1914 tarihinden itibaren geçerli sayılan tüzükte Cemiyet'in millet farkı gözetmeksizin Osmanlı Devleti'nde ikamet eden ve istenen şartları sağlayan tüm mimar ve mühendisleri üye olarak kabul ettiğinden söz edilmektedir [33, pp. 45–

Şekil 3.2 Génie Civil Ottoman dergisinin 1911 Eylül ve 1914 Haziran sayısının kapağı [35, 36]

47]. Cemiyet üyeleri Osmanlı vatandaşı olan üyeler ve yabancı üyeler olmak üzere iki ayrı başlık altında ilan edilmiştir. Osmanlı vatandaşı olan üyeler; Allaeddin Bey, Edhem Bey, S. E. İbrahim Ben-Ayad Bey, İsmail Hakkı Bey, Profess. Kemaleddin Bey, Mahmoud Chukry Bey, Nazif el-Halidy Bey, Nihad Bey, Zia Hassan Bey, A. Ananian, A. Altinnoglou [Andon Altunoğlu], G. Beghian, M. Boyazoglou [Mihalis Boyazoğlu], A. Chekerdjian [Aram Şekerciyan], J. Fau, [Georgios] Georgiadis, Ch. Gurdjian, [Aleksandros. N.] Kacoulidis, N. Kantarian, Fréres Karageuzian, S. Loukomakeuz [Simon Lokmagöz], [Belizaire, Valisarios] Macropoulos, H. Manavian, J. Nahoum, M. Nourédjian [Nuriciyan], S. Stassinopoulos, [İstepan] Stépanian, S. Tachdjian, [Yetvart] Terzian, [Lonardos, G.] Varthaliti, H. Zipey, [Nikolaos] Zounboulidis. Yabancı uyruklu üyeler; Joseph Aznavour, A. Aznavour, M. Aznavour, W. Donch, [Marc] Barouh, A. Georges, G. Kaul, [Giulio] Mongeri, J. Muller, [Eduardo] de Nari, De la Prengue, A. Raymond, E. Reinlsardt, [Jak] Rossolato, Ed. De Ziha, A. Schneller, W. Sprowson, [Gabriel] Tedeschi, J. Wiegen'dir [2] [33, ss.48].

Cemiyet'in faaliyetlerini ne kadar sürdürdüğüne ve resmen ne zaman kapatıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie,

[2]Cemiyet üyelerinden Mimar Kemaleddinn Bey, Yetvar Terziyan, Mikael Nuriciyan, Andon Altunoğlu aynı zamanda Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti üyesidir. Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie üyesi Nihad Bey'in, Mehmed Nihad Nigizberk, Edhem Bey'in de Osman Hamdi Bey'in oğlu Edhem Hamdi Eldem olması muhtemeldir. Üye listesinin Génie Civil Ottoman dergisinde yayımlandığı 1914 yılında Mimar Nihad Nigizberk'in ve Mimar Edhem Hamdi Eldem'in İstanbul'da mimarlık faaliyetletini sürdürüyor olması bu ihtimali güçlendirmektedir.

gayrimüslim mimar ve mühendisler tarafından kurulmuş olması ve yabancı mimar ve mühendisleri de bünyesine katması nedeniyle Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nden ayrışmaktadır. Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie kuruluş amacı bakımından Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti ile benzerlik gösterde de Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin Osmanlı vatandaşı olmayan üyeleri idari kadroya dahil etmemiş ve seçim hakkı vermemiş olması aralarındaki en önemli farklılıktır.

3.3 Association Ottomane des Architectes et Ouvriers

Association Ottomane des Architectes et Ouvriers II. Meşrutiyet döneminde kurulduğu bilinen bir diğer cemiyettir. Association Ottomane des Architectes et Ouvriers'nin Mimarlar Şubesi İç Tüzüğü'nün Génie Civil Ottoman dergisine gönderildiği derginin Kasım-Aralık 1912 tarihli sayısından anlaşılmaktadır. Bu sayıda verilen bilgiye göre Cemiyet, İstanbul'da faaliyet gösteren mimarların öncülüğünde işçi haklarını korumak amacıyla sendikal bir örgüt olarak kurulmuştur. Cemiyet'in Mimarlar Şubesi ise "Mimar ve mühendisleri ilgilendiren konularda ortaya çıkan sorunları incelemek, görüş ve karar oluşturmak. Yönetici komisyon vasıtasıyla kendisine iletilen işverenin mimar veya mühendisle olan anlaşmazlığı, ya da bunun tersi mimar veya mühendisin işverenle anlaşmazlığı ya da mimar ve mühendislerin kendi aralarındaki anlaşmazlık konularını incelemek ve irdelemek, görüş oluşturmak" amacıyla kurulmuştur [34, ss.74].

Mimarlar Şubesi üyelerinden giriş ücreti ve yıllık aidat olarak 20 Frank alınmaktadır. Cemiyet'e üye olma şartları oldukça bağlayıcıdır. Mesleği bırakmak ya da İstanbul dışında bir yere ikamet etmek dışında hiçbir üye Cemiyet veya Şube'den ayrılamamaktadır. Mimarlar Şubesi'ne üye mimar ve mühendisler şantiyelerinde Association Ottomane des Architectes et Ouvriers üyesi usta, işçi, zanaatkar, taşeronları çalıştırmakla yükümlüdür. Her yıl Mimarlar Şubesi Başkanlığı tarafından mimar ve mühendislere bir karne verildiği bilinmektedir. Karnesi veya karnesinin vizesi bulunmayan üyelere, usta, işçi veya taşeronları iş yerlerinde veya şantiyelerinde çalıştırma yetkisi verilmemektedir. Bu yöntemle İstanbul'da çalışan mimar ve mühendislerin mesleki çalışmalarında denetim sağlanmaya çalışılmıştır. Génie Civil Ottoman dergisinde Cemiyet'in işçilere yönelik tutumu eleştirilmiştir. Mimarların artan işçi ücretlerinden dolayı mağdur olduğu ve mimarların işçilerin kölesi haline geldiği dile getirilmiştir [34, ss.74-75].

Génie Civil Ottoman dergisinin Ağustos 1912 tarihli sayısından edindiğimiz bilgilere göre Dersaadet Mimar ve Mühendis Cemiyeti adlı bir başka örgütün kuruluş haberi

üzerine Association Ottomane des Architectes et Ouvriers üyesi inşaat işçileri bu örgütün varlığına son verip bağımsız yeni bir örgüt kurma kararı almışlardır. İşçiler 8 saat çalışma süresi ve 45 kuruş yevmiye talebinin yerine getirilmemesi durumunda greve gideceklerini açıklamışlardır. Bu yazıda işçilerin sendikalaşmamış olması, yerine getirilebilecek ucuz yabancı iş gücünün bulunması, ve Avrupa'dan ithal edilen doğrama işlerinin Osmanlı Devleti'nde üretilenden daha ucuza mal olması mimarların greve karşı elinde bulunan önemli kozları arasında sayılmaktadır.

Association Ottomane des Architectes et Ouvriers ve Mimarlar Şubesi'nin ne zaman kapatıldığı bilinmemektedir. Mimar ve mühendisler ile işçi, kalfa ve usta arasındaki ilişkiyi düzenleyen sendika niteliğinde bir örgüt olması II. Meşrutiyet Dönemi mimarlık ortamı hakkında önemli fikirler vermektedir. Ancak Hasan Kuruyazıcı, Galata'daki Saint-Pierre Han'ın 1911–1921 tarihleri arasında "Associatıon des Architectes et Ingénieurs en Turquie" ve "Association Ottomane des Architectes et Ouvriers Maçons (OMANIA)" adlı iki önemli meslek kuruluşuna ev sahipliği yaptığını belirtmektedir [34, ss.74-75].

3.4 Dersaadet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti

II. Meşrutiyet'in ardından kurulduğunu bildiğimiz bir diğer cemiyet ise Dersaadet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti'dir. Ağustos 1912 tarihli Génie Civil Ottoman dergisinde Société des Architectes de la Ville de Constantinople (Dersaâdet Mimarlar Cemiyeti) adlı cemiyetin kuruluşuyla ilgili bazı bilgilere yer verilmiştir. Kasım-Aralık 1912 sayısında "Desaâdet Mimar ve Mühendisleri Derneği ile işçi örgütleri temsilcileri ile aralarında mutabık kalınan…" şeklinde bir haber bulunmaktadır. Buradan bir önceki sayıda adı geçen "Dersaâdet Mimarlar Cemiyeti"nin "Dersaâdet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti" adını aldığı anlaşılmaktadır [34, ss.70]. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan BOA.DH.HMş. 4/4 numarada kayıtlı belge (Ek-A), Dersaâdet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti adlı bir cemiyetin kurulduğunu kanıtlamaktadır. 13 Aralık 1921 (R. 13 Kanunuevvel 1337) tarihli bu belgeden Dersaadet Mühendis ve Mimar Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulması için resmi izin talep edildiği ve Cemiyet nizamnameleriyle birlikte başvuru yapıldığı anlaşılmaktadır. Cemiyet'in kurulması için resmi başvuru, ilk kuruluş haberinin alındığı 1912 yılından çok sonra gerçekleşmiştir. 1912-1921 yılları arasında Cemiyet'in gayriresmî olarak faaliyet gösterip göstermediği bilinmemektedir. Belgede Cemiyet'in başvurusu Nafia Nezareti'nin onayına sunulmuştur. Nafia Nezareti'ne hitaben hazırlanan bu belgede yazan kurumun isminin yer almaması yazının müsvedde olarak hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Başvuru sırasında pullar üzerinde yer alan resmi mührün sadece Rumca olmaması, Türkçesi'nin de eklenmesi sözlü olarak talep

edilmiştir. Mührün Rumca hazırlanması nedeniyle Cemiyet'in gayrimüslimler tarafından kurulmuş olması muhtememldir [37].

Köken, okul, ırk, din farkı gözetmeksizin İstanbul mimar ve mühendisleri arasında onur, özgürlük, meslek dayanışmasını sağlamak; mimarlık sanatının ve mühendislik mesleğinin gelişmesine, bir derneğin üyelerine sağlayabileceği tüm imkânlarla onların maddi ve manevi çıkarlarını korumak; üyelerinin en geniş ölçüde gelişimini sağlayacak bir toplanma ve eylem merkezi yaratmak; yerine getireceği bütün işlevlerde üyelerin arasında katkısız eşitlik ve salt bir kardeşlik ortamını oluşturmak; mimarlık ve mühendislik mesleğini özgürleştirmek, mimar ve mühendislerle, işçiler, işverenler ve yüklenici mimarla proje müellifi mimar arasındaki iş ilişkilerinin düzenlemek; bunun için belirli bir ücret yönetmeliğine ve birim fiyat cetveli hazırlayarak proje, keşif ve kontrollük hizmetlerinin karşılığını almak Cemiyet'in temel amaçlarındandır [34, ss.71]. Dersaadet Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin fiilen kurulduğu bilinse de faaliyetleri, cemiyet'e kabul şartları, üye sayısı ve ne zaman kapatıldığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

3.5 Diğer Cemiyetler

II. Meşrutiyet döneminde varlığı bilinen cemiyetlerden biri 1327/1911'de kuruluşu devletçe onaylanan, ancak öncesinde de faaliyet gösterdiği bilinen "Genç Mühendis İktisat Cemiyeti"dir. Cemiyet, 1909-1914 seneleri arasında "Genç Mühendis" adlı dergiyi çıkarmıştır. Dergi öncelikle el yazısıyla kopyalanarak çoğaltılmış, sonrasında taş baskı kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar yayın hayatına devam eden dergi 1915'te Cemiyetle birlikte kapanmıştır [27, ss.64][38, ss.201].

1910 senesi sonlarına doğru Mühendis Mektebi öğrencileri arasında, öğrencilerin menfaatlerini ilgili makamlarla temas ederek korumak amacıyla, "Mühendis Mektebi Talebe Cemiyeti" kurulmuştur. Mühendis Mektebi Müdürü Refik Bey, bu cemiyet kurulurken çok beğenmiş, desteklemiştir. Mühendis Mektebi'nden birincilikle mezun olan öğrencilerden bazılarının muallim muavini göreve alınması ve mektebe yeni getirilen yabancı hocaların derslerini tercüme etmede yetersiz kalmaları, öğrenciler arasında hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Olayların büyümesi ve Nafia Nezareti'ne taşınmasıyla öğrenciler cezalandırılmış ve Müdür Refik Bey 28 Eylül 1913'te görevden alınmıştır. Bunun üzerine Mühendis Mektebi Talebe Cemiyeti kapatılmıştır [38, ss.216-217].

Mimarlar ve mühendislerin birbirinden bağımsız olarak Cemiyet kurmaları ancak Cumhuriyet Dönemi'nde mümkün olmuştur. 20 kurucu üyesinin hepsi yurt dışında mühendislik eğitimi görmüş olan Türk Mühendisleri Ocağı Cumhuriyet'in ilanından

çok kısa bir süre sonra 29 Aralık 1923'te kurulmuştur. Ayrıca 1925'te Türk Mimar ve Mühendis Cemiyeti adlı bir cemiyetin varlığından söz edilmektedir. Mimarların kendi aralarında birleşmeleri ise 1927'de kurulan Türk Yüksek Mimarlar Birliği'yle gerçekleşmiştir [27, ss.64].

4
II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MİMARLARI

4.1 Devlet Kurumlarında Çalışan Mimarlar

4.1.1 Mahmud Kemaleddin Bey

Mimar Mahmud Kemaleddin Bey [1] (Şekil 4.1) Bahriye miralaylarından Ali Bey'in oğlu olarak, 1870 yılında, Acıbadem'de dünyaya gelmiştir. Kemaleddin annesi Sadberk Hanım orta sınıf bir aileye mensuptur. İlk öğrenimine 1876 yılında İbrahim Ağa Mekteb-i İbtidâisi'nde başlayan Kemaleddin Bey, 1880 yılında babası Ali Bey'in Giritli Ferik Hüseyin Paşa'ya kâtip olarak atanması ve Paşa'nın kumanda ettiği Osmanlı donanmasının Girit'in Suda kentinde üstlenmesi üzerine, ailesiyle birlikte buraya yerleşmiş ve orta öğrenimine Girit'te başlamıştır. 1881 yılında Suda tersanesi kumandanlık dairesinde, subay çocukları için açılan okula başlayan Kemaleddin Bey, Fransızca, matematik (riyâziye), coğrafya, sağlık bilgisi (hıfzıssıha) derslerini Jön Türklerle ilişkisi olması sebebiyle buraya sürülen Nümûne-i Terakki İdâdisi'nin kurucularından Mehmed Ali Bey'den almıştır [39, ss.22]. Babasının beş senelik Girit memuriyeti sırasında Arapça ve Fransızcaya aşina olmakla birlikte, İstanbul'a dönüşünün ardından Fransızcayı özel bir Fransız mektebinde ve Arapçayı da medresede ders alarak öğrenmiştir. Orta öğrenimine Şehzadebaşı'nda yeni açılan Şems'ül Maârif'te devam ederek, merhum Doktor Rıza, Menemenlizade Tahir ve Halep Valisi Cemal Bey, matematikçilerden Mehmed Nadir, gökbilimci (heyetşinas) Hüseyin Efendi gibi önemli şahıslardan dersler almıştır [40, ss.379][39, ss.22]. Ardından Nümûne-i Terakki İdâdisine geçiş yaparak orta öğrenimini burada tamamlamıştır [40, ss.379]. Buradaki hocalarından Mehmed Nadir Bey'in katkılarıyla matematiği seven Kemaleddin Bey, teknik konulara ilgi duymaya başlamıştır [39, ss.23].

Kemaleddin Bey, 1887'de henüz kuruluşunun üçüncü yılında ve mezun vermemiş olan

[1] Mirat-ı Mühendishane kayıtlarında 3. sınıf talebesi olan Kemaleddin Bey'in ilk adı "Mahmud" olarak geçmektedir. Çeşitli belgelerde Kemaleddin Bey'in adının "A. Kemaleddin" olarak yazıldığı görülmektedir. İsminin başındaki "A." kısaltması baba adı Ali ya da "Arkitekt" kelimesini ifade etmektedir. Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenen çeşitli gazetelerde Kemaleddin Bey'in adı Ahmed Kemaleddin olarak yazılmış olsa da kendisinin Ahmed ismine sahip olduğu bilgisini destekleyen hiçbir özgün belge bulunmamaktadır.

Şekil 4.1 Mimar Mahmud Kemaleddin Bey [41]

Halıcıoğlu'ndaki Hendese-i Mülkiye Mektebi'nin ikinci sınıfına kabul edilmiştir. Hasan Edip Paşa idaresinde eğitime başlayan Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde Alman Prof. Kos genel yapı derslerine, Avusturyalı Prof. Forcheimer köprü ve hidrolik derslerine, Alman Prof. Jasmund ise mimari tasarım dersine girmektedir. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûn'da görevli Türk subayları ise diğer derslere çağrılmaktadır [39, ss.23]. Mühendislik derslerinden çok Prof. Jasmund'un mimarlık dersleri Kemaleddin Bey'in ilgisini çekmiştir. Sedat Çetintaş Kemaleddin Bey'in "arkadaşlarına küçük düşmeyecek kadar bütün derslerine çalışmış, fıtratındaki fevkâlade sanat incizabından yakasını kurtaramayarak resme ve mimariye bilhassa kendini vermiş" bir öğrenci olduğundan bahsetmektedir [41, ss.271]. Kemaleddin Bey, Prof. Jasmund'un kendisini yardımcı olarak seçmesiyle, 1888 yılında Sirkeci Garı'nın yapımında çalışmıştır [42, ss.21]. Henüz öğrenciyken 21 Mayıs 1888'de sanayi madalyası almıştır [43, ss.230]. 1891 (1307) yılında, henüz 19 yaşındayken Hendese-i Mülkiye Mektebi'ni birinci olarak bitiren Kemaleddin Bey, buradan Hükümet Mühendisi diploması almıştır [40, ss.379] [44, ss.149].

Mezun olmasının hemen ardından Prof. Jasmund'a asistan olarak atanan Kemaleddin Bey [41], dört yıl boyunca bu görevde çalışmış, eş zamanlı olarak şahsi bürosunda ilk işlerini üretmeye başlamıştır [39, ss.25]. Kemaleddin Bey'in asistan olarak

çalıştığı yıllarda, Hendese-i Mülkiye'nin öğretim elemanları, bağlı bulundukları Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyûndaki askeri idarecilerin sıkı disiplini sebebiyle çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Ord. Prof. Fikri Santur Bey, Nisan 1931'de Mühendis Mektebi Mecmuası'nda yayımladığı yazısında, Mimar Kemaleddin Bey'in dersine geç gelmesinden dolayı hapis cezası aldığından bahsetmektedir [38, ss.160].

Kemaleddin Bey 7 Ocak 1895'te (R. 26 Kânunuevvel 1310) 400 mark maaş ve 25 lira yol masrafı ile mimarlık eğitimine devam etmek için devlet tarafından Berlin'e gönderilmiştir. Berlin'de eğitimi dört yıl olan Charlottenburg Technische Hochschule'de mimarlık eğitimi görmüş; bu sırada çeşitli mimarların yanında çalışmıştır [45]. Jasmund, Kemaleddin Bey'i Almanya'ya gitmesi için teşvik etmiş, hatta şahsen yardımcı olmuştur [41, ss.271].

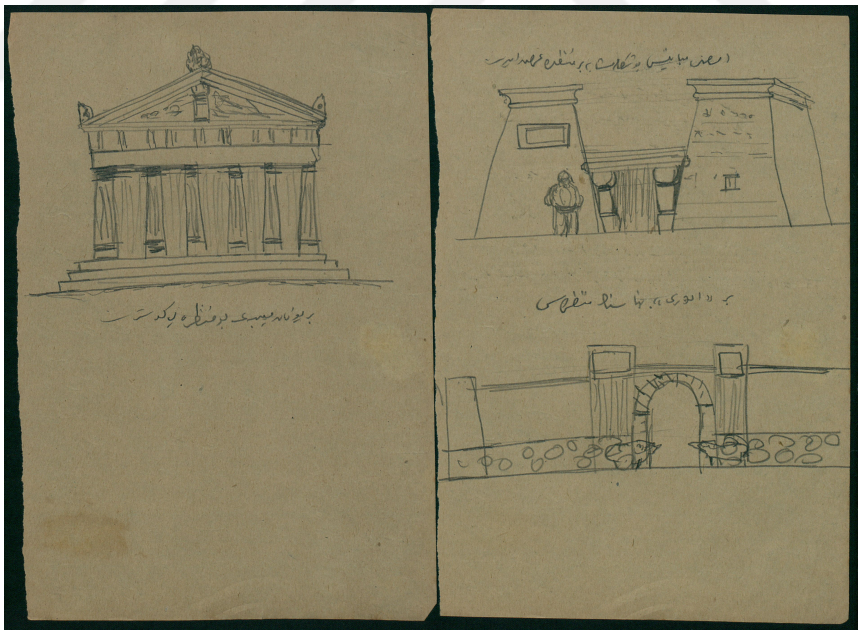
Kemaleddin Bey, Berlin'deki eğitimini tamamlamak üzere olduğu 10 Ocak 1899 (H. 27 Şaban 1316) tarihinde, Orta Avrupa'daki hapishane binalarını incelenmekle görevlendirilmiş ve İstanbul'da yeni inşa edilecek olan Hapishane-i Umumi binasının mimarlığına tayin edilmiştir. Ancak Mimar Nihad Nigizberk'in aktardığına göre bu proje uygulanmamıştır [45, 46]. Yapının neden uygulanmadığı bilinmese de 1899-1910 yılları arasında İstanbul'da yeni bir hapishane inşasının söz konusu olduğu dönemin gazete haberlerinden anlaşılmaktadır [39, ss.345]. Ayrıca Kemaleddin Bey'in 21 Nisan 1903'te (H. 23 Muharrem 1321) Semadirek'te; 4 Recep 1328'de Bakırköy'deki, Veliefendi ve Zeytinburnu Fabrikası arasındaki Valide Çiftliği'nde inşa edilmesi planlanan umumi hapishaneler için de görevlendirildiği bilinmektedir. [47–49]. Mimar Kemaleddin Bey 1910 yılında 75, 130 ve 300 kişilik üç farklı hapishane tip projesi tasarlamıştır. Bunlardan Fransızca Prof.a.Kemal architecte", Osmanlıca "İnşaat ve Tamirat Müdir ve Sermimarı Kemaleddin" imzalı 75 kişilik tip proje Sinop'un Gerve (1917), Sivas'ın Aziziye (1914) kazasında hiçbir değişiklik yapılmaksızın, Fatsa Hapishanesi'nde ise bir kat eksiltilerek uygulanmıştır. Yine Fransızca ve Osmanlıca olarak Kemaleddin Bey tarafından imzalanan 130 kişilik hapishane projesinin İstanbul ve Karaman'da, vilayetlerde uygulanmak üzere hazırlanan 300 kişilik hapishane projesinin de birkaç küçük değişiklikle Van'da uygulanmak istendiği bilinmektedir [50].

Kemaleddin Bey 6 Nisan 1899'da (R. 25 Mart 1315) yurda döndüğünde Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde mimari ve inşaat muallimliğine tayin edilmiş, bu görevine ek olarak 28 Ocak 1901'de (R. 15 Kânunısani 1316) Harbiye Nezareti Ebniye-i Askeriye (Harbiye Nezareti Askeri Yapılar) mimarlığına getirilmiştir. Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde eğitim verdiği sırada, şahsi bürosunda da çalışmalarını sürdürmüştür [40, ss.380] [39, ss.25]. Bu sırada Şehremâneti Meclis Reisi Halil Bey'in kızı Behire Hanım'la evlenmiş, 1901'de kızı Mehlika, dört yıl sonra oğlu Sinan dünyaya

gelmiştir. Bu yıllarda Kemaleddin Bey'in milli mimari konusundaki düşüncelerinin gelişmeye başladığı ve bu üsluptaki ilk yapılarını tasarladığı görülmektdir [39, ss.25]. Kemaleddin Bey ayrıca Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nde "Nazariyat-ı Mimariyye" dersinin hocalığını da yapmıştır. Kemaleddin Bey'in bu yıllarda öğrencisi olan Sedat Çetintaş bu dersle ilgili şunları söylemektedir:

"Dersine ait kitap mevcut olmadığı için irticalen, vezinli ve kafiyeli yüksek şiirler söyler gibi, siyah tahta üzerine tebeşirle bütün dünya mimarisine ait ve en ufak teferruatına kadar tam proporsiyonu ile ve adeta cetvel, gönye ve pergelle çizilmiş kadar muntazam resimler yapar; bizler de bu dersi dinlerken o resimleri defterimize aynı zevkle naklederdik [41, ss.274]."

1891-1909 yılları arasında Mimar Kemaleddin Bey'in, bir tasarımcı olarak aktif olmasa da mimarlık tarihiyle ilgilendiği; İslam, Osmanlı, Bizans ve Roma mimari gelenekleri üzerine düşünceler geliştirmeye başladığı bilinmektedir. Kemaleddin Bey'in Osmanlı Mimarlığı'nı da içine alarak İslam Mimarlığı'nı yorumladığı ilk yazısı "Mimar-ı İslam" 1906 yılında Hüdavendigar Vilayeti Salname-i Resmisi'nde yayımlanmıştır. Aynı yazı 1910 yılında Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti mecmuasının 7'den 11'e kadar beş sayısı boyunca tekrar basılmıştır (Şekil 4.2) [42, ss.23][51, ss.VII].

Şekil 4.2 Kemaleddin Bey'in mimarlık tarihiyle ilgili tuttuğu not defterinden çizimler [52]

Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nde kuruluşundan itibaren Kemaleddin Bey'in de aktif rol aldığı bilinmektedir. Cemiyet'in kuruluş haberi geçici heyet adına Kemaleddin Bey'in 14 Eylül 1908'de (R.1 Eylül 1324) tarihli Tanin gazetine verdiği ilanla duyurulmuştur. Evkaf Nezareti İmalat Müdürü ve Hendese-i Mülkiye Mektebi

Muallimi olarak görev yaptığı sırada Cemiyet'e üye olan Kemaleddin Bey, Mühendis Hulusi Bey başkanlığındaki ilk yönetim kurulunda Karakaş Efendi ve Ziya Bey ile birlikte kâtiplik görevini üstlenmiştir. I. Dünya Savaşı sırasında faaliyetlerini durduran Cemiyet'in, 1919 yılında yeniden faaliyete geçmesi ve üye kabul etmeye başlamasıyla, Mimar Kemaleddin Bey bir numaralı üye olarak Cemiyet'te tekrar yer almıştır. Bu dönemde de Cemiyet içi faaliyetlerine devam eden Kemaleddin Bey, Yeni Cami ve Ayasofya'ya düzenlenen geziye rehberlik etmiş, ucuz evlere dair bir konferans düzenlemiştir [27].

Mimar Kemaleddin Bey'in ilk yapıları hakkında oldukça sınırlı bilgi bulunmaktadır. Mimar Nihad Nigizberk, Mimar Kemaleddin Bey'in not defterinden kendi not defterine aktardığı, onun yapıları ve kariyeri hakkında bilgi veren 8 Mart 1338 (1922) tarihli yazısında [2], onun II. Meşrutiyet'ten önceki yapıları arasında Nişantaşı'ndaki İsmail Paşa ve Halil Paşa Konaklarını, Ortaköy'de Büyük Sultan Köşkü'nü, Acıbadem'de Ahmed Ratib Paşa Köşkü'nü (Çamlıca Kız Lisesi), Haydarpaşa'da misafirhane ve Filibe'de Şark Demiryolları İstasyon Binası'nı saymaktadır [41, ss.279-281] [45].

Mimar Kemaleddin Bey'in II. Meşrutiyet öncesinde tasarladığı beş köşk arasından günümüze yalnızca Ahmed Ratib Paşa Köşkü ulaşmıştır [42, ss.30]. Anadolu yakasında Küçükçamlıca semtinde yer alan yazlık köşk, bir dönem Hicaz Valisi ve Kumandanı olarak görev yapmış olan Ahmed Ratib Paşa tarafından yaptırılmıştır. Dönemin Maarif Nazırı 1909 yılında köşkü satın almıştır. Köşk önce Viyana Theresianum Kolejleri modelinde kurulan özel bir kız okulu olarak kullanılmış ve Almanya'dan öğretmenler getirtilmiştir [53, ss.131]. Sonrasında I. Dünya Savaşı boyunca kapalı kalmış, savaşın bitminden sonra Çamlıca Kız Lisesi adıyla eğitime devam etmiştir [54]. Taş malzemeden yapılmış bir bodrum kat ve ahşap ve dökme demirle yapılmış üç kattan meydana gelmektedir. Üç kollu bir merdivenle ulaşılan ana girişten haç planlı merdiven holüne ulaşılmaktadır [39, ss.269]. Sağ ve solda devam eden koridorların bitiminde merdivenler yerleştirilmiştir. Cephede Art Nouveau üslubunda payandalara taşıtılan çıkmalarla kademelenme sağlanmıştır. Yapının tüm mimari öğelerinde Art Nouveau üslubunun vurgulandığı görülmektedir.

Nihad Bey'in aktardığı yapılara ek olarak Hasan Hüsnü Paşa Türbesi, Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi ve Serasker Gazi Osman Paşa Türbesi de Kemaleddin Bey'in meslek hayatının erken dönemlerine tarihlendiği bilinen yapılardır [42, ss.25-29]. XX. yüzyılın başlarında yoğunlaşan Pantürkizm düşüncesinin etkisiyle Gazi Osman Paşa ve Ahmed Cevad Paşa türbelerinde olduğu gibi klasik çağ Osmanlı mimarlığından esinlenmiş, cephe biçimlenişinde bunu yansıtmıştır [39, ss.25].

[2] Nihad Bey'e ait bu defter günümüzde Koç Üniversitesi, Suna Kıraç Kütüphanesi, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu'nda bulunan 5 numaralı defterdir.

Kemaleddin Bey'in XX. yüzyıl başlarına tarihlendiği bilinen ilk eseri Hasan Hüsnü Paşa Türbesi'dir (Şekil 4.3). 1903 yılında ölen Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Hüsnü Paşa için ölümünden önce bir tekke ve kütüphane ile birlikte yaptırılmıştır. [39, ss.169]. Yapı dikdörtgen planlıdır. Duvarlarının bir kısmı tuğla, kalan kısmı tuğla ve moloz taş kullanılarak almaşık düzende örülmüş ve üzeri sıvanmıştır. Boyacı Sokağı'na bakan ön cephesi mermer kaplıdır. İkisi kapının diğer ikisi pencerelerin yanında olmak üzere 4 adet saçağa kadar devam eden pilaster bulunmaktadır. Hasan Hüsnü Paşa Tübesi'nin doğusunda üstü kubbe ile örtülmüş kare planlı iki türbe, kuzeydeki türbenin arkasında türbedar-şeyhin odası ve kütüphane odası, güneydeki türbenin arkasına da bir tevhidhane bulunmaktadır [55, ss.564].

Şekil 4.3 Hasan Hüsnü Paşa Türbesi [56]

Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi (Şekil 4.4) 1901 yılında tamamlanmıştır. Taç kapısının sağ yan yüzünde "Eser-i Mimar Kemaleddin ve Mehmed Fevzi-1319" yazısı okunmaktadır [39, ss.171]. İstanbul, Fatih'te, Fevzi Paşa Bulvarı'ndan güneye doğru inen Emir Buhari Sokağı üzerinde yer almaktadır. Dikdörtgen planlı bir giriş ve kare planlı, üstü kubbeyle örtülü bir türbe odasından oluşmaktadır. Kesme küfeki taşından inşa edilmiş, kubbe ve üst örtüsü kurşunla kaplanmıştır. Yapı boyunca yükselen taç kapı, mukarnaslı başlığı olan iki mermer sütuna taşıtılan bir sivri kemerden meydana gelmiştir. Ortasında ise basık kemerli bir giriş kapısı bulunmaktadır [39, ss.171].

Mimarın II. Meşrutiyet öncesi yapılarından bir diğeri Serasker Gazi Osman Paşa Türbesi'dir. İstanbul, Fatih'te, Fatih Camisi haziresinde inşa edilmiştir. Türbenin yapımı, Kemaleddin Bey'e Seraskerât Dairesi tarafından verilmiştir. Ünlü Plevne savunucusu Osman Paşa için yapılmış olan türbenin kesin yapım tarihi bilinmemektedir [39, ss.173]. Kesme küfeki taşından yapılan bu türbe, tek kubbeyle örtülü kare bir tek mekandan oluşmaktadır. Taç kapısı beyaz mermerden yapılmış, üst

Şekil 4.4 Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

örtüsü kurşunla kaplanmıştır. Kubbeye geçiş kademeli sivri kemerlerle sağlanmıştır. Kubbe basık dairesel bir kasnak üzerine oturmaktadır. Kuzaybatı duvarında yer alan taç kapı, mukarnaslı başlıklı iki mermer sütuna oturan bir sivri kemerden oluşmaktadır (Şekil 4.5). Pencereler bir sivri kemer içine yerleştirilmiş, ortada bir mermer sütun tarafından ayrılmış iki adet sivri kemerli pencereden meyadana gelmektedir [39, ss.173].

Kemaleddin Bey'in en verimli dönemi 1909-1919 yılları arasıdır. Bu yıllarda Kemaleddin Bey'in İttihad ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleriyle olan ilişkileri mimarın yapı üretiminde etkili olmuştur. II. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte, devlet kurumlarında yenileme ve düzenlemeye gidilmiş, bu doğrultuda Evkaf Nezareti'nin başına da Halil Hamdi Hammâde Paşa getirilmiştir. Halil Hamdi Hammâde Paşa, vakfa ait yapılarının onarımını gerçekleştirmesi için İnşaat ve Tamirat Müdürlüğünü kurarak Kemaleddin Bey'i Evkaf Nezareti İnşaat ve Tamirat Müdüriyeti'ne atamış ve ona Heyet-i Fenniye'yi oluşturma yetkisi vermiştir [40, ss.380] [39, ss.27] Mimarın Evkaf Nezareti'ndeki görevi, kentin önemli eski yapılarının onarımıyla başlamış, Sultanahmet, Fatih Camisi, Ayasofya, Yeni Cami, Arap Camisi, Nuruosmaniye Camisi ve daha bir çok küçük cami ve mescidin onarımıyla, II. Meşrutiyet yılları boyunca devam etmiştir. Ayasofya onarımının Cumhuriyet döneminde de sürdüğü bilinmektedir [39, ss.28].

İttihat ve Terakki Partisinin'nin önde gelen isimlerinden Ürgüplü Hayri Efendi'nin

Şekil 4.5 Serasker Gazi Osman Paşa Türbesi taç kapısı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Evkaf Nâzırı olarak atanması üzerine, Evkaf gelirlerini arttırmak amacıyla yeni yapılar inşa edilmesi düşünülmeye başlanmıştır. Bunun üzerine Kemaleddin Bey'in de önerisiyle İnşâat ve Tamirât Heyet-i Fenniyesi'nin kadrosu genişletilmiştir. Bir mimarlık inşaat bürosu niteliği kazanan Heyet-i Fenniye birçok mimar ve mühendis yetişmiştir. Alâaddin, Ali Talât, Mehmed Nihad (Nigizberk), Hüsnü ve Cemal Bey gibi isimler Mimar Kemaleddin ile birlikte çalışan mimar ve mühendisler arasındadır [39, ss.28].

Kemaleddin Bey yapıtlarının büyük bir çoğunluğunu 1911 yılında tasarladığı, elimizdeki özgün belgelerden anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra, Kemaleddin Bey onarım işleri yürütmüş ve çeşitli kentler için okul, cami gibi projeler hazırlamıştır. Evkaf Nezâreti İnşaât ve Tamirât Heyet-i Fenniyesi çatı, bezeme, strüktür, pencere gibi yapıların çeşitli yerlerinden sorumlu farklı uzmanlarla çalışmaları, yoğun yapı işlerinin titiz bir şekilde yürütülmesini sağlamıştır [39, pp. 30–31]. Bebek, Bostancı, Bakırköy camileri, Bostancı, Ayazma ve Reşadiye okulları, yedi adet iş hanı Kemaleddin Bey'in Evkaf Nezareti'nde görev yaptığı yıllarda tasarlayıp uyguladığı yapılardandır [39, ss.31].

Kemaleddin Bey'in bu dönemde Evkaf Nezareti için inşa ettiği dini yapılar

Kamerhatun, Bostancı, Bebek ve Kartaltepe Amine Hatun camileridir. 1911 yılında inşa edilen Kamerhatun Camisi III. Selim'in süt ninesi Kamer Hatun'un 1871 yılında çıkan Beyoğlu yangınında yanan camisinin yerine, 1911 yılında Evkaf Nezareti tarafından yaptırılmıştır. Beyoğlu, Kamerhatun Mahallesi'nde Arslan Sokağı'nda yer almaktadır [42, ss.39] [39, ss.149]. Yapının taşıyıcı duvarlarında tuğla, çatısında ve üst kat döşemesinde ahşap, pencere kemerleri ve minaresinde kesme taş kullanılmıştır. Üzeri ahşap çatıyla örtülmüş bir harim ve kapalı bir son cemaat yerinden meydana gelmektedir. Güney-doğu cephesinde zemin kat pencereleri dikdörtgen ve sövesiz, üst kat pencereleri penci kemerlidir. Kemer köşelerinde çini panolar kullanılmıştır. Mihrap duvarında sekizgen planlı bir kütle dışarıya çıkartılmış ve üzeri kesme taş bir yarım kubbeyle örtülmüştür (Şekil 4.6) [39, ss.149].

Şekil 4.6 Kamerhatun Camisi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Bostancı Kuloğlu Camisi'nin yerinde XVII. yüzyılın ilk yıllarında yaşamış ve sarayda çamaşırcı olarak çalışmış Kuloğlu Mustafa Bey'in yaptırdığı aynı isimli bir cami bulunmaktaydı. XX. yüzyılın başlarında bakımsız kalan cami Evkaf Nezareti tarafından yıktırılarak, yerine Üçüncü Vakıf Han yaptırılmış, yeni Kuloğlu Camisi ise Bostancı'da bulunan Mustafa Bey'in vakıf arazisi üzerine inşa edilmiştir. Kare ve üzeri tek kubbe ile örtülü bir harim bölümü, buna bitişik bir minare ve üç açıklıklı, üzeri kubbeli bir son cemaat yerinden meydana gelmektedir. Kesme küfeki taşından yapılmıştır. Kubbesi kurşun kaplıdır. Tek şerefeli minareye dışarıdan kaide üzerinde

bir kapıdan erişilmektedir [39].

Bebek Camisi İstanbul'da, Bebek'te, Bebek-Rumelihisarı yolunun deniz tarafında, Bebek vapur iskelesinin batısında yer almaktadır. 18. yüzyıl başlarında III. Ahmed'in sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından Bebek Köyü yazlık bir yerleşim yeri olarak düzenlenirken, III. Ahmed adına yaptırılmıştır. Bu cami zamanla bakımsızlıktan eskidiğinden Evkaf Nazırı Mustafa Hayri Efendi tarafından yıktırılarak Evkaf Başmimarı Kemaleddin Bey'e, 1913'te aynı yere Bebek Camisi yaptırılmıştır [57]. Kare planlı, kubbeli bir harim bölümü güney duvarına bitişik bir minare ve üç açıklıklı, kubbeli bir son cemaat yerinden oluşan cami, tümüyle kesme küfeki taşından yapılmıştır. Harim duvarlarının iç yüzeylerine bitişik yarım sekizgen payeler üzerindeki sekiz sivri kemer tarafından taşınan kubbe, köşelerde dört adet yarım kubbe ile desteklenmiştir. Kubbe, minare külahı ve kemer köşelerine yerleştirilmiş ağırlık kulelerinin külahları kurşunla kaplanmıştır. Harim kütlesinin yarı yüksekliğindeki son cemaat yerinin açıklıklarını belirleyen belirleyen sivri kemerler, girişin iki yanında bir çift dairesel kesitle örme sütun ve iki uçta, kare kesitli birer örme ayak tarafından taşınmaktadır [39].

Kartaltepe Amine Hatun Camisi, İstanbul, Bakırköy'de, demiryolunun kuzeyindeki Kartaltepe mahallesinde, General Şükrü Kanatlı, Filiz ve Safalı sokaklarının çevrelediği büyük bir arsa üzerinde yapılmıştır. Uzun yıllar Rumların ikamet ettiği bölgeye, Türkler ilk kez 17. yüzyılda yerleşmeye başlamıştır. XX. yüzyılın başlarında, artan Müslüman halkın gereksinimini karşılamak için Evkaf Nezareti tarafından Kartaltepe'deki Amine Hatun Camisi yaptırılmıştır. Tek kubbe ile örtülü bir harim ve üç kubbeyle örtülü bir son cemaat yerinden meydana gelmektedir. Caminin kubbeye kadar, minarenin şerefeye kadar olan bölümü kesme taştan inşa edilmiştir. Plan ve cephe özellikleri bakımından Bebek Camisi'yle aynıdır [39, ss.147].

Kemaleddin Bey Evkaf Nezareti Sermimarı iken bahsedilen dini yapılara ek olarak V. Mehmed Reşad Türbesi ve Mahmud Şevket Paşa Türbesi'ni tasarlamıştır. Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi, sultanın ölümünden önce Kemaleddin Bey'e yaptırılmıştır. İstanbul Eyüp'te, Bostan İskelesi ile Boyacı Sokak arasında kalan büyük bir arsa üzerinde inşa edilmiştir. Sekizgen planlı türbe, 1.5 yükseltilmiş bir zemin üzerine oturmaktadır. Kapının her iki yanında yer alan üçgen planlı, üstü kurşun kaplı yarım kubbeyle örtülü odalara bu yükseltişmiş zemin üzerinden ulaşılmaktadır. Tüm yapı boyunca yükselen bir taç kapıdan giriş sağlanmaktadır. Girişin iki yanına iki mermer ayağa taşıtılan bir sivri kemer ve bunun ortasında da basık kemerli giriş kapısı yer almaktadır (Şekil 4.7). İç mekanda, kubbede rumi kalem işi motifler, renkli mermer ve kütahya çinileri bezeme öğesi olarak kullanılmıştır[39, s.177-178].

Şekil 4.7 Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi [58]

1911-1913 yılları arasında, Evkaf Nezareti Osmanlı sadrazamı Mahmud Şevket Paşa, yaveri Halil Bey ve uşağı Kâzım Efendi için bir türbe tasarlamıştır (Şekil 4.8). Yapımını ve tasarımını Kemaleddin Bey'in üstlendiği türbe Şişli'de Âbide-i Hürriyet anıtının kuzeybatısında yer almaktadır. Kare planlı türbe baldaken biçiminde tasarlanmış ve üzeri çift cidarlı bir kubbe ile örtülmüştür. Bitişiğinde sekizgen planlı üstü yarım kubbeyle örtülü bir eyvan bulunmaktadır. Açık olan türbenin ortasında Mahmud Şevket Paşa'nın sandukası, altında da mezar odası bulunmaktadır. Pandantif biçimli köşe bingilerinin dış yüzeyleri üçgen pahlarla kademelendirilerek kubbe geçişleri dışarıdan vurgulanmıştır [39, s.181].

Kemaleddin Bey 1911 yılında Evkaf Nezaret için yedi adet iş hanı tasarlamıştır. Bu yedi iş hanından biri Birinci Vakıf Han'dır (Şekil 4.9). Yapının kesin yapım tarihi bilinmemektedir. İstanbul, Sultanhamam'da, Şeyhülislam Hayri Efendi ve Vakıf Hanı caddeleriyle Rahvancılar Sokağı'nın çevrelediği arsa üzerinde bulunmaktadır. Bodrum ve yedi kattan meydana gelmektedir. Kesme taştan örülen duvarları demir putrellerle güçlendirilmiştir. Zemin katı bölmelerle ayrılmayarak tek bir ticari mekan olarak planlanmıştır ve yuvarlatılmış köşeden üç kemerli bir giriş verilmiştir. Her katta on, toplam 50 büro tasarlanmıştır [60]. Cephe taş silmelerle üçe bölünmüş, her pencere düzeni farklılaştırılmıştır. Birinci katta düz kemerli kare, İkinci katta penci kemerli, üçüncü ve dördüncü katlarda köşelerde penci kemerli ikili, diğer

Şekil 4.8 Mahmud Şevket Paşa Türbesi [59]

kısımlarda penci kemerli üçlü pencere düzenleri bulunmaktadır. Hanın cephesi klasik devir Osmanlı mimarlığından bezeme öğeleri kullanılmıştır. Cumbaları taşıyan taş konsolların yüzeylerine mukarnaslar yapılmıştır. Üçüncü ve dördüncü katta kemer köşeleri turkuaz renkli çinilerle kaplanmıştır [39, s.187-188].

İkinci Vakıf Han diğer Vakıf hanlarıyla birlikte 1911'de tasarlanmıştır. İstanbul, Sultanhamam'da, Sultanhamam Meydanı'na açılan Saka Çeşme Sokağının başında, dar cepheli bir arsa üzerinde yer almaktadır [39, s.193]. Yapı bodrum ve beş kattan meydana gelmektedir. Yapının zemin ve asma katı bölmelerle ayrılmış ve ticari amaçlı mekanlar oluşturulmuştur. Diğer katlarda sekizer adet ofis tasarlanmıştır. Cephe taş silmelerle üçe ayrılmıştır. Birinci katta düz, ikinci katta kademeli penci kemerli, en üst katta ise penci kemerli ikiz pencereler kullanılmıştır. Yapı demir payandalara oturan geniş saçaklı bir çatıyla örtülmüştür

Üçüncü Vakıf Han İstanbul'da Beyoğlu Ağahamamı'nda, Turnacıbaşı ve Kuloğlu sokaklarının kesiştiği köşedeki eğimli arsada yer almaktadır. Yapının 1911 yılında tasarlandığı bilinse de inşa edildiği tarih bilinmemektedir. Altı katlı yapının asıl işlevi konuttur. Zemin kattaki dükkanların bir bölümü eğim sebebiyle toprak altında kalmış, bu bölümler kömür deposu olarak değerlendirilmiştir. Yapının tüm daireleri altı oda, hol, mutfak banyo ve tuvaletten meydana gelmektedir. Birinci ve beşinci kat döşeme

Şekil 4.9 Birinci Vakıf Han (Mekselina Gececi, 2020)

hizasından geçen taş silmelerle cephe üç bölüme ayrılmıştır. Üçüncü katta sepet kulbu kemerli diğerlerinde düz atkılı pencere düzeni uygulanmıştır. Köşede kapalı cumbalarla çıkma yapılarak bu cephe vurgulanmıştır [39, ss.273].

Dördüncü Vakıf Han (Şekil 4.10) 1911 yılında tasarlanmıştır. İstanbul, Bahçekapı'da Mimar Kemalettin ve Hamidiye caddelerinin kesiştiği köşede yer almaktadır. Savaşın başlamasıyla yapının inşasına ara verilmiş ve 1926'da tamamlanabilmiştir. Bodrumla birlikte sekiz kattan meydana gelen yapı çelik iskelet sistemine sahiptir. Arka ve bölme duvarları tuğladan geri kalanı kesme taştan örülmüştür. Zemin katta orta doğrultuya göre bakışık olarak yerleştirilmiş bir çift giriş iki kat yüksekliğinde U biçimli bir pasajın iki ucuna açılmaktadır. Zemin kat ve ara katın tümü ikişer katlı, yirmi dört adet dükkana ayrılmıştır. Benzer biçimde planlanan diğer katlarda otuz yedi oda bulunmaktadır [39, ss.195]. Yapı birinci ve üçüncü kat döşeme hizasından geçen taş silmelerle üçe ayrılmış ve her bölüm kendi içinde düzenlenmiştir. Yapıya sivri kemerli bir kapıdan girilmektedir. Zemin katta yer seviyesine kadar uzanan sepet kulbu kemerli açıklıklar yapılmıştır. Birinci katta düz atkılı dikdörtgen, ikinci katta tekli penci kemerli, üçüncü katta ikili penci kemerli, son katta da üçlü penci kemerli pencere düzeni kullanılmıştır. Yapı günümüzde otel olarak kullanılmaktadır.

Beşinci Vakıf Han 1911 yılında tasarlanmıştır. Nihad Bey'in Kemaleddin Bey'in defterinden kendi not defterine aktardığı notlarından anlaşılacağı üzere yapı 1922

Şekil 4.10 Dördüncü Vakıf Han (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

yılında henüz bitirilememiştir. Buna göre beş katlı olarak tasarlanan yapının kısa bir süre sonra yapımına başlandığı, ancak savaş nedeniyle yapımına ara verildiği anlaşılmaktadır [45]. Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş olan üç kat tamamlanarak, Yüksek Öğretmen Okulu olarak kullanıma açılmış, sonrasında Vefa Lisesi'nin yatakhanesi olarak kullanılmıştır. Hanın Dede Efendi Caddesi'ne bakan ön yüzü kesme taşla, diğer duvarları tuğla ile kapatılmıştır. Özgün projesinde büyük bir toplantı salonu, kitaplık yemekhane, hamam ve çamaşırlık gibi işlevleri içerdiği bildirilen hanın, Cumhuriyet'te sonra, yeni gereksinimlere göre içinde değişiklikler yapıldığı bilinmektedir [39, ss.203]. Kemalledin Bey'in Evkaf Nezareti için tasarladığı helde uygulanmayan iki iş hanı daha bulunmaktadır. Bunlar Altıncı Vakıf Han ve Birinci Şehir Hanı'dır. Her iki yapının da inşa edileceği yer ve projelendirildiği tarih tespit edilememiştir. Nihad Nigizberk'in 1922 tarihli yazısında Altıncı Vakıf Han'ın Atik Ali Paşa Camisi'nin güneydoğusunda Müdafaa-i Milliye Cemiyeti için inşa edilen iki katlı bir bina olduğundan ve yalnızca temellerinin inşa edildiğinden söz edilmektedir. Yedinci Vakıf Han'ın (Birinci Şehir Han) Vedad Bey'in Posta ve Telgraf Nezareti Binası'nın karşısındaki Evkaf arsasına inşa edilmesinin planlandığı, 1922 yılında yalnızca projesinin hazırlandığı ve inşa şartnamesinin düzenlendiği aynı yazıda belirtilmiştir [45].

Kemaleddin Bey Evkaf Nezareti adına 1909-1917 yılları arasında birçok eğitim yapısı inşa etmiştir. Fethiye Medresesi, Reşadiye Mektebi, Medreset'ül Kuzat, Sultan III. Mustafa Mekteb-i İbtidaisi, Sultan Abdülhamid-i Evvel Medresesi ve Göztepe Mekteb-i İbtidaisi, İbrahim Paşa Mekteb-i İbtidaisi Kemaleddin Bey'in bu yıllarda tasarladığı eğitim yapılarıdır. Kemaleddin Bey'in Evkaf Nezareti için inşa ettiği yapılardan eğitim yapılarından ilki Fethiye Medresesi'dir. İstanbul, Çarşamba'da, Fethiye Camisi'nin karşısında yer almaktadır[39, ss.227]. U biçiminde planlanmış yapı, bodrum ve zemin kattan oluşmaktadır. Taşıyıcı tuğla duvardan oluşturulmuş, üzeri ahşap kırma bir çatıyla örtülmüştür. Yapı boyunca devam eden koridora açılan derslikler sıralı halde yerleştirilmiştir. Penci kemerli pencereler, kemer üstü silmeleriyle birbirine bağlanmıştır [39, ss.227].

Sultan V. Mehmed Reşad Türbesi ile birlikte inşa edilen Reşadiye Mektebi Kemaleddin Bey'in bir diğer eğitim yapısıdır (Şekil 4.11). Mektep, İstanbul, Eyüp'te, Eyüp İskele Caddesi'yle Boyacı Sokağı'nın kesiştiği köşede yer almaktadır. 1910'da tasarlanmıştır. Yapı iki kattan meydana gelmektedir. Taşıyıcı duvarları tuğladan döşemesi çelik kirişlerden inşa edilmiştir. Yapının üstü kiremit kaplı kırma bir çatı ile örtülmüştür. L plana sahip okulun zemin katında üç derslik, dikdötgen bir yemekhane, tuvaletler ve dört adet öğretmen odası bulunmaktadır. Birinci kat neredeyse zemin katla aynıdır. Yapıda düz atkılı dikdörtgen ve penci kemerli pencere düzeni kullanılmıştır [39, ss.213].

Şekil 4.11 Reşadiye Mektebi [61]

Kemaleddin Bey'in Evkaf Nezareti için inşa ettiği eğitim yapılarından bir diğeri Medreset'ül Kuzat'tır (Şekil 4.12). Medreset'ül Kuzat Kadılar Medresesi anlamına gelmektedir. 1910-1911 yıllarında tasarlansa da 1913 yılında bitirilebilmiştir. Yerinde öncesinde İbrahim Paşa Külliyesi'nin hamamı bulunmaktadır. Cumhuriyet'in ilanından

sonra 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla medreselerin kapatılması üzerine bina İstanbul Üniversitesi Merkez Kitaplığı olarak kullanılmaya başlanmıştır [42, ss.58]. Yapı bodrum üzeri üç kattan meydana gelmiştir. Giriş kapısının iki yanında penci kemerli birer pencere açıklığı bulunmaktadır. Zemin ve birinci kattan geçen taş silmelerle cephe üçe ayrılmıştır. Zemin ve birinci katta penci kemerli üçlü, ikinci katta ise düz atkılı dikdörtgen pencere düzeni bulunmaktadır.

Şekil 4.12 Medreset'ül Kuzat (Mekselina Gececi, 2020)

İbrahim Paşa Mekteb-i İbtidaisi Kemaleddin Bey'in inşa ettiği bir diğer eğitim yapısıdır. İstanbul, Bostancı'da, Bostancı (Kuloğlu) Camisi'nin bitişiğinde Vükelâ Caddesi'yle Kitapçı Mehmed Sokağı'nın kesiştiği köşe arsada bulunmaktadır. Tuğladan inşa edilmiş yığma yapı ahşap kırma bir çatıyla örtülmüştür. Zemin katta üç derslik, bir toplantı salonu, müdür odası ve tuvaletler bulunmaktadır. Zemin katta penci kemerli, birinci katta düz atkılı dikdörtgen pencere düzeni oluşturulmuştur. Cumhuriyet dönemi onarımı sırasında zemin katına tuvalet ve toplantı salonu eklenmiştir [39, ss.215].

Sultan III. Mustafa Mekteb-i İbtidaisi 1913 yılında tasarlanmış olsa da savaş nedeniyle 1917 yılında tamamlanmıştır. Üsküdar Şemsi Paşa Mahallesi'nde Ali Rıza Bey Sokağı'yla Mehmed Paşa Değirmeni Sokağı arasında bulunmaktadır. Bodrum ve iki kattan meydana gelmektedir. Bodrumda yemekhane ve depo, zemin katta koridora açılan üç derslik, bir toplantı salonu, bir müdür odası ve tuvaletler, birinci katta da kütüphane yer almaktadır [39, ss.219]. Basık kemerli giriş kapısının üzerine penci

kemerli bir silmenin içine yerleştirilmiş dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Zemin katta penci kemerli, birinci katta düz atkılı dikdörtgen pencere düzeni kullanılmıştır.

Sultan Abdülhamid-i Evvel Medresesi İstanbul Yavuz Selim'de Sultan Selim Caddesi ve Mirasçı Sokağı arasında kalan arsada yer almaktadır. Bodrum üzeri iki kattan meydana gelen yapıda merdiven kovaları yarım sekizgen kuleler biçiminde yukarı taşırılmıştır. Bodrum katta mutfak, yemekhane, banyo ve ısıtma merkezi; zemin katta dört derslik, bir müdür odası, büyük bir salon; birinci katta yemekhane ve kitaplık bulunmaktadır [39, ss.231-232]. Bodrum katta düz, zemin katta penci kemerli birinci katta düz atkılı dikdörtgen pencere düzeni kullanılmıştır.

Göztepe Mekteb-i İbtidaisi Kemaleddin Bey tarafından 1914'te tasarlanmış, 1919'da kaba yapısı bitirilebilmiş ve aynı yıl işgal kuvvetleri tarafından karargah olarak kullanılmıştır. İstanbul'un kurtarılmasından sonra 1924'te eğitime açılmıştır [42, ss.61]. Göztepe'de, Bağdat Caddesi'nde, Sümer Sokağı üzerinde yer almaktadır. Bodrum üzeri iki kattan meydana gelmiştir. Yığma teknikle tuğladan inşa edilen yapının üstü ahşap kırma çatı ile kapatılmıştır. Bodrum katta yemekhane, mutfak, ısıtma merkezi, çamaşırlık gibi mekanlar; zemin katta büyük bir yatakhane, üç derslik, müdür odası ve tuvaletler bulunmaktadır. Birinci kat zemin kat planının aynısıdır [39, ss.221]. Basık kemerli giriş kapısının üzerinde kademeli penci kemer içine yerleştirilmiş dikdörtgen bir pencere bulunmaktadır. Zemin katta penci, birinci katta düz atkılı dikdörtgen pencere kullanılmıştır.

Kemaleddin Bey tarafından 1911 yılında tasarlandığı bilinen bir diğer yapı Gureba Hastanesi'dir. 1848'de Bezm-i Alem Valide Sultan tarafından yaptırılan hastaneye ek olarak inşa edilen yapı [42, ss.49] Balkan ve I. Dünya Savaşı nedeniyle iki kez durmuş 1943'ta tamamlanmıştır. 5 adet hasta pavyonundan meydana gelmektedir. Bodrumla birlikte beş kattan oluşan yapı ahşap kırma çatı ile örtülmüştür. Doğu yönündeki odalar sekizgen kasnağa oturan sekiz yüzeyli kubbelerle örtülmüştür. Zemin katında hasta pavyonları bulunmaktadır. Zemin katta penci kemerli, birinci katta dikdörtgen düz atkılı pencere düzeni kullanılmıştır. Çıkma yapılarak vurgulanan giriş cephesinde üçüncü bir sıra penci kemerli pencere yerleştirilmiştir.

1 Eylül 1914(1330)'te, Evkaf Nezareti'ndeki görevine ek olarak İstanbul Şehremâneti Heyet-i Fenniye Müşavirliği'ne atanan Kemaleddin Bey, bu görevde Şehremâneti Heyet-i Fenniye Müdürü Vedad Bey'le birlikte çalışmıştır. Bu görevlerin yanında Mühendis Mektebi'nde "Fenn-i Mimarî" ve "Demir İnşâat", Kondüktör Mekteb-i Alîsi'nde "Fenn-i Mimarî" dersleri de vermiştir. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle, dönemin Evkaf Nâzırı Vasfi Hoca tarafından 1919'da Mimar Kemaleddin Bey'in Evkaf Nezâreti'ndeki işine son verilmiştir. Kemaleddin Bey Şehremâneti'nde,

şahsi bürosunda çalışmalarına devam etmiştir. Maddi zorlular çeken Kemaleddin Bey'in eşi Behire Hanım ile arasının bozulduğu ve kendisine boşanma davası açtığı bilinmektedir. Tüm bu zorlukların ardından, Mimar Kemaleddin'in, 1918 Fatih yangınında evlerini yitiren dar gelirli aileler için tasarladığı Harikzedegân Katevleri, onun halk arasındaki ününü arttıran önemli bir yapı olmuştur [39, ss.31-32]. Harikzedegân Katevleri altı katlı, avlulu dört bloktan oluşmaktadır. Öndeki iki blokta iki kat yüksekliğinde konutlar tasarlanmıitır. Katlarda üç, dört ve beş odalı konutlar tasarlanmıştır. Her katta sekiz konut bulunmaktadır. Dükkan pencereleri basık kemerli, birinci katta düz atkılı dikdörtgen, ikinci katta yarım daire kemerli, üst katta üst köşeleri pahlanmış dikdörtgen pencere düzeni kullanılmıştır. Cephede birinci kattan çatıya kadar devam eden ve çatının da üzerine taşan çıkmalarla kademelenme yapılmış ve yukarı taşan bu çıkmaların üzeri eğrisel bir saçak ile örtülmüştür (Şekil 4.13).

Şekil 4.13 Harikzedegan Katevleri (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Kemaleddin Bey 1922 yılında Mescid-i Aksa'nın onarımı için Filistin Meclis-i Ali-i Şer'i-i İslamiyye'si tarafından Kudüs'e davet edilmiştir. 1922-25 yılları arasında Kudüs'te kalan Mimar Kemaleddin, Mescid-i Aksâ'nın rölövelerini ilk kez hazırlamış, onarımı için ikisi esaslı değişiklikler içeren üç proje önerisi geliştirmiştir. 1923 yılında İstanbul'a kısa bir süreliğine döndüğü sırada, yakın arkadaşlarından Çamlıca Kız Lisesi Müdürü Akil Bey aracılığıyla, Dâr-ül Muallimâr-ül Muallimât'ın ilk mezunlarından ve Çamlıca Kız Lisesi öğretmenlerinden Sabiha Hanım ile evlenmiş ve 1923 Temmuz'unda yeni eşi ile birlikte Kudüs'e geri dönmüştür [39, ss.33].

Kemaleddin Bey Kudüs'te çalışırken Ankara'ya çağrılmış, bu sebeple 1925 yılında,

Mescid-i Aksâ onarımını Mimar Nihad (Nigizberk) ve Hüsnü Beylere bırakarak önce İstanbul'a, ardından aynı yılın 1 Ağustos'unda Ankara'ya dönmüştür. Kemaleddin Bey'in Kudüs'ten Ankara'ya çağırılmasının en önemli nedenlerinden biri, Vedad Bey tarafından yapımına başlanan, ancak anlaşmazlıklardan ötürü yarım kalan Ankara Palas Oteli'nin tamamlanması isteği olmuştur [39]. Mimar Kemaleddin Bey Ankara'da Evkaf Apartmanları, Muâllim Mektebi, Demiryolları binaları ve Başvekalet binası üzerine çalıştığı sıralarda geçirdiği beyin kanaması sebebiyle 13 Temmuz 1927'de saat 17.20'de Ankara'daki odasında vefat etmiştir. Kemaleddin Bey'in cenazesinin Maarif Vekaleti, mektepler, Şehremaneti, Mühendisler Cemiyeti ve sevenlerinin katılımıyla, Evkaf Oteli arkasındaki Evkaf İnşaat İdaresi'nden kaldırılarak Cebeci'de hazır bulunan mezara bırakılması planlanmıştır [62]. Ancak Kemaleddin Bey'in eşi Sabiha Hanım'ın müracaatıyla cenazenin İstanbul'a gönderilmesine karar verilerek naaşı 14 Temmuz 1927'de Numune Hastanesi'ne nakledilmiştir [63]. Kemaleddin Bey'in naaşı, 15 Temmuz saat sekiz buçukta, lise öğrencileri, izciler,jandarma, polis ve piyade birlikleri, belediye zabıta memurları, Maarif Vekili Mustafa Necati (Uğural), Şehremini Asaf Bey, Evkaf Müdir-i Umumisi Rüştü Bey, Evkaf ileri gelenleri, Mebuslar ve Türk Mühendisler ve Mimarlar Birliği üyeleri ve birçok diğer kişinin katılımıyla istasyona taşınmıştır [64]. 9.42 treniyle Eskişehir'e oradan da İstanbul'a 2 özel vagonla [3] nakledilmiştir [63, 65]. Saat 17.00'de İstanbul'a getirilen cenaze, polis birlikleri, İstanbul Evkaf Müdüriyeti ileri gelenleri ve memurları, şehirdeki mektep müdürleri ve öğrencilerden bir grup, Maarif Vekaleti adına Maarif İdaresi müfettişlerinden Said Bey ve Kemaleddin Bey'in akrabaları ve sevdikleri tarafından karşılanmıştır. Ankara'dan Maarif Vekaleti tarafından çelenklerle süslü ve Türk bayrağına sarılı tabut (Şekil 4.14), vagondan indirildikten sonra sevenleri, Galatasaray Lisesi, Sanayi-i Nefise ve Mühendis Mektebi öğrencileri ve Ressamlar Cemiyeti refakatinde Acıbadem'deki evine getirilmiştir [65]. Mimar Kemaleddin Bey hayattayken arzu ettiği şekilde, İstanbul'da, Süleymaniye'de bulunan Mimar Sinan ve Mimar Ali Talat Bey'in yanına defnedilememiş, bu konuda İsmet Paşa'ya yapılan başvurular sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine cenaze, 17 Temmuz 1927 Pazar günü saat 15.00'de Karacaahmet'teki aile mezarlığına, İstanbul Mebusu Hakkı Şinası Paşa, İstanbul Evkaf Müdürü İsmail Hakkı Bey, Maarif Müdürü Hasip Salah Cimcoz, Mühendis Mektebi Müdürü Fikri Bey, Evkaf Heyet-i Fenniyesinde Burhaneddin, Mimar Vasfi, Mühendis Burhaneddin, Mühendis Mektebi Müdür Muavini Cevdet Bey ve birçok kişinin katılımıyla defnedilmiştir [66, 67]. Mezarın başında ilk konuşmayı yapan Mühendis Mektebi Müdürü Fikri Bey, Kemaleddin Bey'in memlekete olan hizmetlerinden bahsederek kendisini hürmetle anmış ve son olarak Türk gençliğine hitaben: "Üstadın ebediyetini ara ve bul ve o ebediyeti takip et!"

[3] Bu vagonlardan biri Kemaleddin Bey'in cenazesi için, diğeri ise 14 Temmuz'da cenazeyi İstanbul'a nakletmek üzere Ankara'ya gelen Kemaleddin Bey'in eşi Sabiha Hanım ve Heyet-i Fenniye Müdür Muavini Nihad (Nigizberk) Bey için ayrılmıştır [65]

diyerek sözünü bitirmiştir. Ardından Müderris İsmail Hakkı Bey, Evkaf Müdürü İsmail Hakkı, Mühendis Rahmi Bey'ler ve son olarak Kemaleddin Bey'in öğrencileri adına Macid Bey konuşmalarını yaparak Kemaleddin Bey'i son yolculuğuna uğurlamışlardır [67]. Kemaleddin Bey'in ölümünden sonra kendisinden birçok yayında övgüyle söz edilmiştir. Temmuz 1927 tarihli Hayat mecmuasında Mehmed Emin Bey'in Mimar Kemaleddin Bey'in ölümü üzerine yazdıkları oldukça önemlidir:

> "Ne zaman başkasının para hırsıyla yarım bıraktığı eseri tamamlamak istersek onu çağırırdık. Çünkü tertemiz hayatı en yüksek fazilet abidesiydi. Kimse o âbideye ufak bir leke konduramazdı. Şark mimarisine ait bir mesele mevzubahis olduğu zaman garp mimari alemi onu hatırlardı...Malumatiyle, eserleriyle memleket ve haricinde de vatanı yükselten bir bayraktı [44]."

Mimar Kemaleddin Bey'in ölümünün büyük ses getirdiği ve üzüntüyle karşılandığı dönemin dergi ve gazetelerinde yazılanlardan anlaşılmaktadır. 10 Temmuz 1927 tarihli Millli Mecmua'da yayımlanan "Nihayet Mimar Kemaleddin'i de kaybettik" başlıklı yazıda Kemaleddin Bey'in milliyetçi yönü vurgulanmış ve ölümünün ardından yayımlanan birçok yazıda olduğu gibi övülerek yüceltilmiştir:

> "Mimar Kemaleddin'i Türk'ün hakiki evlatlarından, Türk milliyetçilerinden biri olarak tanıyorum. Mimar Kemaleddin benim için bir Ziya Gökalp kadar büyüktür. Mimar Kemaleddin benim için belki Türk havarilerinden biridir. Mimar Kemaleddin nihayet Türk'ün temiz kanlı asil bir çocuğudur [68]."

Şekil 4.14 Mimar Kemaleddin Bey'in cenazesi omuzlar üstünde taşınırken [44]

4.1.2 Mehmed Vedad Bey

Mimar Mehmed Vedad Bey, 1 Mayıs 1873 yılında İstanbul'da doğmuştur. Vedad Bey'in kendi beyanı, Ramazan 1290'da (Ekim/Kasım 1873) olsa da, Ecole des Beaux-Arts'daki dosyasında doğum tarihi 1 Mayıs 1873 olarak kayıtlıdır. Annesi dönemin tanınmış şair ve bestecilerinden Leyla (Saz) Hanım'dır. Hekimbaşı İsmail Paşa'nın kızı olarak küçük sultan ve şehzadelere arkadaşlık etmesi için seçilmiş, çocukluğunu Saray'da geçirmiştir [69, ss.49]. Babası Osmanlı veziri, edip, yazar ve valilerinden Giritli Kandiyeli diye anılan Sırrı Paşa'dır. Sırasıyla Trabzon, Diyarbakır, Ankara, Adana ve bazı Rumeli valiliklerinden sonra son olarak Bağdat Valisi olarak görev yapmıştır. Mimar Vedad Bey'in oğlu Nihad Vedad Tek Adana'daki Hükümet Konağı, birçok meydan ve caddenin Sırrı Paşa zamanında inşa edildiği için, kendisinin "imarcı" diye anıldığından söz etmektedir [70, ss.1]. Sırrı Paşa bir yönetici olarak da oldukça başarılıdır. Bu başarısını çeşitli rütbe ve nişanlarla ve son olarak 1889'da vezaret rütbesi ve 1894'te (H.1312) aldığı Birinci Osmani Nişan-ı Zişan'ı ile pekiştirmiştir [69, ss.49].

Mimar Vedad Bey (Şekil 4.15), ikinci sınıfa kadar Mekteb-i Sultani'de (Galatasaray Lisesi) okuduktan sonra, mühendis olmak için Paris'e gitmiştir. Sırrı Paşa, Vedad Bey'in asker olmasını istese de, annesi Leyla Hanım'ın gayretiyle, mühendis olmak için, abisi Yusuf Razi (Bel)'in yanına Paris'e gönderilir. Burada iki yıl Ecole Monge'de, bir yıl College Rodin'de eğitim gördüğünü Vedad Bey, Güzel Sanatlar Akademisi'ne verdiği sicil bildiriminde yazmaktadır [69, ss.55]. Ecole Monge Lisesi'nde arkadaşları arasında ileride Fransa Cumhurbaşkanı olacak Albert Lebrun da vardır [70, ss.2]. Lise eğitimini tamamladıktan sonra Ecole Centrale'de İnşaat Mühendisliği eğitimine başlar, fakat bu eğitimini yarıda bırakarak mimar olmaya karar verir. Eş zamanlı olarak Académie Julian'de resim ve heykel kurslarına katılır. Vedad Bey'in kardeşi Yusuf Razi (Bel), kendisinin resme olan merakını şu sözlerle anlatmıştır:

"Zaten tab'an resme çok istidadı vardı; çocukluğunda büyük eğlenceleri Bebek ve Kanlıca körfezlerinde balık tutmak ve evde boş kaldığı zamanlarda kara kalemle ve yağlı boya ile resim yapmak idi [71, ss.10]."

Çabalarının karşılığında Ecole des Beaux Arts'a kabul edilen Vedad Bey, babasından onay almak için önce İstanbul'a, ardından babasının genel vali olarak görev yaptığı Bağdat'a gitmiştir [70, ss.3][69, ss.55]. Oğlunun askeri mektebe gitmesini isteyen Sırrı Paşa "gerek valide gerek peder tarafından mensub olduğunuz hanedanın hal ve şanıyla kat'a münasib olmayan" bu mesleği değiştirmesini istese de, parasal sorunlardan söz ederek "taraf-ı hükümet-i seniyyeden 250 frank maaş tahsisi" için padişahtan irade-i seniyye aldığını ve kendisinin para gönderemeyeceğini de eklemiştir [69, ss.55-56].

Şekil 4.15 Mimar Mehmed Vedad Bey'in gençlik yılları [72]

Nihad Vadad Tek'e göre, Mimar Vedad Bey, 300 kişinin katıldığı Ecole des Beaux Arts'ın giriş sınavını kazanan 9 kişi arasındadır ve ilk Türk'tür [70, ss.2]. Ecole Nationale et Spéciale des Beaux Arts'daki dosyasında Vedad Bey'in okula girdiği ve Prof. Moyaux'nun atölyesine kabul edildiğine dair belgeler bulunmaktadır. 29 Temmuz 1894'te okula girişi, 24 Ekim'de de atölyeye kabulü kaydedilmiştir. Ayrıca aile arşivinde bulunan bir başka belgeden Vedad Bey'in Paris'teki adresinin Paris, 54 R.N.L des Champs olduğu öğrenilmektedir [69].

Afife Batur, 2003 yılında kaleme aldığı "M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar" başlıklı kitabında Ecole Nationale et Spéciale des Beaux Arts'daki belgelere dayanarak Vedad Bey'in 1892'de gittiği Paris'ten Mayıs 1898'de İstanbul'a döndüğünü varsaymaktadır [69, ss.63]. Ancak kardeşi Yusuf Razi Bey, 1942 yılında Yapı dergisinde yayımlanan "Mimar M. Vedad Tek" başlıklı makalesinde, Vedad Bey'in 1897'de İstanbul'a döndüğünü yazmaktadır [71, ss.10] Nihad Vedad Tek, mimarın Paris'ten döndükten sonra (Şekil 4.16), Sirkeci'de şahsi bürosunu açtığından ve burada yapı çalışmalarına başladığından söz etmektedir. İlk işleri arkadaşı Heykeltraş İhsan Bey için Üsküdar Paşalimanı'nda, amcası Nuri Bey için Yeniköy'de yaptığı yalı projeleridir [70, ss.3] [69, ss.66]. Vedad Bey'in Osmanlı mimarlık ortamında faaliyete başlaması üzerine kadeşi Yusuf Razi Bey, Melling, Vallaury, D'aronco gibi mimarların, Türk mimarların yerine geçtiğini söyleyerek şu sözleri eklemiştir:

"(...) Buna bir örnek Ziraat Bankası yapılırken birgün Canortica çıkagelir büroya. Mongeri'den Taksimlde yapacağı anıt-heykel'in mimarisini rica eder. Bürodaki genç mimarlar birtakım şekiller çizmeğe başlarlar; Mongeri, (Bilen) Sırrı'nın teklifini salık verir; heykeltraşa; uygulanan şeklin esas fikri Sırrı Bey'e aittir [73, ss.118]."

Şekil 4.16 Vedad Bey'in Paris'ten döndüğü 1904 yılına ait aile fotoğrafı [74]

Eylül 1908'de Mehmed Vedad Bey, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne asli üye olarak kaydolmuştur. Cemiyet içerisinde idari işlerde yer alan Vedad Bey, Cemiyet'in 18 Eylül 1908 tarihinde yaptığı toplantıda seçilen ilk idare meclisinde ikinci başkan olarak Mühendis Agop Boyacıyan ile birlikte görev almıştır [27]. Yusuf Razi Bey'in aktardığına göre 31 Mart Vakası'nın (13 Nisan 1909) ardından, yeni padişah Mehmed Reşad, Vedad Bey'i sermimarlığa tayin etmiştir [75] ancak, 1908 yılı Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti kayıtlarında Vedad Bey'in memuriyetinin "Sermimar-ı Hazret-i Şehriyar'ı" olması, II. Abdülhamid'e de sermimarlık yapmış olabileceğini düşündürmektedir.

Vedad Bey'in şahsi bürosunda çalışmalarını ne kadar sürdürdüğü bilinmemekle birlikte, 13 Nisan 1899'da (R. 1 Nisan 1315) Sanayi-i Nefise Mektebi Sanat Tarihi hocası, 13 Haziran 1899'da (R. 1 Haziran 1315) Şehremaneti Hey'et-i Fenniye mimarı olarak atanmıştır [69]. Vedad Bey'in Yüksek Mühendis Mektebi'nde de ders verdiği bilinmektedir [75, ss.231].

Vedad Bey 13 Haziran 1899 (R. 1 Haziran 1315'te) Şehremaneti Heyet-i Fenniye mimarlığına atanmıştır. Yaklaşık on yıl süren Şehremaneti mimarlığı sırasında resmi görevi içinde tasarlayıp yaptığı bilinen yapılar, Yenikapı'da Kantar Müdüriyeti'ne ait bir ahşap iskele ve Karaköy rıhtımında köprüye bağlı olarak yerleştirilmiş Deniz Hamamı

onarımıdır. Ayrıca oğlu Nihad Tek anılarında, Vedad Bey Şehremaneti Heyet-i Fenniye Reisi iken Mekteb-i Sultani'nin bahçe ve giriş portalının çevre düzenlemesini yaptığını da söylemektedir [69, ss.63-64]. Bu yapılara ek olarak Yusuf Razi Bey, Vedad Bey'in ilk işleri arasında Topkapı haricinde bir çiftlik binasından da söz etmektedir, ancak bu yapının Şehremaneti mimarlığından önce mi yoksa sonra mı olduğunu belirtmemiştir [75, ss.232]. Yusuf Razi Bey (Şekil 4.17), Vedad Bey'in bir proje üzerinde nasıl çalıştığını şu sözlerle anlatmıştır:

"Mimar Vedat'ın tarzı mesaisini teşhis eden bir kaç cihet vardır. Büyük küçük bir binanın projesini ve inşaatını üzerine alınca, zahirde boş duruyor gibi göründüğü zamanlarda bile zihni mütemadiyen onunla meşgul olurdu. Sizinle güzel güzel konuşurken önündeki defter veya kâğıt üzerinde kurşun kalemi kendi kendine oynardı, tasavvur ettiği binanın bir köşesine ait tafsilâtı orada çizer, bozar, bazan yeniden çizerdi [75, ss.232]."

Şekil 4.17 Mimar Mehmed Vedad Bey ve kardeşi Mühendis Yusuf Razi Bel bir projeyi incelerken [76]

Mimar Vedad Bey'in tanınmasında II. Abdülhamid'in cülus yıldönümü için yapılan çok sayıda proje ve İzmit Saat Kulesi önemli rol oynamıştır. Basında adının daha çok anılmasına yol açan çalışması ise yetim çocuklara barınma ve okul ihtiyacını karşılamak için, bir yeniden işlevlendirme projesi olan Darü'l Hayr'dır. Öncesinde Zeynep Hanım Konağı olan bu yapı yetim çocuklara barınma ve okul imkanı sağlaması için tahsis edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamid'e özgü olduğu düşünülerek kurum kapatılmış, Beyazıt'ta İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve Fen

Fakülteleri binalarının olduğu yerde bulunan yapı da 1942 yılında yanmıştır [69, ss.67-69]. Vedad Bey'in II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 yılından önce tamamlanan diğer yapıları ise Kastamonu Hükümet Konağı, Gölcük'te Çiftlik Evi projesi, Zihni Paşa Camisi, Halit Ziya (Uşakligil) Bey Köşkü'dür [69, ss.328-330].

Vedad Bey'in kimliğini yansıtan asıl yapısı Posta ve Telgraf Nezareti Binası'dır (Şekil 4.18). 1930 yılında Milli Mecmua'nın hazırladığı "Milli Mimari Anketi"nde kendisine yöneltilen "Eserleriniz hakkında da düşündüklerinizi lütfen söyler misiniz?" sorusuna Vedad Bey'in yanıtı da Postane ve Telgraf Nezareti Binası'nın onun için önemini ortaya çıkarmaktadır.

> "Benim eserlerim hakkında beyanı mütalâada bulunmak bana düşmez. Yalnız şunu söyleyebilirim ki beni en ziyade tanıtan eserim Yeni Postahane binasıdır ; o bina ilk eserimdir; o vakitten beri birçok tecrübeler ile millî mimarîmizin asrî bir şekilde tatbiki için kanaatlerim tebbelliir etmiş isede memleketimizde ecnebi mimarların mazhar oldukları rağbet ve teshilâtın bir ciiz'î kısmına bile nail olmadığımdan tatbikat sahası bulmamaktayım [77, ss.72]."

Şekil 4.18 Posta ve Telgraf Nezareti Binası (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Tanzimat'ın hemen ardından, kurumların yeniden yapılandırılması planlanmış ve Posta Nezareti de bu kapsamda ele alınmıştır. Kurumun, 21 Eylül 1871'de Telgraf Müdürlüğü ile birleşerek bağımsız hale gelmesiyle, hizmetlerin tek bir yapıda toplanması ihtiyacı doğmuştur. Eminönü'ndeki Postahane-i Amire ve Alay Köşkü

Telgrafhane-i Amire yetersiz kalmış ve hizmetlerin ayrı binalarda sürdürülmesi aksama ve sıkıntı yaratmıştır. II. Abdülhamid'in emriyle yapımına başlanan yeni postane binası, aynı zamanda yabancı posta merkezlerine karşı bir prestij konusu olarak da görülmüştür. Afife Batur, projenin Haziran sonunda Sultan'a sunulacağını bildiren gazete haberlerine dayanarak, Vedad Bey'in proje önerisini 1903 yılının başında hazırlamış olabileceğini ileri sürmüştür [69, ss.75-79].

II. Abdülhamid'in cülus töreninin yıldönümü olan 1 Eylül 1903'te yapılan ilk taş koyma töreniyle yapının inşasına başlanan Posta ve Telgraf Nezareti Binası'nın, beş yıl süren yapım sürecinde, II. Abdülhamid'in desteğine rağmen sorunlar yaşandığı bilinmektedir. Ekim ayının başında Posta Telgraf Nezareti mimarlığına atanan Vedad Bey, sonrasında inşaat bitene kadar serbest kadroya alınır, maaşı kesilir ve sekiz mecidi yevmiye ödenmesi kararlaştırılır [69, ss.79-80][78].

Yapı, Eminönü, Büyük Postane Caddesi, No:25'te yer almaktadır. Dört katlı yapının üç kat boyunca yükselen orta alanı, renkli cam ve metalden oluşan bir örtü sistemiyle kapatılmıştır. Diğer hacimler bu orta alan ile ilişkilendirilmiştir. Yapıda putrelli döşeme tekniği kullanılmıştır. Zemin katta posta merkezine ve teknik servislere, üst katlarda ise Nezaret bürolarına ait oda ve salonlara yer verilmiştir. Cephede simetrik olarak kademelenme mevcuttur. Kesme taştan örülmüş dört adet sütuna oturan, almaşık taşlı penci kemerlerle oluşan arkadlı bir girişi bulunmaktadır. Ön cephenin iki ucunda biri Sultan'a, diğeri Posta Telgraf Nazırı'na ayrılmış iki kule vardır. İki kat boyunca devam eden sivri kemer içerisinde üçlü pencere düzeni bulunmaktadır. Kulenin en üst katında yıldız biçimli pencere açıklıkları yer almaktadır [69, ss.80-81] [79].

Posta ve Telgraf Nezareti Binası'nın inşası sırasında Hace (Hoca) Hubyar tarafından yaptırılmış olan yıkık bir mescid bulunmaktadır (Şekil 4.19). Şurayı Devlet Maliye Dairesi, 6 Mayıs 1907 (H.23 Rebi'üllevvel 1325) tarihli yazısında mescidin yapım çalışmaları sırasında zarar görmesi ve Postane'de bir mescide ihtiyaç duyulması sebebiyle yıkık mescidin onarılmasını önermiştir [80, ss.92-93]. Bu önerinin 22 Temmuz 1907 tarihli irade ile kabul edilmesiyle yapının onarımına karar verilmiştir. Ancak Vedad Bey bu yapıda bir onarım çalışması yapmamış, yeni bir yapı inşa etmiştir. Hobyar Mescidi, Posta ve Telgraf Nezareti Binası'nın arka avlusunun istinat duvarı üzerinde yer almaktadır. Sekizgen planlı yapı tek kubbeyle örtülmüş bir harim bölümü ve kapalı bir son cemaat yerinden meydana gelmektedir. Yapının cephesinde penci kemer içerisine yerleştirilmiş dikdörtgen biçiminde ikili pencere düzeni bulunmaktadır. Cephesinde bulunan çini panolar bezeme öğesi olarak kullanılmıştır. Kubbenin etrafına, payandalarla taşınan geniş bir saçak yerleştirilmiştir [69, ss.94-98].

Şekil 4.19 Hobyar Mescidi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Mescidin yanında bir tuvalet ve namazgâh olarak kullanılan camla kapatılmış bir bölüm bulunmaktayken, 1987 yılı sonrası mescidin doğusuna ek bir yapı inşa edilmiştir (Şekil 4.20). Yapının güneydoğu köşesinde bulunan minaresi 1987 yılında yapılan ek binanın içinde kalmıştır [80, ss.95-96]. 1968 ve 1993 yıllarında iki onarım geçiren mescidin ahşaptan üretilen bölümleri 2005 yılında yenilenmiştir [80, ss.94].

Şekil 4.20 Hobyar Mescidi'ne bitişik inşa edilen ek yapı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Vedad Bey'in II. Meşrutiyet öncesi inşa ettiği bir diğer yapısı Defter-i Hakani Binası'dır (Şekil 4.21). Bu yapı için ilk girişimler 1894 depreminden sonra, Defterhane'nin harabolmasıyla başlamıştır. Afife Batur'un Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit ettiği belgelere göre Nezaret, deprem hasarı giderilinceye kadar civardaki bir konağa taşınmıştır. Batur, yapının eski Defterhane'nin bir bölümünün üzerinde yer aldığını, 1894 depreminin ardından büyük olasılıkla ahşap olarak onarılan yapının yerine 1907-1908 yılları arasında Vedad Bey'in yeni projesinin gerçekletirildiğini ve yapımında bazı sorunlar ortaya çıktığını aktarmıştır [69, s.101].

Şekil 4.21 Defter-i Hakani Binası ön cephesi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Yapı, merkezi mekan ve ona bağlı geniş bir koridora açılan odalardan meydana gelmektedir. Yapının cepheleri kat silmeleriyle üçe ayrılmıştır. Simetrik ve kademeli bir cephe düzenine sahiptir. Zemin katta ve birinci katta basık kemerli, üçüncü katta penci kemerli, dördüncü katta ise hem düz atkılı dikdörtgen hem de penci kemerli pencere düzeni bulunmaktadır [69, ss.101]. Simetrik geniş saçaklar, eliböğründelerle taşınmaktadır. Milli Mimari üslubundaki yapının cephesi çini panolarla bezenmiştir. Günümüzde İstanbul Tapu ve Kadastro II. Bölge Müdürlüğü Binası olarak kullanılan yapının, 10 Temmuz 2020 tarihli Cumhurbaşkanı Kararı ile Ayasofya'nın cami olarak ibadete açılması üzerine, Ayasofya'da yer alan eserlerin sergilenmesi amacıyla boşaltılarak, Ayasofya Müzesi'ne dönüştürülmesi planlanmaktadır [81].

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra, yeni kurulacak meclisin toplanması için Meclis-i Mebusan Binası'nın hazırlanması söz konusu olmuş, bu görev Vedad Bey'e verilmiştir. Vedad Bey'in hazırladığı raporda Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan'a ait salon ve odaların hayli harap durumda olduğu; döşemelerin, iki taraftaki locaların, doğramaların, kürsü ve yazıhanelerin tamamen değiştirilip yenilenmesi gerektiği; duvar bezlerinin ve kağıtlarının da yenileneceğini; badana, boya ve kalem işlerinin

yeniden yapılacağını ve belirli bir tarihe kadar tamamlanabilmesi için, onarıma hemen başlanması gerektiği yazmaktadır. G. Fosatti tarafından tasarlanan yapıya Vedad Bey'in müdehalesi birkaç tuvalet eklenmesi, boya badana yapılması, doğramaların yenilenmesi, Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan salonlarında kalem işlerinin onarımı ve yeni mobilyaların yerleştirilmesiyle sınırlı kalmıştır. 17 Aralık 1908'de Meclis-i Mebusan açılmış, Servet-i Fünun dergisi açılışı Vedad Bey'in resmini vererek duyurmuştur (Şekil 4.22)[69, s.106-108].

Şekil 4.22 Servet-i Fünun dergisinde yayımlanan Vedad Bey'in resmi [82]

Vedad Bey'in annesi Leyla Saz Hanım'ın uzun yıllar sarayda şehzade ve hanım sultanlara arkadaşlık etmesi ve Saray'la kurduğu ilişkiler Vedad Bey'in Sermimar-ı Hazret-i Şehriyari olarak atanmasının önünü açmış, Vedad Bey 28 Nisan 1909'da (R. 15 Nisan 1325) sermimarlığa atanmıştır. Vedad Bey öncelikle, Dolmabahçe Sarayı'nın ve tüm Saray binalarının bakımı, onarımı ve Sultan Reşad'ın oturmasına uygun hale getirilmesi işiyle görevlendirilmiştir. Sarayın mimari özelliklerine zarar vermeden kalorifer tesisatı eklemesi, elektrik donanımını genişletmesi, kuşluk binalarının yenilenmesi; Ebniye-i Senye İdaresi Defter ve Evrakı için bahçede yeni bina yapımı, Kebir Havuz'un yapımı, İstabl-i Amire ve Kuşhane binalarının onarımı; Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi, Santanat Kapısı, Ihlamur Kasrı ve Beylerbeyi Sarayı'nın onarımı Vedad Bey'in sermimarlık döneminde yaptığı önemli işlerden bazılarıdır [69, s.109].

Vedad Bey'in sermimarlık yıllarında inşa ettiği belki de en önemli yapısı Vedad Tek Evi'dir. Günümüzdeki yapı Vedad Bey'in ikinci konutudur. İlk konutu şimdiki yapının bitişiğinde bulunmaktaydı. 1908 yılında yaptığını bildiğimiz birinci konut hakkında oldukça kısıtlı bilgiye sahip olmakla birlikte bu yapıya ait birkaç fotoğraf ve Vedad Bey'in birkaç karalaması bulunmaktadır (Şekil 4.23). İlk konut bodrum ve üstünde üç kattan meydana gelmektedir. İki penci kemerle oluşturulmuş arkadlı bir girişi bulunmaktadır. Kâgir yapıya birinci katta ahşap bir cumba eklenmiştir. Vedad Bey yeni bir ev yapmak üzere bu konutu azınlıklara mensup birine satmıştır [83, ss.158-161].

Şekil 4.23 Vedad Bey'in ilk konutunu gösteren bir fotoğraf [69]

Günümüzde Vedad Tek Evi olarak anılan, Vedad Bey'in ikinci evi (Şekil 4.24) Şişli, Nişantaşı'nda, Valikonağı Caddesi ile Süleyman Nazif Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunmaktadır. 1913-1914'te inşa edilen yapı, eğimli üçgen bir arsa üzerindedir. Zemin katta personel odası, marangozhane, kiler, çamaşırlık ve abdesthane gibi hizmet veren mekanlar; birinci katta yemek, oturma, çalışma odaları ve kabul salonları; ikinci katta dört yatak odası ve bir banyo; teras katında ise sandık odası, kadın hizmet personeli odası, duş, abdesthane ve Vedad Bey'in dinlenme odası bulunmaktadır. [83, ss.162-163]. Vali Konağı Caddesi'ne açılan bursa kemeriyle oluşturulmuş girişin üzerinde sivri kemerli üç küçük açıklık bulunmaktadır. Bu cephede ikinci katta payandalara taşıtılan bir çıkma yer almaktadır [83, ss.169-173]. Dikdörtgen düz atkılı pencerelerin üzerine tek sıra penci kemerli açıklıklar eklenmiştir. Vedad Bey ölmeden kısa bir süre önce, yapıda değişiklikler yapmış, ahşap merdiven dökme mozaik merdivene dönüştürülmüş ve bir banyo eklenmiştir [83, ss.179].

Vedad Bey'in sermimarlık yıllarındaki bir diğer çalışması Tayyare Şehitleri Abidesi'dir. Osmanlı Devleti'nde havacılık konusunda öncülük etmiş, İstanbul-Kahire uçuşunda

Şekil 4.24 Vedad Tek'in ikinci evi [84]

şehit düşen Fethi ve Sadık Bey ve Şam-Kudüs uçuşunda şehit düşen Nuri Bey'in anısına, Sermimar-ı Hazreti Şehriyari Vedad Bey'e yaptırılmıştır. 2 Nisan 1914'te temeli atılan yapı 1916'da tamamlanmıştır. Mermer bir kaidenin üzerine yerleştirilmiş kırık bir sütundan oluşmaktadır (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 Teyyare Şehitleri Abidesi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Kaidesinin iki yanına yerleştirilmiş madalyonların içinde bronzdan yapılmış bir kitabe ve rölyef (Şekil 4.26), kırık sütunun üzerine ise yine bronzdan yapılmış bir defne dalı yerleştirilmiştir [85]. Anıtın üzerinde 31 Mart şehitlerinin adları işlenmiştir.

Şekil 4.26 Teyyare Şehitleri Abidesi'nin üzerinde bulunan bronz rölyef (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Vedad Bey 7 Mayıs 1914'te (R.24 Nisan 1325) sermimarlık görevinden istifa etmiş, ardından Emlak-ı Hakani mimarı olarak çalışmaya başlayarak Saray yapılarıyla ilgilenmeye devam etmiştir. Ancak Sultan Reşad'ın ölümü ve Vahdettin'in tahta geçmesiyle 14 Mart 1915'te (R. 1 Mart 1331) bu görevden de ayrılmıştır [69, ss.147]. Ardından I. Dünya Savaşı sırasında Enver Paşa tarafından atandığı Harbiye Nezareti'nde sermimar olarak üç yıl görev yapmıştır [86, ss.48]. Burada önce başmüşavir olarak çalışmış, ardından 29 Ağustos 1916'da (R. 16 Ağustos 1332) Levazımat-ı Umumiye Dairesi İnşaat Şubesi Sermimarlığına atanmıştır. Bu süreç savaş nedeniyle kesintiye uğrasa da birçok kamu yapısı, ticari yapı ve konut tasarlamıştır [69, ss.147]. Veliefendi Hipodrom projesi ve Enver Paşa köşkü bu süre içinde tasarladığı yapılardır [86, ss.48].

Vedad Bey, Levazımat-ı Umumiye Dairesi İnşaat Şubesi Sermimarı olarak çalıştığı 1915 yılında, şehzadelere ait bir iş hanı olan Mes'adet Hanı (Liman Hanı) projesini gerçekleştirmiştir. Yapı Eminönü, Sirkeci'de, Yalıköşkü Caddesi no. 11'dedir. Betonarme yapıya kemerli bir giriş kapısından girilmektedir. Zemin katın üstünde geniş bir sundurma, metalden yapılan üçgen biçimli desteklerle taşınmaktadır. Birinci ve ikinci katta düz atkılı dikdörtgen, üçüncü katta basık kemerli, dördüncü katta penci kemerli pencere düzeni kullanılmıştır. Kemer köşeleri çini panolarla bezenmiştir [87]. Günümüzde onarım çalışmaları devam eden yapının Yalıköşkü Caddesi üzerinde yer alan cephe duvarı çelik konstrüksiyon yardımıyla taşınmaktadır.

Vedad Bey'in bu döneme ait bir diğer ticari yapısı 1915 (R. 1331) yılında Harbiye Nezareti için inşa ettiği Seyr-i Sefain Acentesi Binası'dır (Şekil 4.27). Harbiye Nezareti Fen Müşavirliği'ne atanmasından önce gerçekleştirdiği bu yapı, Raimondo D'Aronco tarafından 1902-1903 yılları arasında onarılan Aziziye Karakolhanesi'nin yerine yapılmıştır. D'Aronco'nun Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Mescidi'nin karşısındaki köşede yer alan yapı, 1958'de Karaköy rıhtım düzenlemesi sırasında yıkılmıştır [69, s.154]. Köşe cephesinde iki yanında yükselen gömme ayaklar bulunmaktadır. Bu ayaklar konik öğelerle bitirilerek ortasına bir alınlık yerleştirilmiştir.

Şekil 4.27 Seyr-ü Sefain Binası [88]

Vedad Bey'in bu dönemde inşa ettiği bir diğer ticaret yapısı Milli Emlak Dükkanları'dır (Şekil 4.28). Akaretler'in Beşiktaş Caddesi'ne açılan köşesinde bulunan yapı, düzgün olmayan bir arsaya oturmaktadır [69, ss.154]. Yapıya köşeden giriş sağlanmaktadır. Sepet kulbu kemer ile geçilmiş geniş açıklıklar, çağının teknolojisini ortaya koyan geniş pencerelerle kapatılmıştır. Pencere köşelerine çini panolar yerleştirilmiştir. Giriş kapısınıın üzerinde sivri kemerli ikiz pencereler bulunmaktadır. Geniş saçaklar eliböğründelerle taşınmaktadır.

Vedad Bey'in bir diğer ticaret yapısı Muradiye (Sabit Bey) Hanı'dır. Beyoğlu, Kemankeş Mahallesi, Galata Şarap İskelesi Sokak, 10 numarada bulunmaktadır. Yapının cephesi simetriktir. Zemin üstü 5 kattan meydana gelmektedir. Betonarme karkas sistemin verdiği imkanlarla, zemin katta üç basık kemerli geniş açıklıklar oluşturulmuştur. Birinci kattan dördüncü kata kadar yapının merkezinde bir çıkma yapılmıştır. Birinci katta basık kemerli pencere düzeni devam etmektedir. İkinci ve üçüncü katta düz atkılı pencere düzeni, dördüncü katta üçgen tepelikli pencereler, beşinci katta yeniden düz

Şekil 4.28 Milli Emlak Dükkanları (Mekselina Gececi Arşivi, 2019)

atkılı pencere düzeni kullanılmıştır. Pencere köşeleri çini panolarla bezenmiştir.

Seyr-ü Sefain İdaresi'nin Harbiye Nezareti'ne devredildiği tarihlerde, 1916'da Nezaret'te Heyet-i Fenniye Reisi olan Vedad Bey'in İstanbul'un Anadolu yakasındaki iskeleler için bir dizi tasarım yaptığı bilinmektedir [69, ss.157]. Bunlardan biri Haydarpaşa İskele Binası'dır (Şekil 4.29). Kazıklar üzerine oturtulmuş olan yapı bir ana salon ve iki yan salondan meydana gelmektedir. Dikdörtgen bir plana sahiptir. Ana solan, iki yan salondan daha yüksek ve daha büyük olarak düzenlenmiştir. Ana salonun ön ve arka cephelerinde üç sıra sivri kemer bulunmaktadır. Ortadaki kemerin önünde çokgen bir çıkma yer alır. Kesme taştan inşa edilen yapıda, çini bezemeler kullanılmıştır [89, ss.39].

Şekil 4.29 Haydarpaşa İskelesi [90]

Vedad Bey'in uygulanan bir diğer iskele tasarımı Moda İskelesi'dir. Yapı deniz zemininin durumu nedeniyle vapurların yanaşabilmesi için kıyıdan 60 m açığa, dolgu bir zemin üzerinden ulaşılan bir mendirek üzerine inşa edilmiştir [69, ss.168]. 1916-17 tarihli yapı tek katlıdır ve teras çatı ile örtülüdür. Öncesinde üstü ahşap bir konstrüksiyonla kapatılmış olan teras bir dönem gazino olarak hizmet vermiştir. Dikdörtgen planlı yapının zemin katında yolcu salonu, personel odaları ve tuvalet bulunmaktadır. Ön cephesinde ana giriş kapısı yer almaktadır. Ortadaki kapı diğerlerinden daha geniş tutulmuştur. İki ayağa oturan penci kemerli girişin üzerinde yer alan panoda Arap harfleriyle "Moda 1335" yazan bir kitabe bulunmaktadır [91, ss.481].

Vedad Bey'in bir diğer önemli kamu yapısı bu yıllarda İstanbul Şehremaneti için tasarladığı Karaağaç (Sütlüce) Mezbahasıdır. Haliç'in kuzeybatı kıyısında yer almaktadır. Vedad Bey tarafından tasarlandığı kesin olarak bilinen Kesimhane Pavyonları (Şekil 4.30), birbirine ve kıyıya paralel olarak yerleştirilmiş dikdörtgen planlı 3 bloktan oluşmaktadır. Yapının iskeleti betonarmedir. Cephelerde çimento sıvalı yüzeyler pahlanıp çizgilendirilmiş ve kolon dizileri pilaster yapılarak yansıtılmıştır. Yapı günümüze ulaşamamıştır [69, ss.154].

Şekil 4.30 Zebh (kesimhane) salonlarının cepheden görünüşü [92]

Bu yıllarda Vedad Bey'in mimarı olduğu bir diğer yapı Şark (Nemlizade) Tütün Deposu'dur (Şekil 4.31). Deponun yerinde daha önce Sadrazam Hüseyin Avni Paşa'ya (1820-1876) ait büyük, ahşap bir yalının bulunduğu bilinmektedir. Sonrasında yalı Sultan Abdülmecid'in kızı Cemile Sultan tarafından satın alınmıştır. Hanedan mensuplarının yurtdışına çıkarılmasından sonra satılan yalı, bakımsız kalmış, bir süre tütün deposu olarak kullanılmıştır. Daha sonra yıkılarak yeni bir tütün deposu inşa edilmiştir [93, ss.169-170].

Şekil 4.31 Şark Tütün Deposu [94]

Yapının inşa edildiği tarih bilinmemektedir. Yapı yedi katlı olup, derz imitasyonu, tuğla üzerine sıva ile kaplanmıştır. Denize bakan batı tarafında zemin kat rıhtımla aynı seviyede iken, doğu cephesinde ilk kat, kot farkı nedeniyle cadde seviyesinin altında kalmıştır. Yapının cephesi; ikinci ve beşinci katların bitiminden itibaren yatay olarak boydan boya uzanan silmelerle üç bölüme ayrılmıştır. Zeminden yukarı doğru bir ve ikinci bölümde düz atkılı dikdörtgen pencereler, üçüncü bölümde de geniş sivri kemerli pencereler ve her bir sivri kemerli pencerenin üzerine denk gelecek şekilde yerleştirilmiş tepe pencereleri bulunmaktadır. Her kat birbirini tekrar eden dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Dolayısıyla her katta tütünlerin ayıklanıp, kalitesine göre sınıflandırıldığı atölye olarak tasarlanan "U" şeklinde bir salon ve "U" planının orta kütlesinde merdiven ve asansör kovası yer almaktadır [93, ss.170-172].

1917'de, I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği sırada müttefik olan Türkler ve Almanların dostluğunu temsil eden bir dernek yapısı için proje yarışması açılmıştır. Proje için Çemberlitaş'ta, Şehremaneti'nin karşısında bulunan arsa seçilmiş, Mimar Vedad ve Kemaleddin Osmanlı Devleti'ni temsilen yarışma jürisinde yer almışlardır. Peter Behrens, Hans Poelzig, Bruno Taut, Ludwig Hoffman ve Martin Bulfer'in bulunduğu jüride Mimar Vedad Bey'in yaklaşımının çağdaşlarından geri olmadığı söylenmektedir. Görüşlerinin özellikle jüri onursal başkanı Kaiser Wilhelm, saray mimarlarından G. Hofrant ve L. Hoffman tarafından onaylandığı bilinmektedir [86, ss.48].

Ankara'nın 13 Ekim 1923'te başkent ilan edilmesiyle, Vedad Bey Ankara'nın imarına kısa bir süre de olsa katkıda bulunmuştur. Vedad Bey'in ne tür bir çağrı üzerine Ankara'ya gittiği belirsizdir [95, ss.173]. Nihad Tek'in aktardığına göre, Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasıyla Vedad Bey'in Paris'ten arkadaşı olan, yeni

kurulan hükümetin Sıhhiye Vekili Dr. Rıza Nur Bey, Vedad Bey'i Ankara'ya davet eder ve kendisine harp yetimleri için bir otel projesi sipariş eder. Vedad Bey projesini hazırlayıp kabul ettirdiği ve temelleri atıldığı sırada hükümet değişikliği olur ve iş vakıflara devredilir. Bu sırada Mimar Kemaleddin Bey Vakıflar Sermimarı'dır. Vedad Bey Sıhhiye Vekaleti ile yaptığı anlaşmaya göre ücretini talep etse de alamaz. Vedad Bey'in oğlu Nihad Bey bu durumu Mimar Vedad ve Mimar Kemaleddin çarpışması olarak yorumlar [70]. Bu bilgilerden yola çıkarak Vedad Bey 1922 yılı sonlarında ya da 1923 yılı başlarında, Cumhuriyet ilan edilmeden önce Ankara'ya gelmiş olmalıdır [95, ss.173].

Bir süre Mustafa Kemal'in mimarlık hizmetlerini yapan Mimar Vedad, Çankaya Gazi Köşkü ekleri ve Halk Fırkası Mahfeli (II. Büyük Millet Meclisi Binası) yapılarını tamamlamış, Ankara Palas yapısı temel düzeyinde iken ayrılıp bütünüyle İstanbul'a yerleşmiştir [86, ss.48]. Vedad Bey'in İstanbul'a ne zaman döndüğü konusu da oldukça belirsizdir. Yıldırım Yavuz'un yayımladığı belgeye göre Vedad Bey, Mühendis Mekteb-i Alisi'nden izinli olarak Ankara'da bulunduğu sırada iki kez uyarı yazısı almıştır. Ancak Çankaya Köşkü ekleri ve Halk Fırkası Mahfeli inşaatının bu tarihlerde sürmekte olduğu bilinmektedir. Buna göre oğlu Nihad Bey'in söylediği gibi maaş verilmeye devam edilmesi şartıyla Vedad Bey'in izni uzatılmış ya da inşaatları İstanbul'dan yönetmesi ve ara sıra Ankara'ya gelerek yapıları kontrol etmesi söz konusu olmuş olabilir [95].

Tahminen 1924 yılında Vedad Bey ve Atatürk arasında bir anlaşmazlık olmuş ve bu durum Vedad Bey'in oldukça zor günler geçirmesine sebep olmuştur. Sonrasında hiç bir kamu yapısının tasarımıyla görevlendirilmeyen Vedad Bey, serbest piyasa içerisinde kendine bir yer bulmaya çalışmıştır. Maddi sıkıntılar yaşayan Vedad Bey, Vali Konağı'ndaki evini Bulgar Konsolosluğu'na kiralayarak bir apartman dairesine taşınmıştır. Vedad Bey ancak beş yıl sonra, 1930'larda ilk projelerini hazırlamaya başlamıştır [69, ss.221-222].

Vedad Bey'in meslek hayatının bu dönemini apartman tasarımları oluşturmaktadır. Vedad Bey'in betornarmeyi en erken kullanan mimarlardan biri olması, 30'lu yıllardaki mesleki hayatında ona avantaj sağlamıştır. Bu dönemde Vedad Bey'in yapılarında Art Deco üslubu kendini gösterecektir. Azim Bey Apartmanı, Güneş Apartmanı, Pertev Apartmanı, Halit Ziya Bey Apartmanı ve ölümünden kısa bir süre önce inşa ettiği Yayla Apartmanı Vedad Bey'in 30'lu yıllardaki mimari yaklaşımını yansıtan yapılarıdır [69, ss.223-230]. Vedad Bey vefatına kadar İstanbul'da mesleki çalışmalarını sürdürmüş, 1942 yılında Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilmiştir.

4.1.3 Ali Talat Bey

Ali Talat Bey İstanbul Şehremaneti kâtiplerinde Abdullah Şefik Bey'in oğlu olarak 1869 (R.1285) yılında dünyaya gelmiştir [38]. Erdem Yücel 14 Ağustos 1971 tarihli Bizim Anadolu gazetesinde yayımladığı makalesinde Ali Talat Bey'in Tokat'ta doğduğunu ve küçük yaştayken ailesinin İstanbul'a göç ettiğini yazmış olsa da sicil dosyasında (Ek-B) doğum yerinin İstanbul olduğu belirtilmiştir. Sıbyan Mektebi ve Kocamustafapaşa Askeri Rüştiyesini tamamlamış, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin resim bölümüne devam etmiştir. 1888 yılında Hendese-i Mülkiye Mektebi'ne girmiş, 1895'te (H. Şaban 1312) birincilikle mezun olmuştur. Okul yıllarında Prusyalı Mimar Jasmund ve Mimar Kemaleddin Bey'den ders almıştır [38]. İki diploması olduğu ve Fransızca konuşup yazdığı bilinmektedir. [96, 97].

13 Mart 1893'te (R. 7 Şubat 1310, H. 24 Şaban 1310) 800 kuruş maaşla Hendese Mülkiye Mektebi Fenn-i Mihânik Muallim Muâvini olarak tayin edilmiştir. 25 Haziran 1889'da Sanayi madalyası almış, 11 Nisan 1895'te kendisine dördüncü rütbe verilmiştir. 17 Haziran 1909 (H. 4 Zilhicce 1323, R.17 Kânûn-i sânî 1321) tarihinde Meclis-i Mâliye İstinâf Muhammini olmuştur. 17 Haziran 1909'da (H. 28 Cemaziyelevvel 1327, R. 4 Haziran 1325) 2100 kuruş maaşla Şehremaneti Heyet-i Fenniyesi Mimarlığına, 13 Temmuz 1909'da (H. 24 Cemazeyilahir 1327, R. 30 Haziran 1325) 2500 kuruş maaşla Evkâf Nezâreti İnşaat ve Tamirat İdaresi Müdür Muâvinliğine tayin edilmiştir [97].

14 Mart 1910'da (H. 3 Rebiyülevvel 1328, R. 1 Mart 1326) Evkaf Nezareti'ndeki görevine ek olarak Mühendis Mektebi'nde "Kâgir Usûl-i İnşâatı" dersi muallimliğine tayin edilmiştir [97]. Aynı yıllarda Mimar Kemaleddin Bey, Fenn-i Mimari derslerine girmektedir. Mektebin mimari kısmı kurulurken Talat Bey, Mimar Kemaleddin Bey ile birlikte büyük hizmet vermiştir (Şekil 4.32). Mektebin Mülkiye İdaresine geçmesiyle doğan yeni bina ihtiyacı üzerine, Tophane Askeri Sanayi Mektebi binası Talat Bey'in nezaretinde onarılmıştır [38].

Tophane'deki bina yetersiz kalınca, yeni labratuvarlar ve atölyeleri içine alacak bir bina yaptırılmasına karar verilmiştir. Yeni binanın merkezi bir yerde olması ve mektebe gündüzlü öğrenci de kabul edilmesi planlanmıştır. Bunun için Gedikpaşa'daki eski tiyatronun bulunduğu yer seçilerek, Maliye Nezareti tarafından Mühendis Mektebi'ne verilmiştir. Mühendis Refik Bey'in, Avrupa'dan getirdiği planlar incelenerek projesi Kemaleddin Bey ve Ali Talat Bey; betonarme hesapları da Beçikalı Mühendis Muallim Dikman ve Muallim Fikri Bey (Santur) tarafından hazırlanmmıştır [38]. 1911 yılına tarihlenen yapı savaş nedeniyle bodrum ve zemin katın inşasından sonra yarım bırakılmıştır. Uzun süre yarım bırakılan yapı, 1930'ların sonunda özel kişilerin eline geçerek, temellerinin bir bölümünün üzerine "Azak Tiyatrosu" ve bitişiğinde "Azak

Şekil 4.32 Ali Talat Bey, Mimar Kemaleddin Bey ve diğer meslektaşlarıyla bir projeyi incelerken [98]

Apartmanı" yapılmıştır [39, ss. 258].

Bodrumla birlikte dört kattan oluşan yapı L plana sahiptir. Köşeden girişi bulunmaktadır ve iki uç noktada ek merdivenler yapılmıştır. Giriş holünün iki yanındaki yuvarlatılmış mekanların sergi salonu olarak kullanılmasının amaçlandığı görülmektedir [39, ss.258]. Yapının cephesi taş silmelerle üçe ayrılmıştır. Bodrum katta basık kemerli, zemin katta sivri kemerli, birinci katta düz atkılı, üst katta ise Bursa kemerli pencere düzeni görülmektedir. Kubbe saçak bitişi mukarnaslı silmelerle vurgulanmıştır. Taç kapı benzeri giriş kapısı penci kemer içerisine yerleştirilmiş üçlü pencere düzeninden oluşmaktadır [39, ss.258-259].

Bunun dışında Talat Bey'in proje ve uygulamasını yaptığı başlıca yapıları Beşiktaş İskelesi, Üsküdar İskelesi, Kuzguncuk İskelesi, Tepebaşı Caddesi Çatma Mescid Çeşme Sokağı No: 13'te bulunan apartmandır. Ayrıca Barbaros Hayreddin Paşa Türbesi ve İstanbul'daki bazı türbelerin onarımını da gerçekleştirmiştir [99].

1913'te Şirket-i Hayriye tarafından yaptırılan Beşiktaş İskelesi birçok değişim geçirmiş, 1941'de 3 kemerli revağı kapatılmış, 1948'de ara bölmeler kaldırılarak tek mekan haline getirilmiştir. Yapının sağında ve solunda sekizgen biçimli simetrik kuleler yükselmektedir. Bu kuleler yapının özgün biçiminde kubbe ile örtülüyken, 1970'teki onarımında çatıya çevrilmiştir. Kulenin üst kat pencerelerinde dışlık kullanılmıştır. Cephede çini bezeme kullanımı yer yer görülmektedir.

Ali Talat Bey'in iskele tasarımlarından bir diğeri Kuzguncuk İskelesi'dir. Yapı iki katlıdır ve betonarmedir. Dikdörtgen bir plana sahiptir. Kuzguncuk Çarşı Caddesi'ne bakan cephesinde zemin katta çift merkezli teğet kemerli iki giriş kapısı arasında üç adet geniş dikdörtgen pencere açıklığı bulunmaktadır. Kapıların üzerinde kare çerçeve içerisinde kabaralar yerleştirilmiştir. Birinci katta pilaster arasına yerleştirilmiş geniş dikdörtgen pencere açıklıkları bulunmaktadır. Denize bakan cephesinde üç penci kemerden oluşan revak bölümü bulunmaktadır. Revak bölümünün özgün projede bulunup bulunmadığı tespit edilememiştir. Revak kemer köşelerinde çini bezeme kullanılmıştır. Revağın her iki yanında birer giriş kapısı yer almaktadır. Yapı kalkan duvarın içinde kalan kırma çatı ile örtülmüştür.

Üzerinde bulunan yazıttan Ali Talat Bey'e ait olduğu anlaşılan bir diğer yapı Tepebaşı Caddesi, Çatma Mescid Çeşme Sokağı No: 13'te bulunan apartmandır. Yazıtta (Şekil 4.33) yapının 1318 tarihli olduğu yazmaktadır.

Şekil 4.33 Ali Talat Bey'in mimarı olduğu apartman üzerindeki adyazıtı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Bodrum üzeri beş kattan meydana gelen yapı köşe parsele yerleştirilmiştir ve iki cepheye sahiptir. Tüm cephe boyunca birinci kattan dördüncü kadar devam eden çıkma yapılmıştır. Yarım daire kemerli ve birkaç basamak merdivenle ulaşılan giriş kapısının yanında yarım daire kemerli bir pencere yer almaktadır. Diğer zemin kat pencereleri basık kemerlidir. Cephe bir, üç ve dördüncü kat döşeme seviyesinden taş silmelerle ayrılmıştır. Birinci kattan dördüncü kata kadar düz atkılı dikdörtgen pencereler kullanılmış, birinci kat pencerelerin üzerine üçgen alınlıklar yerleştirilmiştir. Cephenin düşey etkisini güçlendiren pilasterlar kullanılmıştır (Şekil 4.34).

Şekil 4.34 Ali Talat Bey'in mimarı olduğu apartman (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Ali Talat Bey, 14 Mart 1910'da (H. 3 Rebiyülevvel 1328, R. 1 Mart 1326) Mühendis Mektebi Kâgir Usul-i İnşaatı dersi hocalığına 1250 kuruş maaşla atanmıştır. 14 Haziran 1911'de (H. 16 Cemaziyelahir 1329, R. 1 Haziran 1327) maaşı 1400 kuruşa çıkarılmıştır [97]. Ord. Prof. Hulki Erem, Ord. Prof. İhsan İnan, Y.Müh. Ekrem Hakkı Ayverdi, Ord. Prof. Osman Tevfik Taylan gibi isimlere hocalık yapan Ali Talat Bey Mühendis Mektebi'nin çok değerli hocaları arasındadır [38]. Mühendis Mektebi Müdüriyetine verilen Mimar Kemaleddin antetli ve imzalı, daktilo ile yazılmış olan, 29 Ocak 1914 (R.16 Kanun-i sani 1329) tarihli belgeden anlaşılacağı üzere, Mimar Kemaleddin'in Almanya'ya üç haftalığına gittiği dönemde onun derslerine Ali Talat Bey vekâlet etmiştir [99].

Ali Talat Bey Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti içerisinde de faaliyet göstermiştir. 1 Ocak 1920 (R. fi 1 Kânunusani 1336) tarihinde aza-yı asliyye olarak Cemiyet'e kabul edilmiştir [31]. 1908 yılında, Cemiyet'in ilk Heyet-i Teftişiyye'sinde görevli Ali Talat Bey'in Cemiyet'e kayıt olduğu dönemdeki görevi Evkaf Nezareti Mühendisi ve Hendese-i Mülkiye Mektebi Muallimi olarak Cemiyet kayıtlarına geçmiştir. Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimleri için Cemiyet'ten aday çıkarmak istenmesi üzerine yapılan toplantıda Heyet-i İdare tarafından mebus adayı olarak gösterilen 6 üye arasında Mimar Ali Talat Bey'de bulunmaktadır ancak, Milli Kongre, Cemiyet'in

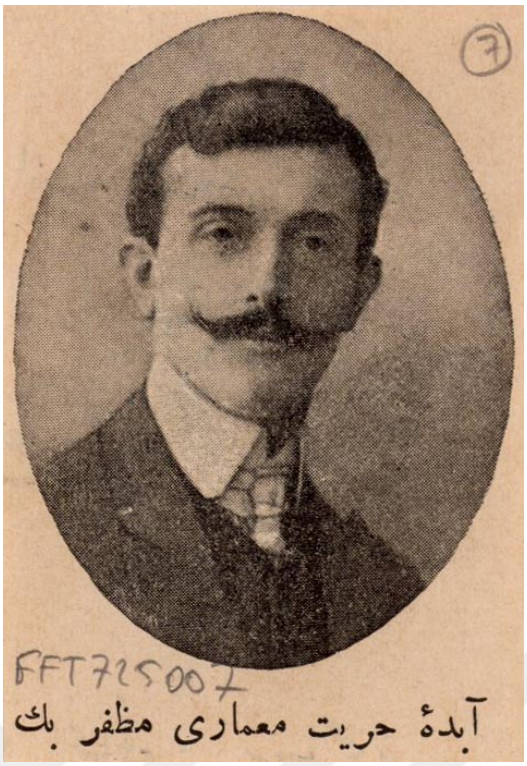
aday çıkarmasına onay vermediği için Ali Talat Bey mebus seçimlerinde adaylığını koyamamıştır [31, 32]. Ali Talat Bey'in "İnşaat ve İmalatta Vahid Kiyâs Fiyatı Yahut İşçilik" adlı eseri Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti tarafından basılan ilk kitap olma niteliği taşımaktadır. Üzerinde " Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Neşriyatından, Aded I" ibaresini taşıyan kitap dört cilt halinde, 1922 yılında basılmıştır [27]. Ali Talat Bey'in yazdığı diğer kitaplar: Ahşap İnşaat (1341), Ahşap İnşaat Eşkâli (1341), Kârgir İnşaat (1327), Kârgir İnşaat Eşkâli,Fenn-i Mimari (Kemaleddin Bey ile birlikte), Fenn-i Mimari Şekilleri (1926), Sanayi-i İnşaiyye ve Mimariyeden Doğramacılık Marangozluk ve Silicilik İmalatına Ait Mebâhis (1927) [96].

19 Ekim 1922 tarihinde Ali Talat Bey 53 yaşındayken hayata veda etmiştir. Dostları tarafından hayranlık duyduğu Mimar Sinan'ın türbesine gömülmüştür. Taşı bulunmayan mezar için sonrasında tanıtıcı bir yazı yerleştirilmiştir [96, 100].

4.1.4 Muzaffer Bey

Muzaffer Bey (Şekil 4.35), Posta Telgraf Müdürlüğü Başkâtibi Ramiz Bey ve Saime Hanım'ın oğlu olarak 1881 yılında, İstanbul'da dünyaya gelmiştir. İbtidai ve Rüştiye öğreniminin ardından Hendese-i Mülkiye ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da eğitimine başlamış ancak, 16-17 yaşlarında okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Muzaffer Bey henüz öğrenciyken, onun güzel sanatlara olan yatkınlığını ilk fark eden kişi Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde hocası olan Yusuf Razi (Bel) olmuştur [101]. Yusuf Razi Bey, Muzaffer Bey'i, o sıralarda serbest mimar olarak Arabyan Hanı'ndaki bürosunda çalışan kardeşi Mimar Mehmed Vedad Bey'e tavsiye etmiştir. Muzaffer Bey, İnşaat komisyonunun da rızasıyla 20 kuruş yevmiyeyle resimhaneye kabul edilmiştir. Muzaffer Bey, Postahane-i Amire ve Tapu Dairesi'nin de içinde bulunduğu birkaç yapıda Vedad Bey'le birlikte çalışarak yapıları hem proje aşamasında hem de uygulamalı olarak yakından inceleme fırsatı bulmuştur [75, ss.232] [102, ss.104] [103, ss.21].

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Muzaffer Bey, Kadastro Heyet-i Fenniyesi'nde görev almış, Hendese-i Mülkiye'de muallim yardımcısı olmuştur. Sultan Reşad'ın, Mimar Vedad Bey'i sermimarlık görevine getirmesi üzerine, Vedad Bey'in tavsiyesiyle, kendisinden boşalan Posta ve Telgraf Nezareti mimarlığına 1 Temmuz 1909'da (R. 1 Temmuz 1325) 1500 kuruş maaşla Muzaffer Bey getirilmiştir [105] [103, ss.21]. 29 Mart 1911 (R. 16 Mart 1327) tarihinde terfi ederek 2500 kuruş maaşla Evkaf-ı Hümayun Nezareti Celilesi Heyet-i Fenniyesi'ne tayin olmuştur. 14 Mart 1912'de (R. 1 Mart 1328) Nezaret-i Levazım-ı Mabeyn Dairesi memurluğuna atanmıştır. 9 Ocak 1911 (R. 27 Kânunuevvel 1326) tarihinde 640 kuruş maaşla Mühendis Mektebi'nde mimarlık dersi öğretmenliğine devam etmesine izin verilmiştir. 22 Mart 1912 (R. 9

Şekil 4.35 Muzaffer Bey'in Nevsal-i Osmani'de yayımlanan fotoğrafı [104]

Mart 1328) tarihinde maaşına yapılan 104 kuruş zamla kara kalem derslerine girmeye başlamıştır. Aynı dönem Posta Telgraf ve Telefon Nezareti Baş Müdürlüğü'ne vekâlet etmiştir [103, ss.21]. Bu sırada Londra'da basılacak olan posta pullarının resimlerinin hazırlanması görevi, dönemin Posta Nazırı Oskan Efendi tarafından Mimar Muzaffer Bey'e verilmiştir [101]. Muzaffer Bey Posta ve Telgraf işleri için İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya'dan getirtiği posta binalarının projelerini inceleyerek sınıflara ayırdığı merkez binalarına ait ayrı ayrı seriler hazırlamış, ancak çok istemesine rağmen ömrü bunların uygulandığını görmek için yeterli olmamıştır [101].

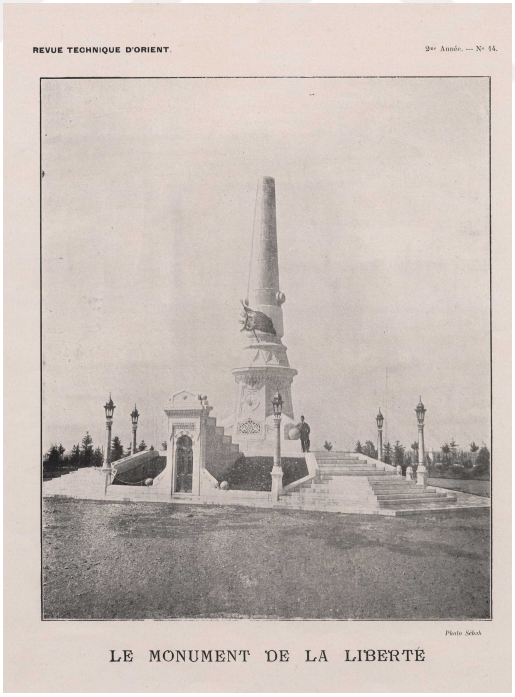
Muzaffer Bey bu yıllarda İstanbul'da Münevver Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten Ali Mukadder adlı bir oğlu olmuştur. Muzaffer Bey'in ailesi Cumhuriyet sonrası "Çizer" soyadını almıştır. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi kayıtlarına göre Muzaffer Bey'in oğlu Ali Mukadder Çizer de Almanya'da eğitim alarak babası gibi mimar olmuştur [103].

İstanbul'da yaşanan 31 Mart olayı sırasında şehit olanların anısına bir anıt yaptırılması kararlaştırılmıştır. Nisan 1908'de vefat edenlerin defnedildiği şehitlik alanı olan Hürriyet tepesinde, Ayasofya'nın bulunduğu alana dikilmesi düşünülen anıt için Vedad Bey görevlendirilmişse de gerçekleştirilememiştir [103, ss.28]. 1909 Nisan ayında, Sultan Reşad tarafından bir yarışma düzenlenmiş, bu yarışmaya dönemin ünlü mimarlarından Mimar Kemaleddin, Mimar Vedad, Konstantin Kiryakidis Efendi,

Mimar Muzaffer Bey ve yabancı mimarlardan Alexander Valaury katılmıştır. Muzaffer Bey'in projesi birinci seçilmiş, bu proje kendisinin kısa sürede ün kazanmasını sağlamıştır [106, ss.119].

Muzaffer Bey, projenin çizilmesinden uygulanmasına kadar bizzat görev almıştır. Bu anıt İttihad ve Terakki Fırkası'nın en güçlü olduğu dönemde yapılmıştır. 11 Temmuz 1909 (R. 24 Eylül 1325) tarihinde yapımına başlanan anıtın inşası için Padişah'ın yanı sıra 6. Belediye Daire Reisi Hacı İhsan Bey, Sabah gazetesi sahibi Abud Efendi ve Kaymakam Ebulfevait Refiki Bey de para vermiştir. Ayrıca memurlardan da anıtın inşası için bağış toplanmıştır [103, ss.29].

Abide-i Hürriyet Anıtı (Şekil 4.36) Şişli'nin kuzeybatısında birinci çevre yolu ile Şişli-Kâğıthane Caddesi arasında kalan alanda bulunmaktadır. Anıt, Eşkenar üçgen bir zemin üzerine yerleştirilmiş mermer bir kaidenin üzerinde top namlusu biçiminde yükselmektedir. Üzerinde "Makber-i Şühedâ-i Hürriyet" yazan küçük bir taç kapıdan cami olarak tasarlanan iç mekana ulaşılmaktadır. Altıgen kesitli gövdenin ön yüzünde V. Mehmed Reşad'ın tuğrası, diğerlerinde de "Tarih-i İstirdâd-ı Hürriyet, 10 Temmuz 1325 ve Timsâl-i Meşrutiyet, 12 Temmuz 1325" yazıları ve 31 Mart şehitlerinin adları işlenmiştir [107, ss.58].

Şekil 4.36 Abide-i Hürriyet Anıtı'nın Revue Technique D'orient dergisinde yayımlanan fotoğrafı [108]

Anıtın tamamlanmasıyla Posta ve Telgraf Nezareti mimarlığından ayrılan Muzaffer Bey, Konya Valisi Hüsnü Bey'in çağrısıyla Vilayet Başmimarı olarak Konya'ya gitmiştir. Konya'da yapılması istenen ve bir kısmının yapımına başlanmış olan Dar'ül Muallimin

(Erkek Öğretmen Okulu), Dar'ül Muallimat (Kız Öğretmen Okulu), Ziraat Abidesi, Umumi Meclis binalarının inşası için Konya'da o zamanlar basit de olsa bir yapı teşkilatının bulunmaması, Muzaffer Bey'in büyük zorluklarla karşılaşmasına sebep olmuştur [101][106, ss.121]. Hastalığına rağmen saatlerce iş başından ayrılmayarak sarfettiği gayretle Konya'daki yerli işçileri yetiştirmiştir [101]. Mimar Muzaffer'in Dar-ül Muallimin'in ardından Konya Harası'nı oluşturmakla görevlendirildiği, bunların yanı sıra daha önce temelleri atılan ve yarım bırakılan Dar-ül Muallimat'ın tamamlanmasına çalıştığı bilinmektedir. Mimar Muzaffer bu yapıların yapımı sürerken değişik aşamalar geçiren Konya Ziraat Abidesi'ni tamamladığı, Mimar Sinan döneminin Konya'daki ünlü yapısı Selimiye'yi onardığı anlaşılmaktadır. Başladığı, geliştirdiği ve tamamlayamadığı bazı yapıları sağlığının bozulması nedeniyle Mimar Falih (Ülkü) tarafından yürütülmüştür. Bir daha sağlığı düzelmeyen Muzaffer Bey, 37 yaşında 26 Mart 1920 günü Konya'da vefat etmiştir [106, ss.121].

4.1.5 Mehmed Nihad Nigizberk

Mimar Mehmed Nihad Bey 1880/81 (R.1296) senesinde [4] İstanbul'da doğmuştur. Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Dâiresi Beşinci Şubesinde memur, Erkân-ı Harbiye mirlivâlarından Ahmed Şükrü Paşa'nın oğludur. Beşiktaş'ta Mekteb-i Hamidi'de eğitim görmüştür. Ayrıca özel olarak ilim ve fen dersleri aldığı, Türkçe ve Fransızca konuşup yazabildiği bilinmektedir (Ek-C) [109]. Ardından Mekteb-i Sultani'de eğitimine devam ederek başarıyla tamamlamıştır [110, ss.54]. 31 Mart 1900 (R. 18 Mart 1316) yılında Bâb-ı Âlî Tercüme Odasına stajyer olarak çalışmaya başlamış, 2 Ocak 1901'de (R. 20 Kânunuvvel 1316) ise 30 kuruş maaşa bağlanmıştır (Ek-D) [111]. Bu görevini sürdürürken Mekteb-i Harbiye'de hocalık yapan babası Ahmed Şükrü Paşa'nın etkisiyle, Sanâyi-i Nefîse Mektebi Mimari Şubesi'ne girmiştir [110, ss.54]. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mimari eğitimine devam ederken, bir yandan Bâb-ı Âlî Tercüme Odasındaki görevini sürdürmüştür. 14 Ağustos 1903'te (R. 1 Ağustos 1319) maaşı 60 kuruşa çıkartılmış, 18 Aralık 1903'te (R. 5. Kânunuevvel 1319) "rütbe-i sâlise"ye (üçüncü derece rütbe) yükseltilmiştir. 29 Haziran 1907'de (R. 16 Haziran 1323) maaşı 82 kuruşa çıkarılmışsa da, Bâb-ı Âlî Tercüme Odasından 3 Eylül 1908'de (R. 21 Ağustos 1324) istifa etmiştir. Hemen ardından 23 Aralık 1907 (R.10 Kânunuevvel 1323) senesinde Sanâyi-i Nefîse Mektebi Fenn-i Mimâri şubesinden ikincilikle mezun olmuştur [111].

Mezuniyetinin ardından, Holzmann Alman Kumpanyasında ressam olarak çalışmaya

[4] Nihad Bey'in doğum tarihi Sicil-i Umumi'sinde Hicri 1297, Mali 1296 senesi olarak kayıtlıdır. Nihad Bey Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Salnamesi için hazırlamış olduğu özgeçmişinde doğum tarihini 1298 olarak beyan etmiştir. Hicri 1298 senesi Mali 1296/1297 yıllarına rastladığı için, Mali 1296 yılı doğum tarihi olarak kabul edilmiştir.

başlayan Nihad Bey, inşaatına yeni başlanmış olan Haydarpaşa Garı'nda iki sene çalışmıştır. Nihad Bey'den ilk olarak Haydarpaşa Garı'nın 1/100 ölçekli, boyalı bir maketini yapması istenmiştir. Haydarpaşa Garı inşasındaki iki yıl süren çalışmanın ardından Direktör Mösyö Konov'dan güzel bir tasdikname alarak Halep'e kadar devam eden Bağdat Demiryolu hattı etüdünde çalışmak üzere Adana'nın Bağçe kazasına giderek, Nisan 1909'a (1325) kadar burada çalışmıştır [112, ss.178-179] [111, 113].

Mimar Nihad Bey'in 24 Ekim 1909 (R. fî 11 Teşinievvel 1325) tarihinde Evkaf Nezareti kadrosuna dâhil oluşu hayatının dönüm noktasını oluşturmaktadır. Evkaf Nezareti'ne bağlı yapıların onarımının ve bakımının yapılması için kurulan Heyet-i Fenniye'ye Kemaleddin Bey'in yaptığı bir sınavla seçilmiş, burada Ali Tal'at, Kadir, Asım, Salim, Vehbi ve Salih Beylerle birlikte görev yapmıştır [112, ss.179] [113]. Nihad Bey bu dönemde, hem büroda çalışmış hem de Birinci Vakıf Hanı, İkinci Vakıf Hanı, Üçüncü Vakıf Hanı, Dördüncü Vakıf Hanı, Bebek Camisi, Bostancı Camisi gibi yapıların inşaatlarına nezaret etmiştir [112, ss.179-180]. Bu yapıların inşa süreçleri, Mimar Nihad Bey'in kişisel notları üzerinden izlenebilmektedir. Heyet-i Fenniye'ye dâhil olduğu 1909 yılından vefat ettiği 1927 yılına kadar Mimar Kemaleddin Bey'in yanından ayrılmayan Nihad Bey, Kemaleddin Bey'in yanında yetişmiş ve onun yapılarının çoğunlukla şantiyesinde görev almıştır.

Mimar Nihad Bey, 1914'te dönemin Evkâf Nâzırı Ürgüplü Hayri Efendi tarafından Sahratullâh-a Müşerrefe ve Mescid-i Aksa'da onarım öncesi keşif yapmak üzere Mimar Kemaleddin ile birlikte Kudüs'e gönderilmiştir. Nihad Bey, Kudüs yolculuğu sırasında Mimar Kemaleddin Bey ile birlikte Atina (Şekil 4.37) ve İskenderiye'yi (Şekil 4.38) ziyaret etmiştir. Kudüs'e vardıklarından iki gün sonra Mimar Kemaleddin Bey Şam'a hareket etmiş ve Nihad Bey 15 gün Kudüs'te kalmıştır [112, ss.181].

Şekil 4.37 Nihad Bey'in kamerasından Partenon, Atina [114]

Kudüs'ten döndükten sonra Nihad Bey, Mimar Kemaleddin'in Evkaf Nezareti için hazırladığı yapıların çizim ve tasarım aşamasında katkılarda bulunmaya ve inşaatlarına nezaret etmeye devam etmiştir. Kütahya'da bir hastane, Fethiye Medresesi, Sultan Selim Medresesi, Şehremini'de Vakıf Gureba Hastanesi, Mekteb-i Kuzat, Ayazma'da ve Göztepe'de ilkokul bu yıllarda inşaatlarında bulunduğu yapılardır [112, ss.181].

Şekil 4.38 Nihad Bey'in kamerasından İskenderiye'de bir sokak görünümü [115]

Nihad Bey, 22 Ekim 1914'te (fî 9 Teşrîn-i evvel 1330) Arabistan Mıntıkası Evkaf Sermimarlığı'na getirilerek, Mekke'de Harem-i Şerif tamiratı, Medine'de Medrese-i Külliye inşaatı ve Şam'da Süleymaniye Camii, medresesi (Şekil 4.39), imareti ve Süleymaniye Tekkesi tamiratında Mimar Kemaleddin Bey'in yanında görev almıştır [113]. Eylül 1917'de Merkez Heyet-i Fenniye Mimarı, Temmuz 1918'de İstanbul Evkaf İnşaat Sermimarı, Haziran 1919'da, Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye Müdür Muavinliği, bundan 4 ay sonra da, Ekim 1919'da Heyet-i Fenniye Müdürü olarak atanmıştır [112, ss.180]

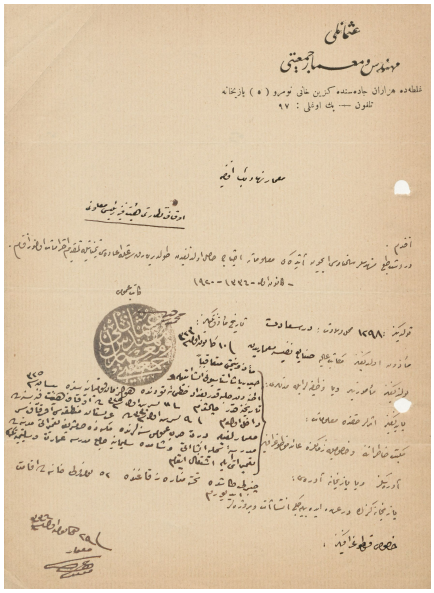
Mimar Mehmed Nihad Nigizberk'in Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne dâhil oluşu, Cemiyet'in ikinci faaliyet dönemine tarihlenmektedir. Nihad Bey bu yıllarda Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniyesi'nde reis muavini olarak görev yapmaktadır ve memuriyeti cemiyet kayıtlarında da bu şekilde yer almıştır [5] [31, ss.27].Nihad Bey'in

[5]Mimar Mehmed Nihad Nigizberk, Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1927 yılında kurulan Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne üyedir. 1914 yılında kurulan Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie'ye Nihad Bey ismiyle kayıtlı üyenin, Mimar Mehmed Nihad Nigizberk olabileceği düşünülmektedir. 1914 yılında Nihad Bey, Mimar Kemaleddin Bey ile Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye'sinde görev almaya başlamış, meslek hayatına atılmıştır. Mimar Kemaleddin Bey'in de rchitectes et Ingénieurs en Turquie üyesi olması bu ihtimali güçlendirmektedir [33]

Şekil 4.39 Şam Süleymaniye Külliyesi'nin medrese avlusundan görünümü [116]

bu göreve Haziran 1919'da atandığı ve Ekim 1919'da aynı kurumda Heyet-i Fenniye Müdürlüğü görevine tayin olduğu bilindiğine göre, Cemiyet'e bu tarihler arasında kaydolmuştur. 31 Temmuz 1919 (R.31 Temmuz 1335) tarihinde İdare Heyeti'nin yaptığı toplantıda Nihad Bey'in asli üye olarak kabul edildiğine dair "heyet-i idare-i muvakkate" tarafından verilen kararın onaylandığı bildirilmiştir [31, ss.12]. Buna göre Nihad Bey 1909 yılının Temmuz ayında, Cemiyet'e üye olmuş olmalıdır. Mimar Nihad Bey'in Cemiyet faaliyetlerinde ne kadar aktif olduğunu gösteren bir bilgi bulunmadığı gibi, herhangi idari görevde yer aldığına dair bir kayıt da yoktur. Cemiyet'in her mali yılın ilk haftası yayımlamayı planladığı salname için, Katib-i Umumi Mehmed Refik (Fenmen) Bey tarafından Nihad Bey'e, doldurması için bir özgeçmiş formu gönderilmiştir (Şekil 4.40). Salname hiçbir zaman yayınlanmamış olsa da her bir üyenin bizzat yazdıkları özgeçmişleri Cemiyet tarihi açısından oldukça önemlidir [113].

Şekil 4.40 Nihad Bey'in kendi el yazısıyla özgeçmişi [113]

14 Ağustos 1922 (R. 14 Ağustos 1338) senesinde Filistin Meclis-i Alâ-yı Ser'î-i İslâmîsi tarafından Evkaf Nezareti'ne gönderilen bir davet yazısıyla, Harem-i Şerif ve Mescid-i Aksa'nın "zamanla gerek erkân-ı mukavemesi ve gerek tertîbât-ı tezyîniyesi âlemü'l-İslâm üzerinde bir te'sîr-i elem hâsıl edecek derecede muhtâc-ı i'mâr bir hâle gelmiş" olması nedeniyle, onarılması için "İslâm mimarı ve Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti sâbık İnşâat Müdür-i Umumisi ve Sermimarı Muallim Mimâr Kemaleddin Bey" davet edilmiştir (Şekil 4.41). Kemaleddin Bey'in Kudüs'teki görevi, 1926 yılında Ankara'ya gidinceye kadar dört yıl sürmüştür.

Şekil 4.41 Kudüs'te bir yapıya ait süsleme çizimlerinin önünde Cemal Bey (1) Hüsnü Bey (2), Nihad Bey (3) ve Kemaleddin Bey (4) [117]

Kemaleddin Bey, Evkaf Nezareti Heyet-i Fennîyesi'nden Mimar Nihad Bey, Mühendis Cemal Bey, Mimar Hüsnü Bey, Hezarfen Tahsin usta ve oğlu, bu onarım için Kemaleddin Bey ile birlikte Kudüs'e gitmiştir (Ek-E) (Şekil 4.42) [118]. Mimar Kemaleddin Bey Kudüs'ten ayrıldıktan sonra Mimar Nihad Bey, 4 yıl boyunca bu onarımların şantiyesini yönetir ve bu süreç onun Kudüs'te tanınmasını sağlar [110, ss.55].

Nihad Bey, 1926 yılında Kemaleddin Bey'in daveti üzerine Ankara Palas projesi için yurda dönmüştür. Ardından Haziran 1926'da Ankara Evkaf İnşaat ve Tamirat Mimarı olarak atanmıştır. Aralık 1927'de, Mimar Kemaleddin'in ölümünün ardından Filistin Meclis-i Ser'î-i İslâmîsi'nin davetiyle Kudüs'e giderek devam eden Harem-i Şerif onarımını üç ayda tamamlamıştır. Nihad Bey Kudüs'te kaldığı 4 yılda çeşitli onarım işlerini gerçekleştirmiştir. Bunun yanı sıra Meclis Başkanı olan Kudüs Müftüsü El Hüseyni'ye ait bir villa, hanedana mensup iki kişiye mezar ve Meclis'in

Şekil 4.42 Nihad Bey (1), Sinan Mimaroğlu (2), Hüsnü Bey (3), diğer mimarlarla birlikte Kudüs'te [119]

yönettiği bir vakfın mülkiyetinde olan Palas Oteli Nihad Bey'in serbest mimarlık dönemine tarihlendiği bilinen yapılarıdır [110, ss.55]. Kemaleddin Bey Mescid-i Aksa'nın onarımı için Kudüs'te bulunduğu sırada, kendisini bu göreve davet eden Filistin Meslis-i Şeri-i İslamisi Reisi, Filistin Baş Müftüsü Hajj al-Amin al-Husseini, bu görev dışında Kemaleddin Bey'den bazı yeni yapıları da tasarlamasını istemiştir. Bunun üzerine Kemaleddin Bey, 1924 yılında, eski kentin batısında Jaffa Kapısı'nın dışında, yeni gelişmekte olan Mamilla (Mu-min Allah) Mahallesi'nde, Meslis-i Şeri-i İslamisi'ne gelir sağlayacak bir apartman projesi hazırlamıştır. Mimar Kemaleddin Bey tarafından hazırlanan kara kalem çizimler, daha sonra Mimar Nihad Nigizberk tarafından çini mürekkebiyle çizim muşambası üzerine aktarılmış ve Kemaleddin Bey tarafından onaylanmıştır. Kemaleddin Bey'in bu ilk tasarımı uzun süre gerçekleştirilmemiş, 1927'de bitişikteki arsanın da eklenmesiyle buraya bir otel yapılmasına karar verilmiştir. 1927 yılında Kemaleddin Bey'in ölümü üzerine otelin tasarlanıp gerçekleştirilmesi işini Nihad Bey üstlenmiştir [39, ss.309].

Otel, Filistin'in İngiliz mandasında olduğu yıllarda, Arap ve Müslüman turistlerle, doğu ve Orta Doğu ülkelerinden gelecek kraliyet ailelerini ağırlamak için yapılmıştır. İngilizler tarafından çok yakındaki bir arsada yapılması planlanan ünlü King David Oteli'ne bir alternatif oluşturmak amaçlanmıştır. Filistin Meslis-i Şeri-i İslamisi, 1927 yılında oteli ihaleye çıkararak, proje için Mimar Nihad Bey'i davet etmiştir. Müftü'nün yeğeni Muhammed Rushdi Amin al-Husseini'yi Nihad Bey'e yardımcı

olmakla görevlendirilmiştir. [39, ss.309].

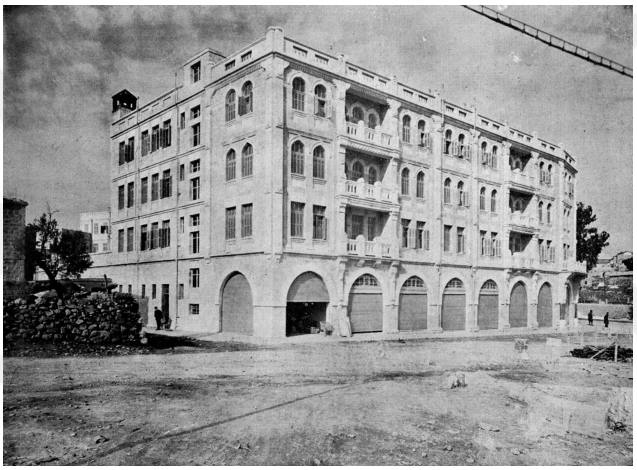
Mimar Nihad Bey'in 1928 yılında tasarımını tamamladığı proje, 22 Aralık 1929'da törenle açılmıştır. Otele, Suriye cephesinde Türklere ve Almanlara karşı savaşan İngiliz Generali Allenby'nin anısına, Allenby Palace adı verilmişse de, yapı günümüzde Palace Hotel adıyla anılmaktadır. Binanın yönetimi George Baraci adında bir İsrailliye verilmiş, bir kaç yıl süren başarılı yönetimden sonra otel bölümü, odalar ve daireler halinde uzun süreli olarak kiraya verilmiş, 1934'te mali zorluklar nedeniyle kapatılmıştır. Kapatıldıktan sonra otele İngiliz manda yönetimince el konulmuş, 1948'de bina İsrail Hükümeti'ne verilmiştir. Bir süre Turizm Bakanlığı olarak kullanılmış, 1950'den sonra İsrail Sanayi ve Ticaret Bakanlığı binası olmuştur. 2009 yılında yayınladığı "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Mimar Kemaleddin 1870-1927" adlı çalışmasında Yıldırım Yavuz, 1981'de ulusal anıt ilan edilen Palas Otel'in, tekrardan otele çevrilme çabaları başladığını belirtmiştir (Şekil 4.43) [39, ss.309].

Şekil 4.43 Nihad Bey'in kamerasından Kudüs, Palas Otel İnşaatı [120]

Zemin katında birkaç dükkânın temelleri ve duvarları inşa edilmişken yapının otele dönüştürülmesine karar verilmiştir. Yapı 2200 m^2 alana oturmaktadır ve caddeye bakan her iki cephesi de 130 m uzunluğundadır. Zemin katında methaller, salon ve 20 mağaza bulunmaktadır. Aynı katta mütalaa (okuma) salonu, 600 m^2 müsamere salonu, mutfak, müştemilat, kalorifer, elektrik ve idare odaları mevcuttur. Her katta 24 çift yataklı, 17 tek yataklı olmak üzere, 123 adet oda vardır. Her katta 13'er banyo ve tuvalet yeri bulunmaktadır. Methalde (giriş) büyük salona kadar döşemeler ve merdivenler mermerden yapılmıştır. Salon döşemeleri parke, duvarları meşe lambri, tavanları kartonpiyerle süslüdür. Ana merdiven dışındaki merdivenler mozaik ve genellikle sıcak memleket olduğu için çini ile kaplanmıştır. Yapının cephesi beyaz taş, zemini kırmızı ve pembe damarlı renkli kesme taş ile kaplanmıştır. Binanın iskeleti betonarme, bölme duvarları tuğladandır. Avlunun dış duvarı özel olarak hazırlanmış çimento bloklardan imal edilmiştir. Otelin çatılı ve 5 katlı olarak inşa edilmesi

planlanmışsa da maddi sebeplerle vazgeçilmiştir [121]. Nihad Bey'in tasarımı, Kemaleddin Bey'in aynı arsada yapılmak üzere tasarladığı apartman projesine cephe ve plan olarak oldukça benzerdir. Odaların enleri, dükkân açıklıkları ve yuvarlatılmış köşenin biçimlenmesi her iki tasarımda da aynıdır. Yıldırım Yavuz, hem Nihad Bey'in hem de Kemaleddin Bey'in projelerinde görülen, kemer köşelerindeki karo çinilerin, temin edilemediğinden yapılamamış olabileceğini yazmıştır. Nihad Bey'in, Kemaleddin Bey'in projesine yaptığı özgün katkı ise dairesel planlı giriş holüdür. Çift kollu bir merdivenle sarmalanmış bu hol, dört kat boyunca yükselmekte ve çatı terasına yerleştirilen kaburgalı beton ve cam bir kubbe ile aydınlatılmaktadır. Tam bir daire biçiminde planlanmış olmasına rağmen, Yıldırım Yavuz'a göre beton kalıpların yapılmasındaki zorluklar nedeniyle basık bir sekizgen biçiminde uygulanabilmiştir (Şekil 4.44) [39, ss.309-311].

Şekil 4.44 Palas Otel genel görünüm [121]

Kudüs'ten döndükten sonra, Mayıs 1930'da Seyr-ü Sefain İdaresi İnşaat ve Tamirat Şubesi Mimarı, Ocak 1933'te Tütün İnhisarları Umum Müdürlüğü İnşaat Şubesi Müdürü, Temmuz 1934'te ise İstanbul Heyet-i Fenniyesi Baş Mimarı olarak çalışmıştır [110, ss.55]. 9 Ağustos 1937'de Vakıflar Genel Müdürlüğü İnşaat Müdürü Vehbi Kandaz vekâlet emrine alınarak, yerine 23 Ağustos 1937'de Nihad Nigizberk tayin edilmiştir (Ek-F) [122]. Vefatına kadar arada geçen müddet zarfında Ankara, İstanbul ve Türkiye'nin çeşitli vilâyetlerinde 78 adet abidenin onarımını ele almış ve bunlardan 47'sini tamamen ikmal etmiştir. Bunlardan başka yine Ankara ve vilayetlerde Vakıflar Genel Müdürlüğüne gelir kaynağı olmak üzere 26 adet gayrimenkul inşa etmiştir [123, ss.55].

Nihad Bey'in Vakıflar Umum Müdürlüğü İnşaat Müdürü iken hazırladığı, 23 Haziran 1938 tarihli raporda, 1936-37 ve 1937-38 yıllarında İstanbul'daki camilerin onarımı sırasında yapılan müdahaleler, onarım masrafları, ne kadar sürede tamamlandığıyla ilgili detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu rapora göre İstanbul'da onarımı yapılmış

ve yapılmakta olan camiler şunlardır: Süleymaniye Camisi, Mahmud Paşa Camisi, Fatih'de Mesih Paşa Camisi, Atik Ali Paşa Camisi, Laleli Camisi (Şekil 4.45), Yeni Cami, Sultan Selim Camisi, Heybeliada Camisi, Sinan Paşa Camisi, Dolmabahçe Camisi, Divanyolu'nda Çorlu'lu Ali Paşa Camisi, Küçük Ayasofya Camisi, Hırka-i Şerif Camisi, Beyoğlu'nda Ağa Camisi, Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Camisi, Ortaköy'de Mecidiye Camisi, Çarşamba'da Mehmed Ağa Camisi, Fethiye Camisi, Sülemaniye'de Kilise Camisi, Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camisi, Eyüp Camisi, Okçu Musa Camisi [124].

Şekil 4.45 Nihad Bey'in kamerasından Laleli Camisi onarımı [125]

Bu yapıların onarımı sırasında yıkılan duvarlar küfeki taşından yeniden örülmüş, kubbedeki kalem işleri onarılmış, kubbe kurşunları, içlik ve dışlık alçı pencereleri, sıva ve boyaları yenilenmiş, bazılarına Beyoğlu Ağa Camisi ve Okçu Musa Camisi'nde olduğu gibi şadırvan, tuvalet ve havuz eklenmiştir. Nihad Bey, Bizans Dönemi yapısı olan Fethiye Camisi'nin bu dönemde oldukça harap durumda olduğunu, kubbe kurşunlarının yenilendiğini, duvarların tuğlalarının onarıldığını ve yeniden derz yapıldığını yazmıştır. Benzer biçimde Süleymaniye'deki Vefa Kilise Camisi de bu yıllarda onarım görmüş, caminin mozaikleri çıkarılmıştır [124]. Nihad Bey'in bu yapılardan hangilerinin onarımına nezaret ettiğini ve onarımlar sırasında alınan kararlarda ne kadar etkin olduğunu tespit etmek oldukça güçtür. Nihad Bey'in kişisel not defterlerinde, Yeni Cami'nin hünkâr mahfili onarımı için yapılan keşifler, mahfildeki çinilerin tutarıyla ilgili notlar ve çeşitli hesaplamaların bulunması, kendisinin yapıyı incelemiş ve üzerine çalışmış olduğunu düşündürmektedir. Nihad Bey'in aktardığına göre 1936 senesinin başında onarımı başlayan Yeni Cami, esaslı bir tamire ihtiyaç duymaktadır. Köprünün yanındaki mermer merdiven basamakları, sahanlığı, hünkâr mahfili önündeki tretuvar, şadırvan, avlunun merdivenlerinin bir bölüm ve iki merdiven arasındaki küfeki taşından yapılma duvar yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. 1937 senesinde merdivenin kalan kısımları tamamlanmış, şadırvan avlu pencereleri yapılmış, kapıları, "Türk Mimari tarzında" yenilenmiştir. Nihad Bey'in yapılan bu yenilemeler için Türk Mimarisini işaret etmesi Cumhuriyet yıllarında da,

onun onarım yaklaşımında Milli Mimari izlerinin devam ettiğinin bir göstergesidir.

Nihad Bey Vakıflar Genel Müdürlüğü İnşaat Müdürü olarak görevine devam ettiği 1941 yılında, İstanbul ve Anadolu'nun birçok şehrinde bulunan camilerin onarımını da, kendi not defterine bir liste halinde kaydetmiştir. Bu yapılar; İstanbul'da Süleymaniye Câmii, İstanbul'da Yeni Câmii, İstanbul'da Azabkapı'da Sokullu Mehmed Paşa Câmii, İstanbul'da Sultan Ahmed Câmii, Üsküdar'da Şemsi Paşa Câmii, Üsküdar'da Gülnûş Vâlide Sultan Câmii, İstanbul'da Kadırga'da Sokullu Mehmed Paşa Câmii, İstanbul'da Nur-ı Osmaniye Câmii, İstanbul'da Bâyezid Câmii, İstanbul'da Şehzâde Câmii, Manisa'da Muradiye Câmii, Akhisar'da Yeni Câmii, İzmir'de Hisar Câmii, İzmir'de Şadırvan Câmii, Konya'da Yenişehir'de Eşrefoğlu Câmii, Ereğli'de Ulu Câmii, Ceyhan'da Abdulkadir Ağa Câmii, Bursa'da Muradiye Câmii, Bursa'da Hüdâvendigar Câmii, Antalya'da Tekeli Mehmed Paşa Câmii, Antalya'da Murad Paşa Câmii, Çerkeş'de Dördüncü Murad Câmii, Diyarbakır'da Ulu Câmii, Ankara'da Hacı Bayram Câmii, Elmalı'da Ömer Paşa Câmii, Afyon'da Gedik Ahmed Paşa Câmii, Bozöyük'de Kasım Paşa Câmii, Yozgad'da Çapanoğlu Câmii, Diyarbakır'da Behram Paşa Câmii, Kayseri'de Ahmed Paşa Câmii, Kocaeli'de Pertev Paşa Câmii'dir [126]. Buna göre 1936-37 yıllarında onarımına başlanan Süleymaniye Camisi, Yeni Cami ve Azapkapı Sokullu Mehmed Paşa Camisi'nin onarımının 1941 yılında da devam ettiği anlaşılmaktadır.

Mehmed Nihad Bey, Vakıflar Umum Müdürlüğü İnşaat ve Fen Heyeti Müdürlüğü görevinden Nisan 1943'te yaş haddinin dolması sebebiyle, kendi isteğiyle ayrılmış, yaklaşık 2 yıl sonra da vefat etmiştir. 19 Kasım 1945 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan ölüm haberinde dün gece vefat ettiği ve cenazesinin 19 Kasım 1945 pazartesi günü Erenköy, Böceklik'teki köşkünden kaldırılarak öğle namazını müteakip Sahrayıcedid Camisi'nde kılınan cenaze namazıyla Sahrayıcedid Mezarlığı'na defnedileceği yazmaktadır (Ek-G) [127]. Vefatının ardından, İstanbul Vakıflar Baş Mimarı Vasfi Egeli şu sözleri sarf etmiştir:

> "Uzun zaman âmirim ve arkadaşım olan merhum Nihad Nigizberk her şeyden evvel yurt sever, iyi bir insandı. Mimar Kemalettin, Mimar Talât ve mimar Vedad gibi millî mimariye bağlı ve Evkaf ekolüne mensup güzide bir arkadaştı. Memlekete daha hizmet edebilecek bir çağda iken ölümü bizi çok üzdü. Kendisine rahmet, aile ve arkadaşlarına baş sağlığı dilerim [123, ss.45]"

4.1.6 Yetvart (Edvar) Terziyan

Osmanlı vatandaşı ve Ermeni olan Yetvart Terziyan Efendi, Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne ve Mekteb-i Sultani Fransızca muallimlerinden ve "Rütbe-i Ulâ Sınıf-ı Evveli ricâlinden" Terziyan Tomas Efendi'nin oğludur. 1880 (H. 1297, R. 1296)

yılında İstanbul'da doğmuştur. İstanbul'da Ermeni Katolik Mektebi'nde eğitim görmüş ardından Venedik Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi'nde mesleki eğitimini tamamlamıştır. Buradan en yüksek derece ile mezun olmuş, madalya ve Kuroni Tomamso(?) nakdi ödülünü kazandığına dair bir belge almıştır. Türkçe, İtalyanca, Fransızca ve Ermenice konuşup yazabildiği, Rumca yalnızca konuşabildiği bilinmektedir (Ek-H) [128].

15 Aralık 1900'de (R. 2 Kanunuevvel 1316) 500 kuruş maaşla Sermimar Raimondo D'aronco'nun yanında çalışmaya başlamış, buradan Ebniye-i Seniyye Anbârı İdâresine tayin olmuştur. Maaşı 14 Ağustos 1901'de (R. 1 Ağustos 1317) 750, 14 Mart 1904'te (R. 1 Mart 1320) 1000, 25 Kasım 1906'da (R. 12 Teşrinisani 1322) 1250 kuruşa çıkarılmıştır. 16 Ocak 1902'de (H. 6 Şevvâl 1319) dördüncü rütbeden "Mecîdi Nişân-ı Zîşânı"yla ödüllendirilmiştir. 11 Ocak 1903'te (H. 11 Şevval 1320) üçüncü derece rütbe verilmiş, 12 Mart 1905'te (H. 5 Muharrem 1323) "Sâniye Sınıf-ı Sânisi" rütbesine terfi ettirilmiştir. Görevini başarıyla yerine getiren Mimar Terziyan Efendi, 26 Haziran 1907'de "Sâniye Sınıf-ı Mütemâyiz" rütbesiyle ödüllendirilmiş, 27 Ağustos 1907'de (R. 14 Ağustos 1323) Emlak-ı Hümayun Birinci Şubesine mimar ve serressamlığa tayin olmuştur. Maaşı 25 Aralık 1907'de (R. 12 Kânunuevvel 1323) 1500 kuruşa çıkarılmıştır. Burada göstermiş olduğu hizmetlerden dolayı, 8 Mayıs 1908'de (H. 6 Rebiülahir 1326) üçüncü rütbeden "Mecîdi Nişân-ı Zîşân"ı verilmiştir [128].

Terziyan 1908 yılından itibaren mimar ve mühendislerce kurulan cemiyetlere dahil olmuştur. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyet'nin kuruluşu için 28 Ağustos 1908'de (15 Ağustos 1324) toplanan Osmanlı mühendis ve mimarları arasında Terziyan'da bulunmaktadır ve bu toplantıda seçilen geçici heyette (heyet-i muvakkate) o da yer almıştır. Cemiyet'e Eylül 1908'de asli üye olarak katılan Terziyan'ın görevi, kayıtlarda "Hazine-i Hassa Mimarı" olarak geçmektedir [27, ss.45]. II. Meşrutiyet Dönemi'nde yabancılar tarafından kurulan Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie'ye de üye olan Yetvart Terziyan, 1914 yılındaki Yönetim Kurulu'nda A.Ananian, A. George, İbrahim Ben-Ayad Bey, İsmail Hakkı Bey, G. Kaul, J. Nahoum, Eduardo de Nari, Nazif el-Naildy Bey, S. Tassinopoulos ile birlikte danışman olarak görev yapmıştır [33, ss.48].

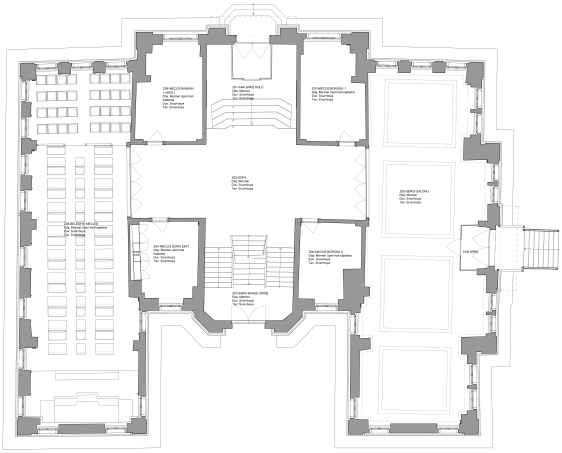
14 Nisan 1909'da (R. 1 Nisan 1325) Emlâk İdarelerinin Maliye'ye devredilmesiyle, Hazine-i Hassa tarafından görevi sonlandırılmıştır. 27 Ekim 1909'da (R. 14 Teşrinievvel 1325) 2000 kuruş maaşla Şehremaneti Heyet-i Fenniye Birinci Şube Mimarlığına tayin edilmiştir. 21 Temmuz 1910'da (R. 8 Temmuz 1326) Şehremaneti Heyet-i Fenniye İkinci Şube Müdür Muavinliğine terfi olmuştur. 14 Ocak 1913'te (R. 1 Kânunusani 1328) 3000 kuruş maaşla Şehremaneti Heyet-i Fenniye Dördüncü Mimarî Şubesi Başkanlığına getirilmiştir [128].

Mimar Terziyan'ın Şehremaneti Heyet-i Fenniyesi'ndeki görevi sırasında tasarladığı bilinen iki yapıdan biri Kadıköy Şehremaneti Binası'dır (Şekil 4.46). Bodrum ve iki kattan oluşmaktadır. Cephede kademelenme ile merkezden bir çıkma yapılmış ve giriş vurgulanmıştır. Basık kemerli giriş kapısının üzerinde payandalara taşıtılan bir balkon yerleştirilmiştir. Giriş kapısının her iki yanında basık kemerli pencereler bulunmaktadır. Zemin katta geri kalan pencereler düz atkılı ve dikdörtgendir. Birinci merkezde çift merkezli teğet kemerli, ikili; kalan bölümlerinde çift merkezli teğet kemerli, tekli pencere düzeni kullanılmıştır.

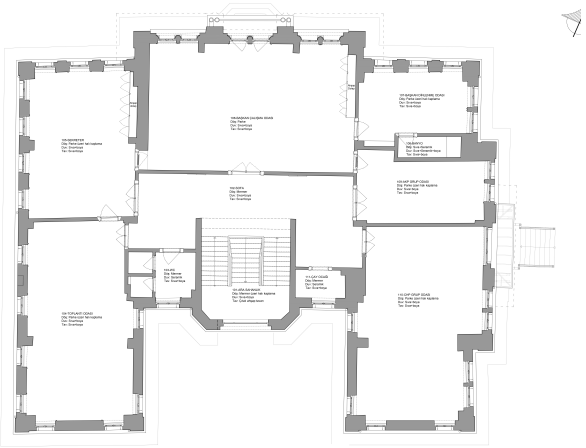
Şekil 4.46 Kadıköy Şehremaneti Binası

Bodrum katı bir orta alana açılan beş odadan meydana gelmektedir. Giriş holüne açılan 6 odadan meydana gelen zemin katta sergi salonu, bürolar ve belediye meclisi odası bulunmaktadır. Giriş holünü aydınlatan geniş bir pencere açıklığı birinci kata ulaşan üç kollu merdiven sahanlığına yerleştirilmiştir (Şekil 4.47).

Şekil 4.47 Kadıköy Şehremaneti Binası zemin katı (Rölöve: Maya Mimarlık)

Birinci katta dikdörtgen biçimli hole açılan toplantı odası, başkan odası, çeşitli çalışma ofisleri, mutfak ve tuvalet bulunmaktadır (Şekil 4.48). Yapı günümüzde Kadıköy Belediyesi Tarih, Edebiyat, Sanat Kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.48 Kadıköy Şehremaneti Binası birinci kat (Rölöve: Maya Mimarlık)

Terziyan'a ait olduğu bilinen bir diğer yapı Fatih Şehremaneti Binası'dır (Şekil 4.49). Eğimli bir arsa üzerine oturtulan yapı, küçük farklılıklar dışında Kadıköy Şehremaneti Binası ile aynıdır. Bu iki yapının aynı anda yapılmış olması muhtemeldir [129, ss.4]. Yapı günümüzde Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 4.49 Fatih Şehremaneti Binası (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Terziyan'ın bu iki yapı dışında Sarayburnu'ndaki bir parkın yapımında görev aldığı da Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan sicil dosyasından anlaşılmaktadır [128]. Mimar Yetvart Terziyan'ın Sanayi-i Nefise Mektebi'nde G. Mongeri'nin asistanlığını yaptığı yıllarda, Sarayburnu Parkı'nda bir tahta perde yapılmasının planlandığı Arif Hikmet Koyunoğlu tarafından da doğrulanmaktadır [6]. Arif Hikmet Koyunoğlu,

[6]Terziyan'ın sicil dosyasında bahsedilen Sarayburnu'ndaki park, Gülhane Parkı'nın Sarayburnu kısmıdır ve 1912 yılında yapımına başlandığı tahmin edilmektedir. Topkapı Sarayı'nın dış avlusu Gülhane Parkı'na dönüştürülmesi 1912-1914 yılları arasında Şehremini Cemil Paşa (Topuzlu) zamanında gerçekleşmiştir. Arif Hikmet Koyunoğlu'nun hatıralarından Sarayburnu Parkı düzenlemesinin Koyunoğlu'nun öğrenci olduğu yıllara yani 1908-1912 yılları arasına rastladığı Koyunoğlu'nun hatıralarından anlaşılmaktadır. Bu bilgileriden yola çıkarak Sarayburnu Parkı düzenlemesinin 1912 yılında başladığı sonucuna varılabilmektedir.

Mimarlık dergisinde yayımlanan söyleşisinde Mimar Terziyan'la olan anısını şu şekilde aktarmıştır:

> "Gazetede okudum, Sarayburnu Parkı'nın etrafına tahta perde yapmaya karar vermişler. Hocamız Mongeri'nin muavini Mimar Terziyan Efendi vardı, aynı zamanda İstanbul Belediyesi Fen Heyeti üyesi. Gittim, dedim: "Hocam, bir şey rica edeceğim; tahta perde yapılacakmış, ben yapayım." "Yapabilir misin?" dedi. "En ufak cepheyi (Salkımsöğüt tarafı) verin bana" dedim, "orayı kapatayım, beğenirseniz işi bana verin." Kabul etti. "Yalnız bir keserim ve testerem var, daha malzeme almam lazım" dedim. Çıkarttı 10 lira verdi. Hemen gittim, Sultanahmet'te pazar yerindeki küfecilerden işçi tuttum, iki günde o tarafı kapattım, iki de kapı yaptım. Geldi, çok beğendi. "Her tarafı sen kapat" dedi. Sonunda, işçilere paralarından başka birer altın bahşiş verdikten sona bana 22 altın kaldı. Hemen gittim, en mükemmelinden bir pergel takımı, çeşitli malzemeler, vs. aldım [130]."

Sarayburnu Parkı'nın yapımı sırasında inşa edilen bir duvar yıkılmış ve beş işçi hayatını kaybetmiştir. Şehremaneti Heyet-i Fenniye Müdüriyeti ve Müfettiş Umumiliği'nin hazırladığı rapora göre Terziyan bu olaydan sorumlu tutulmuştur. Raporda Terziyan uzun sürede kuruyan yağlı kirecin, kurumasını beklemeden üzerine toprak dökülmesine ve duvar taşlarının özen gösterilmeden ve şartlara uygun olmadan dizilmesine müsaade etmekle; erken doldurulan toprak üzerinden sekiz tonluk silindir geçirmekle ve mukavemet göteremeyen duvarın eğilerek yıkılmak üzere olduğu konusunda uyarılsa da sadece sözlü ihtarda bulunmakla; sözünün yerine getirilmediğini gördüğü halde birkaç gün tehlikeyi ciddiye almamakla ve sonunda duvarın yıkılmasına ve beş kişinin ölümüne sebep olmakla suçlanmıştır [128]. Bu olay üzerine Terziyan, 5 Mart 1914'te (R. 20 Şubat 1329) Şehremaneti'ndeki görevinden azledilmiştir.

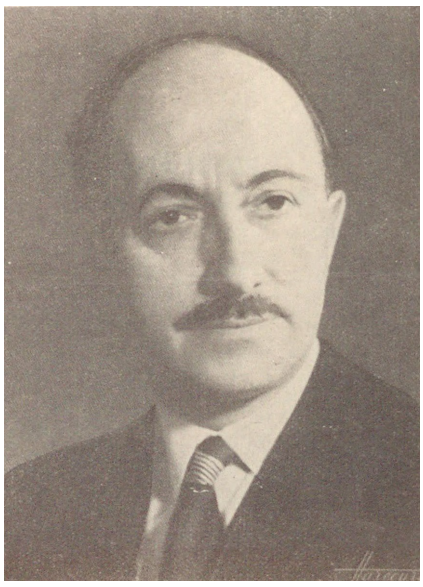
Cezar, 1983 tarihli "Güzel Sanatlar Akademisi'nden 100. Yılda Mimar Sinan Üniversitesi'ne" adlı eserinde Terziyan'ın Sanayi-i Nefise Mektebi'nde 1 Haziran 1911 ve 1 Nisan 1917 yıllarında "mimarlık öğretmen yardımcısı" olarak çalıştığını tespit etmiştir. Annuaire Oriental ticaret yıllığına dayanarak Kuruyazıcı 1999 tarihli "İstanbul'un Unutulmuş Mimarları 3" başlıklı yazısında Terziyan'ın Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nde atölye hocası olarak görev yaptığını ancak Annuaire Oriental'ın 1915 yılından sonra beş yıl boyunca yayımlanmadığı için 1914'ten sonra kaydına rastlanmadığını belirtmektedir [129, ss.462] [131]. Ayrıca, Mimar Mesut Özok'un Sanayi-i Nefise Mektebi'nde geçirdiği 1913-15 yıllarına dair hatıralarına göre, Vedad Tek ve Alexandre Vallaury'nin proje hocalığı yaptığı dönemde, Terziyan, Mimar Vallaury'nin yardımcılığını yapmaktadır. Mesut Özok'un Sanayi-i Nefise Mektebi'ne tekrar kayıt olduğu 1918 yılında Alexandre Vallaury ve yardımcısı Terziyan'ın

mektepten ayrıldığını, kendisinin hatıralarından öğrenmekteyiz [132]. Terziyan'ın Sanayi-i Nefise Mektebi'nde muallim muavini olarak görev yaptığını gösteren bir başka belge de Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır (Ek-I).

Mimar Yetvart Terziyan'ın hayatı, Sanayi-i Nefise Mektebi'nden ayrıldığı ve Şehremaneti'ndeki görevinden azledildiği 1914 yılına kadar takip edilebilmektedir. Terziyan'ın bu tarihten sonra mimarlık mesleğini devam ettirip ettirmediği ve ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

4.1.7 Edhem Hamdi (Eldem) Bey

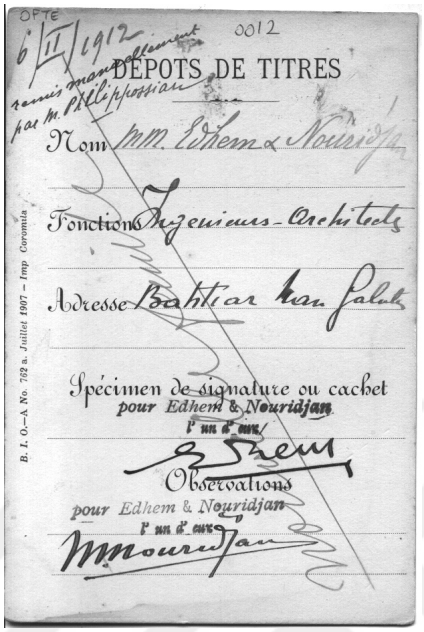
Edhem Hamdi Eldem (Şekil 4.50), Müze-i Hümayun'un kurucusu, ressam Osman Hamdi Bey'in oğludur. 8 Kasım 1882'de İstanbul, Nişantşı'nda dünyaya gelmiştir. Özel bir ön tahsil ve lisan öğreniminden sonra babası Hamdi Beyin eseri olan Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki mimari eğitimine başlamış, devamında çeşitli kazılara genç yaşta Mimar-Arkeolog olarak katılmıştır [133]. İstanbul'da Sanayi-i Nefise Mektebi'nden diploma aldıktan sonra mimarlık alanında ilerlemek üzere Paris'e gönderilmiştir. Paris dönüşü, ilk görevine, Arkeoloji Müzesi'nde, babasının yanında başlamıştır [134]. 1902 yılında Müze-i Hümayun'da çalışmaya başlayan Edhem Bey (Şekil 4.50), 1910 da babasının vefatı ve amcası Halil Bey'in Müzeler Umum Müdürlüğü'ne getirilmesi üzerine, kendisi de amcasından boşalan muavinlik görevine tayin olmuştur [133]. Buradaki görevi sırasında Aydın'daki Tralles ve Araphisar'daki kazıları yöneterek, müzeye değerli eserler kazandırmıştır [135, 136].

Şekil 4.50 Edhem Hamdi Eldem [133]

Mimar Edhem Hamdi Bey, Müze-i Hümayun'da görev aldığı yıllarda ayrıca serbest mimar olarak Mimar Mikael Nuriciyan ile birlikte ortak olarak çalışmıştır (Şekil 4.51)

[137, ss.43]. Edhem Bey ve Nuriciyan'ın bürosu, 1908-1921 yılları arasında, Edhem Bey Paris'e gidene kadar, Bahtiyar Han'ın 13 ve 17 no'lu odalarında bulunmaktaydı (Şekil 4.52). Edhem Bey ve Nuriciyan'ın birlikte tasarladığı bilinen yapıları Bankalar Caddesi'ndeki Şark Han ve Tünel'in üstündeki Metro Han'dır [138, ss.148].

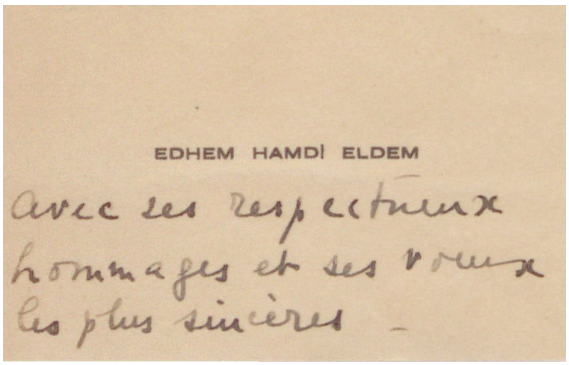
Şekil 4.51 Mimar Edhem ve Nuriciyan'a ait menkul kıymetler mevduatını gösterir belge [139]

Edhem Hamdi Bey, Sultan Abdülhamid döneminin ünlü Paris büyükelçisi Salih Münir Paşa'nın kızı Kâmuran Hanım'la evlenmiştir. Bu evlilikten olan kızı, Paris'te eğitim gören ressam Nevin Hanım, 21 yaşındayken vereme yakalanarak hayatını kaybetmiştir. Nezih Fıratlı Edhem Bey'in kızını kaybetmesiyle ilgili olarak şu sözleri aktarmıştır:

> "Kendisi de Hamdi Bey'in tek oğlu olan Edhem Bey, bu talihsizliğine (Sayda Kralı) Kral Tabnit'in sebep olduğunu, yarı ciddi, yarı şaka söylerdi. Zira, Hamdi Bey'in keşfetmiş olduğu Tabnit'in lâhdi üzerinde "Bu lâhdi açan zürriyetsiz kalsın." mealinde bir beddua ibaresi mahkûktur."

Bu olay Edhem Bey'in içine kapanmasına ve müzeden ayrılarak ve Paris'e gitmesine sebep olmuştur [133]. Edhem Bey, 1921 yılına kadar Asar-ı Atika Müzeleri Umum Müdürlüğü Muavinliği görevini başarıyla yerine getişmiştir, ancak bu tarihte Paris'e gitmek zorunda kaldığından müzeden ayrılmıştır. Edhem Bey'in Paris'teki ikameti II. Dünya Savaşı'nın başına kadar devam etmiş, orada bulunduğu müddet içinde Osmanlı Devleti Düyûn-ı Umûmiye Meclisinde görev yapmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de Paris'te Dainler Komiserliğinde görevini sürdürmüştür. 1940 yılında, 20 yıl boyunca bulunduğu, Paris'ten ayrılarak İstanbul'a dönmüştür [134]. Yurda dönüşünde yaşı

hayli ilerlemiş bulunan Edhem Bey,müzelerde çalışmak istemeyerek, 1957 yılında vefat edene kadar Beşiktaş'taki evinde hayatını sürdürmüştür [133].

Şekil 4.52 Mimar Edhem Hamdi Eldem'e ait kartvizit

4.1.8 Armenak Astarcıyan

Annuaire Oriental kayıtlarına göre 1913-1928 yıllarında İstanbul'da falliyet gösteren Armenak Astarcıyan (Şekil 4.53) [140], Beyoğlu Ermeni muhtarı Karabet Astarcıyan'ın oğlu olarak H.1300 senesinde, İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Esayan Mektebi'nde iptidai ve idadi eğitimini tamamladıktan sonra Sanayi-i Nefise Mektebi mimari şubesine devam etmiştir. Buradan 1904 yılında üstün derece ile mezun olan Astarcıyan'ın Türkçe ve Ermenice okuyup yazabildiği, Fransızca ve Rumca'ya da aşina olduğu bilinmektedir [141].

Şekil 4.53 Armenak Astarcıyan [142]

15 Mart 1908 tarihinde 300 kuruş maaşla Şehremaneti'nde hendesehane mühendisliğine tayin olmuştur. 14 Haziran 1909 tarihli düzenlemeyle kadro dışı bırakılmıştır. Bu sürenin iki seneyi bulmasından dolayı tensikat kanuna göre de maaş

verilmemiştir. 24 Ekim 1909 tarihinde 500 kuruş maaşla Heyet-i Fenniye ressamlığına tayin olmuştur. Armenak Efendi'nin maaşının 22 Temmuz 1910 tarihinde 1000 kuruşa ve 1 Temmuz 1911 tarihinde 1250 kuruşa çıkarıldığı Şehremaneti sicil şubesinin 17 Temmuz 1911 tarihli vukuat pusulasıyla bildirilmiştir. Armenak Efendi'nin memuriyet unvanı 14 Ocak 1913 tarihindeki düzenlemede mimarlığa dönüştürülmüştür. Maaşı ise 14 Nisan 1913 tarihinde 1500 kuruşa çıkarılmıştır (Ek-K) [141]. 1935 yılında Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi'nin yaptığı kazanç vergisi sınıflandırmasında, dördüncü sınıf mimarlar arasına girmiştir [143].

Armenak Astarcıyan'ın 1969 yılının Ocak ayında vefat ettiği, Arkitekt dergisinde yayımlanan şu ilandan anlaşılmaktadır:

"G. S. Akademisinin 1904 yılı mezunlarından Mimar Armenak Astarcıyan vefat etmiştir. Meslek hayatına, istanbul Şehremaneti Fen Heyetinde başlayan ve uzun yıllar İstanbul Belediyesi'nde çalışan meslektaşımızın kederli ailesine baş sağlığı dileriz [144]."

4.1.9 Jan Tülbentciyan

Mimar Jan Corci Tülbentciyan 1884 (H. 1302, R. 1300) senesinde İstanbul'da doğmuştur. Babası Corci Tülbentçi'dir. Türkçe, Fransızca ve Ermenice okuyup yazdığı, Almanca ve Rumca'ya aşina olduğu bilinmektedir. Sanayi-i Nefise Mektebi Mimari Şubesi'ne girerek başarıyla mezun olmuştur [7]. İki yıl Ebniye ve Seniye Anbârı Heyet-i Fenniyesi'nde çalıştıktan sonra 28 Haziran 1911'de (R. 15 Haziran 1327) 1000 kuruş maaşla Hazîne-i Mâliye Emlâk-ı Emîriye Heyet-i Fenniyesi resssamlığına tayin olmuştur (Ek-L) [145]. 1931 yılındaki adresi Pangaltı Hamamı, Bekçi Sokak, No:19 daire 12'dir [146]. 1935'de Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi tarafından oluşturulan, mimarların kazanç vergilerinin belirlenmesi için oluşturulan komisyonda yer almaktadır ve kendisi ikinci sınıf mimarlar arasına girmiştir [143]. 1963 yılında vefat etmiştir [147].

4.1.10 Alâeddin Özaktaş

Alâeddin Özaktaş (Şekil 4.54) 1875'te İstanbul'da doğmuştur. Asım Kömürcüoğlu'nun aktardığına göre Sanayi-i Nefise Mektebi'nden 1895'te mezun olmuştur ve 1890 yılında kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan ilk Türk mimardır [148]. Evkaf Nezareti İnşaat Dairesinde işe başlamış, sırasıyla müdür muavinliği ve baş

[7] 1940 yılında Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne üye olan ve 1898'de Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olduğu bilinen Jan Tülbetçi'nin, sicil dosyası tespit edilen Jan Corci Tülbentçiyan ile aynı kişi olmadığı düşünülmektedir. Çünkü sicil dosyasına göre 1884/85 yıllarında doğan Jan Corci'nin 1898 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuş olması mümkün görünmemektedir.

mimarlığı görevlerinde bulunmuştur. Maarif Nezareti İnşaat Müdürlüğünde uzun süre çalışarak okul inşaatlarında büyük hizmetler görmüştür. Bir dönem vakıflardaki görevinden istifa ederek, serbest çalışmaya başlamış, uzun süre mimarlık ve inşaat müteahhitliği yapmıştır. Asım Kömürcüoğlu ve Talat Özışık'ın aktardığına göre Alaeddin Bey aynı zamanda ilk Türk inşaat müteahhididir. Bu dönem onun meslek hayatının en başarılı yılları olarak anılmaktadır. 52 yıllık meslek hayatı içerisinde 3 cami, 3 medrese, 4 mektep, 7 apartman, 6 depo ve ardiye, 8 köşk ve birçok özel binanın projesini hazırlamış ve inşaatlarını yapmıştır. Belli başlı yapıları, Kandilli Rasathanesi, Beyoğlu'nda bir çok apartman, Göztepe Okulu, Edirne Tarım Okulu'dur. Müteahhitliğini yaptığı yapılar, Bebek, Bostancı Bakırköy Kartaltepe camileri, Birinci, Üçüncü ve Dördüncü Vakıf Han, Surp Agop Apartmanı, büyük Sirkeci antrepoları, Beyazıt'ta elektrik idare binası, Aksaray tramvay garajı, İstanbul'da müze binası, Ankara Sıraevleri, Ankara Palas, Belvü Palas'tır [149] [150, ss.222].

Şekil 4.54 Alâeddin Özaktaş [142]

Alâeddin Özaktaş'ın başlıca yapılarından olan Kandilli Rasathanesi Rasathane-i Amire'nin yenilenmiş biçimi olarak Fatin Gökmen tarafından 1911'de kurulmuştur [151]. Basamaklarla ulaşılan giriş kapısı, basık kemer içine oturtulmuştur. Ön cephesi üç kademeden oluşmaktadır. Merkezden öne doğru iki katlı bir çıkma yapılarak cephede kademelenme sağlanmıştır. Sağında ve solunda tek katlı, üstü saçaklı çatı ile örtülmüş iki birim bulunmaktadır. Ortadaki iki katlı birimin arkasına altıgen planlı bir gözlem kulesi eklenmiştir. Kulenin birinci katında basık kemerli, ikinci katında sivri kemerli, üçüncü katında üçlü düzende sivri kemerli pencere bulunmaktadır (Şekil 4.55).

Alâeddin Özaktaş, müteahhitlik yaptığı yıllarda meslek hayatının en başarılı yıllarını geçiren Alâeddin Bey, 1936-37 yıllarında, serbest çalışmayı bırakarak, yeniden Vakıflar

Şekil 4.55 Kandilli Rasathanesi [152]

Umum Müdürlüğü'nde çalışmaya başlamıştır [148]. Vakıflar Umum Müdürlüğü mimarı olarak görev yaptığı sırada, Türk Yüksek Mimarlar Birliği tarafından 3 Mart 1946 akşamı, Mimar Alaaddin Bey'in 50'inci sanat yılı için bir jübile düzenlemiştir. Kendisine Koruyucu Başkan, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından bir gümüş tabak hediye edilmiştir [153].

Hayatının son on yılında Vakıflar Umum Müdürlüğü Mimarı olarak çalışan Özaktaş, Mimar Sinan'ın eseri Bosnalı Mehmed Paşa Camisi'nin onarımını gerçekleştirmiştir. 1947 yılında Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa Camisi'nin onarımını tamamladıktan sonra, yerinde son bir kez görmek için buraya gitmiş, yarım saat sonra, otomobille İstanbul'a dönerken[8] vefat etmiştir [149].

4.1.11 Asım Kömürcüoğlu

Asım Kömürcüoğlu (Şekil 4.56) 1879 yılında Üsküp vilayetinin Kratova kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Yüzbaşı Eyüp Sabri Bey, annesi Vezir Pertev Paşa ailesinden Manastır Alay Emini Süleyman Bey'in kızı Hayriye Hanım'dır. Nehire ve Vasfiye

[8]Erdem Yücel Alâeddin Bey'in ölümünü şu sözlerle anlatır: "Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin onarımı yapılmış, kati kabulü için yerinde son bir kez görülmesi gerekmişti. Bu nedenle mmerhum Mimar Süreyya Yücel, merhum Müteahhit Mustafa Afşar ve o zamanlar sadece meraklı olan ben, onu Gedikpaşa'daki evinden almış, Gebze'ye götürmüştük. Gebze'den İstanbul'a dönüşte Alâettin Bey birden yanındaki M. Afşar'ın kucağına yıkılmış, ani bir kalp krizi onu bir kuş gibi bizlerden ayırıvermişti [148]."

adlarında bir ablası ve kızkardeşi vardır. Babasının Sultan Abdülhamid zamanında kurulan Kürdistan alaylarına gönderilmesiyle, tüm aile oraya gitmiştir. Buraya geldikten kısa bir zaman sonra annesi Hayriye Hanım vefat etmiştir. Babası Eyüp Bey geçirdiği hastalık nedeniyle hava değişimi için iki kızı ve oğluyla birlikte memleketi Kratova'ya dönmüş ve bir ay gibi kısa bir süre sonra o da vefat etmiştir [154].

Şekil 4.56 Mimar Asım Kömürcüoğlu [142]

Asım Bey eğitimine amcası müstanik Mustafa Bey ve halası yanında önce Kratova, sonra Palanka'da devam etmiştir. Daha sonra Manastır Askeri Rüştiyesi'ne yerleştirilmiş ancak, kısa bir süre sonra buradan ayrılarak İstanbul'da Bahriye Mektebi'ne girmiş, ardından Vefa İdadisi'ne geçiş yapmıştır. 1900 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mimari eğitimine başlayarak, 1905 yılında birincilikle mezun olmuştur. Meslek hayatına Evkaf-ı Hümayun mimarı olarak başlamış, Osmanlı Devleti'nde Selanik, Üsküp gibi vilayetlerde eski eserlerin ve İstanbul saraylarının onarımında çalışmıştır. Yıldız Sarayı'nın sultanlar kısmına yapılan ilaveler, Ayasofya Hamamı ve Üsküdar'da birçok vakıf hamamlarının onarımı bu devirde yapılan onarımlar arasındadır [154].

Asım Kömürcüoğlu Küçük Çamlıca'daki köşküne ilaveler yaptığı Evkaf-ı Hümayun Kassamı Hilmi Efendi'nin kızıyla evlenmiştir. Sultan II. Abdülhamid düğünleri sırasında kendisini üçüncü rütbe ile ödüllendirmiştir. Asım Bey'in bu evlilikten Sermiha, Eyüp, Nezihe adlarında üç çocuğu olmuştur. Büyük kızı Sermiha İstanbul Edebiyat Fakültesi'ni, oğlu Eyüp ve küçük kızı da Berlin Yüksek Mühendis Mektebi'nin mimari fakültesini bitirmiştir. Yeşil Cami ve Yeşil Türbe'nin onarımı için Bursa'ya giden Asım Bey, onarım süresince Bursa'da ikamet etmiştir. Bu eserlerin onarımı için ihtiyaç olan çininin, Kütahya'da üretimini sağlayarak, burada çiniciliği yeniden hayata

geçirmiştir. Bu onarımdaki başarısının yabancı literatürde de ilgi çekmesiyle kendisine mineli bir saat ve bir nişan verilmiştir [154].

Bu çalışmalarının üzerine Müze-i Hümayun Müdürü Halil Edhem Bey aracılığıyla ödül olarak Almanya'ya gönderilerek Berlin Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmiştir. Bir yandan da Prof. Schwechten'in Akademi'deki Meister atölyesinde ve inşaatlarında görev almıştır. Profesörün bürosunda Berlin Podesdammer Binası Morsek Kahvesi, Roma'da Protestan kilisesi ve cemaat binalarının proje ve inşaatında stajyer olarak çalışmıştır [154].

Almanya'dan dönüşünde İstanbul Şehremaneti sermimarlığı ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde fenn-i mimari hocalığına tayin olmuştur. Asım Bey'in 1915-18 yılları arasına rastlayan hocalık döneminde, eş zamanlı olarak Mimar Mongeri'de ders vermektedir [154].

I. Dünya Savaşı'nı takiben Almanya ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde mimari etütler yapmış, bu sırada Viyana Sefareti binasının onarımı ve genişletmesiyle de ilgilenmiştir. Avrupa dönüşü Vali Haydar Bey'in görev yaptığı sırada serbest çalışmıştır. Beyazıt havuzunun inşası (Şekil 4.57) ve Gülcemal vapurunun seyyar sergi haline getirilmesi yaptığı işler arasındadır [154].

Şekil 4.57 Beyazıt Meydanı havuzu [155]

Ardından müteahhitlik işleri yapmaya başlayan Asım Bey, Topkapı Sarayı (Hırka-i Saadet) kısmı ile bazı müştemilatlarının onarımını üstlenmiş ve başarıyla tamamlamıştır. Bunu takiben İzmir'de tuhafiyeciler çarşısı ve İzmir'de Selanik Bankası inşaatını üstlenmiştir. İnşaatın son aşamasına gelindiğinde Tuhafiyeciler Şirketi'nin dağılması ve üyelerinin büyük kısmının iflas etmesi nedeniyle müteahhitliği bırakmak zorunda kalmıştır [154].

Ardından Beyoğlu'nda Mısır Apartmanı'nda bir büroda mimarlık faaliyetlerine devam etmiştir. Dönemin mimarları arasındaki birlik kurma faaliyetleri içerisinde de yer almıştır. Aynı zamanda Sanayi-i Nefise Mektebi'nin gelişimde de önemli

katkılar sağlamış, Prof. Reuter, Prof. Wagner gibi isimlerin memleket hizmetinde kullanılmasında ve Prof. Peulzig'in Akademi'ye hoca olarak tayin edilmesinde büyük payı vardır [154].

Asım Bey 1935 yılında Adliye Sarayı proje yarışmasına katılmış ve kazanmıştır ancak, bu işin sözleşmesi yapılmış olmasına rağmen başka bir yarışma ilanı verilmiştir. Uğradığı haksızlığa rağmen Asım Bey açılan diğer mimari yarışmalara katılmayı sürdürmüştür. Bunların arasında Büyük Millet Meclisi Binası için açılan proje yarışması da bulunmaktadır [156]. Ayrıca İzmir'de Ağamemnun Kaplıcaları için düzenlenen proje yarışmasında Mimar Nazif Asal ile birlikte ikinci [157], Samsun ilinin imar planı düzenlenmesi için açılan proje yarışmasında ikinci [158], Ankara PTT Santrali proje yarışmasında birinci [159], Ödemiş şehri umumi imar planı avan proje yarışmasında Y. Mimar Necmi Ateş ve Feyyaz Tüzüner ile birlikte üçüncü olmuştur [160]. Asım Kömürcüoğlu İstanbul'da inşa edilecek Vakıf Hanı proje yarışmasında Vakıflar adına [161], Ankara'da Cumhuriyet alanında yapılacak Sümer Bank binası taslak proje yarışmasında Ankara Mimarlar Birliği adına jüri üyeliği yapmıştır [162]. O zamanlar yeni başlayan şehircilik faaliyetlerine katılarak otuza yakın şehir ve kasabanın imar planını hazırlamıştır. 25 Kasım 1957 yılında Ankara'da 78 yaşında hayata veda etmiştir [154]

4.1.12 İsmail Zühtü Başar

Üsküdar Kaymakamlığı Binası'nın mimarı, Mimar İsmail Zühtü Başar (Şekil 4.58), 1886 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Maliye Nezareti katibi ve Haydarhane Mahallesi imamı Hacı Nuri Efendi'dir. İlk öğrenimini, Aksaray'da İsmail Ağa ve Pertevniyal mekteplerinde, orta öğrenimini Vefa Lisesi'nde tamamlamıştır. 1909 yılında Edebiyat Fakültesi'ne giren Zühtü Bey, bir süre devam ettikten sonra buradan ayrılarak Kadastro Mektebi Riyaziye Şubesine, sonrasında Sanayi-i Nefise Mektebi'ne geçerek yüksek öğrenimini burada sürdürmüştür. Zühtü Bey, babasının vefatının ardından, onun yerine imamlık görevini üstlenmiştir. Zühtü Bey öğrencilik yıllarında başlayan Balkan Savaşı'na öğrenci olduğu için alınmamasına rağmen, gönüllü olarak İstanbul Muhafız Taburu birinci bölüğüne katılmıştır [163]. Savaşın sonunda tekrar Sanayi-i Nefise Mektebi'ne dönen Zühtü Bey, 1915 yılında birincilikle okulu bitirerek İstanbul Eski Eserler Muhafaza Cemiyeti'ne mimar olarak atanmıştır. Burada Türk mimarlığının zengin örnekleriyle karşılaşan Zühtü Bey, Milli Müdafaa Cemiyeti'nin desteğiyle varlığını sürdüren Eski Eserler Muhafaza Cemiyeti'nin devlet örgütüne katılmasıyla, 1 Mayıs 1925 tarihinden itibaren müzeler mimarı olarak görevini sürdürmüştür. Bu dönemde İstanbul ve Boğaziçi adlı kitabın yazarı İhtifalci Mehmet Ziya Bey ile birlikte İstanbul'u incelemiştir [163].

Şekil 4.58 Zühtü Başar [142, ss.68]

İstanbul'da Türk hakimiyeti ve öncesine ait mimarlık örneklerinin saptanması ve bir bölümünün planlarının çıkarılması için yaptığı çalışmalar, İhtifalci Mehmet Ziya Bey'in kitabında görülmektedir. Bu önemli çalışmaları onun adının duyulmasını sağlamış, Halife Mimarlığı'nı da üstlenmiştir [163].

Mimar Zühtü Bey, 1925 yılında başlayan Topkapı Sarayı onarımlarını ele almış, 7 Şubat 1927'de müze mimarlığından sonra İstanbul Belediyesi Heyet-i Fenniye Mebâni Mütehassıslığı üstlenmiş, daha sonra bu görevinden de ayrılarak serbest çalışmaya başlamıştır. Taahhüt işleri olarak 1937 yılında Topkapı Sarayı'nın önemli onarımlarını, İstanbul'da başka yapıların yanı sıra, Cerrahpaşa Hastanesi Verem Pavyonu'nu gerçekleştirmiştir [163].

İstanbul'daki çalışmalarının ardından bürosunu Ankara'ya taşıyan Zühtü Bey, orada Polis Enstitüsü ve Jandarma Okulu'nu tamamlamıştır. Atatürk'ün sevgisini kazanarak, onun kızkardeşine ait villanın yapımını üzerine almıştır. Bahçelievler İnşaatı Kontrol Mimarlığı da Ankara'daki işleri arasındadır [163].

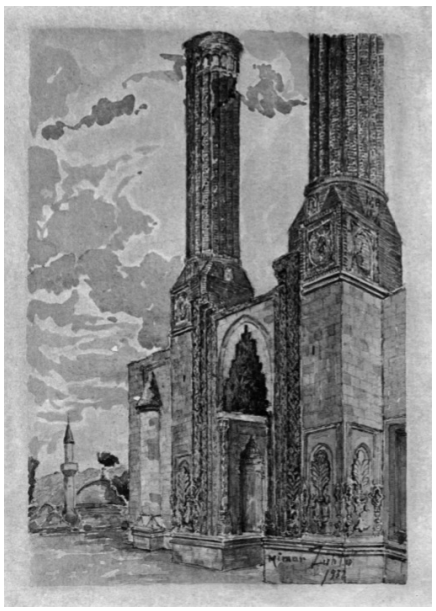
Anadolu'daki görevi sırasında Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı mimarlığı konusunda araştırma yapma imkanı bularak zengin bir mimarlık arşivi elde etmiştir. Zühtü Bey'in bu çalışmaları Peşte'de yapılan Mimarlar Kongresi'nde sergilenmiştir [163]. O sıralarda Orta Avrupa'da inceleme gezisinde olan Zühtü Bey, "Erzurum vilayetinde yapılmış etütler" isminde 20 parça sulu boya resmini Peşte Mimarlar Kulübü salonunda, devam etmekte olan mimari eserler ve inşaat malzemeleri hakkındaki büyük serginin bir duvarını süslemektedir (Şekil 4.59). Zühtü Bey'in sergilenen ürünleri giriş ücreti olmadan görülebilmiş ve ürünler satışa çıkarılmamıştır [164].

Ayrıca bu sergi “Erzurum’da Selçuk Türklerine ait mimari eserler” adıyla Berlin’de “Hochschule” daimi sergilerinde açılmıştır (Şekil 4.60). Orta Avrupa’da yaptığı inceleme gezisi sırasında Mimarlar Birliği adına gelecekteki uluslararası sergiler hakkında da incelemeelrde bulunmuştur. Zühtü Bey, bu sırada Prof. Krinker ile temasa geçmiş, kendisi Türk mimarlarının Berlin’de açacakları büyük mimarî serginin çok alâka celbedeceğini ve muvaffakiyet kazanacağını söyleyerek, sergiye büyük bir ilgi göstermiş ve kendi bölümünde yer vermiştir [165].

Şekil 4.59 Peşte’de Mimar Zühtü Bey’in eserlerinin sergilendiği bölüm [165]

Yurda dönmesinin ardından Zühtü Bey, Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nin yer aldığı Fatih Sultan Mehmed’in vezirlerinden Mahmud Paşa’nın Bedesteni’nin onarımına başlamıştır. 1940 yılında Ziya Bey’den Bursa Yeşil Türbe’nin onarımına başlaması istenmiştir. Sağlık durumu iyi olmamasına rağmen iki yıl onarıma devam eden Zühtü Bey, bu yapıyı bitiremeden 24 Ağustos 1942 günü İstanbul’da vefat etmiştir.

Şekil 4.60 Mimar Zühtü Bey’in Erzurum Çifte Minareler Medresesi çizimi, 1932 [166]

4.1.13 Ali Vasfi Egeli

Mimar Vasfi Bey, Mabeynci Ömer Lûtfi Bey ve Seher Hanım'ın oğlu olarak 1890 yılında İstanbul, Şehzadebaşı'nda dünyaya gelmiştir. İstanbul'un köklü ailelerinden birine mensuptur [167]. Kardeşleri Hatice (1892-1967), Melek (1894-1970) ve Mehmet Hulusi (1902-1972)'dir (Şekil 4.61). Ayrıca II. Abdülhamid'in dördüncü eşinin oğlu Abdurrahim ile sütkardeşlerdir [168].

Şekil 4.61 Mimar Vasfi Bey, babası Ömer Bey ve kız kardeşiyle birlikte [168]

İdadi eğitimini tamamladıktan sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'ne girerek buradan 1913 yılında mezun olmuştur. Meslek hayatı devamlı olarak memuriyetlerde geçen Vasfi Bey, Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye'ye girerek Mimar Talat, Mimar Kemaleddin ve Mimar Nihad Bey'le birlikte çalışarak mesleki tecrübe kazanmıştır [167].

I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla askere alınan Vasfi Bey, savaş süresince Harbiye Nezareti'nin harita şubesinde yedek subay olarak görev almıştır. Savaş sonrası Evkaf Nezareti'ndeki görevine geri dönmüştür. Mimar Mehmed Nihad Nigizberk'in yaşından dolayı emekliye ayrılmasıyla onun yerine İstanbul Vakıflar Müdürlüğü Baş Mimarlığına getirilerek uzun yıllar bu görevi sürdürmüştür [169]. Bir yandan da İstanbul Eski Eserleri Koruma Encümeni'nde Vakıflar'ın temsilcisi olarak toplantılara katılmıştır [170]. İstanbul'da fetih yıllarının kutlanması, eski eserlerin korunması ve tamiri, Fatih'in heykelinin yapılması için gerekli koşulların sağlanması amacıyla kurulan "İstanbul'un Beşyüzüncüncü ve Müteakip Fetih Yıllarını Kutlama Derneği"nin de kurucularındandır [168]. 1957'de bu derneğe bağlı kurulan İstanbul Enstitüsü'nün şehircilik ve mimari kolunun umumi katipliğini yapmıştır [170].

Vasfi Egeli, başkanlığını yaptığı Fen Heyeti'nde Yüksek Mimar Süreyya Yücel, Yüksek Mimar Mustafa Rona, Yüksek Mimar Salim Gülşen ve Yüksek Mimar Vahan Kantarcı ile birlikte çalışmış (Şekil 4.62), 1930-1940 yılları arasında İstanbul'daki vakıf eserlerinin bir çoğunun onarımını gerçekleştirmiştir [168, 170]. Mimar Sinan'ın Türbesi, Beyoğlu Hüseyin Ağa Camii, Aksaray Murat Paşa Camii, Eminönü Yeni Camii Hünkâr Kasrı, Süleymaniye Camii, Şehzadebaşı Camii, Edirnekapı Mihrimah Camii, Hırka-ı Şerif Camii, Taşdelen Su Yolları onarımını gerçekleştirdiği yapılardan bazılarıdır [168]. Bu çalışmalar II. Dünya Savaşı'nın zorlu yıllarına rastladığından yapı malzeme ve elemanlarının bulunmasında büyük zorluklar yaşanmış, buna rağmen restorasyonlar asıllarına uygun olarak başarılı biçimde gerçekleştirilmiştir [169]. Egeli, hem projelendirdiği hem de kontrolünü üstlendiği vakıf eserlerinde Klasik Türk Mimari üslubunu uygulamış, yabancı öğeleri dahil etmekten kaçınmıştır. Mimar Sinan türbesinin onarımı sırasında duvarındaki pencere sayısını ve türbeye giriş yerini değiştirmiştir. 1938 yılında, Beyoğlu'nda Galatasaray Ağası Hüseyin Ağa (1597-1598) tarafından yaptırılan ve Ağa Camisi olarak da anılan caminin onarımını gerçekleştirmiştir. Okmeydanı Sinan Paşa Camisi'nden şadırvan ve Otlukbayır dergâhından getirttiği fıskiyeyi bu caminin avlusuna yerleştirmiştir. Temellerine kadar inerek yenilediği caminin içerisini piyasadan getirttiği çinilerle bezemiş, bu arada minaresini de yeniden inşa etmiştir. Yenilik olarak iç mekâna sıra halinde secdeler koymuşsa da halkın buna karşı çıkması üzerine yerlerinden sökülmüştür. [169].

Şekil 4.62 Vakıflar Fen Heyeti, ön sırada soldan sırasıyla Vahan Kantarcı, Mustafa Rona, Vasfi Egeli, Süreyya Yücel ve arka sırada teknik ekip memurları [168]

Vasfi Egeli'nin Şehzadebaşı'ndan Üsküdar'a ne zaman taşındığı bilinmemektedir. Egeli, Üsküdar'da Zeynep Kamil civarında ailesi ile birlikte yaşamış ve hiç evlenmemiştir. Buradaki evlerinin yanması ile 1933 yılında Kadıköy Şekercibaşı Sokağı'na taşınmışlardır. 1938 yılında ise Kadıköy Moda'da dört katlı bir konağa

kardeşleri ve yeğeniyle yerleşen Egeli, hayatının sonuna kadar burada yaşamıştır.

Mimar Vasfi Bey'e ait olduğu bilinen en erken tarihli yapı, Vasfi Bey'in İstanbul Vakıflar Başmimarı olduğu dönemde, Eski Mülkiye Mektebi Müdürü Recai Bey'in eşi Güzide Belerman tarafından eşi ve oğlu için yaptırdığı Feneryolu Recai Yahya Camisi'dir (Şekil 4.63). Kadıköy'de, Fenerli Ahmet Sokağı'nda Feneryolu istasyonunun karşısında yer alan cami, 75.000 liraya mal edilmiştir. Bina taş temel duvarları üzerine tuğladan inşa edilmiş ve üstü ahşap çatı ile örtülmüştür [171].

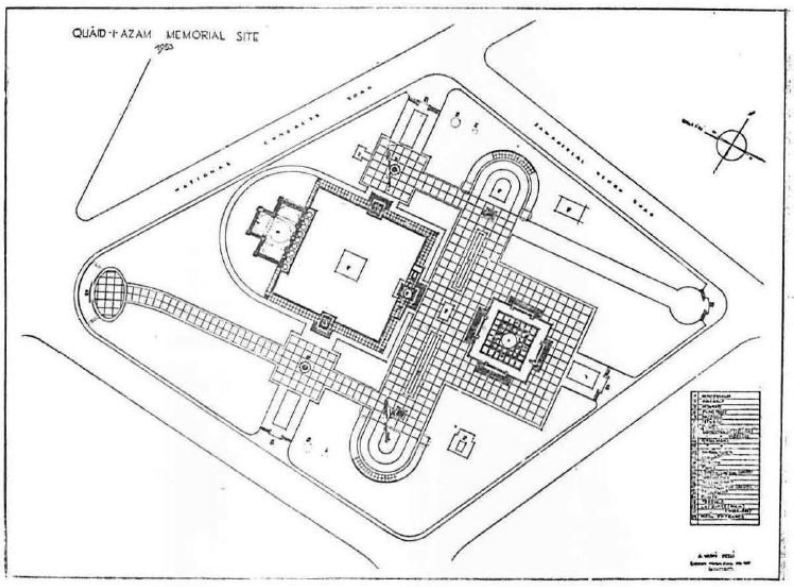
Şekil 4.63 Feneryolu Camisi [171]

Vasfi Egeli'ye asıl ün kazandıran yapısı, Şişli, Halaskârgazi ve Abide-i Hürriyet caddeleri arasında, eski süvari kışlasının yerinde yapmış olduğu Şişli Camisi'dir. Şişli'de Bir Cami Yaptırma ve Yaşatma Derneği kurucuları Şükrü ve Yusuf Gürün kardeşlerin 100.000 lira bütçe ayırdıkları cami yapımı için, İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Dr. Lütfü Kırdar'ın Şehir Meclisi kararı ile bu iş Vasfi Egeli'ye verilmiştir. 1945 yılında yapımına başlanan caminin planlarını Vasfi Egeli, statik uygulamayı Prof. Y.Müh. Mimar Fikri Santur, detaylarını Y.Mimar Nazimi Yaver Yenal ile Y.Mimar Vahan Kantarcı hazırlamıştır. Yapı kesme küfeki yaşından yığma olarak inşa edilmiş, üzeri betonarme bir kubbe ile örtülmüştür. Yapının girişinde beş penci kemerle oluşturulmuş bir revak bulunmaktadır. Alçı pencereleri Hezerfan Osman Usta'nın oğlu Tevfik Özkurşun, ahşap nakışları İzzet Orni, kubbe tavan nakışlarını Avni Uyar, taş ve üzerindeki bezemeleri de Kayserili İbrahim Tokluoğlu yapmıştır [169].

Vasfi Egeli, İstanbul Vakıflar Başmimarı olarak görev yaptığı sırada, 1951 yılında Pakistan Hükümeti'nin kurucusu Kaid-i Azam Muhammed Ali Cinnah için Karaşide türbe ve ona ithafen inşa edilecek olan caminin inşası için, inşa edilecek araziyi ve Pakistan'ın önemli şehirlerindeki Türk eserlerini incelemek üzere Pakistan Hükûmeti

tarafından davet edilmiştir [172]. 1952 yılında Arkitekt dergisinde çıkan bir habere göre, klasik Türk üslubunda yapılacak olan türbe ve caminin inşası için Pakistan'ın Ankara Büyükelçisi Gazanfer Ali Han ve Ali Vasfi Egeli arasında noter huzurunda bir sözleşme imzalanmış ve Egeli bu işte resmi olarak görevlendirilmiştir. Kendisinin davet edilmesinde Şişli Camisi'nin etkisinin olduğu aynı haber metninden anlaşılmaltadır [173]. Vasfi Egeli Türk mimari üslubunda bir avan proje hazırlamış (Şekil 4.64, 4.65) ve proje hakkında ingilizce bir broşür yayımlamışsa da, projenin uygulanmasından vazgeçilerek bir yarışma düzenlenmiştir. Mimar Ragian Squire ve ekibinin hazırladığı proje birinci seçilmiştir [174]. Bu projeyi de Pakistan halkının benimsememesi üzerine, proje değiştirilmiştir. Bu projeye dönemin Arkitekt dergisinde eleştiriler yöneltilmiştir:

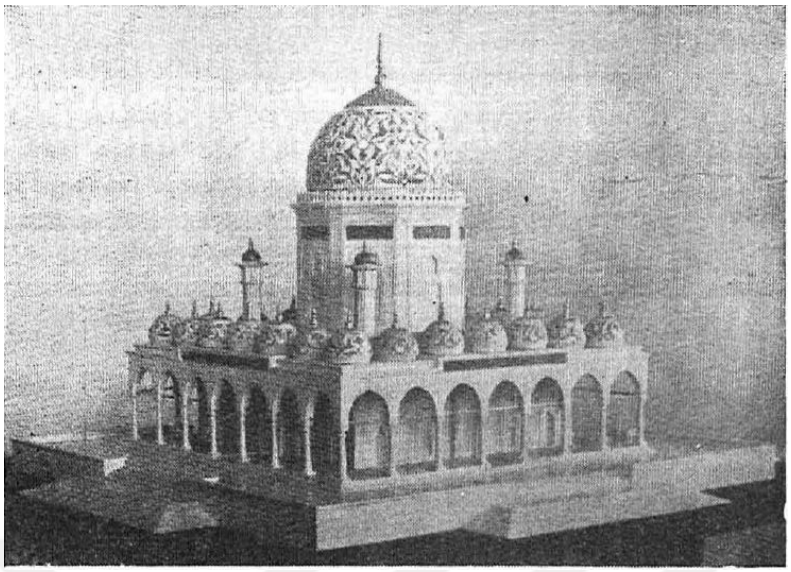
"İngiliz mimarı Raglan Squire tarafından yapılan ilk projeyi Pakistan halkı benimsemediğinden değiştirildi. Halen tatbik edilmekte olan proje, her ne kadar Hind mimarî karakterine uygun olduğu iddia ediliyorsa da, Pakistan mimarî karakteri ile hiç bir alâkası olmadığı, daha ziyade, 19 yüzyıl monumantal Avrupa mimarî tesirinde bir proje olduğu yek nazarda anlaşılmaktadır. Vasfi Egeli'nin "Cinnah" türbe ve camiinden müteşekkil mimari manzumesinin inşa edilmemesi hem kendisi hem de dost Pakistan hükümeti için bir talihsizlik olmuştur. Çünkü V. Egeli'nin projesindeki Türk ve İslâm mimarî karakteri diğer projelerden daha bariz olduğu aşikârdır."

Şekil 4.64 Vasfi Egeli'nin Pakistan Hükûmeti için hazırladığı projenin planı [167]

Egeli'nin bir diğer projesi olan Afet Yolal Camisi, Beşiktaş'ta 1. Levent Caddesi'nde, Mektep Sokak ile Sümbül Sokak'ın kesiştiği yerdedir. "Levent Camisi" de denilen bu camiyi, Tüccar İbrahim Yola, genç yaşta vefat eden kızı Afet Yola'nın anısına yaptırmıştır.1928 Vasfi Egeli'nin hazırladığı proje ile 1954 yılında caminin inşaatına

başlanmış, 1961 yılında yapımı tamamlanarak ibadete açılmıştır [168].

Şekil 4.65 Vasfi Egeli'nin Pakistan Hükûmeti için hazırladığı projenin genel görünümü [167]

Vasfi Egeli, 1955-1960 yıllarında,"Menderes istimlâkleri" olarak anılan çalışmalarda, Eyüp Camii ve çevresinin düzenlenmesi işini üstlenmiştir. Bu semtte bulunan vakıf eserleriyle türbe ve mezarların tespit edilmesi, son derece harap ve bakımsız halde bulunan tarihî eserlerin kurtarılması için projeler geliştirmiştir [170]. Eyüp Camisi ile çevresindeki mezarlıkların düzenlenmesiyle ilgilenmiş, belge niteliği taşıyan bu mezar taşlarının yok oluşunun önüne geçmiştir. Bu arada eski ustalarından Onnik Usta'yla çalışmayı sürdürmüştür [169]. Bu işle ilgilendiği sırada rahatsızlanmış, iki sene bu hastalıkla mücadele ettikten sonra da 10 Nisan 1962'de Kadıköy Moda Caddesi 107 numaradaki evinde vefat etmiştir. Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiş ve yaşadığı konak 1969-1970 yılları arasında apartmana çevrilerek "Vasfi Bey" adını almıştır [167] [168, s. 22]. Mezarı İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğünde memur olan kardeşi Hulusi Egeli'nin çabalarıyla ölümünden yedi yıl sonra yapılabilmiştir [169].

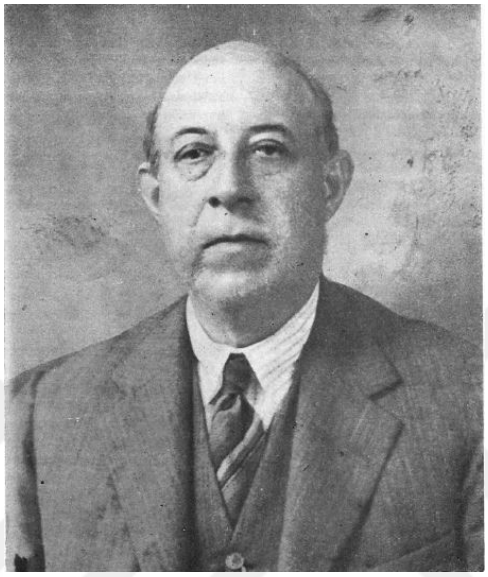
4.2 Serbest Çalışan Mimarlar

4.2.1 Viktor Adaman

Victor Adaman [9] (Şekil 4.66) 1880'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Petraki Adamandidis, Yeniköy Hasım Paşa Yalısı'nı inşa etmiş, Mısır Çarşısını onarmış, döneminin öne çıkan kalfalarındandır. 1896'da, 16 yaşında iken Mekteb-i Sultani'den;

[9]Mimar Viktor'un soyadı kaynaklarda "Adamanides, Adamanyides, Adamantides" gibi çeşitlilik gösterse de, Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin kayıtlarında ve çağdaşı olan Mehmed Nihad Nigizberk ve Vasfi Egeli'nin yazılarında "Adaman" olarak anıldığından, bu çalışmada "Viktor Adaman" ismi kullanılmıştır.

1900'de, 20 yaşında Ecole Spécial d'Architecture Paris'ten mezun olmuş, hemen ardından, 1901'de Paris Güzel Sanatlar Akademisi'ne (École des Beaux-Arts) devam etmiştir. Fakat ailesinin, özellikle annesinin yurda dönmesini istemesiyle Adaman'a gönderilen aylığın kesilmesine kadar gidilmiştir. Viktor Adaman bu isteğe rağmen, bir sene bir taraftan çalışmış, diğer taraftan eğitimine devam etmiştir. Yıl sonu tatilinde İstanbul'a geldiği sırada aile baskısına karşı gelemeyerek buradaki eğitimini yarıda bırakmıştır [175, ss.46].

Şekil 4.66 Mimar Victor Adaman [175]

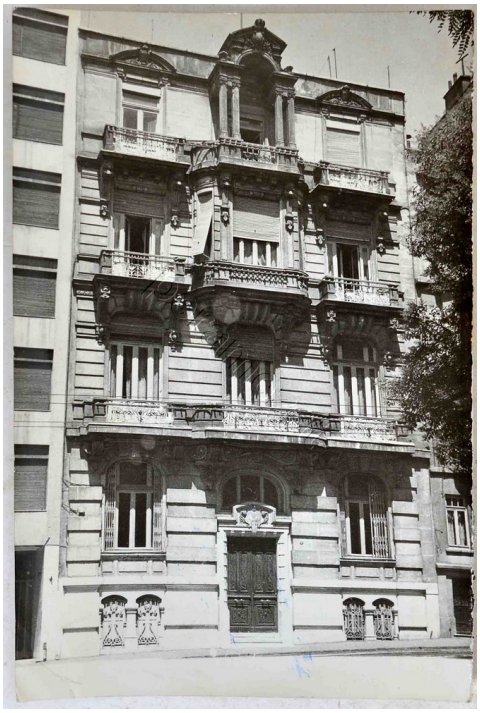
İstanbul'a döndükten sonra, Alexander Vallaury'nin çırağı olarak mesleki faaliyetlerine başlayan Adaman, 1 yıl burada devam ettikten sonra, 1902 yılında Dimitri Peçila ve Odisseus Püsküllü ile birlikte mimari proje ve inşaat müteahhitliği şirketini Galata'daki Büyük Millet Hanı'nda kurmuştur. İlerleyen yıllarda, Osman Fıtrî'nin de dahil olduğu bu şirket Adaman'ın son yıllarına kadar varlığını sürdürmüştür. Adaman çoğunlukla uygulama sahasında, inşa işlerinde faaliyet göstermiştir [175, ss.46]. Adaman'ın hem proje hem de inşa aşamasında bulunduğu yapılar; İstanbul Vali Konağı, İstiklal Caddesi'nde yer alan Luvr Apartmanı, Beşiktaş Tütün Deposu, Beyoğlu Asmalımescit Sokak no:19-21'deki S. Önay Apartmanı ve Beyoğlu Telgraf Sokak No:5'te bulunan Beyoğlu Spor Kulübü binasıdır [175, ss.47] [176].

İstanbul Vali Konağı(Şekil 4.67) bodrumla birlikte beş kattan meydana gelmektedir. Kışlık konut olarak kullanılan yapı, ailenin 1922 yılında Yunanistan'a göç etmesiyle hazineye devrolmuştur. 1922-27 yılları arasında Polonya Konsolosluğu olarak kullanılmış, ardından İstanbul İl Özel İdaresi'ne devredilmiştir. 2 Ocak 1927'den itibaren de İstanbul Valiliği tarafından lojman olarak kullanılan yapı, 2013 yılında bir onarım geçirmiştir.

Şekil 4.67 İstanbul Vali Konağı Binası

Yapıya ait tarihi belirlenemeyen bir fotoğrafta (Şekil 4.68), yapının son kat balkonunu örten, sağda ve solda ikişer adet sütuna taşıtılan bir beşik tonoz ve onun üstünde bezemeli bir üçgen alınlık görülmektedir. Bu fotoğraftan zaman içerisinde yapının cephesinde değişiklik yapıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 4.68 İstanbul Vali Konağı Binası'na ait tarihi belirlenemeyen bir fotoğraf [177]

Adaman'ın bir diğer yapısı olan Luvr Apartmanı'nın kesin yapım tarihi bilinmemekle birlikte, 1933 yılında "Loryan", günümüzdeki adıyla "Baylan" pastanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır [178]. Günümüzde giyim mağazası olarak kullanılmaktadır.

Viktor Adaman'a ait olduğu bilinen bir diğer yapı Beyoğlu Telgraf Sokak, 5 numaradadır (Şekil 4.69). Yapının üzerinde Adaman'ın adı dışında okunamayan başka isimlerde tespit edilmiştir. Bozis, bu yapının inşasında görev alanlar arasında Adaman dışında Fotiadis ve Kambanakis'in de isimlerini vermiştir [179]. Yapı bodrum üzeri dört kattan meydana gelmektedir. Yarım daire kemerli giriş kapısının yanında ortadaki daha geniş olmak üzere üç basık kemerli, bir yarım daire kemerli pencere bulunmaktadır. Birinci katta düz atkılı, ikinci katta basık kemerli pencere düzeni kullanılmıştır. Birinci kat döşeme seviyesinden taş bir silme geçmektedir. Yapı günümüzde Beyoğlu Spor Kulübü tarafından kullanılmaktadır.

Şekil 4.69 Beyoğlu Spor Kulübü Binası (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Bunların yanı sıra yalnızca inşasını gerçekleştirdiği yapılar, Gölcük çeşme fabrikası, Yüksekkaldırım'da bir sinema, Haydarpaşa Garı onarımı, Taksim Palas, Kazım Özalp villası, Salih Bozok villası, Mirgün Muhlis Erdener villası, Yeşilköy hava alanı, Galata'da Ankara Han, Beşiktaş Camisi onarımı, Melek ve İpek sinema salonları, Melek Apartmanı, Yıldız Teknik Okulu, Üsküdar Şemsipaşa Tütün Deposu, Beyazıt Meydanı'nda havuz, Tekirdağ Şarap Fabrikası, İkinci Vakıf Han ve Edirne Garı'dır [175].

Victor Adaman II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kurulan mesleki teşkilatlarda da aktif olarak rol almıştır. Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin kuruluşundan itibaren, Cemiyet içerisinde faaliyet gösteren Adaman, Eylül 1908'de Cemiyet'e asli üye olarak kaydolmuştur [27]. Viktor Adaman'ın Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne de üye olduğu bilinmektedir. Birliğin 1929 ve 1931 kongrelerine katıldığı bilinen Adaman, 2 Ocak 1931 Cuma günü düzenlenen Mimarlar Kongresi'nde yeni idare heyetine seçimlerinde aday olmasına ve oy toplamasına rağmen kazanamamıştır [175, 180]. 1936 yılına gelindiğinde Adaman'ın cemiyetçilik faaliyetleri hız kazanmıştır. 1936 yılında eş zamanlı olarak hem Türk Mimarlar Cemiyeti İstanbul Şubesi hem de Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi'nde idare heyetlerinde görev yapmıştır. 5 Ocak 1936'da düzenlenen Türk Mimarlar Cemiyeti'nin yıllık kongresinde Adaman; Seyfi Arkan, Zeki Sayar, Naci Cemal, İsmet Barutçu ile birlikte idare heyetine seçilmiştir [181]. Aynı yıl Türk Mimarlar Cemiyeti İstanbul Şubesi tarafından düzenlenen mimari ve şehircilik projelerinde alınacak ücretlerle ilgili bir talimatname hazırlamak üzere, idare heyeti tarafından seçilen komisyonda Adaman'da bulunmaktadır [182]. Cemiyet'in 1937'de seçtiği, Arif Hikmet Holtay'ın başkan, Zeki Sayar'ın kâtip olarak görev yaptığı idare heyetinde Adaman, Faruk Çeçen ve Seyfi Arkan ile birlikte üye olarak yer almıştır [183].

Mimarlar İstanbul'da, Ankara'dan tamamen bağımsız olarak 9 Mart 1927 tarihinde Güzel Sanatlar Birliği bünyesinde örgütlenen Mimari Şube içerisinde Adaman birçok idari görevi üstlenmiştir. 12 Ocak 1936'da düzenlenen Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi'nin yıllık kongresinde Adaman, Mimar Sedad Hakkı, Zeki Sayar, Naci Cemal, Samih Saim ve Seyfi Arkan ile birlikte idare heyetine seçilmiştir [181]. Bundan bir yıl sonra Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi idare heyetine yeniden seçilen Adaman; Arif Hikmet, Faruk Çeçen, Zeki Sayar, Sezai Ergüç ile birlikte idare heyetinde veznedarlık görevini üstlenmiştir [184].

1935 ve 1936 yıllarında Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi adına mimarların kazanç vergilerinin derecelendirilmesi için komisyonlar kurulmuştur. Bu komisyonların ikisinde de Viktor Adaman görev almıştır. 1935 yılında Abdullah Ziya, Zeki Sayar, Avadis Sarrafyan, ve Jan Tülbentciyan ile birlikte çalışan Adaman, bu yıl üçüncü sınıf mimarlar arasına girmiştir. 1936 yılında bir kişi değişiklikle aynı komisyon görevlendirilmiş, Abdullah Ziya'nın yerine Sırrı Bilen komisyona katılmıştır [143, 185].

II. Dünya Savaşı'nın ortalarında meslek hayatında sıkıntı yaşayan Adaman 1946 ilkbaharında, 66 yaşındayken kalp rahatsızlığı nedeniyle Büyükada'daki evine çekilmiştir. Maddi sıkıntıları nedeniyle evinin katlarını kiraya vermiş, kitaplarını

satmak istediğini Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne bildirmiştir. 18 Ocak 1948'de de hastalığına yenik düşerek hayata veda etmiştir [175]

4.2.2 İstepan İstepanyan

İstepan İstepanyan (Şekil 4.70), Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin 1940 yılında yayınladığı mevzuattan anlaşıldığı üzere Sanayi-i Nefise Mektebi'nden 1899 yılında mezun olmuştur ve diploma numarası 206'dır. Aynı mevzuatta adresi Talimhane Karakol Sokak No. 5, Kadıköy olarak kayıtlıdır [142]. 1935 yılında yapılan kazanç vergisi sınıflandırmasında İstepan İstepanyan, dördüncü sınıfa girmiştir [143]. II. Meşrutiyet Dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan cemiyetlerde yer alan İstepanyan, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie ve Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne üyedir [27, 33, 142].

Şekil 4.70 Mimar İstepan İstepanyan [142]

4.2.3 Konstantinos Kiryakidis

Rum Mimar Konstantinos Kiriakidis (1881-1942), 1901 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur. Halen öğrenci bulunduğu 1900 yılında, ileride birlikte çalışacağı Alexandre Néocosmos D. Yenidunia ve okul arkadaşlarıyla beraber "Büyük Tren İstasyonu" konulu bir yarışmaya katılmış ve birincilik ödülü almıştır. Ardından Ecole Special d'Architecture Paris'te eğitim görmüş, ailesinin Pera'daki Levantenler ile iyi ilişkileri sayesinde genç yaşta öne çıkmıştır. Kiryakidis Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne de üyedir. Mayıs 1909'da Cemiyet'e asli üye olarak kabul edilen Kiryakidis'in Cemiyet içerisinde herhangi bir idari görev üstlendiğine bir bilgiye rastlanmamıştır. Atina Teknisyenler Odası'nın arşivinde yer alan Kyriakidis'in

özgeçmişine ait belgeye göre, Kyriakidis Atina'ya göçtüğü 1922 yılına kadar, İstanbul'da, altmış kadar apartman, Pera'da bir otel, Ekrem Hakkı Ayverdi ile birlikte inşa ettiği Elhamra Sinema ve Tiyatrosu, Fatih Belediyesi, iki adet hastane çeşitli okul yapıları (Rum Patrikhanesi'ninki de aralarındadır), iki merkezi mezbaha yapmıştır [186].

Kiryakidis'in inşa ettiği apartmanlardan en dikkat çekeni Frej Apartmanı'dır (Şekil 4.71). Beyoğlu'nda Bankalar ve Büyük Hendek Caddeleri yer alan yapının, XIX. yüzyıl sonu veya XX. yüzyıl başında inşa edilmiş olması muhtemeldir. Kâgir binada putrelli volta döşeme kullanılmış, yapıya meydana bakan kuzeydoğu cephesinden basık kemerli bir giriş kapısından girilmektedir. Kapının iki yanında birer adet yivli pilaster bulunmaktadır. Girişte geniş bir yeralmaktadır. Buradan ortasında asansör bulunan "U" biçimli merdiven holüne ulaşılmaktadır asansör yerleştirilmiştir [187, ss.338].

Şekil 4.71 Frej Apartmanı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Cephe üç kısma ayrılmış ve her kısım kendi içinde düzenlenmiştir. Girişin yer aldığı ilk kısım özgünlüğünü koruyamamıştır. İkinci kısım dört kat boyunca bir metre çıkma yapılarak vurgulanmış ve bir silme ile sonlandırılmıştır. Bu silmeden sonra cephenin üçüncğ kısmı başlamaktadır. Köşelerde yarım daire planlı çatı örtüsünü aşan yüksek kuleler yapılmış ve üzeri eğrisel bir örtüyle kapatılmıştır. Cephede bitkisel art nouveau ve barok üslubunda bezeme öğeleri kullanılıştır (Şekil 4.72) [187, ss.338-339]).

Kiryakidis, okul döneminden sonra da Yenidünya ile ortak çalışmayı sürdürmüştür. Kiryakidis'in Yenidünya ile birlite tasarlamış olduğu yapılar Beyoğlu Yeniçarşı caddesi No:32'de yer alan Venullahi Apartmanı (Goethe Inst.), Sultanhamam Aşirefendi

Şekil 4.72 Frej Apartmanı cephe süslemesi (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Caddesi'ndeki Milli Reasürans Hanı (Türkiye Hanı) ve Beyoğlu Mis Sokak 18A'da bulunan apartmandır [179, ss.188]. Venullahi Apartmanı (Şekil 4.73) bodrum üzeri beş kattan meydana gelmektedir. Birinci kattan üçüncü kata kadar devam eden çıkma dört adet payandayla desteklenmiştir. Yapı birinci kat döşemesinden geçen bir silmeyle ayrılmıştır. Cephede Art Deco bezeme öğeleri kullanılmıştır. En üst katta merkezden eğrisel bir çıkma yapılmıştır. İç mekanı 1999 onarımı sırasında ciddi değişimlere uğramıştır.

Şekil 4.73 Venullahi Apartmanı (Goethe Inst.) [188]

Beyoğlu Mis Sokak 18A'da bulunan apartman beş kattan meydana gelmektedir. Zemin katında yarım daire kemerli üç adet kapı ve pencere açıklığı bulunmaktadır. Birinci kattan ikinci kata kadar devam eden bir çıkma yapılmıştır. Katlar arası cephe boyunca devam eden silmelerle ayrılmıştır. Pencere üstünde Art Nouveau süslemeler kullanılmıştır. Günümüzde otel olarak kullanılan yapının, zemin katında yer alan dükkan pastane olarak kullanılmaktadır.

Mimarların ortak olarak inşa ettiği bir diğer yapı Sirkeci'de Aşir Efendi Caddesi 33 numarada bulunan Milli Reasürans Hanı'dır. Günümüzde Türkiye Hanı olarak da anılmaktadır. Yapının cephesinde Kiryakidis ve Yenidünyanın adyazıtı bulunmaktadır (Şekil 4.74).

Şekil 4.74 Milli Reasürans Hanı'nın cephesi üzerinde yazan mimar isimleri (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Cephenin sağında ve solunda yer alan iki giriş kapısının üzerinde orfoz pencereler yerleştirilmiştir. Orfoz pencereler arasında sepet kulbu kemerle geçilmiş üç pencere açıklığı bulunmaktadır. Birinci kattan çatı seviyesine kadar devam eden merkezden bir çıkma ile cephede kademelenme sağlanmıştır. Birinci kat döşeme seviyesinden bir silme geçmektedir. Yapının diğer katlarında köşeleri pahlanmış dikdörtgen pencere düzeni kullanılmıştır. Cephe Art Nouveau bezeme öğeleri ile yoğun biçimde süslenmiştir. (Şekil 4.75)[189, ss.463-464].

Kiryakidis, 31 Mart Olayı'nda şehit düşenlerin anısına yapılacak olan anıt için açılan ve Mimar Muzaffer Bey'in birinci olduğu yarışmaya katılmıştır. Ayrıca Harîkzedegân Katevleri için bir proje hazırladığı ve Şehremaneti'nin Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'nin bu projeyi değerlendirmesini istediği bilinmektedir [179, ss.188].

Şekil 4.75 Milli Reasürans Hanı (Türkiye Hanı) (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

4.2.4 Apostol Pistikas

Apostol Pistikas (Şekil 4.76) Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin kayıtlarına göre 1911 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur [142]. 1914-1922 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermiştir [140]. 1931 yılındaki adresi Cibali No:172 olarak kayıtlıdır [146]. Türk Yüksek Mimarlar Birliği kayıtlarına göre 1940 yılında adresi Meşelik Sokak'ta Pistikas Apartmanı olarak geçmektedir ve bu apartmanın mimarının Pistikas olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.76) [142].

Pistikas'ın mimarı olduğu bilinen diğer iki yapı Tepebaşı'ndaki Palas 39 ve Taksim Lisesi köşesinde 19 parseldeki kâgir binadır. Tepebaşı, Akarca Sokak No:3'te bulunan Palas 39, 1999'da Milli Emlak Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Binadaki kiracılar, Pistikas'ın avukatıyla kontratları olmasına rağmen tahliye edilmişlerdir. Bina, devredildiği İstanbul Valiliği ve Rotary 2420 Bölge Kulüpleri işbirliğiyle yeniden yapılmıştır [191].

Apostol Pistikas, Cumhuriyet Dönemi'nden sonra kurulan mimar cemiyetleri içinde de faaliyet göstermiştir. 1940 yılında Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne üyedir. 28 Haziran-1 Temmuz 1948'de, Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) Lozan'da düzenlediği Kuruluş Genel Kurulu ve Kongresi'ne, Türk Yüksek Mimarlar Birliği adına Prof. Emin Onat, Doç. K. Söylemezoğlu, Y. Mimar H. Söylemezoğlu ile birlikte, Y. Mimar Apostol Pistikas'ın da katıldığı bilinmektedir [192, 193].

Şekil 4.76 Pistikas Apatmanı [190]

Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan bir yazıya göre Rum asıllı mimar ve mühendis Apostol Pistikas ve eşi Elisavit 1954 yılında akrabalarını ve dostlarını ziyaret etmek için Yunanistan'a gittiği sırada, dönüş yolunda Drama'daki yetimhaneyi ziyaret etmişlerdir. Hiç çocukları olmayan çift 10 yaşındaki Polikseni'yi evlat edinerek İstanbul'a dönmüşlerdir [10]. Polikseni, İstanbul 5. Asliye Hukuk Hâkimliği'nin 23 Ocak 1955 günkü 4439 sayılı kararı ile Pistikas'ların nüfusuna geçmiştir. Apostol Pistikas 1981 yılında vefat etmiştir (Ek-M)[194].

4.2.5 Toma Ağaoğlu

Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki eğitimini 1904 yılında bitiren Toma Ağaoğlu, Annuaire Oriental'de 1909-1929 yılları arasında çalışmış, Türk Yüksek Mimarlar Cemiyeti'nin kayıtlarına göre 1940 yılında da mesleki faaliyetlerini sürdürmüştür [140, 142]. 1935 yılında Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi tarafından yapılan kazanç vergisi sınıflandırmasında Toma Ağaoğlu ikinci sınıf mimarlar arasına girmiştir [143]. Mimarın adresi 1931'de Galata Küçük Han 6 numara [179], 1940 yılında Galata Büyük Millet Han 38 numaradır [142].

[10]Polikseni, İstanbul 5. Asliye Hukuk Hâkimliği'nin 23 Ocak 1955 günkü 4439 sayılı kararı ile Pistikas'ların nüfusuna geçmiştir. Polikseni, ailesinin vefatı üzerine rahatsızlanmış, şizofreni teşhisi konularak Balıklı Rum Hastanesi'ne yatırılmıştır. Hazine, kazanılan vesayet hakkına itiraz ederek, Palas 39'u boşaltmıştır [194]

4.2.6 Dimitri Çilenis

Dimitri Çilenis'in (Şekil 4.77) ailesi 19. yüzyılın sonlarında Kapıdağı yarımadasının kuzeydoğusunda bulunan ve eski adı Muhanya olan bir köyden İstanbul'a göç etmiştir. Babası Vasilios Çilenis isimli bir kalfadır. 1903 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan Çilenis'in, Kumkapı'daki Panagia Elpida Kilisesi'nin mimarı olduğu söylenmektedir [176]. 1931 yılındaki adresi Kumkapı, Telli Odalar Sokağı, No:37'dir [146]. Taksim Meydanı, Sıraserviler Caddesi, No:25'teki Taner Palas, Nuruosmaniye Camisi yakınındaki Tavukpazarı Sokağı ile Atik Ali Paşa Medrese Sokağı köşesindeki Harika Han No:20, Halaskârgazi Caddesi, No:149'daki Ak Apartmanı ve Burgazada dört çocuğu için yapmış olduğu ve sonrasında varlık vergisi nedeniyle 1942'de satmak zorunda kaldığı evler mimarın bilinen yapıları arasındadır [179]. Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin 1940 yılı kayıtlarında mimarın adresi Yeniyol Sokak No:9 Burgazada olarak geçmektedir [142].

Şekil 4.77 Mimar Dimitri Çilenis [142]

Bu yapılardan Harika Han, bodrum kat üzeri beş kattan meydana gelmektedir. Yapı zemin kat döşemesinden bir silme ile ayrılmıştır. Birinci ve üçüncü katlarda düz atkılı dikdörtgen, ikinci ve dördüncü katlarda basık kemer içerisine oturtulmuş dikdörtgen pencere düzenine sahiptir. Birinci ve ikinci katlar cephede çıkma yapılarak vurgulanmıştır (Şekil 4.78).

4.2.7 A.F. Dimitrakopulos

1902-1922 yılları arasında etkinlik gösteren Mimar Dimitrakopulos, Lambridas Evi olarak anılan Büyükada'da Maden Selvili Camisi Sokağı 6 numara'daki iki katlı bahçeli ahşap ev ve Beyoğlu, Çukurlu Çeşme Sokak No:2'deki apartmanın (Şekil 4.79) mimarıdır. Annuaire Oriental'de "Diplomalı mimarlar, proje ve inşaat taahhütleri"

Şekil 4.78 Harika Han (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

şeklinde verilen ilandan, G. Emmanoulides ile 1905-1908 yılları arasında önce Ada Han 14 numara, sonra 12 numarada ortak olarak çalıştıkları anlaşılmaktadır. Burgazadalı olan Dimitrakopulos sonrasında Yunanistan'a göç etmiştir [179].

Beyoğlu Çukurlu Çeşme Sokak No:2'de bulunan apartman bodrum üzeri üç kattan oluşmaktadır. Yapının camekanla kapatılan çatı katının özgün olup olmadığı bilinmemektedir. Yapıya üç basamakla çıkılan basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Yapının zemin katı günümüzde dükkan olarak kullanılmaktadır. Bir ve ikinci kat pencereleri basık kemer içinde yerleştirilmiş dikdörtgen pencere düzeni kullanılmıştır. Birinci katta merkezden çıkma yapılarak kapalı bir cumba oluşturulmuş ve payandalarla desteklenmiştir. Çıkmanın üzeri ikinci katta bulunan dairenin balkonu olarak tasarlanmıştır.

4.2.8 Panayiotis Epivatinos

1907 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur. 1907-1927 yılları arasında İstanbul'da serbest çalışmıştır. 1925-26 yılları arasında göçmenleri iskan kurulunda mühendis olarak, 1926'dan sonra Ksanthi'deki bürosunda serbest olarak çalışmıştır [179].

Şekil 4.79 Beyoğlu Çukurlu Çeşme Sokak No:2'de bulunan apartman (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

4.2.9 D. Periklis Fotiadis

Fotiadis, Marmara Adaları'ndan İstanbul'a yerleşen bir burjuva bir Rum ailenin çocuğu olarak 1859'da, İstabul'da dünyaya gelmiştir. Babası Dimitrios Fotiadis eğitimini İlahiyatçı Theofilos Kairis ile birlikte almış bir öğretmendir [195]. Aynı zamanda edebiyatla uğraşmaktadır ve İstanbul Rum Edebiyat Dergisi'nin üyesidir [179, ss.178]. Kardeşi Foti Fotiadis bir doktordur ve 1902 tarihli "The Language Issue and Our Educational Rebirth" kitabının yazarıdır. İstanbul'da Sanayi-i Nefise Mektebi'ni bitiren Periklis Fotiadis, 1886'da mimar olarak çalışmaya başlamıştır. Tsilenis, 1886 yılından itibaren 37 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nde çalışan Fotiadis'in İstanbul ve diğer vilayetlerde yaptığı toplam yapı sayısını 85 olarak vermektedir [195].

Fotiadis'in erken tarihli yapılarından biri Zografeion Rum Erkek Lisesi binasıdır. Açılan proje yarışması Pera'da bulunan Panagia Rum Okulu'nun yönetim kurulu, okul binasının yetersizliği ve öğrenci kapasitesinin karşılanamaması gibi sebeplerle yeni bir okul binası yaptırmaya karar vermiş ve 1890 yılının Şubat ayında bir proje yarışması açmıştır. Atina Teknik Üniversitesi profesörlerinden seçici bir kurul oluşturulmuş; kurul, Perikles Fotiadis'in kazanan proje önerisini "bilimde uzman bir adamın yaratısı" ve "okul binasına uygun gerçek bir Yunan stili" olarak nitelemiştir. Dönemin Pera'sında bir dergide çıkan şu sözler, kamu hizmeti veren yeni binaların İstanbul Rum Cemaati tarafından nasıl görüldüğünü anlatmaktadır:

> "... bu harikulade binanın inşasını sağlayan bağışçılara cemaatimizin derin ve samimi minnettarlığının yanı sıra, okulun genç mimarı Bay

> Fotiadis'in bilimsel ve metodik zekasına duyduğumuz hayranlık haklı çıkmıştır. Nispeten dar ölçülerde bir arsa üzerine tasarım yaparken mekanı son derece ekonomik kullanmayı hedeflemiş, başşehrimizde binlercesi içinde bir eşi daha bulunamayacak kadar harikulade ve ferah bir yapı ortaya çıkarmıştır... [196]".

Yarışmaya dokuz Rum mimar, ayrı ayrı rumuzlar kullanarak katılmışlardır. Sonuç olarak Anaksagoras rumuzuyla yarışmaya katılan Fotiadis'in projesi kazanmıştır. Fotiadis, şartnameye uygun olarak kısıtlı bir arsa üzerine, Neoklasik üsluplu bir okul binası öngörmektedir. Mekteb-i Sultani'nin hemen yanında inşa edilen yapı, 19 Eylül 1893 günü Rum Patriği Neofitos Efendi'nin takdisleriyle açılmıştır. Okula en büyük maddi desteği sağlayan Epirli Rum banker Hristaki Zografos'un anısına "Zografeion" adı verilmiştir. Bu sırada 34 yaşında olan Fotiadis, İstanbul Rum Cemaati için Kumkapı semtindeki Aya Kiryaki Rum Kilisesi'ni inşa etmiştir [179, ss.178-179].

Aya Kiryaki Kilisesi Kumkapı semtinin kuzeydoğu tarafında, Kadırga Limanı Caddesi'nde ve 21 numarada yer almaktadır. Yerinde bulunan kilisenin 1894 depreminde yıkılmasıyla mimar Periklis Fotiadis'in tasarımı ile yeniden inşa edilerek, 1901'de ibadete açılmıştır. Kilise, kesme taştan inşa edilmiş, tuğla kemer örgülü, merkezi plan tipinde ve kare planlı naosu yüksek kasnağa oturan kubbe ile örtülü bir yapıdır. Doğu-batı aksında dikdörtgen planlı kilisenin kuzey ve güney cephelerinde yükselen kare planlı, baldaken tipte ve kubbeli çan kuleleri, yapının ana kitlesinden dışarı doğru çıkmaktadır [197].

Rum Camaatine ait önemli yapıların mimarlığını yapan Periklis Fotiadis'in bir diğer yapısı 1896'da yapılan Heybeliada Ruhban Okulu'dur. Bugünkü binadan önce, burada zemin katı kâgir, ikinci katı ahşap olan iki katlı bir bina bulunmaktaydı. 1894'teki depremde yıkılan bu binanın yerine bugünkü kâgir yapı inşa edilmiştir. Okul binasının planı, "U" biçiminde ve simetriktir. 3 katlı binada katlar silmelerle ayrılmıştır. Ana girişin olduğu batı cephesinde zemin katta demir parmaklıklı kareye yakın dikdörtgen pencereler bulunur. Girişin hemen iki yanındaki odalar ziyaretçiler içindir. Holün iki yanında, kuzey ve güney yönlerdeki koridorlara açılan kapılar vardır. Bu koridorlardan yapının diğer kanatlarına geçilir. Bu bölümlerde dershaneler, yatakhane ve yemekhane yer alır. Holdeki mermer merdivenlerle 2. kata çıkılır. Bu katta müdür ve öğretmenlerin odaları bulunmaktadır [198, ss.58].

Periklis Fotiadis, 1896 yılında Cibali Ayakkapı'da iki katlı ahşap Rum mahalle okulu Zafirapulos Eğitim Kurumları'nı inşa etmiştir. 1896'da, Cibali'de öncesinde varolan Aziz Nikola Kilisesi karşısında bulunan eski okulun yıkılıp yeni bir pkulun inşa edilmesi söz konusu olmuştur. Ahşap okul binası bodrum, zemin ve birinci kattan oluşmaktaydı.

Yapı daha sonra değiştirilerek dört sınıflı bir okul haline gelmektedir. Yapı Haliç sahili düzenlemeleri sırasında yıkılmıştır [179, ss.180].

Fotiadis'in inşa ettiği diğer yapılar: Yedikule'deki Panagia ve Marasleion Okulu, Galata Okulu, Rum-Ortodoks Patrikhanesi'ndeki Evgenideion binası, Balıklı Rum Hastanesi'nin bir bölümü, Kandilli'de Evgenidia Rum İlkokulu, Taksim Aya Triada Kilisesi'nin avlusundaki Evgenidio Aşevi'dir [179, ss.180].

4.2.10 Zaharias Hanopulos

1908 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur. 1909-1924 yılları arasında İstanbul'da serbest mimar olarak, 1924-1931 yılları arasında Yunanistan Sosyal Yardım Bakanlığı'nın Selanik'teki müdürlüğünde görev yapmıştır. Çoğunlukla şehir planlamasıyla ilgili çalışan Hanopulos, 1931'den sonra Selanik'te serbest olarak çalışmıştır [179].

4.2.11 Vlasios İlliadis

Ecole Special d'Architecture Paris'ten 1906'da mezun olan Vlasios İlliadis, 1906-1910 yılları arasında Kozlu Kömür Madeni Teknik Müdürlüğünde çalışmış, 1910-1924 yılları arasında İstanbul'da mimari tasarım ve müteahhitlik işleriyle uğraşmıştır. 1924-1927 arası Makedonya İskan Müdürlüğünün teknik departmanında görev almış, 1927'den itibaren Yunanistan Sosyal Yardım Bakanlığının Makedonya bölgesindeki müdürlüğünde yeniden inşa kontrolörü olarak çalışmıştır [179].

4.2.12 Patroklos Kambanakis

1858'de Yunanistan'ın Andros Adası'nda doğmuştur. Atina Politeknik Enstitüsü'nde mimarlık okumuş, lisansüstü eğitimini Paris'te tamamlamıştır. Annuaire Oriental'e göre 1889-1922 yılları arasında, Helen Filoloji Cemiyeti kayıtlarına göre 1888 yılında etkinlik göstermiştir. Yaptığı hizmetlerden dolayı dördüncü rütbeden Nişan-ı Mecidi ile ödüllendirilmiştir. Annuaire Oriental'in 1905 yılı kayıtlarına göre adresi Ağa Hamamı Sokak Skarlato Apartmanı No:4, 1912 yılı kayıtlarına göre adresi Beyoğlu Ağahamamı Sokak No:4 olarak kayıtlıdır [179, ss.183].

Kambanakis, Kebeci Köşkü'nün Belçika Sefareti'ne dönüştürülmesi işinin tasarımını ve uygulamasını gerçekleştirmiştir. Belçika Hükümeti, Kebeci Ailesi'ne ait olan bu yapıyı 19. yy. sonunda satın alarak, Kebeci Köşkü'nün "Le Palais de Belgique" (Belçika Sarayı) olarak yeniden işlevlendirilmesi için elçi Errembault de Dudzeele, Ananian biraderler ve Patroclos Kambanakis ile görüşmüş, bu görüşmeler sonucunda

Belçika Hükümeti'nin tavsiyesi ile köşkün esas mimarı olan Kambanakis ile anlaşma sağlanmıştır. Kambanakis Eylül 1900'de Belçika Sarayı'nın yenileme projesi için tasarıma başlamış, yapının inşası 1904 yılında tamamlanmıştır. Mevcut köşke, arazinin doğu bölümünde üç katlı yeni bir bina ilave edilmiştir. Bodrum katı tamamen konsolosluk için ayrılmış, konsolos makamı, sekreterya, vize, arşiv, haberleşme, ticari ataşelik ve makine dairesi bölümleri bu katta planlanmıştır. Zemin kat ise diplomatik toplantılar, özel davetler ve balolar için tasarlanmıştır. Yapının birinci katı konsolos ve ailesine ayrılmıştır. Yatak odaları, misafir odaları ve banyo gibi mekânlar bu katta çözülmüştür. İkinci kat ise yine konsolos çocukları için hazırlanmış ve birinci kat planı tekrarlanmıştır. Ön cephede zemin katta iki adet dorik düzen sütunun taşıdığı merkezi bir portik yükselmektedir. Portik, üçgen bir alınlıkla 1. kat bitiş hizasında son bulmaktadır. Üçgen alınlık köşeleri, palmiye motifleri ile süslüdür ve merkezinde Belçika kraliyet arması yer almaktadır [199, ss.196-199].

Mimar Kambanakis'in inşa ettiği tiyatro binaları da mevcuttur. Tepebaşı Meşrutiyet Caddesi No:17'de bulunan Pathe isimli eski tiyatronun daha sonra Belediye, Anfi, Asri ve ses sinemaları olarak ismi değiştirilmiştir. İstanbul Şehremaneti bu sinemanın sahibi iken Pathe Film şirketi işletmeciliğini üstlenmiştir. Bina 1889 yılında Açıkhava Tiyatrosu olarak yapılmıştır. Bir yıl sonra yanmış, 1892'de tekrar inşa edilmiştir. Kambanakis 1905'te tiyatronun çıkışını Kallavi Sokağı'nın karşısına almış ve tiyatronun 1200 kişiye hizmet vermesini sağlamıştır. 1908-1942 yılları arasında sinema olarak kullanılan yapı tekrar tiyatroya çevrilmiş ve 1958'de tamir edilemeyecek kadar eskidiği gerekçesiyle yıktırılarak yerine TÜYAP İstanbul Sergi Sarayı yaptırılmıştır [179, ss.183-184].

Kambanakis'in bir diğer tiyatro yapısı Beyoğlu, İstiklal Caddesi No:140 Halep Hanı'ndaki eski Varyete Tiyatrosu'dur. Sonrasında Royal Fransız İdeal Sineması olarak ismi değiştirilmiş ve Şehir Tiyatrosu komedi kısmı ve Ses Sineması olarak kullanılmıştır. İnşa tarihi 1885 olan handa, sinemanın tiyatro olarak inşa edilmesi 1904 yılında Kambanakis tarafından gerçekleştirilmiştir. Tiyatronun yönetimini devralan Ramirez Kambanakis ile 500 liraya anlaşılmıştır. Kambanakis tiyatroya 70 loca yapmış ve yangına karşı güvenlik önlemlerini almıştır. Çok geniş çıkışlar, fuaye ve sinema salonları inşa edilmiş ve tiyatro yaklaşık olarak Dormen Tiyatrosu dönemindeki şeklini almıştır [179, ss.184].

Udine arşivinde bulunan Galata'daki mescit yapımı için sunulan, aralarında Raimondo D'aronco'nun projesinin de yer aldığı dört projeden biri Kambanakis'e aittir. Kambanakis'in 1903 yılında tasarladığı bu proje oryantalist üslupta olup kaş kemerli pencereler ve soğan kubbe kullanılmıştır. Bundan bir yıl sonra 1904 yılında da Fener Erkek Lisesi'ne bir spor salonunu inşa etmiştir. 1891'de, Kambanakis'e, Haseki

Nisa (Kadın) Hastanesi barakalarının fahri mimarı olması sebebiyle nişan ve madalya verilmiştir. Sarayda da kendisine bazı görevler verildiği bilinmektedir [179, ss.184].

4.2.13 Kleovulos Klonaridis

1900 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur. Atina Teknisyenler Odası'na göre 1900 yılından itibaren, Annuaire Oriental'e göre ise 1909-1927 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Sıraselviler Liva Sokak No:7'deki apartmanı M. Vlassiades ile birlikte inşa etmişlerdir [179]. Bu apartman bodrum üzeri beş kattan meydana gelmektedir. Üç basamaklı merdivenle ulaşılan basık kemerli bir girişi bulunmaktadır. Birinci kattan beşinci kata kadar devam eden çıkma üzerinde bir, iki ve üçüncü katlarda düz atkılı dikdörtgen, en üst katta ise yarım daire kemerli pencere düzeni bulunmaktadır (Şekil 4.80).

Şekil 4.80 Liva Apartmanı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Mimarın bilinen bir diğer yapısı Beyoğlu, Sıraselviler, Abdullah Sokak No:4 Hurşit Bey iş hanıdır. Yapıda "E. Faracci ve C. Clonaridis' adyazıtı yer almaktadır. Bu yazıtta, kendilerinin mimar ve mühendis olduklarını gösteren "Ingenieurs Architects" ifadesi yer almaktadır. [179] (Şekil 4.81).

Hurşit İş Hanı bodrum üzeri beş kattan meydana gelmektedir.Basık kemerli bir giriş kapısı bulunmaktadır. Cephede birinci kattan dördüncü kata kadar devam eden eğrisel bir çıkma yapılmıştır. Cephede bitkisel ve insan figürlü Art Nouveau bezeme öğeleri kullanılmıştır (Şekil 4.82).

Şekil 4.81 Hurşit İş Hanı'nın cephesinde bulunan yazıt (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

Klonaridis, Tarlabaşı Sakızağacı Sokak No:59 Sakız Apartmanı'nın da mimarıdır. Atina'ya göç eden Klonaridis, Atina'da kendi bürosunda mimarlık faaliyetlerine devam etmiş ve Selanik'te Siritaki Konağı'nı inşa etmiştir [179].

Şekil 4.82 Hurşit İş Hanı (Mekselina Gececi Arşivi, 2020)

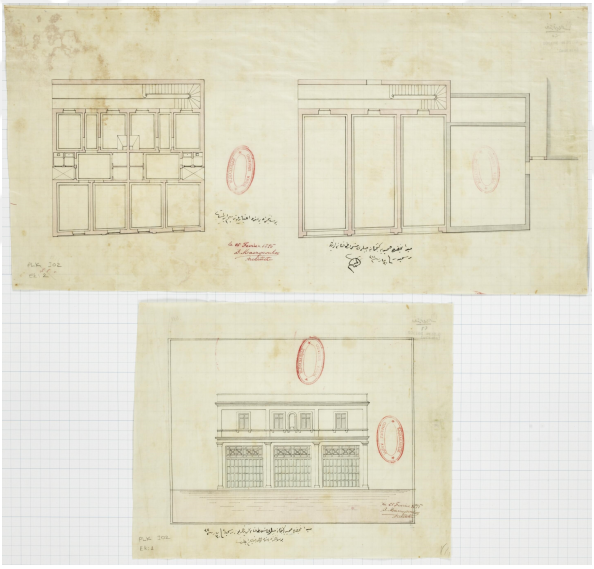
4.2.14 Konstantinos Lambrinos

1907 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan Lambrinos, 1907-1922 yılları arasında İstanbul Şehremaneti'nde çalışmış, eş zamanlı serbest olarak faaliyet göstermiştir. Bina yol liman yapımı ve şehre su dağıtım şebekelerinin kurulmasında görev yapmıştır. 1923-1925 yılları arasında, Yunanistan'a göç ettikten sonra Yunanistan Halkideon Belediye'sinde mimar, 1925'ten sonra Atina'daki bürosunda serbest olarak çalışmıştır [179].

4.2.15 Velisarios Belizaire Makropulos

Oya Şenyurt, Belizaire Velisarios Makropulos'un 1889 yılında Sanâyi-i Nefîse Mektebi'nden mezun olduğunu yazmış olsa da Çetin Ünalın'ın yayımladığı Génie Civil Ottoman dergisinin Redaksiyon Komitesi'nde Makropulos Ecole des Beaux-Arts mezunu olduğu kayıtlıdır [179] [34, ss.84]. 1890-1908 yılları arasında Evkaf Nezareti ve Maliye'de, 1900-1902 yılları arasında Anadolu Demiryolları şirketinde mimar olarak çalışmıştır. 1910-1922 yılları arasında İstanbul'da, 1922'den sonra Atina'da serbest mimar olarak çalışmıştır [179]. Makropulos'a ait olduğu bilinen yapılar Sıraselviler Caddesi 51 numaradaki apartman ve Karaköy Aya Triada Kilisesi'dir [179].

Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde, Makropulos'un Evkaf Nezareti'nde görev yaptığı 1895 yılına ait, Hamidiye Kütüphanesi hafız-ı kütüp meşrutası için çizdiği iki belge mevcuttur. Çizimde yer alan ve Mimar Kemaleddin Bey'e ait olduğu düşünülen bir başka mühür, Makropulos'un bu yapını tasarımından çok çizim sürecinde görev aldığını düşündürmektedir (Şekil 4.83).

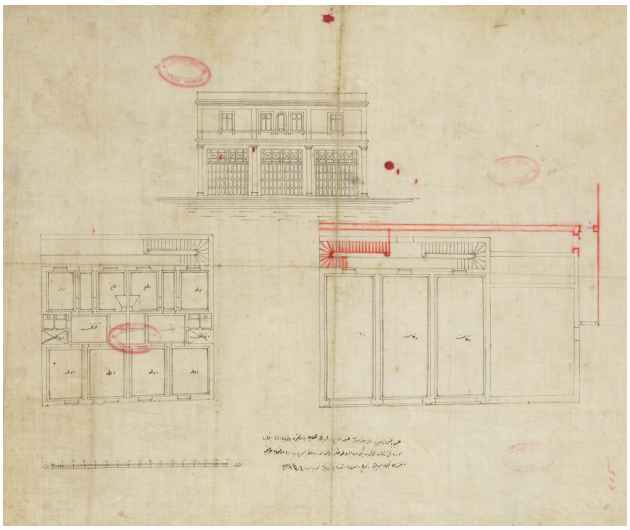

Şekil 4.83 Hamidiye Kütüphanesi hafız-ı kütüp meşrutasının Makropulos imzalı çizimi [200]

BOA, PLK.p.302'de kayıtlı olan belgede ise Hamidiye Kütüphanesi hafız-ı kütüp meşrutasına ait bir çizim taslağı bulunmaktadır. Bu çizimin taslak olduğunu düşündüren şey merdiveni kırmızı bir kalemle aynalanarak çizilmiş olmasıdır (Şekil 4.84).

4.2.16 Ahileas N. Mavromatis

1904 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan Mavromatis, 1904-1922 yılları arasında İstanbul'da serbest mimar olarak çalışmıştır. Fener'de Sadrazam

Şekil 4.84 Hamidiye Kütüphanesi hafız-ı kütüp meşrutasının Makropulos imzalı taslak çizimi [200]

Ali Paşa Caddesi'nde patrikhaneye ait olan muhasebe ve toplantı salonlarını içinde bulunduran binanın mimarıdır. Çilenis'e göre, Ethnika Filanthropika Kalastimata'nın (Hayvanseverler Derneği) mimarıdır. 1923 yılında Yunanistan'a göçen Mavromatis'in adrsi Krintos olarak kayıtlıdır. Yunanistan'da 1923-1926 yılları arasında mimar Vasilios Kuremenos ile birlikte serbest çalışmış ve Evangelimos adında bir şifahane kurmuştur. 1929-1930 yıllarında Kalambaka-Veriye arası demiryolu binalarını inşa etmiştir. 1930'dan itibaren Korint depreminde zarar görenler için için kurulan organizasyonda mimar olarak çalışmıştır [179].

4.2.17 Vasilios Melayios

1913 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur. 1914-1918 yılları arasında İstanbul'da Bahriye Nezareti'nin teknik bölümünde ve İstanbul Şehremaneti ile sultan sarayları mimarı olarak görev yapmıştır. 1918-1925 yılları arasında serbest olarak çalışmıştır. Sonrasında Yunanistan'a göç etmiş ve burada 1925-1931 yılları arasında Makedonya İskan İdaresinde çalışmış, eş zamanlı olarak Seres vilayetindeki okulların yeniden inşasında mütfettiş olarak çalışmıştır. 1931'den itibaren Selanik'te serbest olarak faaliyet göstermiştir [179].

4.2.18 Dimitri N. Peçilas

Dimitri N. Peçilas 1880 yılında doğmuştur. Sanayi-i Nefise Mektebinde eğitim gören Peçilas, 1900 yılında buradan mezun olmuştur [143]. Şevki Balmumcu'nun aktardığına göre, mezuniyetinden iki yıl sonra, 1902 yılında, Odisseus Püsküllü ve Victor Adaman ile birlikte bir proje ve inşaat şitketi kurmuşlardır. Bu ilk büro Galata'da

Büyük Millet Hanı'nda (eski adıyla Hastahane Han) açılmıştır [175]. 1931 yılındaki adresi Büyük Millet Han, No:92 Galata'dır [146]. Annuaire Oriental kayıtlarına göre, Galata, Helvacı Sokak, Hastahane Hanı, 42 numarada, 1908-1914 ve 1926-1928 yılları arasında, Peçilas'ın Adaman ile birlikte çalıştığı bilinmektedir [137]. Beyoğlu Asmalımescit Sokak No:19-21'deki S. Önay Apartmanını Mimar Viktor Adaman'la yaptığı, yapının üstündeki "V. Adamantides ve D. Petsillas" yazıtından anlaşılmaktadır. Bu yapı mimarın bilinen tek yapısıdır [179].

29 Eylül 1935 yılında Tan gazetesinde çıkan bir habere göre, mimarların kazanç vergisine göre yapılan sınıflandırmada, Peçilas üçüncü sınıf mimarlar arasına girmiştir [201]. Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesine üye olduğu bilinen Peçilas, Arkitekt dergisindeki ölüm ilanına göre 1935 yılında vefat etmiştir [143]. Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi komisyonunca yapılan bu sınıflandırma Arkitekt dergisinin Eylül 1935 sayısında da küçük farklılıklarla yayımlanmıştır. Peçilas'ın adı dergideki listede bulunmamakla birlikte, listenin hemen altında kendisinin ölüm ilanına yer verilmiştir. Bu durum, Peçilas'ın 1935 Eylül'ünde vefat etmiş olabileceğini düşündürmektedir.

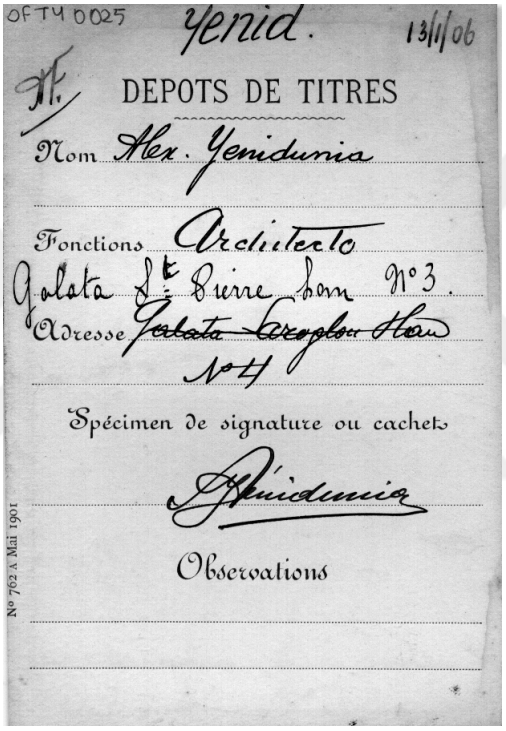
4.2.19 Odisseus Püsküllü

Odisseus Püsküllü'nün baba adı Apostolos'tur. 1903 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur [179]. Şevki Balmumcu'nun aktardığına göre 1902 yılında Viktor Adaman ve Dimitri Peçilas'la birlikte bir proje ve inşaat müteahhitliği şirketi kurmuştur [175]. Bu büro Adaman'ın ölümünden bir süre öncesine kadar faaliyetini devam ettirse de, Mimar Püsküllü Efendi'yle olan birlikteliğinin ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. Annuaire Oriental kayıtlarına göre 1906-1928 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermiştir [140]. Atina'ya göç eden Püsküllü Efendi'nin burada da büro açarak faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir [179].

4.2.20 Aleksandros D. Yenidünya

Annuaire Oriental kayıtlarına göre 1902-1932 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermiştir [202]. Sanayi-i Nefise Mektebi'nde mimarlık eğitimi alan Mimar Aleksandros Yenidünya, 1900 yılında, Konstantinos Kiryakidis ve diğer okul arkadaşlarıyla beraber "Büyük Tren İstasyonu" konulu bir yarışmaya katılmış ve birincilik ödülü almıştır [186]. Mezun olduktan sonra da ortak olarak çalışmaya devam eden Kiryakidis ve Yenidünya'nın bürosu, Annuaire Oriental kayıtlarına göre 1901-1903 yılları arasında Galata Kara Mustafa Sokak No:71, Köçeoğlu Hanı oda 6'da, 1904-1905 yılları arasında Galata, Rue Keumurdji, Saroglou Hanı, oda 4'te, 1906-1911 yılları arasında Galata Kara Mustafa Sokak No:71, Köçeoğlu Hanı oda 6-7'de (1908'de itibaren oda 7-8) bulunmaktadır [137]. 13 Ocak 1906 tarihli,

mimarın Osmanlı Bankası'ndaki menkul kıymetler mevduatına ait bir belgede (Şekil 4.85) 1912-1913 yıllarında, Kiryakidis'le ortaklığı bozarak, aynı adreste tek başına çalıştığı görülse de, 1912 yılı kayıtlarında Beyoğlu Küçükparmakkapı Sokak No:14'te "Yenidunia ve Kyriakidis Şirketi" adında yeni bi ortaklık kurmuşlardır. 1914 yılında E. Faracci ile birlikte Galata, Banka Sokak St. Pierre Hanı'nda çalışmıştır. Alexandre Yenidünya'nın burayı dominikan rahipleri mütevellisi Rahip Jean M. Vitale'den yazıhane olarak kiraladığına dair belgeler bugün SALT Araştırma arşivinde yer almaktadır [203]. Kiryakidis ile birlikte inşa ettiği İstiklal Caddesi No:401-403'taki İzzet Bey Apartmanı ve Venullahi Apt. (Goethe Ins.) ve Türkiye Han mimarın bilinen yapıları arasındadır.

Şekil 4.85 Alex. Yenidünya'nın Osmanlı Bankası'ndaki menkul kıymetler mevduatını gösterir belge [204]

1931 Türk Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi'nde kayıtlı mimarların isim listesinde yer alan Yenidünya'nın adresi Bağdat Caddesi No: 158 Feneryolu olarak görülmektedir [179]. Yenidünya, Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne Mayıs 1909'da asli üye olarak kaydolmuştur [11] [205]. Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi'nin yaptığı kazanç vergisi sınıflandırmasında üçüncü sınıf mimarlar arasına girmiştir [143]. Mimar Yenidünya Adaman ve Sarrafyan'la birlikte 1929 Mimarlar Kongresi'ne katılmış sonrasında Yunanistan'a gitmiştir [175].

[11] Cemiyetin âzâ-yı asliyye listesinde yer alan, Feza Günergun'un "İkidinya Efendi", Cüneyd Okay'ın "Mimar Yekidniya" olarak okuduğu mimarın adı Aleksander Yenidünya'dır. Mimarın adı Annuaire Oriental kayıtlarında "Alexandre D. Neocosmos Yenidunia", Osmanlı Bankası Menkul Kıymetler Mevduatı'nı gösterir belgede "Alex. Yenidunia" olarak yazılmaktadır

4.2.21 Aleksandros Zoeros

1913-1915 yılları arasında faaliyet gösteren Mimar Aleksandros Zoeros, Doktor Aleksandros Zoeros Paşa'nın oğludur. Aleksandros Zoeros, babası Bosna-Hersek cephesindeyken doğmuştur. 20. yüzyılın başlarında Münih'te mimarlık eğitimi almakta olduğu bilinmektedir. Annuaire Oriental kayıtlarına göre mimarın büro adresi Galata Macri Çıkmazı (Ali Hoca Arka Sokağı) no:28 olarak kayıtlıdır [179]. Ekim 1908'de Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne asli üye olarak kaydolmuştur.

4.2.22 Nikolaos Zumbilidis

Babasının adı Haralambos'tur. 1908 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olan Zumbilidis, 1908-1910 yılları arasında Evkaf Nezareti'nde mimar olarak çalışmış, 1910-1912 yılları arasında Berlin Technische Hochschule'de eğitim görmüştür. Burada Berlin Botanik bahçesinin mimarının yanında çalışmıştır. 1912-1914 yılları arasında Evkaf Nezareti'nde müfettiş olarak, 1915-1917 yılları arasında Yunanistan'daki Volos Belediyesi'nde mühendis olarak çalışmıştır.

4.2.23 Alexandre Raymond

Levanten mimar Alexandre Raymond'un yaşamı, kişilği, İstanbul'daki hayatının ne zaman başlayıp ne zaman bittiği konusunda fazlaca bilgi bulunmamaktadır. 1800'lerin sonundan Cumhuriyet'in başına kadar Anadolu'yu gezerek Selçuklu ve Osmanlı yapılarının rölövelerini çıkarmış, birçok kitap yazmış ve dergiler yayımlamıştır. Anadolu'daki maden rezevlerini, İstanbul'daki tramvay ve tünel ağını, İstanbul Bağdat Demiryolu yapımını, Şirket-i Hayriye'yi araştırmış, yorumlamış ve belgelemiştir. Raymond, Pera'daki Librarie sahibi olmasına rağmen, kitaplarını Prag'daki Schulz Yayınevi aracılığıyla yayımlamış, Selçuklu ve Osmanlı sanatıyla özdeşleştirdiği İslam Sanatı'nı kıta Avrupa'sına tanıtmayı ve kabul görmesini sağlamayı hedeflemiştir.

Alexandre Raymond'un çalışmaları, çini nakkaşlığından çini rölövelerinin çizimine, Anadolu, Roma, Bizans, Osmanlı mimarlığı yapılarının genel bir incelemesinden monografik yapı çalışmalarına ve Osmanlı Devleti'ndeki bayındırlık çalışmalarından yapı yapı üretim koşulları ve kurallarına uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Raymond'un L'Art Islamiqe en Orient adlı üç ciltlik çalışması için hazırlamış olduğu rölöveler Bursa, İznik, Yenişehir'deki Erken Osmanlı Dönemi yapıları, İstanbul'da Topkapı Sarayı, Rüstem Paşa Camisi ve Yani Valide Camisi, Konya ve Sivas'ta Selçuklu Dönemi yapılarını kapsamaktadır. Ayrıca çini, taş, oyma, ahşap, maden vb. türlere ait süsleme öğeleri ve minare, kapı tokmağı gibi mimari öğelerin de çizimleri bulunmaktadır. Bu rölöveler yapıların Alexandre Raymond'un yaşamış

olduğu çağdaki durumlarıyla ilgili belge niteliği taşımaktadır. Afife Batur, Alexandre Raymond'un rölövelerinin, 1873 Viyana Uluslararası Sergisi için düzenlenen Usul-i Mimari Osmani için hazıladığı, Oryantalist eğilimli çizimleriyle tanınan Montani'nin modelini izlediğini ancak daha yüklü bir sayısal birikime sahip olduğunu dile getirmektedir.

Alexandre Raymond aynı zamanda üretken bir yazardır. Mimarın yayınları: L'Art İslamique en Orient, Visions Féeriques d'Orient/ Stamboul et Bosphore (Prag, tarihsiz), Les Sanctuaires du Mont Saint Auxence, de ses Environs et de Iles des Princes (Prag, tarihsiz), Faiences Decoratives de la Vielle Turquie (Paris, tarihsiz), Notes Pratiques et Résumés sur l'Art de Construction en Turquie (İskenderiye, 1908). Alexandre Raymond'un en önemli çalışmalarından biri, Osmanlı Devleti'ndeki inşaat piyasasını, malzeme ve işçilik koşulları, teknikleri ve yasal mevzuatını kaydettiği Notes Pratiques et Résumés sur l'Art de Construction en Turquie araştırmasıdır. Bu kitap aynı zamanda küçük bir teknik terimler sözlüğünü, yararlı adresler listesini ve birkaç tip projeyi de içermektedir.

Alexandre Raymond II. Meşrutiyet Dönemi'nde hem yayın faaliyetlerinde hem de cemiyetlerin idari kadrolarında yer almıştır. Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie'nin 1914 yılı yönetim kurulunda sekreter yardımcısı ve arşivci olarak görev yapmıştır. Génie Civil Ottoman ve Revue Technique d'Orient dergilerinde baş redaktör olarak görev almıştır. Alexandre Raymond hakkında oldukça sınırlı bilgi günümüze ulaşmıştır. Yeni kaynakların günyüzüne çıkmasıyla mimar hakkındaki bilgi birikimi artacak ve boşluk noktaları doldurulacaktır.

4.2.24 Konstantin P. Pappa

Pınar Öğrenci'nin Hasanpaşa' daki Kadıköy Rum Ortodoks Mezarlığı'nda tespit ettiği aile mezarlığından edinilen bilgilere göre Mimar Konstantin P. Pappa 1868-1931 yılları arasında yaşamıştır. Baba adı Yorgo Pappa, anne adı ise Eleni Pappa'dır. Öğrenci, aile mezarlığında ismi bulunan Anti Pappa'nın, Mimar Pappa' nın kız kardeşi olabileceğini öne sürmüştür [206, ss.26]. Moda'da Fazıl Paşa Sokağı'nın köşesinde ikamet eden Mimar Pappas'ın ilk eşinin İtalyan olduğu, Jermen ve Janine adında iki kızı olduğu ve kızlarından Janine'in, İzmir'de yaşayan Hugeumot İngilizleri'nden (Fransız asıllı ingilizler) Giraud ailesinin bir üyesi ile evlendiği bilinmektedir [206, ss.32].

Mimar Pappa'nın Ecole des Beaux-Art'da, 1793-1907 yılları arasında eğitim gördüğü düşünülmektedir [207]. Annuaire Oriental kayıtlarına göre 1902-1932 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermiştir [140]. 1908'de Galata Karaköy Caddesi, No:19, Haydar Hanı, oda 69'da Jean A. (E.?) Pyrpignias ile, 1913 yılında Galata, Helvacı

Sokak, Hastahane Han oda 51'de, 1928'de Galata, Aachen & Münih Hanı, oda 2-3'te Giulio Mongeri ile birlikte çalışmıştır. Aynı işyerini kullanan bu mimarların ortak olup olmadıkları saptanamamıştır [137].

Mimar Konstantin Pappa'nın II. Meşrutiyet'in ilk yılında cemiyet faaliyetlerinde yer aldığı bilinmektedir. Eylül 1908 yılında Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'ne âzâ-yı asliyye olarak kabul edilen Pappa, cemiyet içerisinde idari görevler de üstlenmiştir. Cemiyet'in 22 Ocak 1909 tarihli toplantısında seçilen Meclis-i İdare'de Said Bey, Edhem Bey, Adamantides ile birlikte âzâ olarak görev almıştır. Osmanlı vatandaşı ve gayrimüslim bir mimar olan Pappa'nın Cemiyet içerisinde idari bir göreve getirilmiş olması, Cemiyet'in gayrimüslimlere karşı olumlu bir tutum sergilediğini kanıtlar niteliktedir.

Mimar Pappa'nın yapıları İstanbul' un Moda, Elmadağ ve Çukurcuma semtlerinde bulunmaktadır. Pappa'nın Sarıcazade Arif Paşa' nın Moda Caddesi üzerinde yaptırdığı Arif Paşa Köşkü'dür (Şekil 4.86). Köşkün inşaatına 1898 yılında başlanmışsa da 1903 yılında tamamlanmıştır [206, ss.27]. Kâgir yapı bodrum üzeri beş kattan meydana gelmektedir. Yapı I. Dünya Savaşı sırasında İngilizler tarafından boşatılarak, Ermeni Okulu olarak kullanılmıştır. Köşkün planı bir orta sofaya açılan odalar şeklinde düzenlenmiştir. Yapı çift kanatlı kapılarla ayrılan birden çok bağımsız bölümden meydana gelmektedir. Tavanlarda kalemişi, göbeklerde doğa manzarası bezeme öğeleri bulunmaktadır [207, ss.88-89].

Şekil 4.86 Arif Paşa Köşkü [208]

Pappa'nın bilinen bir diğer yapısı 1902'de Sarıcazade Arif Paşa'nın Elmadağ' da yaptırdığı Arif Paşa Apartmanı'dır. Moda' da Yusuf Kamil Paşa Sokak ile Ağa Bey Sokakları' nın köşesinde bulunur. Yapı iki bloktan oluşmaktadır. Dört ana girişi bulunan yapının her katında beş konut tasarlanmıştır. Dökme demir kolonların kullanıldığı kâgir yapının [206, ss.29-30] cephesi silmelerle dörde ayrılmıştır . Her

bölümde farklı bir düzen uygulanmıştır. Yapının cephesi zemin kattan birinci kata kadar taş görünümü verilmiş sıva ile kaplanmıştır. Yapının zemin ve birinci katında basık kemerli, diğer katlarında düz atkılı pencere düzeni oluşturulmuştur. Dikdörtgen pencerelerin etrafı yarım ve tam sövelerle vurgulanmıştır.

Pappa' nın yüzyıl başlarında inşa ettiği bir başka yapı, Çukurcuma Faik Paşa Yokuşu' ndaki 9 No' lu apartmandır [206, ss.30]. 1927 tarihli Pervititch haritasında Livada Apartmanı olarak görünmektedir. Yapının cephesinde 'C.P.Pappa' adyazıtı bulunmaktadır. Yapı bodrum üzeri beş kattan meydana gelmektedir. Her katta bir konut tasarlanmıştır. Yapıya sonradan bir kat eklenmiştir. Yapının cephesi Art Nouveau üslubunda bezemelerle süslenmiştir.

Pappa' nın Moda'da bulunan iki yapısı özgünlüğünü koruyamasa da günümüze kadar ulaşmıştır. Bu yapılar İngiliz Dowson ailesi için 1895-1900 yılları arasında tasarladığı Yusuf Kamil Paşa Sokak'ta bulunan evler ve 1906-1914 tarihleri arasında tasarladığı Rum Dr. Andrea Antipa'nın Ferit Tek Sokak ve Nene Hatun Sokak' larının kesişiminde yaptırdığı evdir. Pappa tarafından tasarlandığı bilinen ancak günümüze ulaşamayan yapılar, 20. yüzyıl başında Celal Ezine'nin babası Mahmud Bey için Moda'da inşa ettiği Mano Palas ve Lütfü Bey Sokağı'nın köşesinde inşa ettiği evdir [206, ss.31].

7 Mayıs 1925 tarihinde Galata'daki Şark Han binasının onarımı Giulio Mongeri kontrolünde Konstantin Pappa'ya verilmiştir. 1918 yılında Şark Han, 1918 yılında Mahmud Nedim Bey ile Takouhi ve Mikael Nuriciyan kardeşlere ait arsa üzerine Mimar Mikael Nuriciyan ve Edhem Bey tarafından inşa edilmiştir. 1925 yılı sonunda Şark Sigorta Şirketi kapsamlı bir tadilat yaptırmıştır. Öğrenci, arşiv belgelerinde 1925'te Pappa'nın bürosunun Galata Büyük Millet Han No: 51'deyken Mongeri'nin bürosunun St. Pierre Han'da olduğunu beliterek mimarların bu tarihte ortak olmadıklarını yalnızca Şark Han onarımı için birlikte çalıştıklarını aktarmıştır. 7 Mayıs 192'de aynı binanın zemin kat onarımı için Ş ark Sigorta Yönetimi'yle yeni bir anlaşmanın imzalandığı bilinmektedir. Bu anlaşmada Pappa' nın bürosu Galata, Kürekçiler Cad. Yıldız Han, No:21 Kat:2 olarak gözükmektedir. Yine aynı işle ilgili olarak Mongeri' nin Şark Sigorta'ya, 21 Haziran 1927 tarihinde gönderdiği yazışma belgesinde Mongeri' nin adresi Kürekçiler Cad., No:21, Yıldız Han olarak değişmiştir [207, ss.27]. Şark Han onarımı Mimar Pappa'nın Cumhuriyet'in ilanından sonra da İstanbul'da mesleki faaliyetlerine devam ettiğinin bir göstergesidir.

4.2.25 Roberto Giulio Mongeri

Roberto Giulio Mongeri, 1 Ağustos 1873 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası İtalyan kökenli Luigi Mongeri, annesi İngiliz kökenli Tecla Taylor'dır. Mongeri ailesi,

1849 yılında, I. İtalyan Bağımsızlık Savaşı'nın Novara yenilgisinden sonra, pek çok aile gibi Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Brada Giulio Mongeri'nin dedesi, Psikolog Doktor Mongeri'de saray doktoru olarak istihdam edilmiştir. Önemli hastanelerin yönetici kliniğinde yönetici olan Mongeri'nin babası Cavalier Dr. Mongeri, 1899 yılında İstanbul İtalyan kolonisi tarafından kurulan Kızılhaç sağlık teşkilatının başına geçmiştir. Ayrıca 1888'de levanten ve Osmanlılara sağlık hizmeti veren "İtalyan Hayır Kurumu"nda da görev almıştır [209, ss.335-337]. Mongeri 9 yaşındayken, Osmanlı Devleti'nde doktor olan babası Luigi Mongeri'nin vefat etmesiyle Giulio, annesi ve kız kardeşi Mary ile birlikte Milano'ya, amcaları Giuseppe ve Michele yanına gitmişlerdir [210, ss.18].

Giulio Mongeri, Milano'daki Il Parini okulunda eğitimini tamamlamıştır. Ardından amcası Giuseppe'nin de hocalık yaptığı Brera Güzel Sanatlar Akademisi'ne devam etmiştir. 1 Nisan 1892'de Mimarlık Yüksekokulu'na kayıt yaptıran Mongeri, süsleme, sanat tarihi derslerinin yanısıra, Prof. Ferraio'dan perspektif dersleri almıştır. Camillo Boito'dan (1836-1914) da ders alan Mongeri, İstanbul'a yerleştikten sonra da hocası Boito ile görüşmeye devam etmiş ve projelerinde onun görüşlerini almıştır [210, ss.18]. Öğrenimi sürecinde 1893, 1894 ve 1895 yıllarında düzenlenen yarışmalarda ödül alan Mongeri'ye, 1896 yılında Clerichetti ödülünün sahibi olmuştur. Mongeri, 28 Ekim 1896'da mezun olmuştur. Giulio Mongeri, akademideki öğrenciliği sırasında fotoğrafçılıkla da ilgilenmiştir [210, ss.20].

Mongeri eğitimini tamamladıktan sonra annesini ziyaret etmek için İstanbul'a gelmiştir. Burada İtalyan Hayır Derneği eski başkanı Napoleone Capodaini'nin kızı olan Caterina ile tanışan Mongeri, Brera'da, Genova limanında tahıl silosu projesi bittikten Caterina Capodaini ile evlenmiştir. Caterina, ilk çocuklarının doğumu sırasında vefat etmiş, Mongeri onun kız kardeşi Cristina ile evlenmiştir. Bu evlilikten Ketty, Alda, Giulio, Elena ve Giovanna, adında 5 çocuğu olmuştur. Cristina'da 1917'de tifo nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ardından Mongeri Tesla Radeglia ile evlenmiş, bu evlilikten de kızı Margherita dünyaya gelmiştir [210, ss.20].

İstanbul'da serbest mimarlık yapan Mongeri'nin Eduardo de Nari ile ortak adresi Galata'da, Eski Banka Sokağı'nda San Pierre Han, 4 numaradır. Eduardo de Nari ile 1910'da kurdukları insaat şirketi Socété Anonyme Ottomane de Construction Galata'da Bankalar Caddesi'nde Assicurazioni Generali Han'da bulunmaktadır. Guglielmo Semprini'nin (1840-1917) müteahhitlik şirketine ortak olan Mongeri, bürosunu kendi tasarımı olan Beyoğlu'nda Kemeraltı Caddesi'ndeki Karaköy Palas'a taşımıştır [210, ss.20]. Bu süreçte Mongeri, Darülâceze Binası'nı yapmış ve Şeyhülislam'a birçok yapı inşa etmiştir [209, ss.339].

Mongeri'nin bilinen ilk yapısı Eduardo de Nari ile birlikte tasarladığı San Antonio Kilisesi ve apartmanlarıdır. Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi, 317-323 numarada yer alan yapının müteahhiti Guglielmo Semprini'nidir. Öcesinde yapının yerinde Concordia Tiyatrosu ve Bahçesi bulunmaktadır. 23 Ağustos 1906'da temeli atılan bina, maddi imkansızlıklar sebebiyle 15 Şubat 1912'de bitirilebilmiştir [211, ss.411-412]. Mongeri'nin bu yapısında, Milano Accademia di Brera'da mimarlık eğitimi sırasında hocası olan Camillo Boito'nun etkisi rahatlıkla görülebilmektedir. Yapının cephesi tuğla kaplıdır ve betonarmedir. Kilise akar olması için yapılan apartmanlarla bir avlu içerisinde yer almaktadır [212, ss.1503]. Cephesinde farklı pencere düzenleri kullanılmıştır. Giriş kapısının üzerinde yer alan gül pencere yapının neo-gotik üslubuna vurgu yapmaktadır.

Mongeri, İtalyan Büyükelçisi'ne mimar olarak atanmış ve bu görevi sırasında Maçka'daki İtalyan Sefareti binasını tasarlamıştır [210, ss.23]. Ancak yapı İtalyanların Palazzo Venezia'yı Avusturyalılardan almasıyla yarım kalmıştır [209, s.342]. Neo-rönesans üslubunda tamamlanan yapı günümüzde Maçka Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi binası olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.87 Maçka Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (İtalyan Sefareti) [213]

Mongeri'nin Cemiyet faaliyetleri arasında 1903'te üye olduğu Società Operaia Italiana di Costantinopoli (İstanbul İtalyan İşçi Yardımlaşma Derneği) [214, ss.14] ve 1914 yılı üye listesinde yer aldığı Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie sayılabilir [33, ss.48]. İtalyan Hükümeti 1922'de Mongeri'ye Ordine della Corona d'Italia nişanı vermiştir. Ardından 1930'da Macar Hükümeti Müşavir Mimarı görevine başlamıştır [210, ss.23].

Mongeri'nin mimarı olduğu bilinen bir diğer yapı, 1909 yılında inşa edilen Assicurazioni Generali Han'dır. Yapı, Beyoğlu, Karaköy'de, Bankalar Caddesi'nde yer almaktadır. Assicurazioni Generali Sigorta Şirketi tarafından yaptırılan yapı, bir bodrum kat ve beş normal kattan meydana gelmektedir. Zemin katta daire planlı

bir giriş holü yer almaktadır. Güneyinde üst katlarla bağlantıyı sağlayan merdivenler bulunmaktadır. Birinci kat planı diğer katlarda da tekrarlanmıştır. Yapının kuzey cephesinde yarım daire kemerli kapı ve kapının her iki yanında dor başlıklı, yivli, kare kesitli plasterler bulunmaktadır [215, ss.138-140].

Şekil 4.88 Assicurazioni Generali Han kuzey cephesi [216]

Mongeri'nin II. Meşrutiyet'ten sonra inşa ettiği Bulgur Palas semt halkı tarafından bulgur alım satımındaki suistimal sonucu kazanılan paralar ile yapıldığına inanıldığı için "Bulgur Palas" adı verilmiştir [217, ss.417-18]. Cerrahpaşa Kargı Sokak No:5'te bulunan yapı, İttihat ve Terakki Cemiyeti milletvekili Mehmed Habib Bey için tasarlamıştır. Mehmed Habib Bey'in konağın ödemesini yapamaması üzerine, yapı Osmanlı Bankası'na geçmiştir [214, ss.23-24].

Şekil 4.89 Bulgur Palas [218]

Mongeri'nin bir diğer yapısı Aksaray Millet Caddesi'deki Nurettin Bey Pavyonu'dur. Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı sebebiyle yapının tamamlanması gecikmiştir. Günümüzde Haseki Kadınlar Hastanesi olarak kullanılmaktadır [214, ss.24].

1920'lerin sonunda Modernizmin mimarlık ortamına egemen olmasıyla Mongeri'ye eleştiriler başlamış ve mimarlık camiasının dışında bırakılmıştır. Sedad Hakkı Eldem şunları söylemektedir:

> "Daha 1926 yılında Osmanlı tarzına saldırmalar başladı. Ankara Palas Oteli ile Vedat Bey gözden düştü. Mongeri kuleli Osmanlı tarzındaki Gazi Köşkü Projesi'ni geçiremedi. Başka hazırlıklar ve temaslar belirdi. Bunlar Viyana'da toplanıyordu. 1930'a kadar olan yıllar içinde Holzmeister'ler, Oerley'ler, Egli'ler atandı, yeni bir mimari arandı. Bu mimarinin Batılı olması gerekiyordu. Osmanlı rönesans ve restorasyonları terk edildi [219, ss.44-45]."

Mongeri, Cumhuriyet'ten sonra çalışmalarını Ankara'da yoğunlaştırmıştır. Bankalar Caddesi'ndeki Osmanlı Bankası (1926), Ziraat Bankası (1926-1929), Tekel Başmüdürlüğü (1928) ve İş Bankası (1929) Ankara'ya taşıdığı milli mimari üslubunun etkisindeki yapılardır. Ankara'daki çalışmaları sırasında Mongeri, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hocadır ve bu görevinden izinli sayılmıştır [210, ss.25-29].

Giulio Mongeri 1906'dan 1930'a kadar Sanayi-i Nefise Mektebi, sonraki dönem adıyla Güzel Sanatlar Akademisi'nde hocalık yapmış, Arif Hikmet Koyunoğlu, Sedat Hakkı Eldem gibi mimarları meslek hayatına kazandırmıştır [219, ss.16]. Mimar Yetvart Terziyan 1910'da Mongeri'nin asistanlığını yapmıştır. Sanayi-i Nefise'ni bitirenleri Mongeri'nin bürosunda istidam edilmiştir. Cengiz Can'ın aktadığına göre "Sanayi-i Nefise Mektebi'nde, Mongeri'nin öğrencileri sırasıyla Bizans ve Osmanlı, Klasik düzenler, Greko-Romen, Gotik, Rönesans ve son olarak da o zamanki adıyla "Ottoman" üslubunda projeler yapmışlardır" [209, ss.341]. 26 Nisan 1913'te göreve yeniden atanana kadar Trablusgarp Savaşı nedeniyle Giulio Mongeri'den işine ara vermesi istenmiştir. Mongeri Ecole des Beaux Arts çizgisinde bir bir mimarlık eğitimini benimsemiştir [219, ss.16]. Mimar Sırrı Bilen Mongeri'nin Sanayi-i Nefise yıllarını şu şekilde anlatır:

> "Mongeri eğitim ve mimarlık hayatımızda önemli bir yer kaplar. Baba Mongeri Abdülhamid sarayında doktor imiş, Türkiye'ye gelişi onun vasıtasıyla olacak. Kendisi Roma Güzel Sanatlar Okulundan çıkmış, iki eliyle birden resim çizecek kadar kalemi kuvvetli bir desenci imiş. İstanbul ve Ankara'da gotik, Bizans, İtalyan ve sonunda Ottoman stillerinde büyük binaları, apartman yapıları vardır. Mongeri serbest mimarlık bürosunda kendi talebelerinden mimarlar çalıştırırdı: Karaköy Palas'ı çizen Torkum, Ziraat Bankasını çizen Hüsnü (Tümer) Nazmi Yaver ve de Sırrı Bey [220]."

Sırrı Bilen'in Mongeri'nin hocalık yaptığı dönemi anlattığı bir diğer anısı St. Antuan

Kilisesi'nin yapıldığı yıllara aittir. Mongeri'ye tüm öğrencilerin hayran olduğunu Mimar Sırrı Bilen şu sözlerle anlatmıştır:

> "(...) Biz lervaşı proje yaparken Mongeri de Beyoğlu'nda ilk binasını yapıyordu: St. Antuan Kilisesi. Onun anıtsal tesiri ile hocamıza bir ilâh gibi bakmaya başladık Kendisi çok centilmen bir insandı, çalışmalarında talebeyi serbest bırakırdı, ancak göze batan yerleri tenkid ederdi. Çok şekilci değildi, proporsiyon araştırmasına önem verirdi. 1911 de harp çıktı, Mongeri memleketine gitti. (...) 1918 sonlarında Mongeri yanına aldı beni, bürosundaki mimarlar arasına katıldım; işleri bozulunca da mektebe aldı, kendisinin muavini oldum. 1928'lerde Mongeri Akademiye ve mimarlığa veda etti, ayrıldı [220, ss.137-138]".

Mongeri Sanayi-i Nefise Mektebi'nde eğitim vermeye devam ederken, bir yandan serbest çalışmayı da sürdürmüştür. Mongeri'nin bürosu mimari şubesinin devamı sayılabilecek bir serbest atölye gibiydi. Seçkin talebeleri onun yanında mimari araştırmalarına devam ediyorlardı; böylece Mongeri'nin uyguladığı binaların projelerine yardımcı Türk mimarları, fikir ve tasarıları ile katkıda bulunuyorlardı [73, ss.118].

> "(...) Buna bir örnek Ziraat Bankası yapılırken birgün Canortica çıkagelir büroya. Mongeri'den Taksim'de yapacağı anıt-heykel'in mimarisini rica eder. Bürodaki genç mimarlar birtakım şekiller çizmeğe başlarlar; Mongeri, (Bilen) Sırrı'nın teklifini salık verir; heykeltraşa; uygulanan şeklin esas fikri Sırrı Bey'e aittir [73, ss.118]."

1920'lerin sonlarına doğru Mongeri'nin mimari anlayışı da eleştirilere maruz kalmıştır. Modernist akımın egemen olmaya başlamasıyla birlikte Mimar Vedat (Tek) Bey ve Mimar Kemalettin Bey gibi Giulio Mongeri de mimari alanlardan dışlanmıştır. O günleri Sedad Hakkı Eldem şöyle özetlemektedir: "Daha 1926 yılında Osmanlı 45 tarzına saldırmalar başladı. Ankara Palas Oteli ile Vedat Bey gözden düştü. Mongeri kuleli Osmanlı tarzındaki Gazi Köşkü Projesini geçiremedi. Başka hazırlıklar ve temaslar belirdi. Bunlar Viyanada toplanıyordu. 1930a kadar olan yıllar içinde Holzmeisterler, Oerleyler, Egliler atandı, yeni bir mimari arandı. Bu mimarinin Batılı olması gerekiyordu. Osmanlı rönesans ve restorasyonları terk edildi [219]."

1930'lara uluslararası üslubun öne çıkmasıyla Mongeri'nin Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki görevi Mimar Ernst Egli'ye verilmiştir [210, ss.31]. Mongeri'nin son yapısı olan ve 1935 yılında inşa edilen Bursa'daki Çelik Palas Oteli ve Kaplıcası uluslararası üslup eğiliminin Mongeri üzerindeki etkilerinin bir göstergesidir [210, ss.33].

II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Mongeri eşi Tecla ve kızı Alda ile birlikte Venedik'e gitmiştir, 10 yıl burada kalmıştır. Mongeri 1951 yılında İstanbul'daki kızını ziyaret etmek için gelmiş ancak, aynı yıl Venedik'e dönmüş ve hayatını kaybetmiştir. Amcası Giuseppe Mongeri'yi Milano'daki Cimitero Monumentale'deki aile mezarlığına defnetmiştir [210, ss.34-36].

4.2.26 Aram Bardizbanyan

Mimar Aram Bardizbanyan (Şekil 4.90), İtalya'da, Venedik Güzel Sanatlar Akademisi'nde (L'Academia di Belle Arti di Venezia) eğitim görmüş, 1913-1915 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermiştir. Kınalıada'daki Sukyas Evi inşa ettiği binalar arasındadır [140, 221]. 1940 yılında Türk Yüksek Mimarlar Birliği üyesi olduğu ve adresinin Nur Han No:14 Galata olduğu bilinmektedir [142].

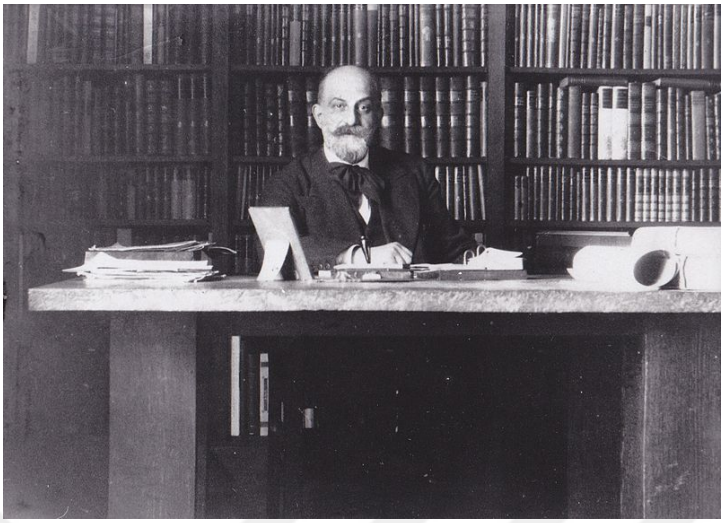

Şekil 4.90 Aram Bardizbanyan [142]

4.2.27 Léon Nafilyan

Léon Nafilyan (Şekil 4.91) Anton Nafilyan Paşa'nın beş çocuğundan biri olarak 1877 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Vakıf kayıtlarında İtalyan olduğu yazmasına karşın Léon Nafilyan Ermeni cemaatine üye bir İstanbulludur. Mimarlık eğitimini 1905 yılında, Ecole Nationale et Spéciale des Beaux Arts'ta tamamlayıp mezun olduktan sonra İstanbul'a dönmüş ve Boğaz'daki liman düzenlemesi çalışmalarında yer almıştır. Ardından Anadolu, Ermenistan ve Suriye'yi kapsayan uzun bir arkeolojik geziye çıktığı bilinmektedir. 1911'de evlendikten sonra kısa bir süre Mısır'da yaşamış, ardından Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'a dönmüş ve Ermeni tehciri nedeniyle 1917'de Paris'e taşınıncaya kadar burada kalmıştır. Léon Nafilyan'ın İstanbul'daki yapıları

içinde en fazla bilineni, Karaköy'de Kemankeş Caddesi üzerinde bulunan Hovagimyan Han'dır [222, ss.221-222].

Şekil 4.91 Léon Nafilyan [223]

Hovagimyan Han 1910'ların sonuna doğru inşa edilmiştir [222, ss.222]. Yapı birinci kat döşeme hizasından silme ile ayrılmıştır. Zemin, bir ve dördüncü katta düz atkılı dikdörtgen, üçüncü katta... kemerli pencere düzeni kullanılmıştır. Yapının merkezinde payandalar taşıtılan bir çıkma bulunmaktadır. Kemer köşelerinde çini panolar bezeme öğesi olarak kullanılmıştır.

Nafilyan'ın İstanbul'daki çalışmalarından bir diğeri ise Akaratler Sıra Ev grubudur. 1888 yılına ait Sultan II. Abdülhamid'in Vakfiyesi'ne göre projenin mimarı olarak Balyan ailesi dışında Nafilyan'ın da adı verilmiştir. Buna göre yapı grubnun "(...) Balyan Ailesi tarafından inşasına başlandığı, daha sonra mimar Nafilyan tarafından inşaata devam edildiği, mali kriz nedeni ile inşaatın yarım kaldığı, binaların beşte dördünün, Sultan II. Abdülhamid tarafından tamamlatıldığı" bilinmektedir [222, ss.220].

Paris'e yerleştikten sonra bile Ortadoğu ile ilişkilerini kesmeyen Nafilyan, Lübnan, Suriye, Etiyopya ve Mısır'da çeşitli projeler üretmiştir. 1937'deki vefatına kadar Fransa'da da bazı yapılar inşa etmiştir. Nafilyan'ın Fransa'da yaşadığı dönemde Hovaghimian ailesi için 1922'de İskenderiye'de bir otel ve 1924'te Nice-Cimiez'de bir ev gerçekleştirdiği bilinmektedir. 1928 yılında Kahire'de inşa edilen Surp Krikor Lusavoriç Kilisesi de mimarın bilinen yapıları arasındadır [222, ss.222].

4.2.28 Mecit Yaşar

Mimar Mecit Yaşar 1912 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur. Serbest mimar olarak çalışmıştır (Şekil 4.92). 1935 yılında yapılan serbest mimarların

kazanç vergileri sınıflandırmasında dördüncü sınıf mimarlar arasına girmiştir. 1940 yılında Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne üyedir [142, 143]. 1962 yılında vefat etmiştir [224].

Şekil 4.92 Mimar Mecit'e ait kartvizitin ön yüzü [225]

4.2.29 Aram Şekerciyan

Aram Şekerciyan 1899 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur [142]. 1910-1928 yılları arasında İstanbul'da faaliyet göstermiştir [140]. Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie ve Türk Yüksek Mimarlar Birliği'ne üyedir. Türk Yüksek Mimarlar Birliği kayıtlarına göre adresi Altın Bakkal, Babil Sokak, No:25, Pangaltı olarak kayıtlıdır [33, 142]. 1935 yılında yapılan kazanç vergisi sınıflandırmasında ikinci sınıf mimarlar arasına girmiştir [143].

4.2.30 Farih Köprülü

1909 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi'nden mezun olmuştur. 1931 yılında Arkitekt dergisinde verilen mimar adresleri listesine göre Mimar Farih Bey bu yıllarda İstanbul Emlak Bankası mimarı olarak görev yapmaktadır [146]. Türk Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi'nin 31. yıllık kongresinde şeçilen yeni idare heyeti için Farih Bey'in de aday olduğu ve oy aldığı bilinmektedir [180]. 1937 yılında yapılan İstanbul limanı yolcu salonu proje müsabakasında, projelerin incelenmesi için, jüri tarafından kurulan teknik komitede Farih Köprülü de yar almaktadır. Farih Köprülü bu sırada Liman İşletme İdaresi Fen Heyeti Başmimarı olarak görev yapmaktadır [226]. Türk Yüksek Mimarlar Birliği merkez yönetim kurulu tarafından, 1961 yılında meslek hayatında 30. yılını dolduran mimarlar için düzenlenen jübileye Farih Köprülü de katılmıştır (Şekil 4.93) [227].

Şekil 4.93 Farih Köprülü 30. yılını dolduran mimarlar için düzenlenen jübilede [227]

5
SONUÇ VE ÖNERİLER

II. Meşrutiyet Dönemi'nde imar faaliyetleri, tüm siyasi ve sosyal çalkantılar, savaşlar ve ekonomik buhranlarla sekteye uğrasa da tamamen sona ermemiştir. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı yıllarda durma noktasına gelmiş olsa da öncesinde ve sonrasında yoğun bir yapılaşma faaliyeti görülmektedir. Bu yıllarda hem II. Abdülhamid'in hem de İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin desteğini alan Türkçülük düşüncesinin bir devlet politikası olarak benimsenmiş olması, dönemin mimari anlayışını da sekillendirmiştir. Bunun sonucunda Milli Mimari üslubu ortaya çıkmış, mimaride Selçuklu ve Klasik Osmanlı biçimleri kullanılmaya başlanmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanının bir sonucu olarak birçok meslek kolunda olduğu gibi mimarlar arasında da örgütlenme girişimlerinin ilk adımları atılmıştır. Bu dönemde mimarlar tarafından fiilen kurulduğu bilinen dört adet cemiyet bulunmaktadır. Bunlar Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti, Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie, Association Ottomane des Architectes et Ouvriers, Dersaadet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti'dir. Bunlardan hakkında en çok bilgi sahibi olunan cemiyet Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti'dir. Cemiyet'e ait üye kayıtları, 1908-1910 ve 1919-1922 yılları İstanbul'da arasında faaliyet göstermiş mimarların tespiti için önemli bir kaynak sunmaktadır. Benzer biçimde 1914 yılında yayımlanan Génie Civil Ottoman dergisinde ilan edilen Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie üyelerinin isimleri de II. Meşrutiyet yıllarında İstanbul'da faaliyet gösteren mimarlar hakkında bilgi vermektedir. Association des Architectes et Ingénieurs en Turqui gayrimüslim mimar ve mühendisler tarafından kurulmuştur. Osmanlı vatandaşı gayrimüslimler ve yabancı mimarları bünyesine katan cemiyette az sayıda da olsa Kemaleddin Bey, Edhem Bey, Nihad Bey gibi Türk mimarlar üye olarak kabul edilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nde mimar yetiştiren iki kurum bulunmaktadır. Bunlar İstanbul'da bulunan Hendese-i Mülkiye Mektebi ve Sanayi-i Nefise Mektebi'dir. Osmanlı Devleti'nde mesleki eğitimini tamamlayan gayrimüslim mimarların tamamı Sanayi-i Nefise Mektebi'nde eğitim görmüştür. Hendese-i Mülkiye Mektebi ise devlet kurumlarına yerleştirmek üzere teknik eleman yetiştiren bir

kurum olma hedefiyle yalnızca Türk uyruklu öğrencileri kabul etmiştir. Bu dönemde Kemaleddin Bey, Vedad Bey, Terziyan, Mongeri gibi mimarlar, Hendese-i Mülkiye ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde verdikleri derslerle Cumhuriyet Dönemi'nde adından söz ettirecek Sedad Hakkı Eldem, Sırrı Bilen, Arif Hikmet Koyunoğlu gibi mimarları yetiştirmişlerdir.

Bu dönemde mimarlık eğitimi almak için diğer Avrupa ülkelerine gidenlerin sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Osmanlı Devleti dışında, mimarlık eğitimi almak için tercih edilen başlıca ülkeler Fransa, Almanya ve İtalya'dır. Vedad Tek, Konstantin Pappas ve Vasileios Kuremenos Paris'te Ecole Nationale et Spéciale des Beaux Arts'da; Viktor Adaman, Konstantin Kiryakidis ve Vlasios İlliadis Ecole Special d'Architecture Paris'te; Yetvart Terziyan ve Aram Bardizbanyan Venedik Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi'nde; Giulio Mongeri Milano Accademia di Brera'da; Aleksandros Zoeros Münih'te bir mimarlık okulunda; Kemaleddin Bey ve Nikolaos Zumbilidis Charlottenburg Technische Hochschule'de mimarlık eğitimi görmüşlerdir. Ayrıca mimar olarak yetişmesi veya mimari bilgisini ilerletmesi amacıyla eğitim alması için devlet eliyle Avrupa'ya gönderilen mimarlar da mevcuttur. Meşrutiyet yönetiminin ilk defa Avrupa'ya gönderdiği iki mezundan biri Boşnakyan'dır. Zare isminde bir diğer mimarla birlikte, 1328 yılında Paris'te mimari eğitimi gördüğü tespit edilmiştir. Sedat Çetintaş'ın 3 Mart 1946 tarihli Cumhuriyet dergisinde kaleme aldığı yazıda Boşnakyan'ın devlet desteğiyle eğitim aldığı halde yurda dönmediğiden söz etmektedir. Zare ise sadece kısa bir süreliğine yurda dönmüş ve tekrar ayrılmıştır. Kemaleddin Bey'in de devlet eliyle Berlin'e gönderildiği bilinmektedir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde faaliyet gösteren mimarlar için en geniş istihdam olanağı, her dönemde olduğu gibi İstanbul'da bulunmaktadır. Bu sebeple bu dönemde İstanbul'da mimarlık alanında faaliyet gösteren çok sayıda mimar bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da faaliyet gösteren mimarlar dönemin mimarlık dergileri, mimar ve mühendislerce kurulan cemiyetlerin üye kayıtları ve raporları, Başkanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan sicil belgeleri taranarak tespit edilmiştir. Bu tarama sırasında devlet kurumlarında çalışmış on, serbest olarak çalışmış yirmi altı mimarın adı saptanmıştır. Bu mimarlardan yalnızca yurt içi veya yurt dışından alınmış bir mimar diploması olanlar çalışma kapsamına alınmıştır. Yapılan taramalar sırasında II. Meşrutiyet Dönemi'nde mimarlık alanında faaliyet göstermiş başka isimlere rastlandıysa da bu mimarların diploması olup olmadığı veya İstanbul'da çalışıp çalışmadığı tespit edilemediğinden çalışma kapsamına alınmamıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi, Türk mimarlarının hem devlet kurumlarında hem de serbest mimarlık ortamında faaliyetlerinin arttığı bir dönemdir. Alexandre Vallaury,

Raimondo D'Aronco gibi yabancı mimarların etkinliği giderek azalmış, bu mimarların yerini Hendese-i Mülkiye ve Sanayi-i Nefise Mektebi'nde yetişen Türk mimarlar almıştır. Devlet kurumlarında çalışan mimarların neredeyse tümü Osmanlı vatandaşı Türklerden oluşmaktadır. Bu yıllarda devlet krumlarına teknik eleman yetiştirme amacı taşıyan Hendese-i Mülkiye sadece Osmanlı vatandaşı Türkleri öğrenci olarak kabul etmiştir. Gayrimüslim mimarlar ya Osmanlı Devleti'nde mimarlık eğitimi veren bir diğer kurum olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nden ya da yurt dışındaki çeşitli kurumlardan mimar diploması almışlardır. Bu konudaki istisnalardan biri Yetvart Terziyan'dır. Terziyan Venedik Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi'nden mezun olduktan sonra Hazine-i Hassa'ya bağlı olarak çalışmıştır. Ardından sırasıyla Şehremaneti Heyet-i Fenniye Birinci Şube Mimarlığı, Şehremaneti Heyet-i Fenniye İkinci Şube Müdür Muavinliği ve Şehremaneti Heyet-i Fenniye Dördüncü Mimarî Şubesi Başkanlığı görevlerini üstlenmiştir. Ayrıca Sanayi-i Nefise Mektebi'nde hem asistan ve hem de atölye hocası olarak görev yapmıştır. Bahriye Nezareti ve İstanbul Şehremaneti'nde Vasilios Melayios, Evkaf Nezareti ve Maliye'de Velisarios Belizaire Macropulos, yine Evkaf Nezareti'nde Nikolaos Zumbilidis, Şehremaneti'nde ve Heyet-i Fenniye'de Armenak Astarcıyan, Ebniye ve Seniye Anbârı Heyet-i Fenniyesi ve Hazîne-i Mâliye Emlâk-ı Emîriye Heyet-i Fenniyesi'nde Jan Tülbentçiyan gibi mimarların çalıştığı bilinse de bu mimarlar hiçbir zaman Terziyan gibi üst mevkilerde görevlendirilmemiş, daha çok teknik eleman olarak çalıştırılmışlardır.

Devlet kurumlarında çalışan mimarlardan bazıları kısıtlı bir süreyle de olsa serbest mimar olarak da çalışmışlardır. Osman Hamdi Bey'in oğlu mimar Ehdem Bey, Müze-i Hümayun sermimarı iken Mimar Nuriciyan ortak olarak çalıştığı bürosunda sivil mimari örnekleri üretmeye de devam etmiştir. Mimar Vedad Bey, Ecole des Beaux-Arts'taki eğitimini tamamlayıp, Paris'ten döndükten sonra bir süre şahsi bürosunda çalışmıştır. Vedad Bey'in meslek hayatının son yıllarında, Ankara'dan İstanbul'a döndükten sonra da serbest olarak çalıştığı bilinmektedir. Kemaleddin Bey, Hendese-i Mülkiye Metebi'nde Prof. Jasmund'un asistanı olarak görev yaptığı sırada, kendi bürosunda ilk yapılarını üretmeye başlamıştır. Asım Kömürcüoğlu I. Dünya Savaşı'ndan sonra çıktığı Avrupa seyehatinden döndüğünde serbest çalışarak Beyazıt havuzunun inşası ve Gülcemal vapurunun seyyar sergi haline getirilmesi projelerini gerçekleştirmiştir. Mimar Zühtü Başar'da bu dönemde önce İstanbul'da kurduğu, sonrasında Ankara'ya taşıdığı şahsi bürosunda serbest olarak çalışmıştır.

Bu dönemde herhangi bir devlet kurumunda görev almamış ve sadece serbest çalışmış mimarlar da bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak gayrimüslimlerden oluşan bu grup XIX. yüzyılda fazlaca uygulanan Art Nouveau ve Art Deco üslubunda konut projeleri üretmişlerdir. Konstantin Kiryakidis'in mimarı olduğu Frej Apartmanı, Viktor Adaman'ın mimarı olduğu Luvr Apartmanı, Konstantin Pappas'ın mimarı olduğu Arfi

Paşa Apartmanı konut yapılarına örnektir. Gayrimüslim serbest mimarlar tarafından üretilen ikinci yapı türü ise iş hanlarıdır. Dimitri Çilenis'in mimarı olduğu Harika Han, Kleovulos Klonaridis'in mimarı olduğu Hurşit Han, Alexander Yenidünya ve Konstantin Kiryakidis'in ortak olarak tasarladığı Türkiye Hanı gayrimüslim mimarlar tarafından üretilen işhanlarına örnek gösterilebilir.

Bu çalışmada serbest mimarlar içerisinde değerlendirilen bir diğer grup ise müteahhitlik işleriyle uğraşan mimarlardır. Alâeddin Özaktaş, Asım Kömürcüoğlu, Odisseus Püsküllü, Viktor Adaman, Vlasios İlliadis müteahhitlik yaptığı bilinen mimarlardır. Alâeddin Özaktaş'ın meslek hayatının en parlak dönemi müteahhitlik yaptığı yıllardır. Viktor Adaman aralarında Mimar Kemaleddin'in, Emin Onat'ın, Asım Kömürcüoğlu'nun tasarımlarının da bulunduğu 18 yapının müteahhitliğini üstlenmiştir. Giulio Mongeri'nin de Guglielmo Semprini'nin müteahhitlik şirketine ortak olduğu bilinmektedir. Tüm bunlar müteahhitlik işlerinin dönemin mimarlarının istihdamı için önemli bir seçenek olduğunu göstermektedir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da faaliyet gösteren mimarların sayısı elbette bunlarla sınırlı değildir. Bu dönemde İstanbul'da çalışmış ancak, mimar diploması olup olmadığı tespit edilememiş mimarlar bulunmaktadır. Bend-i Kebir'in inşasını gerçekleştiren Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti üyesi Andon Altunoğlu; Şehremaneti'nde mimar olarak çalışan Michel A. Boyazoğlu; Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie üyesi Rus uyruklu N. Alexandros Cacoulidis; Gelenbevi İdadisi'nin müteahhidi George Kuluthros; Cibali Seferikoz Mahallesi'nde bir doğramacı fabrikası inşasını üstlendiği bilinen Antoine Ananian; Ananian'ın birlikte ortak müteahhitlik işleri yürüttüğü Jean Balatti, 1911-1920 yılları arasında Evkaf Nezareti İnşaat ve Tamirat Heyet-i Fennniye'sinde mimar olan Vasil Efendi diploması tespit edilememiş fakat İstanbul'da çalıştığı bilinen mimarlara örnektir. Gün ışığına çıkarılmayı bekleyen yeni kaynaklar, II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da çalışmış başka mimarların tespit edilmesine yol açacak ve bu mimarlar hakkında yeni bilgilerin mimarlık tarihi literatürüne kazandırılmasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

[1] N. Akbayar, *II. Meşrutiyet'in İlk Yılı: 23 Temmuz 1908-23 Temmuz 1909*. İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

[2] H. İnalcık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV, Âyânlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. İstanbul, Türkiye: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.

[3] E. Z. Karal, *Osmanlı Tarihi: İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı*. 2. baskı, c. 9, Ankara, Türkiye: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.

[4] Ö. Çelik Kolukırık, "II. Meşrutiyet reformları," Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Tarih Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2014.

[5] A. Uçman, "Prens Sabahaddin," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, c.34, 2007, ss.341-342.

[6] Z. Alanoğlu, "Meşruti sistemde bir padişah portresi: Sultan Mehmed Reşad (1909-1918)," Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Tarih Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2019.

[7] A. Kansu, S. Somuncuoğlu, *İttihadcıların Rejim ve İktidar Mücadelesi 1908-1913*. İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, 2016.

[8] C. Küçük, "Mehmed V," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, c.28, 2003, ss.418-422.

[9] Z. Kurşun, "İbrahim Hakkı Paşa," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, c.21, 2000, ss.311-314.

[10] F. Ahmad, *İttihat ve Terakki: 1908-1914*. 5. baskı, N. Yavuz, Ç. İstanbul, Türkiye: Kaynak Yayınları, 1999.

[11] A. Birinci, "Hürriyet ve İtilâf Fırkası," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, c.18, 1998, ss.507-511.

[12] Ö. Buçukcu, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı hükümetleri ve Osmanlı dış politikası (1908-1913)," Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Tarih Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye, 2019.

[13] R. Uçarol, "Gazi Ahmed Muhtar Paşa," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, c.13, 1996, ss.445-448.

[14] A. Çetin, "Kıbrıslı Kâmil Paşa," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, c.25, 2002, ss.392-394.

[15] T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: İttihat ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*. c. 3, İstanbul, Türkiye: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1989.

[16] A. Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. 2. baskı, Y. Alagon, Çev. İstanbul, Türkiye: Sarmal Yayınevi, 1995.

[17] E. Kuran, "Birinci Dünya Savaşı," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, c.6, 1992, ss.196-200.

[18] Ş. Mardin, *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4*. İstanbul, Türkiye: İletişim Yayınları, 1991.

[19] A. Özcan, "İttihâd-ı İslâm," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde*, c.23, 2001, ss.470-475.

[20] ——, "Osmanlıcılık," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde*, c.33, 2007, ss.485-487.

[21] H. İnalcık, *Osmanlı ve Modern Türkiye*. 5. baskı, İstanbul, Türkiye: Timaş Yayınları, 2017.

[22] Ş. Hanioğlu, "Türkçülük," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde*, c.41, 2012, ss.551-554.

[23] *Tanin*, nr.40, ss.4, st.3, 1 Eylül 1324 (14 Eylül 1908).

[24] C. Okay, *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti: Belgeleriyle*. Ankara, Türkiye: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2008.

[25] *Tanin*, nr.173, ss.4, st.3, 1 Kânun-ı Sânî 1324 (24 Ocak 1909).

[26] "Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Nizamname-i Umumîsi," *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası*, sayı 1, ss.6–7, Teşrinievvel 1325 (Ekim 1909).

[27] F. Günergun, "Osmanlı mühendis ve mimarları arasında ilk cemiyetleşme teşebbüsleri," Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Belgeleriyle içinde, C. Okay, Der. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 2008, ss.41-73.

[28] *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Nizamname-i Dahili*. İstanbul, Türkiye: Karabet Matbaası, 1324 (1908).

[29] H. İnalcık, "İstanbul: Türk devri," *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, c.23, 2001, ss.220-239.

[30] "Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Nizamname-i Umumîsi," *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası*, sayı 2, ss.25–27, Teşrinisani 1325 (Kasım 1909).

[31] *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti fi 15 Temmuz 1334/1919 fi Kânun-ı Sâni 1336/1920 Zamanına ait Heyet-i İdare Raporu ve Hülasa-i Hesabiye Cetvelleri ve Raporu ve Cemiyetin Âzâ-i Asliyye ve Müntesibesi Esamisi*. İstanbul: Darü'l-hilafet-il-aliyye, 1338 (1920).

[32] "İstanbul, çeşitli Anadolu şehirleri ve Şam'daki yapıların onarımına ilişkin ajanda," 1909-1919, MNN_NB_08_601b-603a, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniverstesi Suna Kıraç Kütüphanesi. [Online]. Erişim: https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/8317. [Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2020].

[33] "Association des Architectes et Ingénieurs en Turquie-Statuts," *Génie Civil Ottoman içinde*, 4 Annee, nr.3, ss.45-47, Juin 1914.

[34] Ç. Ünalın, "Mimar ve mühendisler tarafından II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da yayımlanmış iki dergi: Génie Civil Ottoman (1910) ve Zeitschrift für Technik und Industrie in der Turkei (1916)," *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c.10, sayı 2, ss.59-96, 2009.

[35] "Génie Civil Ottoman," 1914-06, PFGCO9140601000, SALT Araştırma Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi. [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/129179 [Erişim Tarihi: 1 Aralık 2020].

[36] "Génie Civil Ottoman," 1911-06, PFGCO9110901000, SALT Araştırma Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi. [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/129075 [Erişim Tarihi: 16 Ekim 2020].

[37] BOA, DH.HMŞ., Dosya no:4, Gömlek no:4.

[38] Ç. Uluçay, E. Kartekin, *Yüksek Mühendis Okulu: Yük. Mühendis ve Yüksek Mimar Yetiştiren Müesseselerin Tarihi*. İstanbul, Türkiye: Berksoy Matbaasi, 1958.

[39] Y. Yavuz, *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemalettin: 1870-1927*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Ortak Yayını, 2009.

[40] "Mimar Kemaleddin Bey," *Milli Nevsal içinde*, Dersaadet (İstanbul), Türkiye: Fırat Âsâr-ı Müfîde Kütüphanesi, 1330 (1914), ss.379-380.

[41] S. Çetintaş, "Mimar Kemaleddin mesleği ve sanat ülküsü," *Güzel Sanatlar dergisi*, sayı 5, ss.160-173, 1944.

[42] A. Batur, *Mimar Kemaleddin: Tarihin Dönüm Noktasında Bir Yaşam*. Ankara, Türkiye: TMMOB Mimarlar Odası, 2008.

[43] Ö. Ertuğrul, A. V. Çobanoğlu, "Kemâleddin Bey," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde*, c.25, 2002, ss.230-231.

[44] "Mimar Kemal de öldü," *Hayat*, c.2, sayı 34, ss.1-2, 21 Temmuz 1927.

[45] "Roma ve Osmanlı mimarlığı hakkında defter," 1904, 1910, 1922, 1928, MNN_NB_08_112b-122a, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniverstesi Suna Kıraç Kütüphanesi. [Online]. Erişim: https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/3455. [Erişim Tarihi: 18 Ağustos 2020].

[46] BOA, İ..HUS., Dosya no:71, Gömlek no:54.

[47] BOA, DH.TMIK.S.., Dosya no:44, Gömlek no:16.

[48] BOA, DH.MUİ., Dosya no:114, Gömlek no:3.

[49] BOA, MV., Dosya no:138, Gömlek no:19.

[50] R. Aydın, "Mimar Kemâleddin Bey'in hapishane projeleri," *Osmanlı Sanatında Değişim ve Dönüşüm*, A. Budak, M. Yılmaz, Der. Konya: Literatürk Academia Yayınları, 2019, ss.11-36.

[51] İ. Tekeli, S. İlkin, *Mimar Kemaleddin'in Yazdıkları*. Ankara, Türkiye: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları, 1997.

[52] Mimarlık tarihi ile alakalı notlar, Bel_Mtf_007850_044, Atatürk Kitaplığı, Mimar Kemaleddin Arşivi.

[53] A. Batur, "Ahmed Ratib Paşa Köşkü," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.1, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, ss.131-132.

[54] K. Erdoğan, "Çamlıca Kız Lisesi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.2, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.466.

[55] M. B. Tanman, "Hasan Hüsnü Paşa Tekkesi, Kütüphanesi ve Türbesi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.3, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.563-564.

[56] "Hasan Hüsnü Paşa Türbesi," *turanakinci.com*, [Online]. Erişim: https://www.turanakinci.com/portfolio-view/eyup-kaptani-derya-hasan-husnu-pasa-turbesi/. [Erişim Tarihi: 5 Mart 2020].

[57] H. Arlı, "Bebek Camii," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.2, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.116.

[58] "Sultan Mehmed Reşad Türbesi," *mustafacambaz.com*, [Online]. Erişim: http://www.mustafacambaz.com/details.php?image$_id$ = 18781.[$EriimTarihi$: 11$Austos$2020].

[59] "Mahmut Şevket Paşa Türbesi - Mahmut Şevket Paşa Tomb," TASUH7894, SALT Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi. [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/202228. [Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2020].

[60] Y. Yavuz, "Birinci Vakıf Han," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.2,İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.243.

[61] "Reşadiye Mektebi," *kulturenvanteri.com*, [Online]. Erişim: https://kulturenvanteri.com/yer/resadiye-mektebi/16/41.047764/28.936045. [Erişim Tarihi: 21 Aralık 2020].

[62] "Elim bir zayi: Muallim Mimâr Kemâleddin Bey'i kaybettik," *Hakimiyet-i Milliye gazetesi*, nr. 2159, ss.1, st. 1, 15 Muharrem 1346 (14 Temmuz 1927).

[63] "Merhum Mimâr Kemâleddin Bey'in cenâze merâsimi," *Hakimiyet-i Milliye gazetesi*, nr. 2160, ss. 1, st. 5, 16 Muharrem 1346 (15 Temmuz 1927).

[64] "Mimâr Kemâleddin Bey'in cenazesi merâsimle kaldırılarak İstanbul'a nakledildi," *Hakimiyet-i Milliye gazetesi*, nr. 2161, ss.1, st.3, 17 Muharrem 1346 (16 Temmuz 1927).

[65] "Kemaleddin Bey'in cenazesi," *Cumhuriyet gazetesi*, nr. 1144, ss.2, st. 6, 17 Muharrem 1346 (17 Temmuz 1927),

[66] "Kemaleddin Bey: Merhumun cenazesi ... kaldırılacak ve Karaca Ahmet'e defnedilecektir," *Milliyet gazetesi*, nr. 511, ss.3, st.6 17 Muharrem 1345 (17 Temmuz 1927),

[67] "Büyük Mimâr: Üstad Mimâr Kemâleddin'in tabutu dün kendini sevenlerin parmakları üstünde Karaca Ahmet'e getirilerek defnedildi," *İkdam Gazetesi*, 18 Temmuz 1927.

[68] “Nihayet Mimar Kemaleddin’i de kaybettik,” *Milli Mecmua*, c.8, sayı 90, ss.1, 10 Temmuz 1927.

[69] A. Batur, *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar*. İstanbul, Türkiye: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

[70] “Mimar Vedad Tek’in oğlu Ahmed Nihad Vedad Tek tarafından Taha Toros’a takdim edilen aile hayatı, tarihi ve seceresi,” Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi [Online]. Erişim: https://hdl.handle.net/11489/25489. [Erişim Tarihi: 5 Ocak 2020].

[71] Y. R. Tek, “Mimar M. Vedad Tek,” *Yapı*, sayı 14, ss.10-11, 1 Haziran 1942.

[72] “Mimar Vedad Tek’e ait fotoğraflar,” Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi. [Online]. Erişim: http://hdl.handle.net/11498/25533. Erişim Tarihi: 3 Ekim 2020].

[73] B. Ünsal, “70 yaşını idrak eden mimarlar: III,” *Arkitekt*, c.1974, sayı 1974-03 (355), ss.117-119, 1974.

[74] “Mimar Vedad Tek, Nezihe Hanım, Şevket Bey ve Tevfik Bey’in aralarında bulunduğu aile fotoğrafları,” Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi. [Online]. Erişim: https://hdl.handle.net/11498/25498. [Erişim Tarihi 2 Kasım 2020].

[75] Y. R. Demirbel, “Meşhur Mimarlar V: Prof. Mimar M. Vedad Tek,” *Arkitekt*, c.1941, sayı 129-130, ss.231-233, 1941.

[76] “Leyla Saz’ın oğulları Mimar Vedad Tek ve Yusuf Razi Bel’e ait fotoğraflar,” Şehir Üniversitesi Taha Toros Arşivi. [Online]. Erişim: https://hdl.handle.net/11498/25520. [Erişim Tarihi: 3 Ocak 2020.

[77] “Millî mimarî anketimize Mimar Vedat Bey’in cevabı,” *Millî Mecmua*, c.11, sayı 119, ss.72-73, 1 İkinci Teşrin 1930.

[78] BOA, İ..PT.., Dosya no:19, Gömlek no:4.

[79] Y. Salman, “Posta ve Telgraf Nezareti binası,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.6, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.279.

[80] A. Kaboğlu, “Hobyar Mescidi,” *Restorasyon Yıllığı Dergisi*, sayı 6, ss. 89-98, 2013.

[81] “HKMO: Tarihi İstanbul Tapu ve Kadastro II. Bölge Müdürlüğü Binası Ayasofya Müzesi’ne Dönüştürülmemelidir.,” TMMOB Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği. [Online].http://www.tmmob.org.tr/icerik/hkmo-tarihi-istanbul-tapu-ve-kadastro-ii-bolge-mudurlugu-binasi-ayasofya-muzesine [Erişim Tarihi: 7 Kasım 2020].

[82] “Servet-i fünun, 3 kanunuevvel 1324, 16 aralık 1908,”

[83] S. Özkan, N. V. Tek, “Mımar M. Vedad Bey Konağı,” *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, c.5, sayı 2, Güz 1979.

[84] “Vedat Tek Evi, Nişantaşı, istanbul,” [Online]. Erişim: https://tr.pinterest.com/pin/294634000599364235/. [Erişim Tarihi: 23 Kasım 2020].

[85] N. Ergin, “Tayyare Şehitleri Anıtı,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.7, İstanbul: Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı, 1994, ss.229.

[86] S. Özkan, “Mimar Vedat Tek (1873-1942),” *Arkitekt dergisi*, c.1973, sayı 121-122, Kasım-Aralık 1973.

[87] Y. Salman, “Liman han,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.5, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.213.

[88] “Liman Hanı,” [Online]. Erişim: https://tr.pinterest.com/pin/568016571736681659/. [Erişim Tarihi: 17 Mart 2020].

[89] D. Hasol, *20. yüzyıl Türkiye Mimarlığı*. İstanbul, Türkiye: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları Yayınları, 2017.

[90] “Haydarpaşa vapur iskelesi,” *mapio.net*, [Online]. Erişim: https://mapio.net/pic/p-12427838/. [Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020].

[91] H. Ö. Barışta, “Moda İskelesi,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.5, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994, ss.481-482.

[92] “Karaağaç Mezbahası zebh(kesim) salonlarının cepheden görünüşü. Şehremaneti,” *tarihteninciler.com*, [Online]. Erişim: https://www.tarihteninciler.com/karaagac-mezbahasi-zebhkesim-salonlarinin-cepheden-gorunusu-sehremaneti/?feed_id=27103_unique_id=5e4a2514578e1. [Erişim Tarihi: 8 Nisan 2020].

[93] N. Türkmen, “Nemlizâde Tütün Deposu,” *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI, c.1 6-9 Kaım 2008, İstanbul*, İstanbuli Türkiye: Üsküdar Belediyesi Yayınları, ss.167-176.

[94] “Nemlizade tütün deposu,” *envanter.gov.tr*, [Online]. Erişim: http://www.envanter.gov.tr/anit/index/detay/49542 [Erişim Tarihi 12 Ekim 2020].

[95] Y. Yavuz, “Kimliğinin izinde III: Yeni başkentte,” *M. Vedad Tek: Kimliğinin İzinde Bir Mimar içinde*, 2003, ss.173-192.

[96] A. Neftçi, “Ali Talat Bey,” *Restorasyon Yıllığı degisi*, sayı 6, ss. 151-154, 2013.

[97] BOA, DH.SAİDd..., Dosya No: 82, Gömlek No:9.

[98] *Mimar Kemaleddin ve bir grup arkadaşı bir planı incelerken, Atatürk Kitaplığı*.

[99] ——, “Ali Talat Bey 2,” *Restorasyon Yıllığı dergisi*, sayı 11, ss. 80-86, 2015.

[100] İ. H. Konyalı, *Mimar Koca Sinan: vakfiyyeleri, hayır eserleri, hayatı, Padişaha vekâleti, azadlık kâğıdı, alım, satım hüccetleri*. İstanbul, Türkiye: Nihat Topçubaşı, 1948.

[101] M. Altan, “Mimar Muzaffer,” *Mimarlık*, sayı 2, ss.36-38, 1948.

[102] M. Sözen, M. Tapan, *50 yılın Türk Mimarisi*. İstanbul, Türkiye: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1973.

[103] Z. Ertuğrul, “Birinci Ulusal Mimarlık dönemi mimarlarından Muzaffer Bey: Eserleri ve sanat anlayışı,” Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, Türkiye, 2007.

[104] “Abide-i Hürriyet Mimarı Muzaffer Bey,” 1909, FFT725007, SALT Araştırma Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi. [Online] Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/17581 [Erişim Tarihi: 1 Ocak 2020].

[105] E. Yücel, “Mimar Muzaffer (1881-1920),” *Bizim Anadolu gazetesi*, ss.6, Eylül 4, 1971.

[106] M. Sözen, O. N. Dülgerler, “Mimar Muzaffer’in Konya Öğretmen Lisesi,” *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, c.4, sayı 1, ss.117-134, 1978.

[107] A. Batur, “Abide-i hürriyet,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1993, ss.58.

[108] “Le Monument de la Liberté [Abide-i Hürriyet],” 1911-10, AHISTSISL008, SALT Araştırma Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/114295. [Erişim Tarihi: 1 Eylül 2020].

[109] BOA.,DH. SAİDd, Dosya no:110, Gömlek no: 379.

[110] A. E. Göksel, S. Kuneralp, “Mimar Mehmet Nihat Niğizberk- Evkaf İdaresi ve Ulusal Mimari Akımı,” *Atatürk ve Sanat Sempozyumu, 26-28 Ekim 1981, İstanbul, Türkiye*, İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, 1981, ss.53-57.

[111] BOA., HR.SAİD, Dosya no:23, Gömlek no:13.

[112] A. Cengizkan, “Mehmet Nihat Nigisberk’in Katkilari: Evkaf İdaresi ve MimarKemalettin,” *Mimar Kemalettin ve Çagi: Mimarlik-Toplumsal Yasam-Politika içinde*, Ali Cengizkan, Der. İstanbul, Türkiye: TMMOB Mimarlar Odasi Genel Merkezi, 2007, ss.177-208.

[113] “Mühendis ve Mimar Cemiyeti Salnâmesi için her bir üyenin kendi el yazısıyla öz geçmişi,” 1920-12-01, TMDDOC0003005, SALT Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi. [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/206678. [Erişim Tarihi: 28 Ekim 2020].

[114] “Partenon, Atina, genel görünüm,” n.d., MNN_ALB08_phc_076, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. [Online]. Erişim: https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/9029/rec/2.

[115] “İskenderiye’den kent görünümü,,” n.d., MNN_ALB04_phc_151, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniversitesi Suna Kıraç Kütüphanesi. [Online]. Erişim: https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/8736/rec/1. [Erişim Tarihi: 3 Ekim 2020].

[116] “Şam Süleymaniye Külliyesi, medrese avlusundan görünüm,,” n.d., MNN_ALB18_phg_030, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniverstesi Suna Kıraç Kütüphanesi. [Online]. Erişim: https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/9289/rec/3. [Erişim Tarihi: 11 Eylül 2020].

[117] “Kudüs’te bir yapıya ait süslemelerin çizimleri. çizimlerin önünde Cemal Bey, Hüsnü Bey, Mehmet Nihat Nigizberk veMimar Kemaleddin,” 1925, TMH0005001, SALT Araştırma Mimarlık ve Tasarım Arşivi [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/199247. [Erişim Tarihi: 3 Eylül 2020].

[118] BOA, BEO., Dosya no:4718, Gömlek no: 353841.

[119] "Sinan Mimaroğlu, Hüsnü Bey ve Mehmet Nihat Nigizberk diğer mimarlar-sinan Mimaroğlu, Hüsnü Bey ve Mehmet Nihat Nigizberk with other architects," TMH0015001, SALT Araştırma, Mimarlık ve Tasarım Arşivi. [Online]. https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/199252. [Erişim Tarihi: 17 Eylül 2020].

[120] "Palas Otel, Kudüs, inşaattan görünüm," n.d., MNN_ALB18_phg_046, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Üniverstesi Suna Kıraç Kütüphanesi. [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/199252. [Erişim Tarihi: 17 Eylül 2020].

[121] "Palas Otel, Kudüs," *Arkitekt*, c.1931, sayı 1931-3, 1931, ss.75-81.

[122] BCA., 30-11-1-0, Kutu no:115, Gömlek no:29, Sıra no:5.

[123] V. Egeli, "Mimar Nihad Nigizberk (1878-1945)," *Arkitekt*, c. 1946, sayı 1946-01-02 (169-170), ss.44-45, 1946.

[124] BCA., 30-10-0-0, Kutu no:192, Gömlek no:317, Sıra no:6.

[125] "Laleli Cami, İstanbul, son cemaat yeri restorasyonundan görünüm," n.d., MNN-ALB18-phg-116, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoŭraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Universtesi Suna Kıraç Kütüphanesi. [Online]. Erişim: https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/8317. [Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2020].

[126] "İstanbul ve Anadolu'daki çeşitli camilere ilişkin rapor, notlar ve çizimler içeren defter," 1941-1948, MNN-NB-15-22a-58a, Mehmet Nihat Nigizberk Mimari Fotoğraflar ve Çizimler Koleksiyonu, Koç Universtesi Suna Kıraç Kütüphanesi. [Online]. Erişim: https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/p21054coll3/id/5893. [Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2020].

[127] "lüm: Nihad Nigizberk," *Cumhuriyet*, ss.4, 19 Kasım 1945. [Online]. Erişim: https://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.xhtml. [Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020].

[128] BOA.,DH. SAİDd, Dosya no:114, Gömlek no:67.

[129] N. Türkmen, "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nden bir örnek: Kadıköy Şehremaneti Binası," *Türk Dünyası Araştırmaları Prof. Dr. Oktay Aslanapa Özel Sayısı*, sayı 183, ss.459-478, 2009.

[130] G. Birkan, S. Pehlivanlı, "Mimar Arif Hikmet Koyunoğlu ile söyleşi," *Mimarlık dergisi*, sayı 150, ss. 9, 1977.

[131] H. Kuruyazıcı, "İstanbul'un unutulmuş mimarları-3," *İstanbul, üç aylık dergi*, sayı 30, ss.52-54, 1999.

[132] B. Çeçener, "70 yıldır durmayan maratoncu: Mesut Özok," *Mimarlık*, sayı 204, ss. 10-14, Temmuz, 1984.

[133] N. Fıratlı, "Edhem Hamdi Eldem (1882-1957)," *Türk Arkeoloji Dergisi*, sayı 1-8, ss.45, 1958.

[134] T. Toros, “Osman Hamdi Bey ve çevresi,” *Tarih ve Toplum dergisi*, c.14, sayı 83, ss.24-28, 1990.

[135] BOA, M.F.MKT., Dosya no:614, Gömlek no:4.

[136] BOA, M.F.MKT.Dosya no:809, Gömlek no:70.

[137] H. Kuruyazıcı, “İstanbul’un unutulmuş mimarları-2,” *İstanbul, üç aylık dergi*, sayı 29, ss. 68-73, 29, Nisan 1999.

[138] ——, *Batılılaşan İstanbul’un Ermeni mimarları*. Hrant Dink Vakfı, 2010.

[139] “Edhem et nouridjan,” 1912-02-06, OFTE0012, SALT Araştırma, Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi. [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/173526. [Erişim Tarihi: 20 Eylül 2020.

[140] ——, “İstanbul’un unutulmuş mimarları,” *İstanbul, üç aylık dergi*, sayı 28, ss.68-73, Ocak 1999.

[141] BOA.,DH. SAİDd, Dosya no:166, Gömlek no:493.

[142] *Türk Yüksek Mimarlar Birliği Azaları ve Yüksek Mimarlık Mesleği ile Alakadar Mevzuat*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1940.

[143] “Duyumlar,” *Arkitekt*, c.1935, sayı 1935-09 (57), ss.277-278, 1935.

[144] “Kayıplarımız: Armenak Astarcıyan,” *Arkitekt*, c.1969, sayı 1969-01 (333), ss.28, 1969.

[145] BOA, DH.SAİDd..., Dosya no:186, Gömlek no:71.

[146] “Mimar adresleri,” *Arkitekt*, c.1931, sayı 1931-1, ss.27, 1931.

[147] “Haberler,” *Mimarlık*, sayı 1964-02 (8), ss.110, 1964.

[148] E. Yücel, “20. asırda klâsik Türk mimarisi üzerine eğilmiş Türk mimarları : Mimar Alâettin Özaktaş 1875-1947,” *Bizim Anadolu Gazetesi*, ss.6, 17 Temmuz 1971.

[149] T. Özışık, “Yüksek Mimar Alâettin Özaktaş’ı kaybettik,” *Mimarlık*, sayı 5-6, ss. 49, 1947.

[150] “Mimar Alâettin Özaktaş için,” *Arkitekt*, c. 1947, 1945-03-04 (159-160), ss.50-55, 1947.

[151] “Kandilli Rasathanesi,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.4, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.411-412.

[152] “Kandilli Rasathanesi 150. yılını kutluyor,” *arkeolojikhaber.com*, https://www.arkeolojikhaber.com/haber-kandilli-rasathanesi-150-yilini-kutluyor-16903/. [Erişim Tarihi: 12 Aralık 2020].

[153] “Yüksek Mimar Alâettin Özaktaş,” *Mimarlık*, sayı 1-2, ss.33, 1946.

[154] “Y. Mimar Asım Kömürcüoğlu hayatı ve eserleri (1879 - 1957),” *Arkitekt*, c. 1958, sayı 1958-01 (290), ss.43-45, 1958.

[155] “Beyazıt Meydanı havuzu,” *bitmezat.com*, [Online]. Erişim: https://www.bitmezat.com/urun/1154347/beyazit-meydani-havuzu. [Erişim Tarihi: 17 Eylül 2020].

[156] “Kamutay musabakası programı hulâsası,” *Arkitekt*, c.1938, sayı 1938-04 (88), ss.99-132, 1938.

[157] “Duyumlar,” *Arkitekt*, c. 1937, sayı 1937-12 (84), ss.346, 1937.

[158] “Haberler,” *Arkitekt*, c. 1941, sayı 1941/42-07-08 (127-128), ss.191-192, 1941.

[159] “Haberler,” *Arkitekt*, c.1943, sayı 1943-11-12 (143-144), ss.285-286, 1943.

[160] “Ödemiş Şehir Planı Müsabakası jüri raporu kısaltımı,” *Arkitekt*, c. 1947, sayı 1947-09-10 (189-190), ss.221-222, 1947.

[161] “Haberler,” *Arkitekt*, c.1949, sayı 1949-03-04 (207-208), ss.94, 1949.

[162] “Sümer Bank proje müsabakası,” *Arkitekt*, c.1935, sayı 1935-03 (51), ss.68-84, 1935.

[163] M. Sözen, K. B. Yılmazyiğit, “Mimar Zühtü Başar ve Üsküdar Kaymakamlığı,” *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sayı 8, ss. 719-734, 1981-82.

[164] “Peşte’de bir mimarımızın sergisi,” *Arkitekt*, c. 1932, sayı 1932-11-12 (23-24), ss.351, 1932.

[165] “Berlin’de Türk eserleri,” *Arkitekt*, vol. c.1933, sayı 1933-01 (25), ss.29-30, 1933,

[166] “Eski Türk mimari eserleri üzerinde tetkikler : Sivas ve Erzurum’da Çifte Minareler Medreseleri,” *Arkitekt*, c. 1933, sayı 1933-09-10 (33-34), ss. 294-298, 1933.

[167] “Kayıplarımız: Y. Mimar, G.S.A. Vasfi Egeli 1890 - 1962,” *Arkitekt*, c. 1962, sayı 1962-02 (307), ss.75-76, 1962.

[168] S. Öztürk, “Mimar Vasfi Egeli: Hayatı ve çalışmaları (1890-1962),” Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Turkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2015.

[169] E. Yücel, “Vakıf eserlerini restore eden mimarlardan Vasfi Egeli,” *Restorasyon Yıllığı Dergisi*, sayı 11, ss. 72-78, 2015.

[170] S. Eyice, “Egeli, Vasfi,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.10, 1994, ss. 481-482.

[171] V. Egeli, “Fener yolunda bir mescit,” *Arkitekt*, c.1947, sayı 1947-07-08 (187-188), ss.157-161, 1947.

[172] “Haberler: Pakistan hükumeti üstad Mimar Vasfi Egeli’yi davet etti,” *Arkitekt*, c. 1951, sayı 1951-11-12 (239-240), ss.254, 1951.

[173] “Haberler: Karaşi’de cami ve türbe inşaatı Yüksek Mimar Vasfi Egeli yapacak,” *Arkitekt*, c. 1952, sayı 1952-09-10 (253-254), ss.208, 1952.

[174] “Kaidi Azam Mehmet Ali Jinnah’ın Türbesi Projesi,” *Arkitekt*, c.1959, sayı 1959-01 (294), ss.16, 1959.

[175] Ş. Balmumcu, “Victor Adaman (1880-1948),” *Arkitekt*, c. 1948, sayı 1948-01-02 (193-194), ss.46-47, 1948.

[176] O. Şenyurt, “Türkiye’de yapı üretiminde modernleşme ve taahhüt sisteminin oluşumu,” Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2006.

[177] “Nişantaşı’nda İstanbul Vali Konağı fotoğraf,” *peramezat.com*, [Online] Erişim: https://www.peramezat.com/urun/nisantasinda-istanbul-vali-konagi-fotograf. [Erişim Tarihi: 21 Kasım 2020].

[178] “Kronoloji,” *iksv.org*, İstanbul Kültür Sanat Vakfı. [Online]. Erişim: https://www.iksv.org/tr/hakkimizda/kronoloji. [Erişim Tarihi: 20 Eylül 2020.

[179] ——, *İstanbul Rum Cemaatinin Osmanlı Mimarisindeki Temsiliyeti*. İstanbul, Türkiye: Doğu Kitabevi, 2012.

[180] “Mimarlar Kongresi,” *Arkitekt*, c. 1931, sayı 1931-2, ss.67-68, 1931.

[181] “Duyumlar,” *Arkitekt*, c. 1936, sayı 1936-01 (61), ss.32, 1936.

[182] “Türk Mimarlar Cemiyeti İstanbul Şubesi tarafından tanzim edilen İstanbul ve civarı mıntıkalarda mimari ücretler tarife ve talimatname projesi,” *Arkitekt*, c.1936, sayı 1936-09 (69), ss.270-271, 1936.

[183] “Duyumlar,” *Arkitekt*, c.1937, sayı 1937-05-06 (77-78), ss.173-175, 1937.

[184] “Duyumlar,” *Arkitekt*, c. 1937, sayı 1937-01 (73), ss.30-31, 1937.

[185] “Duyumlar,” *Arkitekt*, c.1936, sayı 1936-02 (62), ss.64, 1936.

[186] D. Barillari, E. Godoli, *İstanbul 1900:"Art Nouveau" mimarisi ve iç mekanları*. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 1997.

[187] A. Batur, “Frej Apartmanı,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.3, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994, ss.338-339.

[188] “Goethe Inst.,” *mekan360.com*, [Online]. Erişim: https://mekan360.com/sanaltur_goethe-institut-istanbul_2865.html. [Erişim Tarihi: 5 Haziran 2020].

[189] B. Kutun, “Milli Reasürans Hanı,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.5, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.463-464.

[190] “Şishane Apostol Pistikas Apartmanı,” *immimarlik.com.tr*, [Online]. Erişim: http://www.immimarlik.com.tr/tr-TR/sishane-apostol-pistikas-apartmani/3/7/10/48/0/0. [Erişim Tarihi: 10 Aralık 2020].

[191] M. Kazancı, “Pistikas’ın mirası çocuk evi ve iş merkezi oldu,” *hurriyet.com.tr*, 11 Ekim 2009. [Online]. Erişim: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/pistikas-in-mirasi-cocuk-evi-ve-is-merkezi-oldu-12664972 [Erişim Tarihi: 5 Mayıs 2020].

[192] A. Batur, “Mimarlıkta uluslararası ilişkiler ve TMMOB Mimarlar Odası,” *Mimarlık*, sayı 1978-01 (154), ss.16-19, 1978.

[193] A. Erim, “Bir durum değerlendirmesi,” *Mimarlık*, sayı 281, ss.37-39, 1998.

[194] B. Günçıkan, “Polikseni’nin suçu ne?” *Cumhuriyet Dergi*, ss.18, 16 Nisan 2000. [Online]. Erişim: https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/4509/sayfa/2000/4/16/18.xhtm [Erişim Tarihi: 3 Haziran 2020].

[195] S. E. Tsilenis, "Architectrural and urban development of Constantinople and the contribution of Greek-Orthodox community to the formation of city (1878-1908): The example of Kalfa Pericles D. Fotiadis," *Seventh International Conference on Urban History: European City in Comparative Perspective, Panteion University, 27-30 Ekim 2004, Atina - Piraeus, Yunanistan*, 2008.

[196] P. Erkan, A. Ödekan, "İstanbul'da Tanzimat sonrası Galata-Şişli hattında Rum Cemaati ve eğitim yapılarının arka planı," *İTÜ Dergisi/a*, c.9, sayı 2, ss.41-50, 2011.

[197] S. Parlak, "Kumkapı Aya Kiryaki (Hagia Kyriake) Kilisesi Vakfına ait yapının tarihsel geçmişinin aydınlatılması," *Electronic Turkish Studies*, c.10, sayı 1, ss.603-634, 2015.

[198] E. Önel, "Heybeliada Ruhban Mektebi: Mimari," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c.4, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994, ss.58.

[199] E. Uğur Selçuk, "İstanbul'daki sefarethanelerin oluşumu, günümüzdeki mevcut durumları, koruma sorunları ve önerileri," Yayımlanmamış doktora tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2009.

[200] BOA, PLK.p., Dosya no:302.

[201] "Mimarlar da sınıflara ayrıldı," *Tan Gazetesi*, sayı 160, ss.2, st.2, 29 Eylül 1935.

[202] H. Kuruyazıcı, "İstanbul'un unutulmuş mimarları-4," *İstanbul, üç aylık dergi*, sayı 34, ss.73-76, Haziran 2000.

[203] "Bereketzade mahallesi, saint pierre han, banka caddesi'ndeki farklı mülklerin dominikan rahibleri mütevellisi rahip jean m. vitale tarafından türk aleksandre d. yenidunia'ya yazıhane olarak kiralandığına dair kontrat," 1906-01-13, SPC9130004, SALT Araştırma, Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi. [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/14500. [Erişim Tarihi: 6 Haziran 2020.

[204] "Yenidunia Alex.," 1906-01-13, OFTY0025, SALT Araştırma, Kent, Toplum ve Ekonomi Arşivi. [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/139352. [Erişim Tarihi: 9 Ağustos 2020].

[205] "Aza-yı asliyye listesidir," *Osmanlı Mühendis ve Mimar Cemiyeti Mecmuası*, Teşrin-i Sani 1325 Kasım-Aralık 1909.

[206] P. Oğrenci, "Mimar Constantine P. Pappa (1868 – 1931)," *İstanbul Dergisi*, c.36, ss.25-32, 2011.

[207] P. Öğrenci, "19. yuzyıl özgun konut tipleri bağlamında Sarıca ailesi yapıları Mimar C. Pappas ve Arif Paşa Apartmanı," Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1998.

[208] "Sarıca Paşa Köşkü," *gazetekadikoy.com.tr*, [Online]. Erişim: http://www.gazetekadikoy.com.tr/yazi-dizisi/kadikoyden-apartman-oykuleri-2-sarica-apartmani-h12709.html. [Erişim Tarihi: 5 Ağustos 2020].

[209] C. Can, "İstanbul'da 19. yüzyıl batılı ve levanten mimarlarının yapı ve koruma sorunları," Yayımlanmamış doktora tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 1993.

[210] D. Çinici, "Başkent Ankara'nın inşasında etkin bir mimar Giulio Mongeri ve yaşam öyküsü," *Ankara Araştırmaları Dergisi*, c.3, sayı 1, ss.13-41, 2015.

[211] C. Can, "Saint Antoine Kilisesi," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, c.6, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.411-412.

[212] E. Atıcı, M. İnceoğlu, "Aziz Antuan Kilisesi'nin mimari açıdan okunabilirliği.," *Journal of the Faculty of Engineering & Architecture of Gazi University*, c.35, sayı 3, ss. 1499-1508, 2020.

[213] "Maçka Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi," *macka.meb.k12.tr*, [Online]. Erişim: http://macka.meb.k12.tr/tema/okulumuz_hakkinda.php. [Erişim Tarihi: 9 Ocak 2020].

[214] D. Çinici, "Türkiye Cumhuriyeti Mimarlığı'nın modernleşme sürecinde Mimar Giulio Mongeri: Bursa Çelik Palas Oteli ve Kaplıcası," Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, 2015.

[215] A. M. Aktemur, "Karaköy'de batı üslubunda yaptırılmış sivil mimari örnekleri," Yayımlanmamış doktora tezi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye, 2006.

[216] "Generali Han," *inpo.com.tr*, [Online]. Erişim: http://www.inpo.com.tr/?p=885lang=en. [Erişim Tarihi: 9 Aralık 2020].

[217] E. N. İşli, "Cerrahpaşa," *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi içinde*, İstanbul: Tarih Vakfı. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1994, ss.417-418.

[218] "Bulgur Palas ve Bedia Hanıım'ın imzası," *m.bianet.org*, [Online]. Erişim: https://m.bianet.org/biamag/toplum/212438-bulgur-palas-ve-bedia-hanim-in-imzasi. [Erişim Tarihi: 2 Kasım 2019].

[219] B. F. Arık, "Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Güzel sanatlar Akademisi ve İ.T.Ü. Mimarlık Bölümleri'nde yabancı mimarlar (görevin idari ve mali çerçevesi)," Yayımlanmamış doktora tezi, Mimarlık Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2006.

[220] B. Ünsal, "70 yaşını idrak eden mimarlar: 1," *Arkitekt*, c.1973, sayı 1973-03 (351), ss.135-138, 1973.

[221] "Aram Bardizbanyan," *adalilar.adalarmuzesi.org*, [Online]. Erişim: https://adalilar.adalarmuzesi.org/anasayfa/item/90-aram-bardizbanyan. [Erişim Tarihi: 21 Aralık 2020].

[222] D. Güner, "Akaretler Sıra Evleri: Bir multigrafik okuma denemesi," *Dolmabahçe: Mekânın Hafızası*, Bahar Kaya, Der. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, ss.207-247.

[223] "Léon Nafilyan," *wikipedia.org*, https://fr.wikipedia.org/wiki/Léon_Nafilyan. [Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2020].

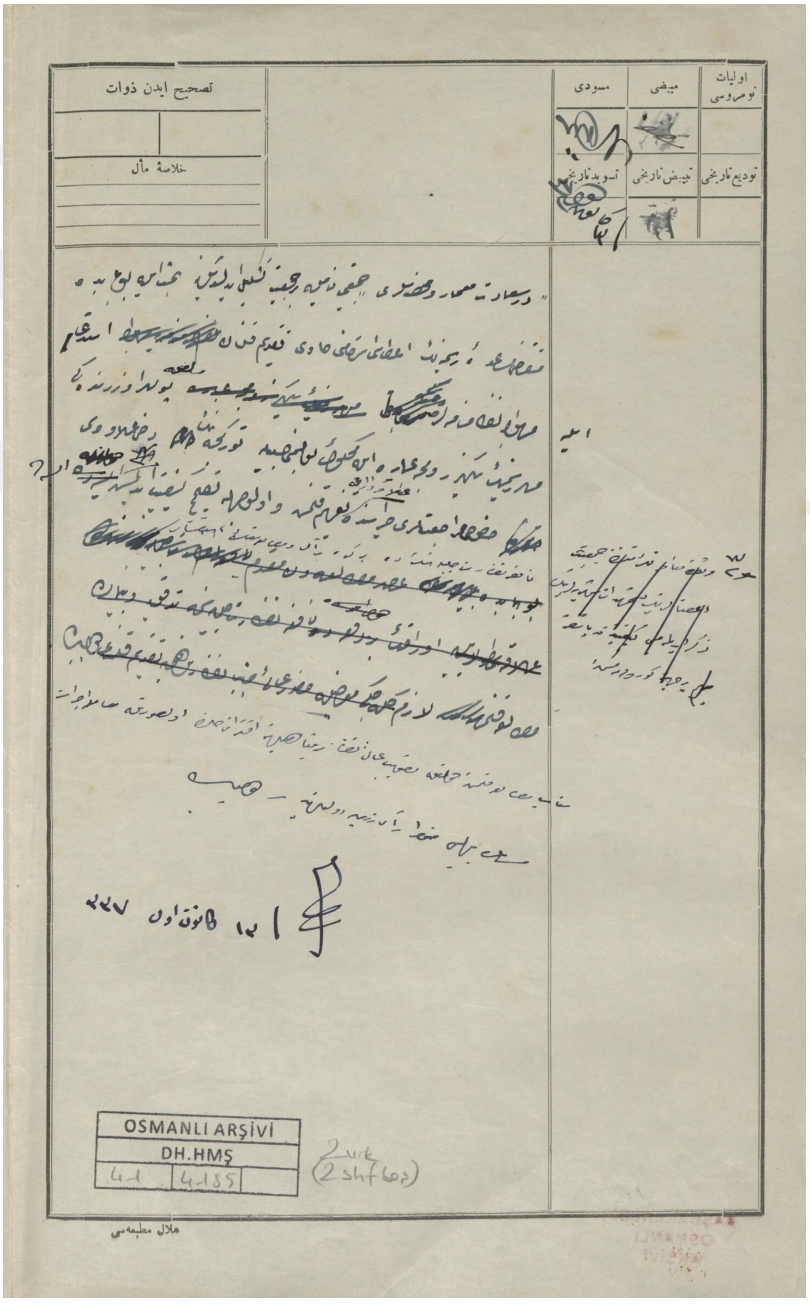
[224] “TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yedinci Genel Kurulu,” *TMMOB Mimarlar Odası*, 28 Ocak 1962. [Online]. Erişim: http://www.mimarlarodasiankara.org/dosya/7.pdf. [Erişim Tarihi: 5 Mart 2020].

[225] “Mimar Mecit’in kartviziti, 1931-03-30, TMSSSDOC0067, SALT Araştırma Mimarlık ve Tasarım Arşivi,” [Online]. Erişim: https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/192848. [Erişim Tarihi: 3 Şubat 2020].

[226] “İstanbul Limanı yolcu salonu proje müsabakası,” *Arkitekt*, c.1937, sayı 1937-02 (74), ss.41-56, 1937.

[227] “Meslek hayatında XXX. yıllarını dolduran mimarların jübilesi,” *Arkitekt*, c.1961, sayı 1961-02 (303), ss.75-76, 1961.

A
BOA.DH.HMŞ.4/4 NUMARADA KAYITLI BELGE

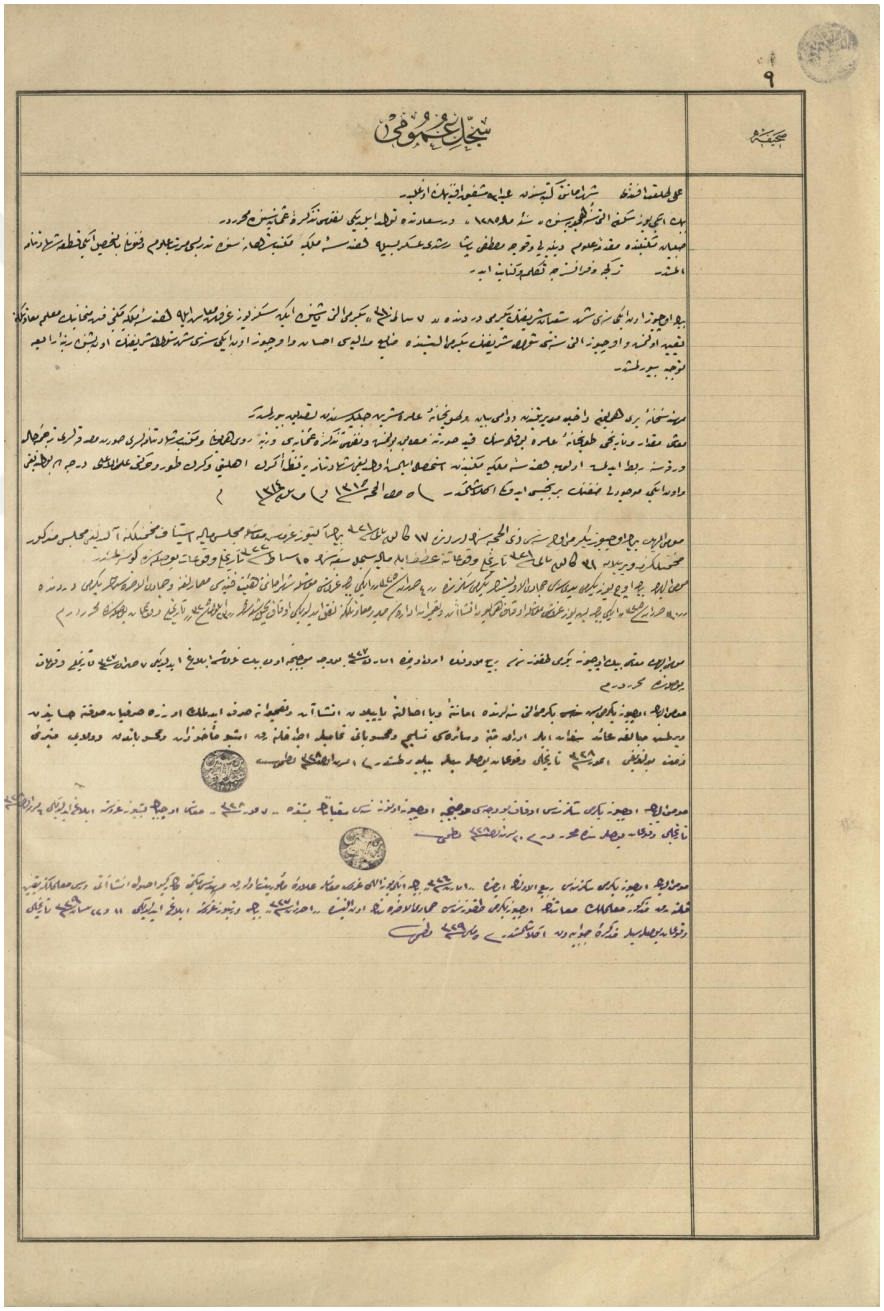
Şekil A.1 BOA.DH.HMŞ.4/4 numarada kayıtlı Dersaadet Mimar ve Mühendisleri Cemiyeti hakkında belge

Tesvîd Tarihi: Fî 13 Kânûn-i Evvel sene (13)37

Dersaâdet Mi‘mâr ve Mühendisleri Cem‘iyeti nâmıyla bir cem‘iyet teşkîl edildiğinden bahs ile bu bâbda muktezî müsâ‘ade-i resmiyenin i‘tâsı istirhâmını hâvî takdîm kılınan istid‘â ile merbût nizâmnâmeler pullar üzerindeki mühr-i resmînin yalnız Rumca ibâre ile mahkûk bulunmamasıyla Türkçe’nin dahî ilâvesi husûsî mürâcaatları sırasında alâkadarına tefhîm kılınmış ve ol-vechle tashîh-i keyfiyyet edilmiş ise de Nâfi‘a Nezâret-i Celîlesi’nin de bir kere re’y ve mütâla‘asının istifsârı münâsib mütâla‘a kılınmış olmağla tasvîb âlî-i nezâret-penâhîlerine iktirân halinde ol-sûretle mu‘âmele-i icrâsına müsâade buyurulması menût-ı re’y-i rezîn devletleridir ol-bâbda.

Fî 13 Kânûn-i Evvel sene (1)337

B
BOA.DH.SAİDd...82/9 NUMARADA KAYITLI BELGE

Şekil B.1 BOA.DH.SAİDd...82/9 numarada kayıtlı belge

Ali Talat Efendi, Şehremâneti Ketebesinden Abdullah Şefik Efendi'nin oğludur.

Bin iki yüz seksen altı sene-i hicriyesinde "sene-i mâliye 1285" Dersaâdet'de tevellüd eylediği Nüfûs Tezkire-i Osmaniyesinde muharrerdir.

Sıbyan mektebinde mukaddime-i ulûm-ı diniyyeyi ve Koca Mustafa Paşa Rüşdî-i Askeriyyesiyle Hendese-i Mülkiye Mekteb-i şâhânesinde tedrîsi müretteb ulûm ve fünûnu bi't-tahsîl iki kıt'a şahâdetnâme almışdır. Türkçe ve Fransızca tekellüm ve kitâbet eder.

Bin üç yüz on iki senesi şehr-i Şabân-ı şerîfinin yirmi dördünde "7 Şubat sene (1)310" yirmi altı yaşında iken sekiz yüz gurûş maâş ile Hendese-i Mülkiye Mektebi fenn-i mihânik muallim muâvinliğine ta'yîn olunmuş ve üç yüz altı senesi Şevvâl-i şerîfinin yirmi altısında sanâyi' madalyası ihsân ve üç yüz on iki senesi şehr-i Şevvâl-i şerîfinin on beşinde rütbe-i râbi'a tevcîh buyurulmuşdur.

Mühendishâne-i Berr-i Hümâyûn Dâhiliye Müdîriyeti'nden devamı beyân ve Tophâne-i Amire-i Müşiriyet-i celîlesinden tasdîk buyurulmuşdur.

Maâşı mikdar ve tarihi Tophâne-i Amire yoklamasının kayd sûretine mutâbık bulunmuş ve Nüfûs Tezkire-i Osmaniyesi ve rütbe-i ruûs-ı hümâyunu ve mekteb şahâdetnâmeleri sûret-i musaddakaları terceme-i hâl varakasına rabt edilmiş olub Hendese-i Mülkiye Mektebi'nden istihsâl eylemiş olduğu şahâdetnâmeye nazaran gerek ehliyeti ve gerek tavr u hareketi aliyyü'l-a'lâ derecede bulunduğu ve on iki mevcûdlu sınıfının birincisi idüğü anlaşılmışdır. Fi 5 Zilhicce sene 1315 ve fi 15 Nisan sene 1314.

Mûmâ-ileyhin bin üç yüz yirmi üç senesi Zilhiccesi'nin dördünde 17 Kânûn-ı sânî sene (1)321 bin altı yüz gurûş maâşla Meclis-i Mâliye İstinâf Muhamminliği'ne alındığı meclis-i mezkûr muhamminliğinden verilen 31 Kânûn-ı sânî sene (1)321 tarihli vukû'âtına atf ile Mâliye Sicill Şu'besi'nin 15 Şubat sene (1)322 tarihli vukû'ât pusulasında gösterilmişdir.

Mûmâ-ileyhin bin üç yüz yirmi yedi senesi Cemâziye'l-evvelisinin yirmi sekizinde "4 Haziran sene (1)325" iki bin gurûş maâşla Şehremâneti Hey'et-i Fenniyesi mimârlığına ve Cemâziye'l-ahiresinin yirmi dördünde "30 Haziran sene (1)325" iki bin beş yüz guruş maâşla Evkâf-ı Hümâyûn İnşâât ve Ta'mîrât İdâresi müdir muâvinliğine nakledildiği Evkâf Sicill Şu'besi'nin " 23 Eylül sene (1)325" tarihli vukû'ât pusulasında muharrerdir.

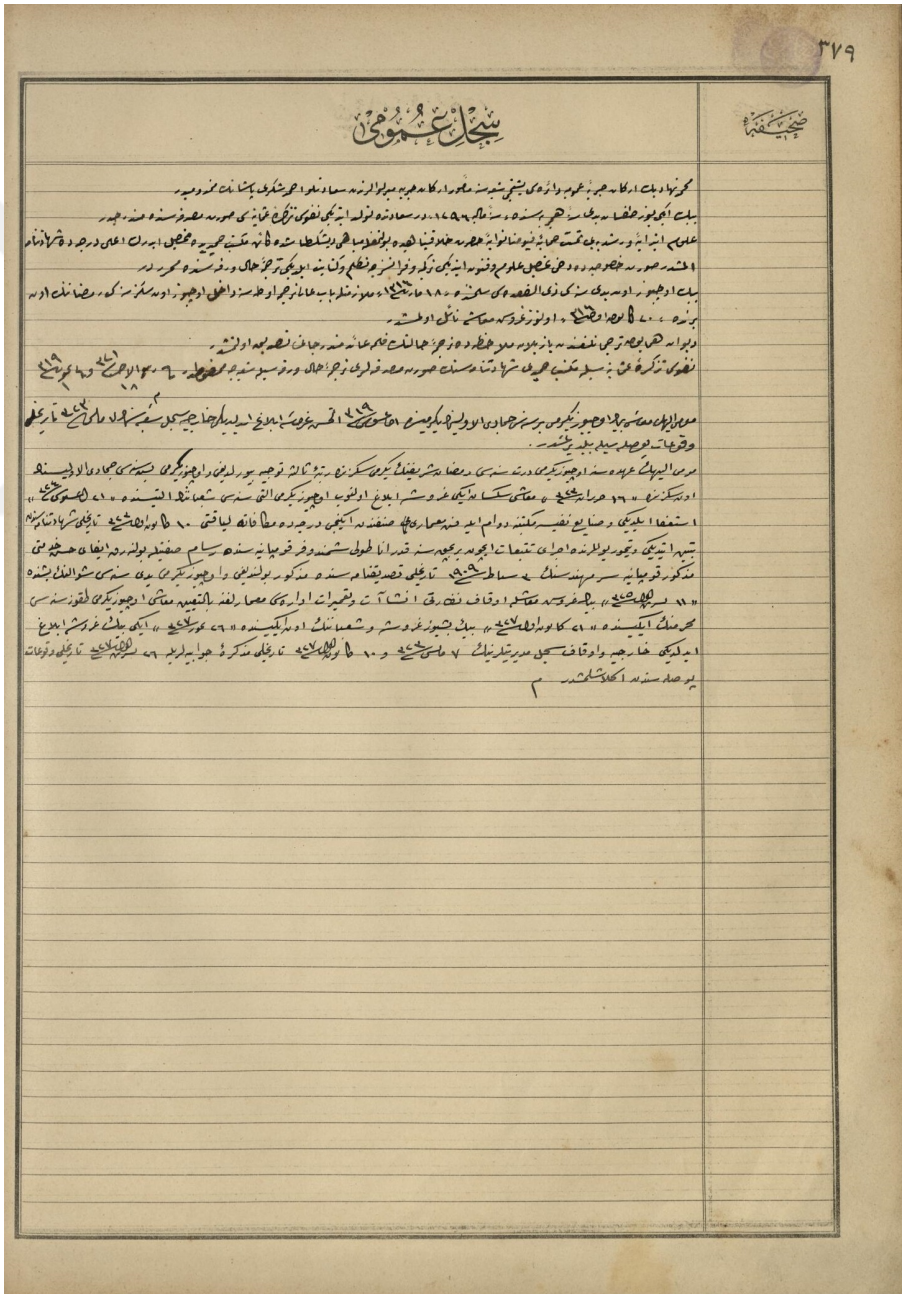
Mûmâ-ileyhin maâşı bin üç yüz yirmi dokuz senesi Rebiü'l-evveli'nin on üçünde "1 Mart sene (1)327" büdce mûcibince on bin gurûşa iblâğ edildiği 7 Haziran sene (1)327 tarihli vukû'ât pusulasında muharrerdir.

Mûmâ-ileyhin üç yüz yirmi beş yirmi altı senelerinde emâneten veya asâlaten yapılan inşâât ve ta'mîrâta sarf edilmek üzere sarfiyât-ı muvakkate hesâbından verilmiş mebâliğe âid senedât ile evrâk-ı müsbite ve sâiresi teslîm ve mahsûbâtı tamamiyle icrâ kılınarak işbu me'hûzât ve mahsûbâtdan dolâyı tebriye-i zimmet bulunduğu 1 Temmuz sene (1)328 tarihli vukû'ât pusulasıyla bildirilmişdir. Fi 1 Teşrîn-i evvel sene (1)328.

Mûmâ-ileyhin üç yüz yirmi sekiz senesi evkâf büdcesi mûcebince üç yüz otuz senesi Şabanının beşinde “7 Temmuz sene (1)328” maâşı üç bin beş yüz gurûşa iblâğ edildiği 6 Teşrîn-i evvel sene (1)328 tarihli vukû‘ât pusulasında muharrerdir. 20 Teşrîn-i evvel sene (1)328.

Mûmâ-ileyhin üç yüz yirmi sekiz senesi Rebiü’l-evveli’nin üçünde “1 Mart sene (1)326” bin iki yüz elli gurûş maâşla ilâve-i memûriyet olarak Mühendis Mektebi kârgîr usûl-i inşââtı ders muallimliğine ta‘yîn kılınarak mezkûr muallimlik maâşının üç yüz yirmi dokuz senesi Cemâziye’l-ahiresi’nin on altısında “1 Haziran sene (1)327” bin dört yüz gurûşa iblâğ edildiği 11 ve 22 Nisan sene (1)329 tarihli vukû‘ât pusulasıyla müzekkere-i cevabiyeden anlaşılmışdır.
Fi 5 Mayıs sene (1)329.

C
BOA.DH.SAİDd...110/379 NUMARADA KAYITLI BELGE

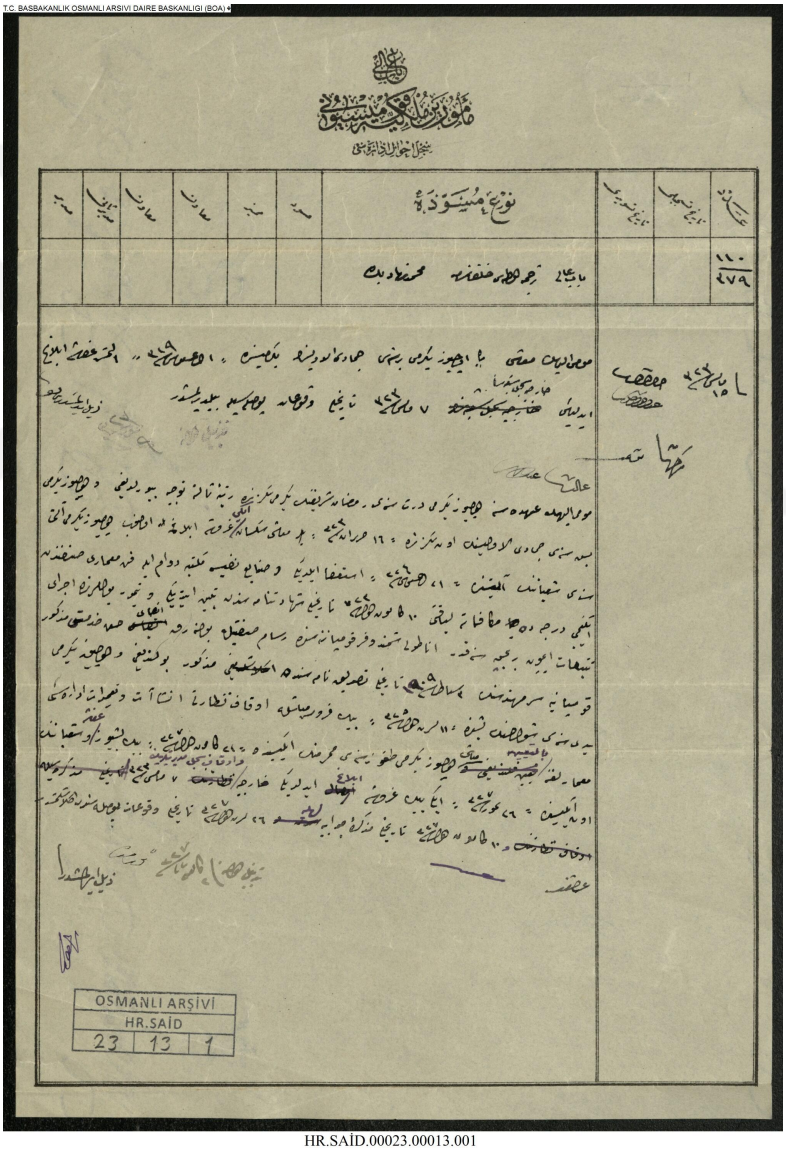

Şekil C.1 BOA.DH.SAİDd...110/379 numarada kayıtlı belge

Sicil-i Umumi

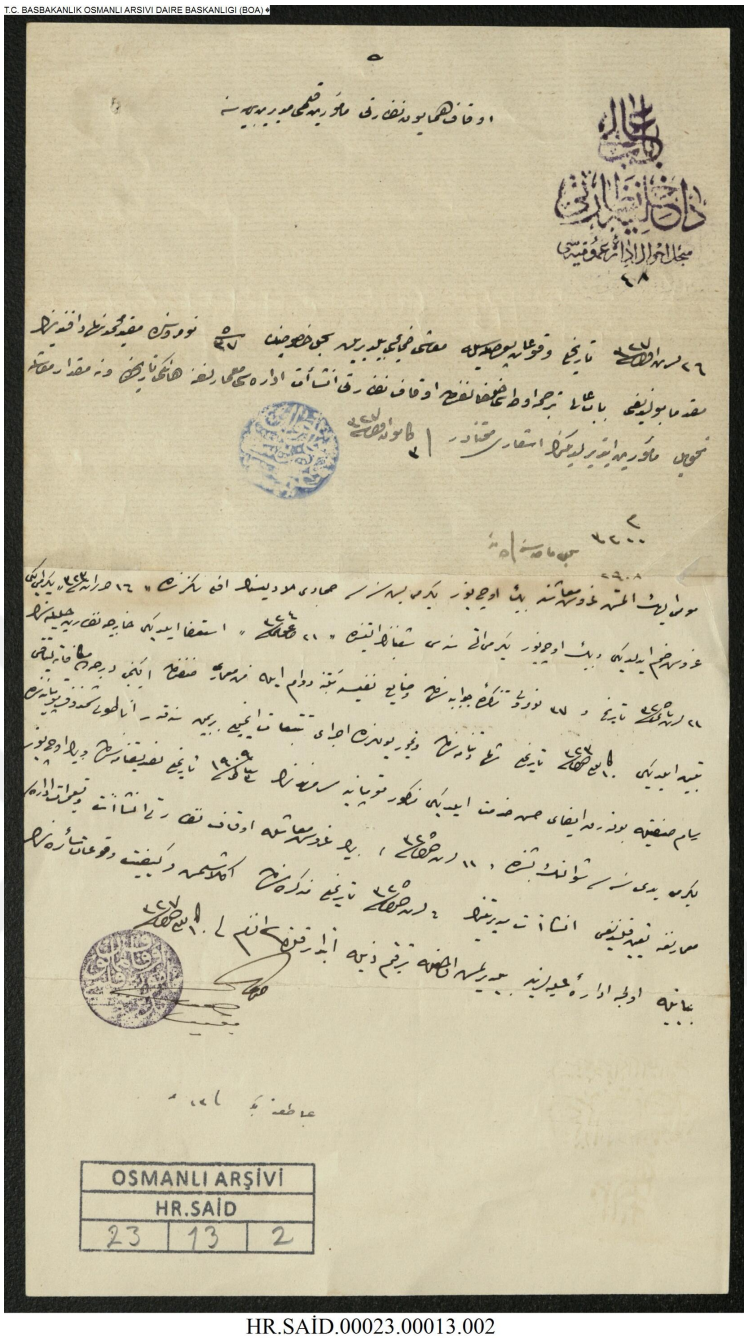
Mehmed Nihad Bey, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Dâiresi Beşinci Şu‘besine me’mûr Erkân-ı Harbiye Mirlivâlarından saâdetlü Ahmed Şükrü Paşa’nın mahdûmudur. Bin iki yüz doksan yedi sene-i hicriyesinde “sene-i mâliye 1296” Dersaâdet’de tevellüd etdiği Nüfûs Tezkire-i Osmaniyesi sûret-i musaddakasında mündericdir. Ulûm-ı ibtidâiye ve rüşdiyeyi taht-ı himâye-i füyûzât-vâye-i hazret-i hilâfetpenâhîde bulunmağla mübâhî ve Beşiktaş’da kâin Mekteb-i Hamidî’de tahsîl ederek a‘lâ derecede şehâdetnâme almışdır. Sûret-i husûsiyede dahî tahsîl-i ulûm ve fünûn etdiği Türkçe ve Fransızca tekellüm ve kitâbet eylediği terceme-i hâl varakasında muharrerdir. Bin üç yüz on yedi senesi Zî’l-ka‘desi selhinde “18 Mart sene 1316” mülâzemetle Bâb-ı Âlî Tercüme Odası’na dâhil üç yüz on sekiz sene ki Ramazanın on birinde “20 Kânûn-i evvel sene (1)316 “ otuz gurûş maâşa nâil olmuşdur. Divân-ı Hümâyûn Tercümanlığı’ndan yazılan mülâhazada terceme-i hâlinin kaleme âid mündericâtı tasdîk olunmuşdur. Nüfûs Tezkire-i Osmaniyesiyle Mekteb-i Hamidî şehâdetnâmesinin sûret-i musaddakaları terceme-i hâl varakasıyla şu‘bece mahfûzdur. Fî 18 Rebî‘ü’l-ahir sene (1)321 ve fî 1 Temmuz sene (1)319. Mûmâ-ileyhin maâşı bin üç yüz yirmi bir senesi Cemâziye’l-evvelisinin yirmisinde, “1 Ağustos sene (1)319” altmış gurûşa iblâğ edildiği Hâriciye Sicill Şu‘besinin 7 Mayıs sene (1)323 tarihli vukû‘ât pusulasıyla bildirilmişdir. Mûmâ-ileyhin uhdesine üç yüz yirmi dört senesi ve Ramazan-ı şerîfinin yirmi sekizinde rütbe-i sâlise tevcîh buyurulduğu ve üç yüz yirmi beş senesi Cemâziye’levvelisinin on sekizinde “16 Haziran sene (1)323” maâşı seksen iki gurûşa iblâğ olunub üç yüz yirmi altı senesi Şabânının altısında “21 Ağustos sene (1)324” isti‘fâ eylediği ve Sanâyi‘-i Nefîse Mektebi’ne devam ile Fenn-i Mimârî sınıfından ikinci derecede mükâfâta liyâkati 10 Kânûn-i evvel sene (1)323 tarihli şehâdetnâmesinden tebeyyün etdiği ve demiryollarında icrâ-yı tetebbu‘ât için bir buçuk sene kadar Anadolu Şimendüfer Kumpanyası’nda ressâm sıfatıyla bulunarak ifâ-yı hüsn-i hidmeti mezkûr kumpanya sermühendisinin 3 Şubat sene 1909 tarihli tasdîknâmesinde mezkûr bulunduğu ve üç yüz yirmi yedi senesi Şevvâlinin beşinde “11 Teşrîn-i evvel sene (1)325” bin gurûş maâşla Evkâf Nezâreti İnşâât ve Ta‘mîrât İdâresi Mimârlığı’na bi’tta‘yîn maâşı üç yüz yirmi dokuz senesi Muharreminin ikisinde “21 Kânûn-i evvel sene (1)327” bin beş yüz gurûşa ve Şabânın on ikisinde “26 Temmuz sene 1327” iki bin gurûşa iblâğ edildiği Hâriciye ve Evkâf Sicill Müdîriyetlerinin 7 Mayıs sene (1)323 ve 10 Kânûn-i evvel sene (1)327 tarihli müzekkire-i cevâbiyeleriyle 26 Teşrîn-i evvel sene 1327 tarihli vukû‘ât pusulasından anlaşılmışdır. M.

D
BOA.HR.SAİD.23/13 NUMARADA KAYITLI BELGE

Şekil D.1 BOA.HR.SAİD.23/13 numarada kayıtlı belgenin ilk sayfası

Bâb-ı Âlî Me’mûrîn-i Mülkiye Komîsyonu
Sicill-i Ahvâl Dâiresi
Aded: 110/379
Nev‘-i Müsvedde
Bâb-ı Âlî Tercüme Odası Hulefâsından Mehmed Nihad Bey Mûmâ-ileyhin maâşı bin üç yüz yirmi bir senesi Cemâziye’l-evvelisinin yirmisinde “1 Ağustos sene (1)319” altmış gurûşa iblâğ edildiği Hâriciye Sicill Şu‘besinin 7 Mayıs sene (1)323 tarihli vukû‘ât pusulasıyla bildirilmişdir. Mûmâ-ileyhin uhdesine üç yüz yirmi dört senesi Ramazan-ı şerîfinin yirmi sekizinde rütbe-i sâlise tevcîh buyurulduğu ve üç yüz yirmi beş senesi Cemâziye’levvelisinin on sekizinde “16 Haziran sene (1)323” maâşı seksen iki gurûşa iblâğ olunub üç yüz yirmi altı senesi Şabânının altısında “21 Ağustos sene (1)324” isti‘fâ eylediği ve Sanâyi‘-i Nefîse Mektebi’ne devam ile Fenn-i Mimârî sınıfından ikinci derecede mükâfâta liyâkati 10 Kânûn-i evvel sene (1)323 tarihli şehâdetnâmesinden tebeyyün etdiği ve demiryollarında icrâ-yı tetebbu‘ât için bir buçuk sene kadar Anadolu Şimendüfer Kumpanyası’nda ressâm sıfatıyla bulunarak ifâ-yı hüsn-i hidmeti mezkûr kumpanya sermühendisinin 3 Şubât sene 1909 tarihli tasdîknâmesinde mezkûr bulunduğu ve üç yüz yirmi yedi senesi Şevvâlinin beşinde “11 Teşrîn-i evvel sene (1)325” bin gurûş maâşla Evkâf Nezâreti İnşâât ve Ta‘mîrât İdâresi Mimârlığı’na bi’tta‘yîn maâşı üç yüz yirmi dokuz senesi Muharreminin ikisinde “21 Kânûn-i evvel sene (1)327” bin beş yüz gurûşa ve Şabânın on ikisinde “26 Temmuz sene 1327” iki bin gurûşa iblâğ edildiği Hâriciye ve Evkâf Sicill Müdîriyetlerinin 7 Mayıs sene (1)323 ve 10 Kânûn-i evvel sene (1)327 tarihli müzekkere-i cevâbiyeleriyle 26 Teşrîn-i evvel sene 1327 tarihli vukû‘ât pusulasından anlaşılmışdır. Tezyîl oluna fî 2 Kânûn-i sânî sene (1)327 Zeyl Olmuşdur.

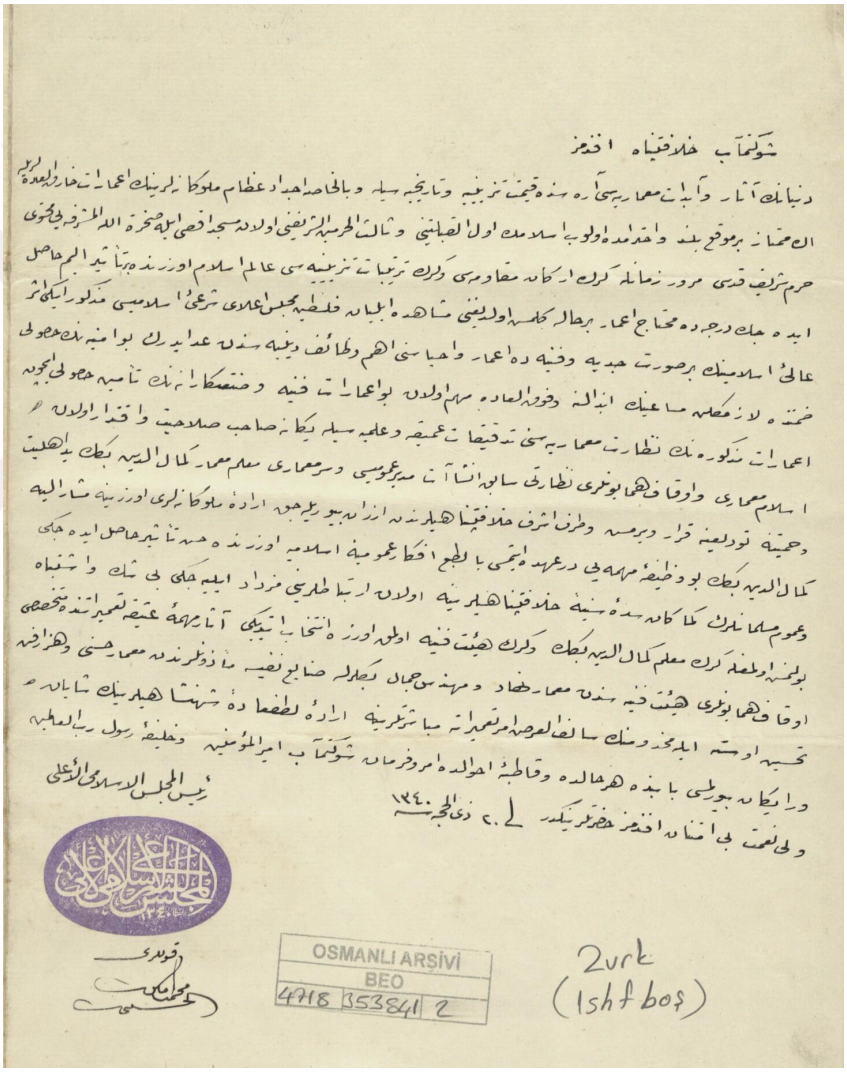

HR.SAİD.00023.00013.002

Şekil D.2 BOA.HR.SAİD.23/13 numarada kayıtlı belgenin 2. sayfası

Bâb-ı Âlî
Dâhiliye Nezâreti
Sicill-i Ahvâl İdâre-i Umûmiyesi
48
Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Me'mûrîn Kalemi Müdîriyet-i Behiyesine
26 Teşrîn-i Evvel sene (1)327 tarihli vukû'ât pusulasıyla maâşı zamâimi bildirilen sicilli husûsînin 5/37 numerosunda mukayyed Mehmed Nihad Efendi'nin mukaddemâ bulunduğu Bâb-ı Âlî Tercüme Odası Hulefâlığından Evkâf Nezâreti İnşâât İdâresi Mimarlığına hangi tarihde ve ne mikdar maâşla tahvîl-i me'mûrîn etdirildiğinin iş'ârı mütemennâdır. Fî 3 Kânûn-i evvel sene (1)327 Mühür 2/3200 Mûmâ-ileyhin altmış gurûş maâşına üç yüz yirmi beş senesi Cemâziye'l-evvelisinin on sekizinde "16 Haziran sene (1)323" yirmi iki gurûş zamm eylediği ve bin üç yüz yirmi altı senesi Şabânının altısında "21 Ağustos sene (1)324" isti'fâ eylediği Hâriciye Nezâret-i celîlesinin "21 Teşrîn-i sânî sene (1)325" tarih ve 37 numerolu tezkire-i cevabiyesinden ve Sanâyi'-i Nefîse Mektebine devam ile Fenn-i Mimârî sınıfından ikinci derecede mükâfata liyâkati tebeyyün eylediği 10 Kânûn-i evvel sene (1)323 tarihli şehadetnâmesinden ve demiryollarında icrâ-yı tetebbu'ât içün bir buçuk sene kadar Anadolu Şimendüfer Kumpanyası'nda ressâm sıfatıyla bulunarak ifâ-yı hüsn-i hidmet eylediği mezkûr kumpanya sermühendislerinin 3 Şubat sene 1909 tarihli tasdîknâmesinden ve bin üç yüz yirmi yedi senesi Şevvâlinin beşinde "11 Teşrîn-i evvel sene (1)325" bin gurûş maâşla Evkâf Nezâreti İnşâât ve Ta'mîrât İdâresi Mimârlığı'na ta'yîn kılındığı İnşâât Müdîriyetinin 6 Teşrîn-i evvel sene (1)325 tarihli müzekkeresinden anlaşılmış ve keyfiyyet vukû'ât-ı sâiresinin beyânıyla evvelce idâre-i aliyyelerine bildirilmiş olmağla terkîm-i zeyle ibtidâr kılındı efendim. Fî 10 Kânûn-i evvel sene (1)327 Mühür: Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Me'mûrîn Kalemi Müdîriyeti

E
BOA.BEO.4718/353841 NUMARADA KAYITLI BELGE

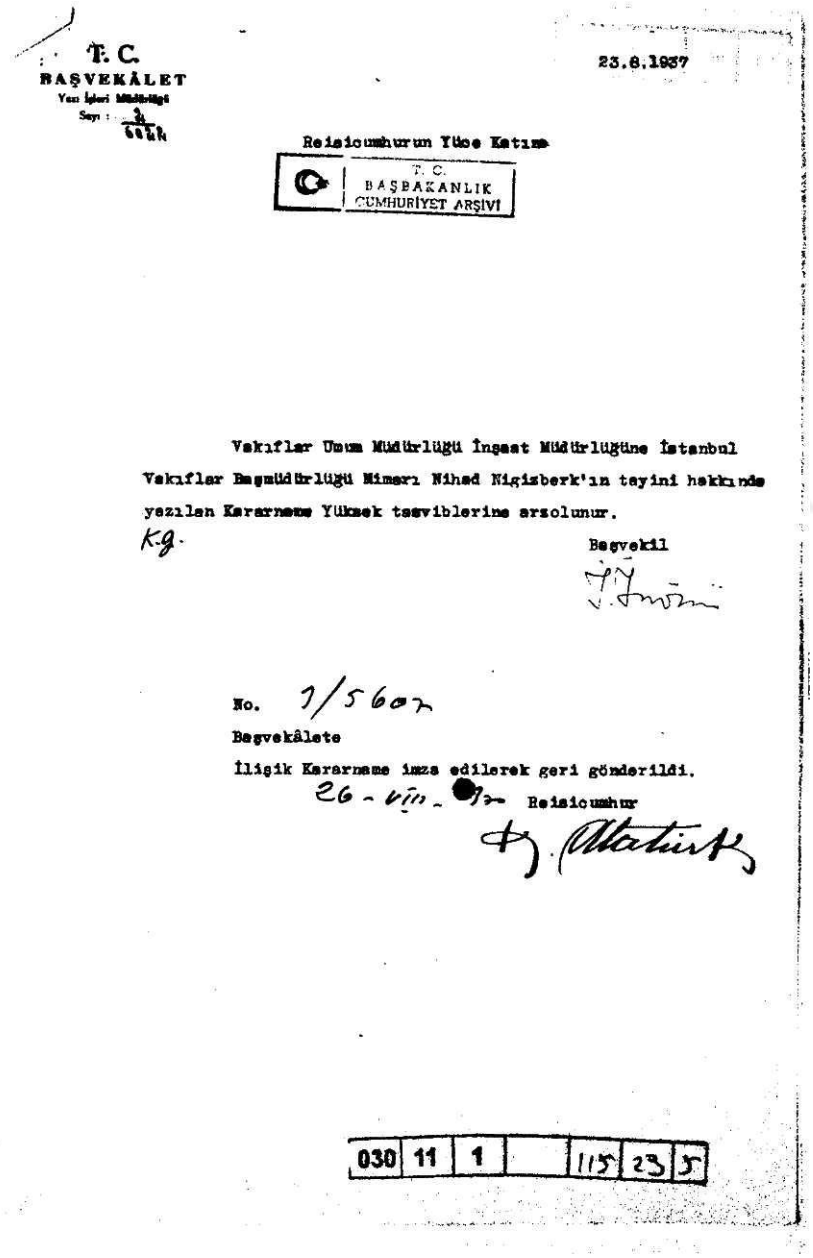

Şekil E.1 BOA.BEO.4718/353841 numarada kayıtlı Harem-i Şerif Tamiratı için Filistin Meclisi tarafından istenilmiş olan izin belgesinin ilk sayfası

Şevket-meâb Hilâfet-penâh Efendimiz Dünyanın âsâr ve âbidât-ı mimâriyesi arasında kıymet-i tezyîniye ve tarihiyesiyle ve bilhassa ecdâd-ı izâm mülûkânelerinin i'mârât-ı hârikul-âdeleriyle en mümtâz bir mevki'-i bülend ve ihtirâmda olub İslâm'ın evvelü'l-kıbleteyni ve sâlisü'l-Haremeynü'ş-şerîfeyni olan Mescid-i Aksa ile Sahratullahi'l-müşerrefeyi muhtevi Harem-i Şerîf-i kudsî mürûr-ı zamanla gerek

erkân-ı mukavemesi ve gerek tertîbât-ı tezyîniyesi âlemü'l-İslâm üzerinde bir te'sîr-i elem hâsıl edecek derecede muhtâc-ı i'mâr bir hâle gelmiş olduğunu müşâhede eyleyen Filistin Meclis-i A'lâ-yı Şer'î-i İslâmîsi mezkûr iki eser âlî-i İslâmînin bir sûret-i ciddiye ve fenniyede i'mâr ve ihyâsını ehemm-i vezâif-i diniyyesinden addederek bu ümniyyenin husûlü zımnında lazım gelen mesâ'înin ibzâline ve fevkalâde mühimm olan bu i'mârât-ı fennîye ve san'atkârânenin te'mîn-i husûlü içün i'mârât-ı mezkûrenin nezâret-i mimâriyesini tedkîkât-ı amîka ve ilmiyesiyle yegâne sâhib-i salâhiyet ve iktidâr olan İslâm mimârı ve Evkâf-ı Hümâyûnları Nezâreti sâbık İnşâât Müdîr-i Umûmîsi ve Sermimârı Muallim Mimâr Kemaleddin Bey'in yed-i ehliyyet ve hamiyyetine tevdî'ine karar vermiş ve taraf-ı eşrâf hilâfetpenâhîlerinden erzân buyurulacak irâde-i mülûkâneleri üzerine müşârün ileyh Kemaleddin Bey'in bu vazîfe-i mühimmeyi der-uhde etmesi bi't-tabi' efkâr-ı umûmiye-i İslâmiye üzerinde hüsn-i te'sîr hâsıl edeceği ve umûm-i Müslümanların kemâ-kân südde-i seniyye-i hilâfetpenâhîlerine olan irtibâtlarını müzdâd eyleyeceği bî-şekk ve iştibâh bulunmuş olmağla gerek Muallim Kemaleddin Bey'in ve gerek Hey'et-i Fenniye olmak üzere intihâb etdiği asâr-ı mühimme-i atîka ta'mîrâtına mütehassıs Evkâf-ı Hümâyûnları Hey'et-i Fenniyesinden Mimâr Nihad ve Mühendis Cemal Beylerle Sanâyi'-i Nefîse me'zûnlarından Mimâr Hüsnü ve Hezarfen Tahsin usta ile mahdûmunun sâlifü'l-arz emr-i ta'mîrâta mübâşeretlerine irâde-i lütufâde-i şehn-şâhîlerinin şâyân ve râygân buyurulması bâbında her halde ve kâtıbe-i ahvâlde emr û fermân şevket-meâb emîrü'l-mü'mînin ve Halîfe-i Resûl-i Rabbi'l-âlemîn velî-ni'met bîimtinân efendim hazretlerinindir. Fî 20 Zîlhicce sene 1340 Reisü'l-Meclisü'l-İslâmî'l-A'lâ Mühür: Meclis-i A'lâ-yı Şer'î-i İslâmî Kulları imza

F
BCA.30-11-1-0/115/29/5 NUMARADA KAYITLI BELGE

T. C.
BAŞVEKÂLET

23.6.1937

Reisicumhurun Yüce Katına

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Vakıflar Umum Müdürlüğü İnşaat Müdürlüğüne İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Mimarı Nihad Nigizberk'ın tayini hakkında yazılan Kararname Yüksek tasviblerine arzolunur.
K.g.

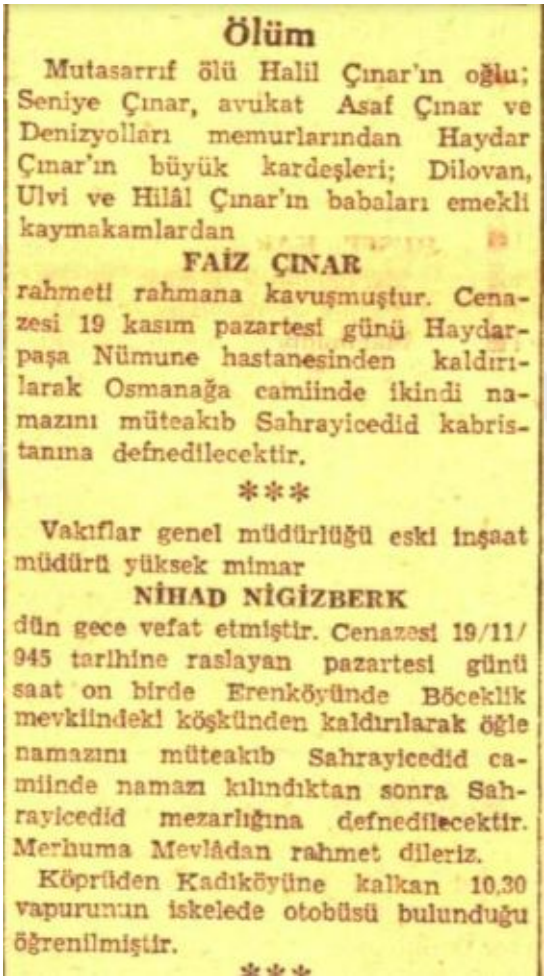
Başvekil

No. 7/5607
Başvekâlete
İlişik Kararname imza edilerek geri gönderildi.
26 - VIII - 937 Reisicumhur

030 | 11 | 1 | | 115 | 23 | 5

Şekil F.1 BCA.30-11-1-0/115/29/5 numarada kayıtlı belgenin 2. sayfası

G
MEHMED NİHAD NİGİZBERK'İN ÖLÜM İLANI

Ölüm

Mutasarrıf ölü Halil Çınar'ın oğlu; Seniye Çınar, avukat Asaf Çınar ve Denizyolları memurlarından Haydar Çınar'ın büyük kardeşleri; Dilovan, Ulvi ve Hilâl Çınar'ın babaları emekli kaymakamlardan

FAİZ ÇINAR

rahmeti rahmana kavuşmuştur. Cenazesi 19 kasım pazartesi günü Haydarpaşa Nümune hastanesinden kaldırılarak Osmanağa camiinde ikindi namazını müteakıb Sahrayicedid kabristanına defnedilecektir.

***

Vakıflar genel müdürlüğü eski inşaat müdürü yüksek mimar

NİHAD NİGİZBERK

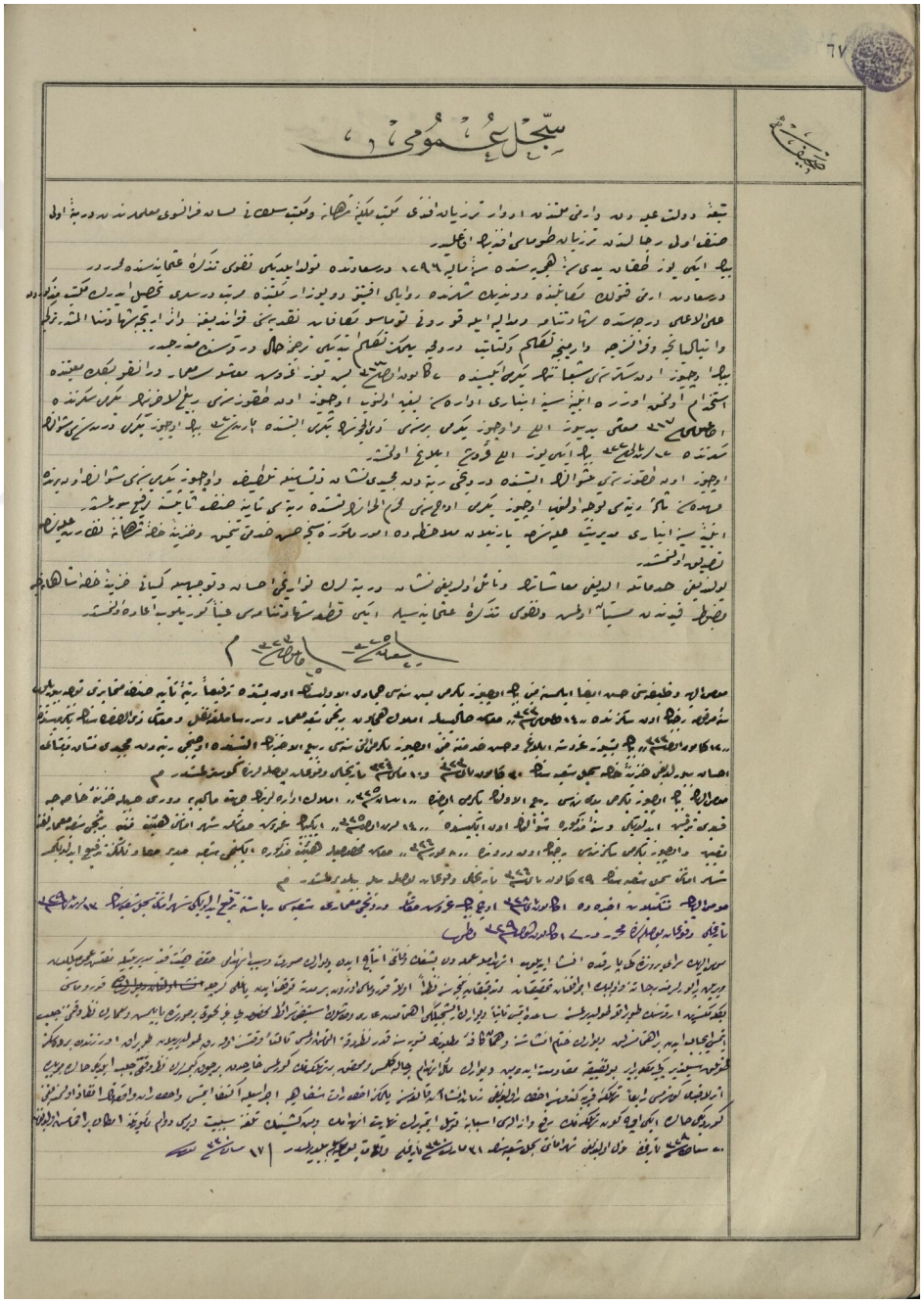
dün gece vefat etmiştir. Cenazesi 19/11/945 tarihine raslayan pazartesi günü saat on birde Erenköyünde Böceklik mevkiindeki köşkünden kaldırılarak öğle namazını müteakıb Sahrayicedid camiinde namazı kılındıktan sonra Sahrayicedid mezarlığına defnedilecektir. Merhuma Mevlâdan rahmet dileriz.

Köprüden Kadıköyüne kalkan 10,30 vapurunun iskelede otobüsü bulunduğu öğrenilmiştir.

***

Şekil G.1 Nihad Bey'in Cumhuriyet gazetesinde çıkan ölüm ilanı

H
BOA.DH.SAİDd...144/67 NUMARADA KAYITLI BELGE

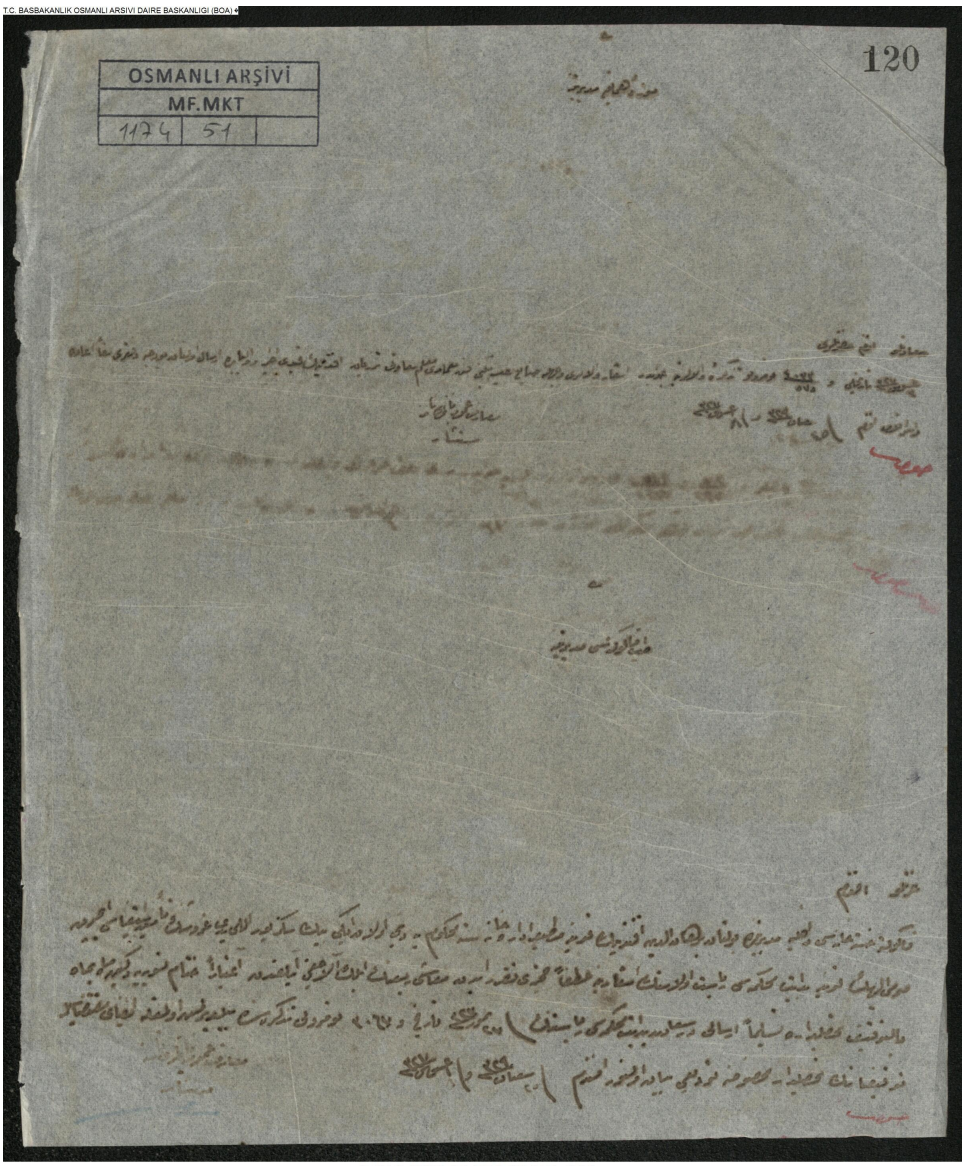

Şekil H.1 BOA.DH.SAİDd...144/67 numarada kayıtlı belge

Sicill-i Umûmî
Edvar Terziyan
Tebe‘a-i Devlet-i Aliyyeden ve Ermeni milletinden Edvar Terziyan Efendi Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne ve Mekteb-i Sultânî Lisân-ı Fransevî muallimlerinden ve rütbe-i ûlâ sınıf-ı evveli ricâlinden Terziyan Tomas Efendi’nin oğludur. Bin iki yüz doksan yedi sene-i Hicriyesinde sene-i Mâliye 1296 Dersaâdet’de tevellüd eylediği Nüfûs Tezkire-i Osmaniyesinde muharrerdir. Dersaâdet’de Ermeni Katolik mekâtibinde ve Venedik Şehrinde Roayal/Revayel Eftino Dö Yozar/Pozar (?) Mektebinde müretteb dersleri tahsil ederek mekteb-i mezkûrdan aliyyü’la‘lâ derecesinde şehâdetnâme ve madalya ile Kuroni(?) Tommaso mükâfât-ı nakdiyesini kazandığına dâir ayrıca şehâdetnâme almışdır. Türkçe ve İtalyanca ve Fransızca ve Ermenice tekellüm ve kitâbet ve Rumca yalnız tekellüm etdiği tercüme-i hâl varakasında mündericdir. Bin üç yüz on sekiz senesi Şa‘bânının yirmi ikisinde 2 Kânûn-i evvel sene (1)316 beş yüz gurûş maâşla Sermimâr Vranko Bey’in ma‘iyyetinde istihdâm olunmak üzere Ebniye-i Seniyye Anbârı İdâresine ta‘yîn olunub üç yüz on dokuz senesi Rebî‘ü’l-ahirinin yirmi sekizinde “1 Ağustos sene (1)317” maâşı yedi yüz elli ve üç yüz yirmi bir senesi Zîlhiccesinin yirmi altısında “1 Mart sene (1)320” bin üç yüz yirmi dört senesi Şevvâlinin sekizinde “12 Teşrîn-i sânî sene (1)322” bin iki yüz elli gurûşa iblâğ olunmuşdur. Üç yüz on dokuz senesi Şevvâlinin altısında dördüncü rütbeden Mecîdi nişân-ı zîşânıyla taltîf ve üç yüz yirmi senesi Şevvâlinin on birinde uhdesine sâlise rütbesi tevcîh olunub üç yüz yirmi üç senesi Muharremü’l-harâmının beşinde rütbesi sâniye sınıf-ı sânisine terfî‘ buyurulmuşdur. Ebniye-i Seniyye Anbarı Müdîriyet-i aliyyesinden yazılan mülâhazada umûr-ı memuresince hüsn-i hidmeti tenmîk ve Hazîne-i Hassa-i Şâhâne Nezâret-i aliyyesinden tasdîk olunmuşdur. Bulunduğu hidemâtla aldığı maâşâtın ve nâil olduğu nişân ve rütbelerin tevârihi ihsân ve tevcîhiyle kemmiyâtı Hazine-i Hassa-i Şâhânece mazbût kaydından müstebân olmuş ve Nüfûs Tezkire-i Osmaniyesiyle iki kıt‘a şehâdetnâmesi aynen görülüb iâde olunmuşdur. Fî 20 Şaban sene 1325 Fî 15 Eylül sene 1323 M. Mûmâ-ileyhe vazîfesini hüsn-i ifâ eylemesine mebni bin üç yüz yirmi beş senesi Cemâziye’l-evvelisinin on beşinde terfî‘an rütbe-i sâniye sınıf-ı mütemâyizi tevcîh buyurulub sene-i merkûme Recebinin on sekizinde “14 Ağustos sene (1)323” maâş-ı hâlîsiyle Emlâk-ı Hümâyûn Birinci Şu‘be mimâr ve serressamlığa nakl ve maâşı Zilkadesinin yirmisinde “12 Kânûn-i evvel sene (1)323” bin beş yüz gurûşa iblâğ ve hüsn-i hidmetine mebni üç yüz yirmi altı senesi Rebî‘ü’l-ahirinin altısında üçüncü rütbeden Mecîdi nişân-ı zîşânı ihsân buyurulduğu Hazîne-i Hassa Sicill Şu‘besinin 30 Kânûn-i sânî sene (1)323 ve “10 Mayıs sene (1)324” tarihli vukû‘ât pusulalarında gösterilmişdir. M. Mûmâ-ileyhin bin üç yüz yirmi yedi senesi Rebî‘ü’l-evvelinin yirmi üçünde “1 Nisan sene (1)325” Emlâk İdârelerinin cihet-i mâliyeye devri hasebiyle Hazîne-i Hassaca kaydı terkîn edildiği ve sene-i mezkûre şevvalinin on ikisinde “14 Teşrîn-i evvel sene (1)325 iki bin gurûş maâşla Şehremaneti Hey’et-i Fenniye Birinci Şu‘be mimarlığına ta‘yîn ve üç yüz yirmi sekiz senesi Recebinin on dördünde “8 Temmuz sene (1)326” maâş-ı muhassasıyla hey’et-i mezkûre ikinci şu‘be müdîr mu‘âvinliğine terfî‘ edildiği Şehremâneti Sicill Şu‘besinin 29 Kânûn-i sânî sene (1)326 tarihli vukû‘ât pusulasıyla bildirilmişdir. M. Mûmâ-ileyhin teşkîlât-ı ahîrede 1 Kânûn-i sânî sene (1)328 üç bin gurûş maâşla Dördüncü Mimarî Şu‘besi Riyâsetine terfî‘ edildiği Şehremâneti Sicill Şu‘besinin 13 Teşrîn-i sânî sene (1)329 tarihli vukû‘ât pusulasında muharrerdir. Fî 1 Kânûn-i evvel sene (1)329 Mûmâ-ileyhin Sarayburnu’ndaki parkda inşâ edilüb inhidâmıyla ameleden beşinin vefâtını intâc eden divarın(duvarın) sûret ve sebeb-i inhidâmı hakkında Hey’et-i

Fenniye Müdîriyetiyle Müfettiş-i Umûmilikden verilen raporlar mündericâtına ve ol-bâbda icrâ kılınan tahkîkât ve tedkîkât neticesine nazaran evvelen kuruması uzun bir müddete tevakkuf eden yağlı kireçle kurumasını beklemeksizin arkasının toprakla doldurulmasına müsâ'ade etmesi sâniyen divarın işçiliği ihtimâmdan ârî ve taşların istifi şerâ'it-i mahsûsayı gayr-ı muhtevî bir sûretde yapılmış ve mimârın nazar-ı dikkatini celb etmesi icâb eden bir ihtimâmsızlık divarın hitâm-ı inşâsına ve hemân kâffe-i matlûbunun tesviyesine kadar nazar-ı dikkate alınmamış olması sâlisen vakitsiz olarak doldurulan toprak üzerinden bir de sekiz tonluk silindir geçirmekle beraber bu tazyîka mukâvemet edemeyen divarın mâil-i inhidâm bir hâle gelmesi ve muhakkak bir tehlikenin görülmesi hâricden birçok kimselerin nazar-ı dikkatini celb eylediği hâlde bu bâbda isr-i lâ-kaydı göstermesi râbi'ân tehlike-i karîbe kendüsine ihtâr olunduğu zaman inşâat kalfasına yalnız ihtârât-ı şifâhiyye icrâsıyla iktifâ etmesi ve ihtârât-ı vâkı'anın infâz olunmadığını gördüğü halde iki üç gün tehlikenin ref' û izâlesi esbâbına tevessül etmeyerek nihâyet inhidâmın ve beş kişinin telefine sebebiyyet vermesi devâm-ı me'mûriyetine imkân bırakmamış olduğundan 20 Şubât sene (1)329 tarihinde azlolunduğu Şehremâneti Sicill Şu'besinin 31 Mart sene (1)330 tarihli vukû'ât pusulasıyla bildirilmişdir. Fî 17 Nisan sene (1)330

I
BOA.MF.MKT.1174/51 NUMARADA KAYITLI BELGE

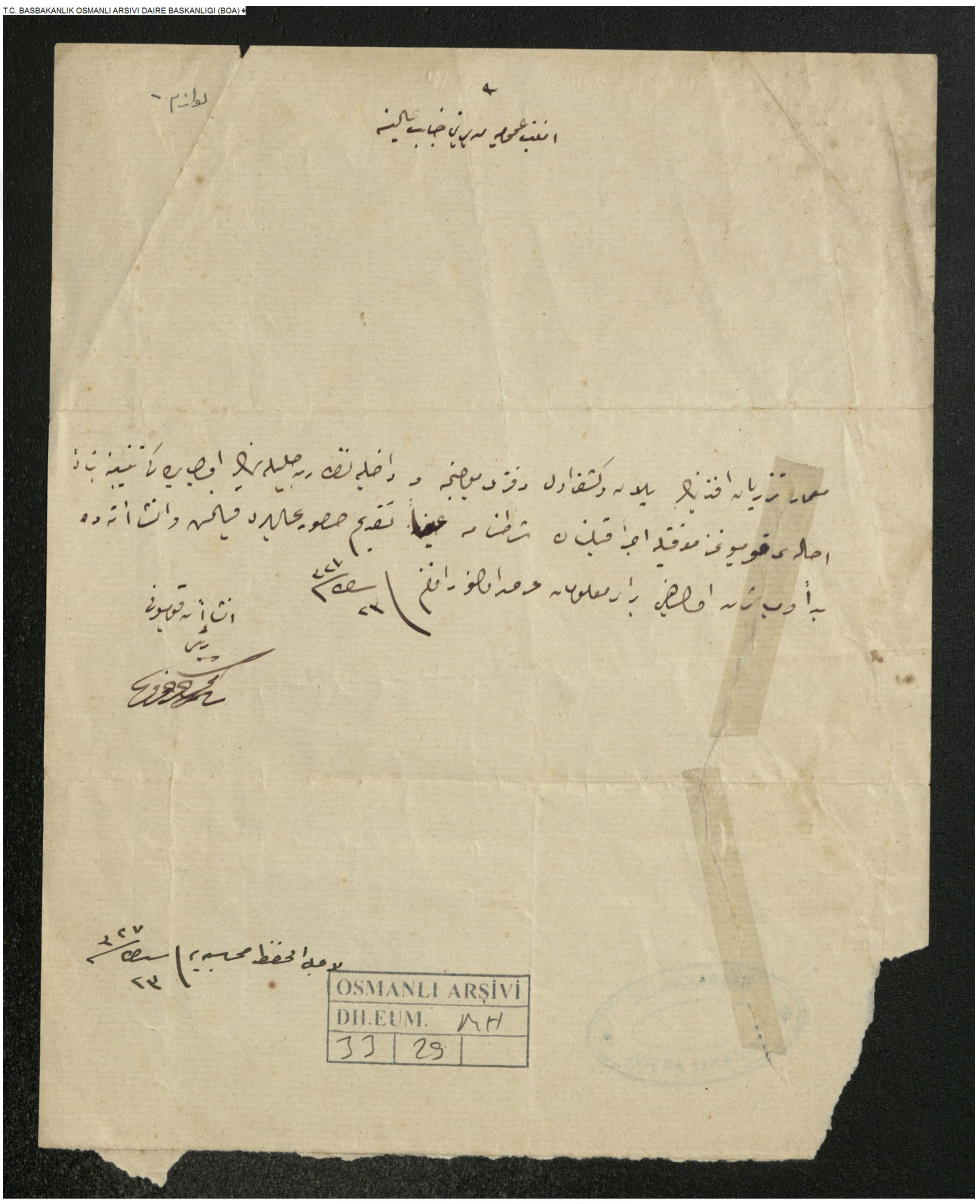

MF.MKT.01174.00051.001

Şekil I.1 BOA.MF.MKT.1174/51 numarada kayıtlı belge

Müze-i Hümâyûn Müdiriyeti'ne
Saâdetlü Efendim Hazretleri 3 Ağustos sene (1)327 tarihli ve 4033/575 numerolu tezkire-i vâlâlarına cevabdır. İş'âr-ı vâlâları vechiyle Sanâyi'-i Aliyye Mektebi Fenn-i Mimârî Muallim Muâvini Terziyan Efendi'nin kaydı icrâ ve ol-bâbda irsâl olunan büdce defteri leffen i'âde ve isrâ kılındı efendim. Fî 25 Şabân sene (1)329 ve fî 8 Ağustos sene (1)327 Maarif-i Umûmiye Nâzırı nâmına Müsteşâr

J
BOA.DH.EUM.MH..33/29 NUMARADA KAYITLI BELGE

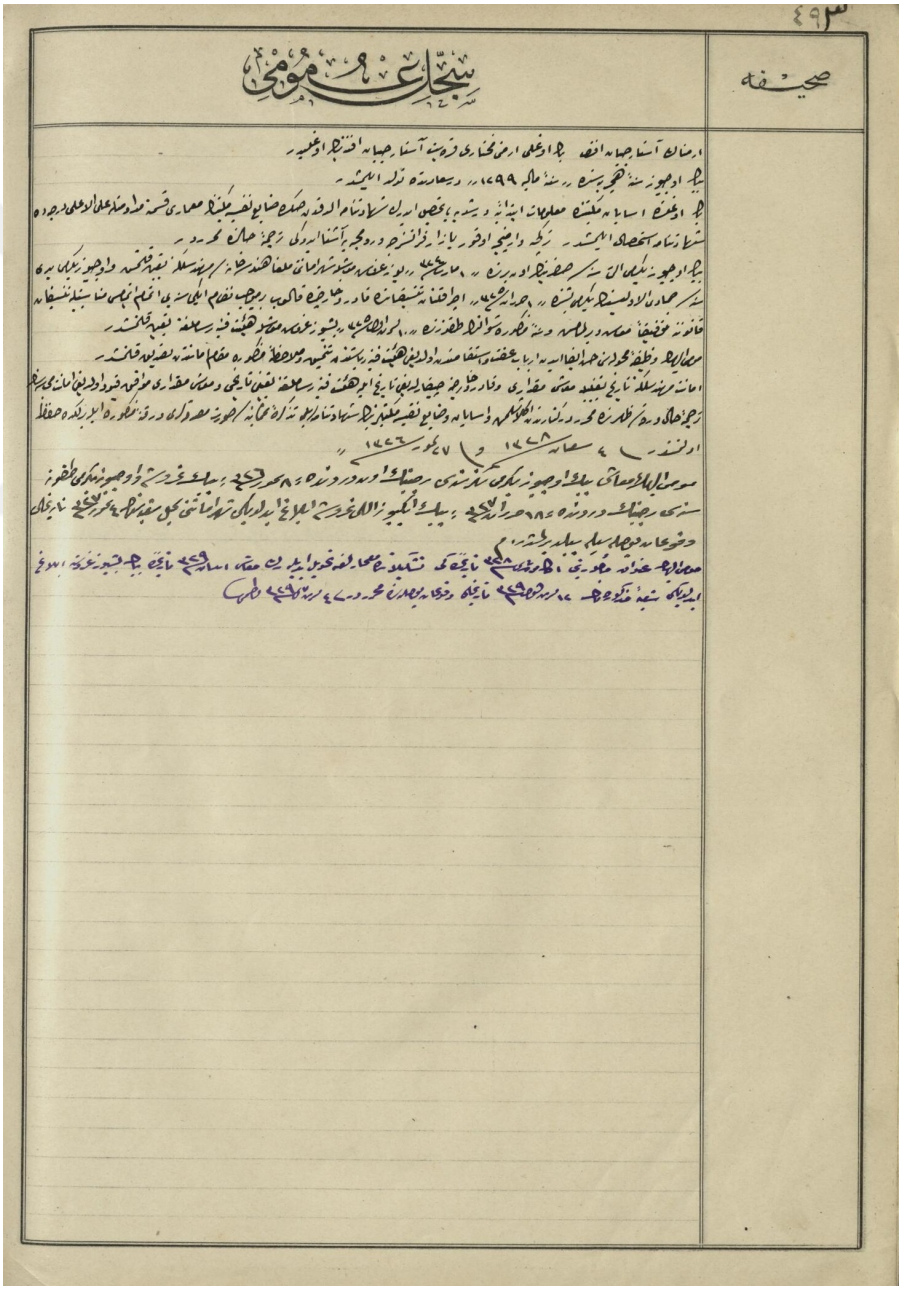

DH.EUM.MH.00033.00029.001

Şekil J.1 BOA.DH.EUM.MH..33/29 numarada kayıtlı belge

Emniyet-i Umûmiye Müdîriyeti Cenâb-ı âlîsine
Mimâr Terziyan Efendi’nin plân ve keşf-i evvel defteri mûcibince ve Dâhiliye Nezâreti celîlesinin ol-bâbdaki tensîbine binâen ihâlesi komisyonumuz ma‘rifetiyle icrâ kılınan şartnâme aynen takdîm-i huzûr-ı âlileri kılınmış ve İnşââta da bede’ ve mübâşeret olduğu berâyı ma‘lûmât arz olunur efendim. Fî 23 Şubat sene (1)327 İnşâat Komisyonu Reisi İmza Li-ecli’l-hıfz Muhâsebeye Fî 23 Şubat sene (1)327

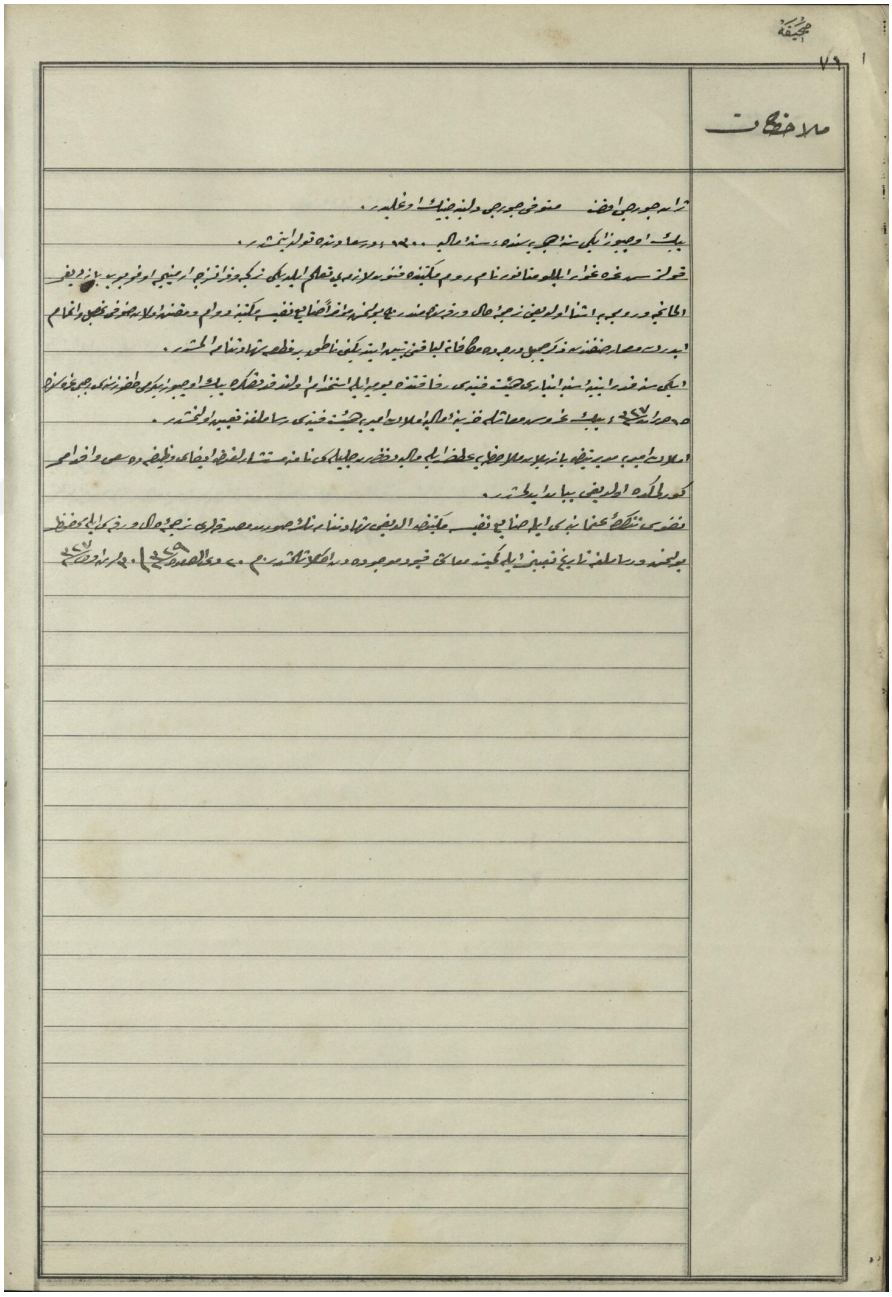
K
BOA.DH.SAİDd...166/493 NUMARADA KAYITLI BELGE

Şekil K.1 BOA.DH.SAİDd...166/493 numarada kayıtlı Armenak Astarcıyan'ın sicil-i umumisi

Sicill-i Umûmî
Sahîfe 493
Armenak Astarciyan Efendi, Beyoğlu Ermeni Muhtarı Karabet Astarciyan Efendi'nin oğludur. Bin üç yüz sene-i hicriyesinde "sene-i mâliye 1299" Dersaâdet'de tevellüd eylemişdir. Beyoğlu'nda Esayan Mektebi'nde ma'lûmât-ı ibtidâiye ve rüşdiyeyi tahsîl ederek şehâdetnâme aldıkdan sonra Sanâyi'-i Nefise Mektebi'nin mimârî kısmına müdâvemetle aliyyü'l-a'lâ derecede şehâdetnâme istihsâl eylemişdir. Türkçe ve Ermenice okuryazar, Fransızca ve Rumcaya âşinâ idiği terceme-i hâlinde muharrerdir. Bin üç yüz yirmi altı senesi Saferi'nin on birinde "1 Mart sene (1)324" yüz gurûş maâşla şehremâneti mülgâ hendesehânesi mühendisliğine ta'yîn kılınmış ve üç yüz yirmi yedi senesi Cemâziye'l-evvelisinin yirmi beşinde "1 Hazirân sene (1)325" icrâ kılınan tensîkâtda kadro hâricinde kalub ber-mûceb-i nizâm iki seneyi itmâm etmemesi münâsebetiyle Tensîkât Kânûnuna tevfîkan maâş verilmemiş ve sene-i mezkûre şevvâlinin dokuzunda "10 Teşrîn-i evvel sene (1)325" beş yüz gurûş maâşla Hey'et-i Fenniye ressâmlığına ta'yîn kılınmışdır. Mûmâ-ileyhin vazîfe-i muhavvelesini hüsn-i îfâ eden erbâb-ı iffet ve istikâmetden olduğu Hey'et-i Fenniye Riyâseti'nden tenmîk ve mülâhaza-i mezkûre makâm-ı emânetden tasdîk kılınmışdır. Emânet mühendisliğine ta'yîniyle maâşı mikdârı ve kadro hâricine çıkarıldığı tarih ile Hey'et-i Fenniye ressâmlığına ta'yîni tarihi ve maâşı mikdârı muvâfık kuyûd olduğu Emânet Muhâsebesinin terceme-i hâl varakası zahrında muharrer der-kenârından anlaşılmış ve Esayan ve Sanâyi'-i Nefîse Mekteblerinin şehâdetleriyle Tezkire-i Osmâniyyesi sûret-i musaddakaları varaka-i mezkûre ile birlikde hıfz olunmuşdur. Fî 4 Şabân sene 1328 ve fî 27 Temmuz sene 1326 Mûmâ-ileyhin maâşı bin üç yüz yirmi sekiz senesi Recebi'nin on dördünde "8 Temmuz sene (1)326" bin gurûşa ve üç yüz yirmi dokuz senesi Recebi'nin dördünde "18 Haziran sene (1)327" bin iki yüz elli gurûşa iblâğ edildiği Şehremâneti Sicill Şu'besi'nin 4 Temmuz sene (1)327 tarihli vukû'ât pusulasıyla bildirilmişdir. M. Mûmâ-ileyhin unvân-ı me'mûriyeti 1 Kânûn-i sânî sene (1)328 tarihindeki teşkîlâtda mimârlığa tahvîl edilerek maâşı 1 Nisan sene (1)329 tarihinde bin beş yüz gurûşa iblâğ edildiği şu'be-i mezkûrenin 12 Teşrîn-i evvel sene (1)329 tarihli vukû'ât pusulasında muharrerdir. Fî 4 Teşrîn-i sânî sene (1)329

L
BOA.DH.SAİDd... 186/71 NUMARADA KAYITLI BELGE

Şekil L.1 BOA.DH.SAİDd... 186/71 numarada kayıtlı Jan Corci Tülbentçi'nin sicil-i umumisi

Jan Corci Efendi, müteveffâ Corci Dülbendci'nin oğludur. Bin üç yüz iki sene-i hicriyesinde "sene-i mâliye 1300" Dersaâdet'de tevellüd etmişdir. Kolej St(Saint) Gregor İlluminator nâm Rum Mektebi'nde fünûn-ı lâzımeyi ta'allüm eylediği Türkçe ve Fransızca, Ermenice okuyub yazdığı, Almanca ve Rumcaya aşinâ olduğu terceme-i hâl varakasında münderic bulunmuş muahharen Sanâyi'-i Nefîse Mektebi'ne devam ve mukannen olan sunûfı tahsîl ve itmâm ederek Mimâr sınıfından zikr-i cemîl derecede mükâfâta liyâkati tebeyyün etdiğini nâtık bir kıt'a şehâdetnâme almışdır. İki sene kadar Ebniye-i Seniye Anbârı Hey'et-i Fenniyesi refâkatinde yevmiye ile istihdâm olundukdan sonra bin üç yüz yirmi dokuz senesi Recebi gurresinin 15 Haziran sene (1)327 bin gurûş maâşla Hazîne-i Mâliye Emlâk-ı Emîriye Hey'et-i Fenniyesi ressâmlığına ta'yîn olunmuşdur. Emlâk-ı Emîriye Müdîriyeti'nden yazılan mülâhazaya atf ile Mâliye Nezâret-i celîlesi nâmına müsteşârlığından ifâ-yı vazîfede sa'y ve ikdâmı görülmekde olduğu beyân edilmişdir. Nüfûs Tezkire-i Osmâniyesi ile Sanâyi'-i Nefîse Mektebi'nden aldığı şehâdetnâmenin sûret-i musaddakaları terceme-i hâl varakası ile mahfûz bulunmuş ve ressâmlığa tarih-i ta'yîni ile kemmiyet maâşı kuyûd-ı mevcûdeden anlaşılmışdır. M. 20 Zîlkade sene (1)329 fî 30 Teşrîn-i evvel sene (1)327

M
"POLİKSENİ'NİN SUÇU NE?" BAŞLIKLI HABER YAZISI

CUMHURİYET DERGİ

Polikseni Pistikas, bugün elli beş yaşında.

Polikseni, mimar Pistikas'ın evlatlığıydı. Ailesi ölünce bunalıma girdi, Balıklı Rum Hastanesi'ne yatırıldı. Hazine, kazanılan vesayet hakkına itiraz etti, "mirasçı benim" dedi, kazandı. Palas 39 Apartmanı boşaltıldı. Polikseni hâlâ hastanede...

Apostos Pistikas, 1981'de öldü...

Polikseni'nin suçu ne?

BERAT GÜNÇIKAN

Balıklı Rum Hastanesi'ndeki beyaz odasında, tanımadığı yüzlere, kullanılmamış gözlerle bakıyor Polikseni Pistikas. Ne olup bittiğinin farkında değil... Vasisi Hasan Baydur Cimilli "İşte" diyor, "1950'li yılların en büyük mimar ve mühendislerinden Apostol Pistikas'ın kızı..." Polikseni "Manevi babam" diye fısıldıyor. Gözyaşsız ağlıyor.

Aynı saatlerde Tepebaşı'ndaki Palas 39 aparmanının girişinde Madam Roza, dışına veriyor gözyaşlarını:

"Otuz yedi yıldır bu apartmanda oturuyorum. Çocuklarım burada büyüdü. Şimdi 'işgalcisiniz, boşaltın' diyorlar. Görevliye, bu yaştan sonra nereye giderim, diye sordum. Üzülme dedi, seni Darülaceze'ye yerleştiririz. Nasıl giderim, nasıl yaşarım orada..."

Yine de kimse dinlenmiyor, ne Polikseni, ne Madam Roza, ne de Palas 39'un diğer sakinlerinden Lütfiye, Rukiye, Kadir, Salamon... Palas 39, henüz tamamlanmamış bir mahkemeye, henüz itirazı sonuçlanmamış bir dosyaya rağmen boşaltılıyor...

Polikseni Pistikas'ın öyküsü 1954'te başlıyor. Rum asıllı mimar ve mühendis Apostol Pistikas ile eşi Elisavit o yıl yine Yunanistan'a gidiyorlar, akrabalarını ve dostlarını ziyarete... Dönüş yolunda Drama'ya, yetimhaneye de uğruyorlar. Çocukları olmayan Pistikas çifti, on yaşlarındaki Polikseni'yi evlat edinip birlikte dönüyorlar İstanbul'a. Polikseni, İstanbul 5. Asliye Hukuk Hâkimliği'nin 23 Ocak 1955 günlü, 44-39 sayılı kararı ile Pistikas'ların nüfusuna geçiyor...

Beyoğlu, Meşelik Sokak, 22 numaralı apartmanda büyüyor Polikseni. Bu apartmanın mimarı Apostol Pistikas. Döneminin tanınmış mimarları arasında yer alan Pistikas'ın imzasını taşıyan kendine ait iki apartman daha var, biri Tepebaşı'ndaki Palas 39 diğeri Taksim Lisesi'nin köşesinde 19 parseldeki kagir bina. Polikseni birbiri ardına Taksim Ayatriyada Rum İlkokulu'nu, Beyoğlu Merkez Rum Kız Lisesi'ni bitiriyor. Ardından Amerikan Lisan ve Sanat Dershanesi'nde İngilizce derslerine, Beyoğlu Akşam Kız Sanat Okulu'nda ev idaresi ile biçki dikiş kurslarına katılıyor... Ancak nedendir bilinmez, Türk vatandaşlığına geçirilmiyor. Her iki yılda bir oturma tezkeresi uzatılıyor...

Apostol Pistikas 1981, Elisavit ise 1987 yılında vefat ediyor. Pistikaslar'ın avukatı, Vedat Yardeniz İstanbul Sulh Hukuk Mahkemesi'ne başvurarak mirasın Polikseni'ye intikal etmesini istiyor. Mahkeme 3.7.1987'de avukatın isteği doğrultusunda karar alıyor.

Polikseni, üç apartmanda bulunan elli altı dairenin kirasıyla yaşamını sürdürüyor. Ancak birkaç yıl sonra yalnızlıktan bunalıyor... Bedeni ve aklı üzerindeki hâkimiyetini yitiriyor. Günde birkaç kez kiracıların kapısını çalıp kira istiyor, Beyoğlu sokaklarında çığlık çığlığa bağırıyor. Beyoğlu esnafı Yabancılar polisine şikayet ediyor. Polikseni Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne götürülüyor. Hastane, Yunan vatandaşı olması nedeniyle bakamayacağını söylüyor. İstanbul Emniyet Müdürlüğü bu kez Balıklı Ruh Hastanesi'ne başvuruyor ve 3.2.1988'den bu yana ikamet tezkeresini yenilemeyen ve pasaport süresini uzattırmayan Polikseni'nin muayene ve tedavisinin yapılmasını istiyor. Tedavi altına alınan Polikseni'ye tanı konuluyor: Şizofreni.

Sürekli bakım gerektiren hastalığına bir de felç ekleniyor. Bunun üzerine Balıklı Rum Hastanesi Vakfı, Zeytinburnu Sulh Hukuk Mahkemesine başvurarak, Poliskeni hakkında kısıtlama kararı alınması ve vasi tayin edilmesini istiyor. Mahkeme, Vakıf Yönetim Kurulu Başkanı Dimitri Karayani'yi vasi tayin ediyor. Karayani'nin ilk işi, hastalığından bu yana veraset ve gelir vergisi biriken Polikseni'ye ait borçları cezasıyla ödemek ve ikamet teskeresini yinelemek oluyor. Bu ödemeler ve Polikseni'nin tedavi ve bakım giderleri elli yedi daireden gelen kiralar ile karşılanıyor. Polikseni'nin bugünki vasisi Hasan Baydur Cimilli, Meşelik sokaktaki bir dairede oturan kiracının 1991 yılında on lira kira ödediğini anımsıyor.

Mahkemeden mahkemeye...

Karayani, kiracılara bir çağrı yaparak kira kontratlarının yenilenmesini istiyor. Yeni kontratlar, Polikseni'nin kimsesi olmaması nedeniyle kamu vesayeti adı altında ilgili hâkim tarafından onaylanıyor.

Bu arada Yunanlı bir avukat Ilias G. Nikou, mahkemeye başvurarak vasi hakkının müvekkillerine verilmesini istiyor. "Çünkü" diyor "Polikseni'nin bir kardeşi vardır, ailenin soyadı ise Iordanis'tir". Mahkeme, bu isteği reddediyor. Polikseni'nin hem ilk vasisi Karayani hem de ikinci vasisi Cimilli böyle bir kardeşin varlığını inandırıcı bulmuyor.

Ancak bu işlemler sırasında bir karışıklık yaşanıyor, vasi Karayani'nin Bakırköy'de oturması, Polikseni'ye ait binaların ise Beyoğlu'nda bulunması nedeniyle kamu vesayetini hangi mahkemenin üstleneceği, vergilerin nereye ödeneceği belirlenemiyor. Dosya Beyoğlu'ndan Bakırköy'e, oradan yeniden Beyoğlu'na, sonunda da Zeytinburnu mahkemesine ulaştırılıyor.

Dört yılın sonunda bütün bu karışıklıklardan yorulan Karayani vasilikten ayrılıyor, mahkeme emekli yargıç Hasan Baydur Cimilli'yi vasi tayin ediyor. Cimilli ise ilk iş olarak Polikseni'nin Türk vatandaşlığına alınması için çaba harcıyor. 27 Mart 1996'da vesayet hâkimlerinin izin ve kararlarına dayanarak başvuruda bulunuyor. İçişleri Bakanlığı bu isteği reddediyor. Cimilli'nin itirazı Ankara 4. İdare Mahkemesi'nde değerlendiriliyor. Mahkeme de Polikseni'nin durumunun "Vatandaşlığa alınma mevzuatında öngörülen şartlara uygun olmadığına" karar veriyor.

Cimilli'nin bütün itirazları geri çevrilirken, Maliye Bakanlığı da 3.7.1996'da İstanbul 7. Sulh Hukuk Mahkemesi'ne başvurarak Polikseni'nin malları için ihtiyati tedbir kararı alınmasını istiyor. Gerekçe olarak da Polikseni'nin Yunan tebalı olmasını, bu nedenle Türkiye'de miras yoluyla gayrimenkul edinemeyeceğini gösteriyor. Bakanlık vera-

Roza, Lütfiye, Nurten, Salamon, Yako, İlyas... Kimi otuz sekiz, kimi yirmi yıldır oturdukları Palas 39'u terketmek zorunda kaldılar...

Şekil M.1 "Polikseni'nin suçu ne?" başlıklı haber yazısı

A

A. E. Dimitrakopulos

MEZUNİYET YILI EĞİTİM YERİ

GÖREVLERİ

BAŞLICA YAPILARI

(1902-1922)
İstanbul'da serbest mimar

Büyükada'da Maden Selvili Camisi Sokağı 6 numara (Lambridas Evi)

Beyoğlu Çukurlu Çeşme Sokak No:2

Ahileas N. Mavromatis

(1904)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1904-1922)
İstanbul'da serbest mimar

(1930)
Korint depreminde zarar görenler için kurulan organizasyonda mimar

Fener'de Sadrazam Ali Paşa Caddesi'nde patrikhaneye ait yapı

Ethnika Filanthropika Kalastimata (Hayansever Derneği)

(1929-1930)
Kalamboka-Veriye arası demiryolu binaları

Alâeddin Özaktaş

(1895)
Sanayi-i Nefise Mektebi

Evkaf Nezareti İnşaat Dairesi Müdür Muavini ve Baş Mimarı

Maarif Nezareti İnşaat Müdürlüğü Mimarı

İstanbul'da serbest mimar ve müteahhit

(1937-1947)
Vakıflar Umum Müdürlüğü Mimarı

Kandilli Rasathanesi

Beyoğlu'nda bir çok apartman

Göztepe Okulu

Edirne Tarım Okulu

Aleksandros D. Yenidünya

(1900/1901)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1902-1932)
İstanbul'da serbest mimar

İstiklal Caddesi No:401-403'taki İzzet Bey Apartmanı

Venulahi Apt. (Goethe Ins.)

Milli Reasürans Hanı (Türkiye Hanı)

Beyoğlu Mis Sokak 18A'daki apartman

Aleksandros Zoeros

Münih'te mimarlık eğitimi

(1913-1915)
İstanbul'da serbest mimar

Ali Talat Bey
(1862-1922)

Sanayi-i Nefise Mektebi resim bölümü

(1895)
Hendese-i Mülkiye Mektebi

(1895)
Hendese Mülkiye Mektebi Fenn-i Mihânik muallim muâvini

(1905)
Meclis-i Mâliye İstinâf Muhammini

(1909)
Şehremaneti Heyet-i Fenniyesi mimarı

Evkâf Nezâreti İnşaat ve Tamirat İdaresi müdür muavini

Gedikpaşa Mühendis Mektebi

(1913)
Beşiktaş İskelesi

Üsküdar İskelesi

Kuzguncuk İskelesi

(1900-1903)
Tepebaşı Caddesi Çatma Mescid Çeşme Sokağı No: 13'te bulunan apartman

Ali Vasfi Egeli
(1890-1962)

(1913)
Sanayi-i Nefise Mektebi

Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye'de Mimar

İstanbul Vakıflar Umum-Müdürlüğü Baş Mimarı

(1945)
Şişli Camisi

(1961)
Afet Yolal Camisi (Levent Camisi)

Apostol Pistikas
(?-1981)

(1911)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1914-1922)
İstanbul'da serbest mimar

Meşelik Sokak'ta Pistikas Apartmanı

Palas 39

Taksim Lisesi köşesinde 19 parseldeki kâgir bina

Aram Bardizbanyan

Venedik Güzel Sanatlar Akademisi

(1913-1915)
İstanbul'da serbest mimar

Kınaliada'daki Sukyas Evi

Aram Şekerciyan

(1899)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1910-1928)
İstanbul'da serbest mimar

Armenak Astarcıyan
(1865-1929)

(1904)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1908)
Şehremaneti'nde hendesehane mühendisliği

(1909)
Şehremaneti Heyet-i Fenniye ressamı

(1913)
Şehremaneti Heyet-i Fenniye mimarı

Asım Kömürcüoğlu
(1879-1957)

(1905)
Sanayi-i Nefise Mektebi

Berlin Güzel Sanatlar Akademisi

Şehremaneti'nde sermimar

(1915-1918)
Sanayi-i Nefise Mektebi'nde fenn-i mimari hocalığı

İstanbul'da serbest mimar ve müteahhit

Beyazıt havuzunun inşası

Gülcemal vapurunun seyyar sergi haline getirilmesi

D

D. Periklis Fotiadis
(1879-1957)

(1886)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1886-1923)
İstanbul'da serbest mimar

Zografeion Rum Erkek Lisesi

(1896)
Heybeliada Ruhban Okulu

(1896)
Zafirapulos Eğitim Kurumları

(1901)
Aya Kiryaki Kilisesi

Panagia Marsleion Okulu

Galata Okulu

Rum-Ortodoks Patrikhanesi Evgenideion binası

Evgenidia Rum İlkokulu

Evgenidio Aşevi

Dimitri Çilenis

(1903)
Sanayi-i Nefise Mektebi

İstanbul'da serbest mimar

Taksim Meydanı Sıraserviler Caddesi No:25'teki Taner Palas

Tavukpazarı Sokağı ile Atik Ali Paşa Medrese Sokağı köşesi No:20 Harika Han

Halaskârgazi Caddesi, 149 numaralı Ak Apartmanı

Dimitri N. Peçilas
(1880-1938)

(1900)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1902-1935)
İstanbul'da serbest mimar

Beyoğlu Asmalımescit Sokak No:19-21'deki S. Önay Apartmanını

E

Edhem Hamdi Eldem
(1882-1957)

Sanayi-i Nefise Mektebi

(1902-1910)
Müze-i Hümayun sermimarı

(1910-1921)
Müze-i Hümayun müdür muavinliği

Tralles ve Araphissar'daki kazılarında mimar-arkeolog

(1908-1921)
İstanbul'da serbest mimar

Bankalar Caddesi'ndeki Şark Han

Tünel'in üstündeki Metro Han

F

Farih Köprülü

(1909)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1931)
İstanbul Emlak Bankası mimarı

(1937)
Liman İşletme İdaresi Fen Heyeti Başmimarı

İ

İstepan İstepanyan

(1899)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1908)
İstanbul'da serbest mimar

J

İsmail Zühtü Başar
(1889-1942)

(1915)
Sanayi-i Nefise Mektebi

İstanbul Eski Eserler Muhafaza Cemiyeti'ne mimar

(1925)
Müzeler Mimarı

(1927)
İstanbul Belediyesi Heyet-i Fenniye Mebânî Mütehassıslığı

İstanbul'da Serbest Mimar

Ankara'da Serbest Mimar

Ankara'da Polis Enstitüsü ve Jandarma Okulu

Jan Tülbentciyan
(1885-1963)

Sanayi-i Nefise Mektebi

(1909-1911)
Ebniye ve Seniye Anbârı Heyet-i Fenniyesi

(1911)
Hazîne-i Mâliye Emlâk-ı Emîriye Heyet-i Fenniyesi ressamı

K

Kleovulos Klonaridis

(1900)
Sanayi-i Nefise Mektebi

(1909-1927)
İstanbul'da serbest mimar

Atina'da serbest mimar

Siraselviler Liva Sokak No:7'deki apartman (M. Vlassiades ile birlikte)

Beyoğlu, Siraselviler, Abdullah Sokak No:4 Hursit Bey iş hanı (E. Faracci ile birlikte)

Tarlabaşı, Sakızağacı Sokak No:59, Sakız Apartmanı

Selanik Siritaki Konağı

	K	L	M	N	O	P	R	T	V	Y	Z
	Konstantinos Kiryakidis	Konstantinos Lambrinos	Konstantin P. Pappas	Léon Nafilyan (1877-1937)	M. Kemaleddin Bey (1870-1927)	Mecit Yaşar (?-1962)	M. Nihad Nigizberk (1880-1945)	M. Vedad Tek (1873-1937)	Muzaffer Bey (1881-1920)	Nikolaos Zumbilidis	Odisseus Püsküllü	Patroklos Kambanakis	Roberto Gulio Mongeri (1873-1951)	Toma Ağaoğlu	Vasilios Melayios	V.Belizaire Makropulos	Viktor Adaman (1880-1948)	Vlasios İlliadis	Yetvart Terziyan (1880-?)	Zaharias Hanopulos
MEZUNİYET YILI EĞİTİM YERİ	(1901) Sanayi-i Nefise Mektebi Ecole Special d'Architecture Paris	(1907) Sanayi-i Nefise Mektebi	Ecole Nationale et Spéciale des Beaux Arts	(1905) Ecole Nationale et Spéciale des Beaux Arts	(1891) Hendese-i Mülkiye Mektebi (1899) Charlottenburg Technische Hochschule	(1912) Sanayi-i Nefise Mektebi	(1907) Sanayi-i Nefise Mektebi	Ecole Nationale et Spéciale des Beaux Arts	Hendese-i Mülkiye ve Mühendishane-i Berri-i Hümayun'da eğitimine başlamış, ancak 16-17 yaşlarında okulu bırakmak zorunda kalmıştır.	(1908) Sanayi-i Nefise Mektebi (1910-1912) Berlin Technische Hochschule	(1903) Sanayi-i Nefise Mektebi	Atina Politeknik Enstitüsü	(1892-1896) Brera Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Yüksekokulu	(1904) Sanayi-i Nefise Mektebi	(1913) Sanayi-i Nefise Mektebi	(1889) Sanayi-i Nefise Mektebi	(1900) Ecole Special d'Architecture Paris	(1906) Ecole Special d'Architecture Paris	Venedik Kraliyet Güzel Sanatlar Akademisi	(1908) Sanayi-i Nefise Mektebi
GÖREVLERİ	(?-1922) İstanbul'da serbest mimar	(1907-1922) İstanbul'da Şehremaneti'nde çalışmış eş zamanlı olarak serbest mimarlık yapmıştır. (1922-1925) Yunanistan Halkideon Belediye'sinde mimar (1925-?) Atina'da serbest mimar	(1902-1932) İstanbul'da serbest mimar (1898-1903) Arif Paşa Köşkü, (1902) Elmadağ'da Arif Paşa Apartmanı (1906) Moda'da Arif Paşa Apartmanı Çukurcuma Faik Paşa Yokuşu' ndaki 9 No' lu apartman (1895-1900) Mr. Dowson Evi (1906-1914) Antipa Köşkü Mağripli Evi Mano Palas Frederiçi Evi	(1911-1917) İstanbul'da serbest mimar	Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde muallim muavini (1899) Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde mimari ve inşaat muallimliği (1901) Harbiye Nezareti Ebniye-i Askeriye (Askeri Yapılar) mimarı Evkaf Nezareti sermimarı İstanbul Şehremaneti Heyet-i Fenniye Müşavirliği (1914-1927) İstanbul, Kudüs ve Ankara'da mimar Ahmed Ratip Paşa Köşkü Sadrazam Ahmed Cevad Paşa Türbesi Bebek, Bakırköy Bostancı Camileri (1911) 1, 2, 3, 4, 5. Vakıf (1925) Ankara Palas Sultan Abdülhamid-i Evvel Medresesi		(1901-1908) Bâb-ı Âlî Tercüme Odası Holzmann Alman Kumpanyasında ressam (1909-1914) Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniyesi'nde mimar (1914-1917) Arabistan Mıntıkası Evkaf Sermimarı Merkez Heyet-i Fenniye Mimarı (1918-1919) Evkaf Nezareti Heyet-i Fenniye Müdür Muavini ve Müdürü (1922-1926) Kudüs'te serbest mimar (1926) Ankara Evkaf İnşaat ve Tamirat Mimarı (1937-1943) Vakıflar Genel Müdürlüğü İnşaat Müdürü (1929) Kudüs Palas Otel	(1898-?) İstanbul'da Serbest Mimar (1899-1909) Şehremaneti Heyet-i Fenniye mimar (1909-1914) Sermimar-ı Hazret-i Şehriyarî (1914-1915) Emlak-ı Hakanî mimarı Harbiye Nezareti'nde sermimar (1916-?) Levazımat-ı Umumiye Dairesi İnşaat Şubesi Sermimar (1923-?) Ankara'da mimarlık dönemi Posta ve Telgraf Nezareti Binası Hobyar Mescidi Defter-i Hakanî Binası Vedad Tek Evi Tayyare Şehitleri Abidesi Mes'adet Hanı Şark Tütün Deposu	Kadastro Fen Heyeti'nde mimar Hendese-i Mülkiye'de muallim yardımcısı (1909) Posta ve Telgraf Nezareti mimarı (1911) Evkaf-ı Hümayun Nezareti Celilesi Heyet-i Fenniyesi mimarı (1912) Nezaret-i Levazım-ı Mabeyn Dairesi memuru Konya Vilayeti sermimarı (1909) Abide-i Hürriyet Anıtı Konya'da Dar'ül Muallimin (Erkek Öğretmen Okulu) Konya'da Dar'ül Muallimat (Kız Öğretmen Okulu) Ziraat Abidesi	(1908-1911) Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde mimar (1912-1914) Evkaf Nezareti'nde müfettiş (1915-1917) Yunanistan'daki Volos Belediyesi'nde mühendis	(1906-1928) İstanbul'da Serbest Mimar Atina'da Serbest Mimar	(1889-1922) İstanbul'da Serbest Mimar (1904) Kebeci Köşkü'nün Belçika Sefareti'ne dönüştürülmesi Tepebaşı Meşrutiyet Caddesi No:17'de bulunan Pathe tiyatrosu Beyoğlu, İstiklal Caddesi No:140 Halep Hanı'ndaki eski Varyete Tiyatrosu Fener Erkek Lisesi'ne bir spor salonu	(1898-?) İstanbul'da Serbest Mimar Ankara'da Serbest Mimar Sant' Antonio Kilisesi (1919) Maçka'da İtalya Sefareti Karaköy Palas (1909) Assicurazioni Generali Hanı Bulgur Palas Nurettin Bey Pavyonu (1926) Ankara'da Osmanlı Bankası (1926-1929) Ziraat Bankası (1928) Tekel Başmüdürlüğü (1929) Ankara'da İş Bankası (1935) Bursa Çelik Palas Oteli	(1909-1940) İstanbul'da Serbest Mimar	(1914-1918) İstanbul'da Bahriye Nezareti İstanbul Şehremaneti'nde mimar (1918-1925) İstanbul'da Serbest Mimar (1925-1931) Makedonya İskan İdaresi (1931-?) Selanik'te Serbest Mimar	(1890-1908) Evkaf Nezareti ve Maliye Mimar (1900-1902) Anadolu Demiryolları şirketinde mimar (1925-1931) İstanbul'da Serbest Mimar (1922-?) Atina'da Serbest Mimar Siraselviler Caddesi 51 numaradaki apartman Karaköy Aya Triada Kilisesi	(1902-?) İstanbul'da Serbest Mimar-Müteahhit İstanbul Vali Konağı Binası Luvr Apartmanı Başiktaş Tütün Deposu Beyoğlu Asmalımescit Sokak No:19-21'deki S. Onay Apartmanı (Peçilas ile birlikte)	(1906-1910) Kozlu Kömür Madeni Teknik Müdürlüğü (1910-1924) İstanbul'da Serbest Mimar-Müteahhit (1924-1927) Makedonya İskan Müdürlüğü (1927-?) Yunanistan Sosyal Yardım Bakanlığı	(1901-1907) Ebniye-i Seniyye Anbârı İdâresi (1907-1909) Emlak-ı Hümayun Birinci Şube Mimarı ve Serressamı (1909-1910) Şehremaneti Heyet-i Fenniye Birinci Şube Mimarı (1910-1913) Şehremaneti Heyet-i Fenniye İkinci Şube Müdür Muavini (1913) Şehremaneti Heyet-i Fenniye Dördüncü Mimarî Şubesi Başkanlığı Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi'nde atölye hocası Terziyan'ın Sanayi-i Nefise Mektebi Muallim Muavini Kadıköy Şehremaneti Binası Fatih Şehremaneti Binası	(1909-1924) İstanbul'da Serbest Mimar (1924-1931) Yunanistan Sosyal Yardım Bakanlığı'nın Selanik'teki müdürlüğü (1931-?) Selanik'te Serbest Mimar
BAŞLICA YAPILARI	Elhamra Sinema ve Tiyatrosu Frej Apartmanı Beyoğlu Yeniçarşı caddesi No:32'deki Venulahi Apartmanı Beyoğlu Mis Sokak 18A'daki apartman Reasürens Hanı																				

TEZDEN ÜRETİLMİŞ YAYINLAR

İletişim Bilgileri: mekselina.gececi@gmail.com

Makale

1. M. Gececi, H. Düzgün Bekdaş, N. Kara Pilehvarian,"Mimar Mehmed Nihad Nigizberk ve Çalışmaları," *Yakın Doğu Üniversitesi Yakın Mimarlık dergisi*, c. 4, sayı 2, Nisan 2021 (Yayına kabul edildi. Basım aşamasında)